

İDARE DERGİSİ

İçişleri Bakanlığınca Çıkarılır

YIL : 16

EYLÜL – EKİM

SAYI:176

İ ÇİNDEKİ L E R

TETKİKLER :

Sahife

Köy gelir ve malları ve bunlar üzerinde köy idaresinin tasarrufları	Selim AYBAR	3
Köy sınırları	Cahit ÇAVLI	9
Nüfus meselesi	Muzaffer ERMAN	20
Gayrimenkule tecavüzün define dair kanunun tatbikatındaki ehemmiyeti ve mânası	Vasfi GERGER	40
Köy teşkilâtıyla bucak teşkilâtının birbiriyle olan ilgi ve bağlantısı	Kemal VARINCA	49
Köy kalkınma davası ve köy yönetimi	Şefik YAŞAR	64

TERCÜMLER :

Harpsonrası meskenleri	H. BERKSUN	67
İngiliz hükümet sistemi	İzzettin ERAYDIN	74
Romanya'da mahalli idare maliyesi	M. ERTUĞRULOĞLU	101
Teşri niyabeti	Hayri ORHUN	113
Avrupa Şehri (devam)	Cemil Z. ŞANBEY	134

KONFERANSLAR :

Zirai kredinin mahiyeti ve esasları	Y. Saim ATASAĞUN	164
---	------------------------	-----

FİKİR HAREKETLERİ :

Çekoslovakya'da taşra idaresi	Vecihi TÖNÜK	184
-------------------------------------	--------------------	-----

İDARİ COĞRAFYA :

Akcaabat idari coğrafyası	M. Ali ÇELTİK	191
---------------------------------	---------------------	-----

İÇTİHAHLAR :

Danıştay Kararları		202
--------------------------	-------	-----

YABANCI MEVZUAT :

Bern Kantonu'nun komün vergileri	Sıddık TÜMERKAN	206
İsviçre'de Devlet Memurları Sigorta Sandığı statüsü	Nihat YALKUT	227

MEMLEKET RÖPORTAJLARI :

Tunceli gezisi		244
----------------------	-------	-----

BİBLİYOGRAFYA		251
---------------------	-------	-----

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllıkı: 500 kuruş;
Yabancı memleketler için yıllıkı: 750 kuruş.

Abone bedelinin gönderilmesi şekli:

A — Türkiye’de:

Bulunulan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Hasılatı müteferrika makbuzu) aynen ve taallıtlü bir mektupla:

İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğü — Ankara

adresine gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi İstenildiğini gösteren mektuplar arzuhal puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde:

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hasıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.

YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etüdler kabul olunur.

Gönderilecek yazılar, makinede yazılmış olmalı ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrı bir özü de ihtiva etmelidirler.

Yayınlanan yazılardan fikir ve mütalâalar, yazı sahiplerine aittir.

Dergiye derc. olunmayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için İçişleri Bakanlığı Yayın Müdürlüğüne müracaat edilmelidir.

T E T K İ K L E R :

KÖY GELİR YE MALLARI

ve bunlar üzerinde köy idaresinin tasarrufları

Selim AYBAE
Refahiye Kaymakamı

442 sayılı Köy Kanunun 7 nci maddesi köyü, bir yerden bir yere götürülebilen veya götürülemeyen mallara sahip olan ve işbu Kanun ile kendisine verilen işleri yapan başlı başına bir varlık olarak kabul ve tarif etmekte ve yine bu madde mucibince tanıdığı bu küçük varlığa «Şahsî mânevi» Hükmi şahıs sıfatını vermektedir.

Köye ait olan ve köyün muhtelif hizmetlerine tahsis edilen bu malların, Devlet malı gib korunacağını ve bu mallara el uzatanların da Devlet malına el uzatanlar gibi ceza göreceğini esas itibariyle kabul eden Köy Kanunumuz; bu suretle köy mallarına atfedilmiş kıymetle, bunların hukuken korunması şeklini de derpiş etmektedir.

Hukuku İdare bakımından, bir kamu hizmetinin görülebilmesi için, hizmetle müterafık ve bu hizmetin bir nevi unsurunu teşkil eden şahsiyet ile birlikte, bir takım, gelir, mal ve vasıtalar da ihtiyaç görüldüğü gibi, zikredilen aynî vasıtaların, hizmetin bünyesine ve icabına uygun özel ve hukuki bir takım kayıt ve şartlara ve kaidelere de bağlı tutulmaları iktiza etmektedir.

Bu hizmetlerin görülebilmesini temin cihetinden lâzım olacak mal ve vasıtaların hukuki vasıflarının mahiyeti hususunda yasama alandan daha ziyade, nazariye ve inanların inkişaf ettiği görülmektedir. İdare patrimuanına dahil olan ve olmayan eşyadan hangilerinin, kamu hizmetlerinin aynı vasıtası sayılabileceği ve bunlar üzerinde idari hükmi şahısların haiz olacakları hak ve yetkilerin, mahiyeti ve medeni hakların, aynı haklar karşısındaki vaziyetlerinin ve tabi bulunacakları kaidelerin

Tetkikler:

nelerden ibaret olacağı hakkında, muhtelif memleketlerin mevzuatında da bir birlik görülemez.

Bizde eski Arazi Kanunumuz, umumun istifadesine bırakılmış yerlerle, bir kasaba veya köy halkının istifadesine terkedilmiş yerler için «Arazi’i metruke» tabirini kullanmışdır ki, bu nev’i eşyanın, kamu hizmetlerinin birer aynî vasıtasını teşkil ettiği şüphesiz ise de, bütün vasıtaların bunlardan ibaret olmadığı da söylenebilir.

Medeni Kanunumuzun yayımı ile birlikte, Arazi Kanunnamesi geçerliklerinin tamamen kaldırılmış bulunduğuna dair, acık, kanuni bir metne tesadüf edilmemekle beraber, bu kanuna aykırı geçerliğin kalmış olduğu ve araziye müteallik geçerliklerinin ise kısmen baki kaldığı hususunda hukukçularımız arasında görüş farkları mevcuttur.

Medeni Kanunumuz, umumun istifadesine bırakılmış metruk araziye ait hükümleri maddeleri arasına sokmamış ise de, 641 inci maddesinde «sahipsiz şeyler ve menfaati umuma ait olan mallar» dan bahis ve bunlarında devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunduğunu tasrih etmesinde, bu sahada her iki kanun arasında bir uyumsuzluğın bulunmadığını anlamaktayız.

Bununla beraber, 2644 sayılı Tapu Kanununun Büyük Millet Meclisinde müzakeresi sırasında, Adliye encümeni tarafından Meclise sunulan 17/12 1934 tarihli bir mazbatada, Medeni Kanunun yayımıyla, Arazi Kanunu değişikliklerine müteallik kanunların yürürlükten kalkmış olduğu yazılı bulunmaktadır.

Bu duruma göre, Arazi kanununun 105. inci maddesin de mevzuubahis kasabalara ait ve muhassas bulunan çayır mera, koruluk ve baltalıkların ve belediye marifetiyle deniz ve göllerden doldurulmuş yerlerin tasarruf, idare ve bakımı bütün hak ve borçları ile birlikte, 1580 sayılı Belediye Kanununun 159 uncu maddesi gereğince belediyelere bırakılmıştır. Arazi kanununun 101 inci maddesinde

Köy Gelir ve Malları

mezkûr rner'a köylülere terk ve tahsis edilmiş olmak itibariyle köy halkının tasarruf edegelmekte bulundukları köy sınırları içindeki yayla ve meraların, 442 numaralı Köy Kanununun 4,6,7 ve 1.7 inci maddeleriyle köylerin hükmi şahsiyetine bırakılmış bulunduğu görülmektedir.

Binaenaleyh, muayyen bir bölge içinde yaşayanların cümlesine ait hizmetlerin görülmesinin temini bakımından, bir kamu idaresi olan ve hükmi şahsiyeti tanınan ve bu sıfatla hukuki ve idari durumu Köy Kanununun koyduğu geçerliklere dayanan ve idare taksimatımızda en küçük mevkiî işgal eden köy idaresinin de, bir takım aynî vasıtalar ve mallara malik bulunması gerekmektedir.

Netekim Köy Kanununun 4 üncü maddesi, bir köy sınır kağıdının tanzim şeklini tarif ederken, eskidenberi bir köyün sayılan bütün tarla, bağ, bahçe, çayır ve baltalıkların, köyün sınırı içinde gösterilmesini ele almış ve 6 ncı maddesiyle, birkaç köy arasında müşterek olan mera, pınar ve yaylak gibi malların da, bir köy sınırı içinde kaldığı cihetle, o köyün malı olarak bahis ve kabul etmiştir. Keza 17. nci maddesinde, para ve köy namına yazılı emlak ve vakfedilen arazi ve bağışlanan malları zikretmesi ve nihayet 7. nci maddesiyle, bir yerden bir yere götürülebilen veya götürülemeyen mallara sahip olması keyfiyetini sedetmesiyle, köy idaresinin de, bir takım mal ve vasıtalar malik olabileceğini kabul ve tasrih etmektedir.

Bu esasa nazaran, bağımsız bir varlık olarak tanınan köy hükmi şahsiyeti, görevlerinin başarılmaları yönünden, mali kaynak ve gelirinin, evvelâ, kamu haklarına ve özel hukuk alanındaki hak ve faaliyetlerine müstenit olmak üzere iki kısma ayrılabiliriz.

Yine Köy Kanununun 7. nci maddesinde, bu mal ve vasıtaların, bir yerden bir yere götürülebilen veya götürülemeyen diye tefrik edilmek suretile, genel olarak ikinci bir taksimi daha, yapılmıştır.

Tetkikler:

Köy idaresinin, köy işleri için İhtiyar heyetleri kararıyla, köylüden toplanması muhtelif şekil ve suretlerde tecelli eden gelirleriyle; köy adına yazılı emlak ve araziden ve bunların muhtelif hizmetlere tahsisinde elde edilecek gelirleri vardır.

Bunlar dışında, köyün menfaatına uygun olarak ve köyün bünyesinin tahammülü derecesinde, köy idaresi tarafından girişilen iktisadi teşebbüsler neticesi elde edilen diğer bir çeşit geliri ve köy adına vakfedilip, yalnız gelirinden istifa edilen gayrimenkuller gelirleriyle, Köy Kanununun 17. nci maddesinin beşinci fıkrasında bahsi geçen «avarız» gelirini de, köyü özel mahiyetindeki gelirleri sırasına sokabiliriz. .

Bu gelirler dışında, tahsis itibariyle ikinci .şık olarak ele alman ve gelir temin eden veya etmeyen gayrimenkul mallarını da, «köye irat getirmek maksadiyle akar olarak özel surette kullanılan» ve «umumun istifadesine tahsis olunan» mallar olmak üzere diğer bir taksim de yapılabilir.

Bu suretle, bir kamu idaresi olan ve hükmi şahsiyeti tanınan köy idaresinin, göreceği hizmetler karşılığı, yapacağı masraflar için, çeşitli bir gelir ve mal sahibi olabileceği kabul edildikten sonra, hükmi şahsiyeti sıfatıyla, bu aynı mal ve vasıtalar üzerindeki iktisap şekli ve tasarruf hakkı da muhtelif şekillerde tecelli eder.

Bilindiği gibi, kamu hakları hükmi şahısları, başda Devlet olmak üzere kamu idareleri ve kamu kurumları diye iki kısma ayrılmaktadır. Medeni Kanunumuzun bu husustaki 52 nci maddesi, her ne kadar yalnız «hukuku âme müesseseleri» tabirini kullanmış ise de, bunların kamu hakları kanunlarına tabi bulunacağını kaydetmekle, kamu hakları hükmi şahıslarının, varlığını da kabul etmiş demektir.

Bu itibarla, bir kamu hakları hükmi şahsiyetini haiz bulunduğu kabul edilen «hakları iktisap ve borçları il-

Köy Gelir ve Malları

tizam eden» köy idaresinin de, bahsi geçen mallar üzerindeki tasarruf yetkisinin mutlak olmadığı ve bir takım kayıt ve şartlara bağlı bulunduğu, Köy Kanununun incelenmesinden anlaşılmaktadır.

Bir varlık olarak kabul edilen her hükmi şahıs gibi, köy kamu idaresi hükmi şahsiyeti de, hariçle olan eylemleri münasebetlerini uzuvları vasıtasıyla temin ve yürütür. Köy Kanununun 3.0. uncu maddesi, köy hükmi şahsiyetinin temsilci ve yürütme uzvunu muhtar; 9. uncu maddesi de, İcrai kararlar almak ve köye ait işlerin denetlenmesini temin etmek için ihtiyar meclisini ve köy derneğini birer uzuv olarak tanımaktadır.

Köy Kanununun 19 ve 44. üncü maddeleri gelir ve salma halinde elde edilen paraların usulü dairesinde sarfedilmesi ve gayrimenkul satın alması ve istimlak yapabilmesi ve bağış kabul edebilmesi gibi yetkilerin, köy idaresinin bir hakkı olarak tanımaktadır.

Buna rağmen, idarenin bir yerden bir yere götürülebilen köy malları hakkındaki geniş yetkisi, bir yerden bir yere götürülemeyen mallarda görülememektedir. Her ne kadar, köye gelir temin etmek amacıyla uygun olarak tahsis olunan bir kısım gayrimenkullerde, köy idaresinin tasarruf yetkisi, özel kişilerin bir mala tasarruf yetkisinden farklı değilse de, bu geniş yetki, umumun istifade ve kullanmasına tahsis olunan ve köyün orta malı dediğimiz cami, mektep, otlak, mera, yol, pazar ve spor alanları gibi mallarda görülmediği gibi, bu malları satmak, bağışlamak veya değiştirmek gibi tasarruflarda bulunacağına dair açık kayıtlar yoktur. Zira bu kabil malların, köyün zararına olarak, bedelsiz, başkasına bağışlanması mektep, cami ve otlak gibi gayrimenkullerin yine başkasına satılması hususlarını, Köy Kanunu dahi, maddeleri arasına sarahaten dercetmemiş bulunması itibarıyla, köy idaresinin umuma teallük eden mallar üzerindeki mutlak tasarrufunun terviç edilmediği manası çıkarılabilir.

Belediyelerin de, bir kamu idaresi ve hükmi şahsiyeti haiz olmaları dolayısıyla, malik bulundukları mal ve vasi-

Tetkikler:

talar üzerindeki tasarruf ve yetkileri, 1580 sayılı Belediye kanununun 19. uncu maddesinin 6 ncı fıkrasında açık olarak gösterilmiştir. Ancak hükmi şahıs sıfatile mal satmak ve satın almak yetkisini hangi uzvunun kullanacağı bu kanunda tasrih edilmemiş olmakla beraber, belediye meclisince tanınmış bir hak olduğunu, meclisin müzakere edeceği ve karar vereceği işleri sayan 70 inci maddenin 11. inci fıkrasından anlıyoruz.

Bu bakımdan, hükmi şahsiyeti haiz olan köy idaresinin de, bu sıfatla ve Medeni Kanunumuzun koyduğu geçerlikler gereğince, köy malları üzerinde hukuken mutlak bir tasarruf hakkı olması icap eder. Ancak, tahsis itibariyle gelir temin eden ve kamunun istifadesine bırakılmış olan diye ikiye ayırdığımız köy gayrimenkullerinden köyün, hükmi şahsiyeti haiz bulunmasına rağmen, Köy Kanununun mal tasarrufları hakkında özel ve açık geçerlikleri ihtiva etmemesi cihetile, idarenin irat getirmek ama- cile kullanılan özel emlâki üzerindeki tasarruflarının, Medeni Kanun geçerliklerine bağlandığını kabul etmek suretiyle hakiki bir şahsın tasarrufuna benzetebilirsek de orta malı addolunan mallar üzerindeki yetki ve tasarruflarının mutlak olmadığı sonucuna varılabilir.

Kamu emlâkinin, özel mülkiyet mevzuunu teşkil etmemesi, tescil işine tabi tutulmaması ve zaman aşımının geçmemesi gibi kaidelere bağlı tutulduğu Medeni Kanunun 912 nci maddesinin incelenmesinden anlaşıldığı gibi, Türk Ceza Kanunu da bu gibi mallara karşı yapılacak tecavüzleri suç saymıştır. Yine, bu kabil emlâktan, tahsis şekline göre herkesin faydalanması tabii olduğu gibi, Bina Vergisi Kanununun 3. üncü maddesi uyarınca, bina vergisinden de uzak tutulmuştur.

Bu genel geçerliğe dayanılarak, her ne suretle olursa olsun, köy idaresinin tasarruf ve mülkiyetine geçen mallarında, köyün bir kamu idaresi olması ve hükmi şahsiyeti haiz bulunması bakımından, aynı istisnaları haiz bulundukları ve bina vergisinden muaf tutuldukları da mevzua ilâveten söylenebilir.

25/3/1945

KÖY SINIRLARI

Cahit ÇAVLI

Kaymakamlık Kursu müdavimlerinden

Köy sınırları, Köy tüzelkişiliğinin ve organlarının, kanunlarla yüklendiği hak ve borçlarının alanlarını belirtmek bakımından tatbikatte önem o bir yer işgal eder.

Köy Kanununun uygulanmağa başladığı 1340 tarihinden itibaren, köy sınırlarının çizilerek kısa bir zamanda tamamlanmış olması gerekirken, 1935 yılına kadar ancak 14988 köyün sınırı çizilebilmiş ve bir çok köylerin sınırları bugün bile belirtilememiştir.

Köy sınırlarının çizilmesi :

Köy Kanununun 4 üncü maddesine göre, bir köyün sınırı aşağıda gösterildiği şekilde çizilir:

1 — Eskidenberi bir köyün sayılan bütün tarla, bağ, bahçe, çayır, zeytinlik, palamutluk, baltalık ve otlaklar sınır içine alınır.

2 — Dağlık ve ormanlık bölgelerde, ötede beride dağınık olan evler, tarlalar, meralar parça, parça en yakın köye bağlı sayılmakla beraber bunlar sınır dışında bira-

kılarak yalnız birinin adı sınır kâğıdının altına yazılır.

3 — Sınır mümkün olduğu kadar kolay anlaşılacak surette dereler, tepeler, yollar ve diğer değişmeyen işaretli yerlerden geçmeli ve bu dere, tepe ve yolların veya işaretli yerlerin köylüce adları ne ise behemehal sınırda sırasıyla gösterilmelidir.

4 — Eğer bir köyün sınırını derelerden, tepelerden geçirmek kabil olmazsa o halde sınır mümkün olduğu kadar düz yapılmalı ve büyük taşlar dikilerek sınır gösterilmelidir.

Tetkikler ;

5 — Bir köy ahalisinden bazı kimselerin başka bir köy arazisi içinde kalan dağınık tarla, bağ, bahçe gibi yerleri sahibinin bulunduğu köy sınırında değil, öteki köyün sınırında gösterilir.

6 — Bir köyün sınırı mutlaka diğer bir köyün sınırı ile birleşmek lâzım gelmez. İki köyün sınırları arasında eskidenberi hiç bir köyün malı sayılmayan boş arazi, dağlar, ormanlar, yaylaklar varsa bunlar sınır dışında bırakılır (1).

3116 sayılı Orman Kanununun 31 ci maddesi gereğince, köy ormanları genel ormanlarda-n sayılır ve köy tüzelkişiliğine ait ormanların sınırlandırılması işi bu kanun geçerlikleri altında yapılır. Bu sınırı belirtecek olan kondisyona köylerde ihtiyar meclisi tarafından seçilen iki vukuf ehli de katılacaktır. - Bu vukuf ehline 100 kuruştan 150 kuruşa kadar gündelik ve kilometre başına da 30 kuruşu geçmemek üzere mütat taşıt araçları ücreti verilir.

7 — Bir köyün malı olan yaylaların, o köy ihtiyar meclisi tarafından, sınırı ayrıca çizilir. Bununla beraber sınır kâğıdının asıl köyün sınır kâğıdı ile birleştirilmesi lâzımdır.

Sınırı belirtmek işinde «müşterek mallar»:

A — Köy Kanununun 6 ıncı maddesi :

«Birkaç köy arasında müşterek olan sıvat, sulak ve pınar, mera baltalık, yaylak gibi yerler eğer bir köy sınırı içinde kalıyorsa o köyün malı olmakla beraber diğer köyler de eskisi gibi istifade ederler. Bu gibi müşterek yer ler hiç bir köy sınırı içinde kalmıyorsa buralardan istifade eden köylerin müştereken malı olup her köyün sınırı

(1): Bu yerler M edeni Kanunun 67/1 ci maddesi geçerliğine göre Devletin hüküm, ve tasarrufu altındadır.

Köy Sınırları

kâğıdında bu hakları yazılır ve müştereken koruyup eskisi gibi istifade ederler.» diyor.

Bu itibarla, bir köyün orta malı olan mera, otlak, baltalık vesairenin diğer bir köy ve belediye sınırı içinde kalması malikin yani köy tüzelkişiliğinin, mal ve hak kullanmasına hiç bir surette hâlel getirmediği gibi, eskidenberi intifa hakkını kullanan köyün bu hakkının ortadan kalkmasını da istilzam etmez. Esasen Yargıtay da, «münazaalı bir mahallin köy sınırları dışında bulunması keyfiyetinin, bu münazaalı mahallin meralık olmasına mâni olmayacağı» inanmdadır. Şu kadarki, bu gayrimen- kulün muhafaza külfeti, sınırı içindeki köylere yükletilir ve arazi sahibinin yapılan muhafaza giderlerine katılması lâzımdır. Zira, köylerinin nimetlerinden istifade edenler, külfetlerine de katlanmalıdırlar.

B — Kadastro ve Tapu Tahrir Kanununun 15 ve 16 ncı maddeleriyle yine bu kanuna ait olup Bakanlar Kurulunun 2/3642 sayılı kararı ile yürürlüğe giren 5/12/1935 günlü Tüzüğün 9 ve 10 uncu maddelerine nazaran:

Bir kaç şehir, kasaba ve köye ait olup, taksimi kabil olan mera, koru ve baltalıkların, belediye veya köy ihtiyar meclislerinin rızaları ile taksiminden sonra, mazbatasının yapılarak kasabaya ayrılan kısmı belediye namına tescil olunur. Bu maddeler mucibince, köye isabet eden kısım ise tescil olunmayarak yalnız sınırları ile aidiyetleri ciheti tâyin olunarak özel bir deftere kaydedilir ve ayrıca haritası da gösterilir. Şayet köylerin sınırları henüz çizilmemiş bulunuyorsa, bu sınırlar işe başlamış bulunan kadastro heyetleri tarafından Köy Kanununun sınırlar hakkındaki hükümleri dairesinde belirtilir. Köy Kanununa göre köyün sınırı tâyin olunmuş ise, komüsyon tarafından, bu sınırın hiç bir değişiklik yapılmadan aynen kabulü gerekir.

Tetkikler:

Sınır kâğıdının düzenlenmesi :

Sınır kâğıdının düzenlenmesi sırasında köy ihtiyar meclisleri aşağıdaki esasları göz önünde tutmak mecburiyetindedirler : (2)

1 — Sınırı çizilecek köyün, hangi köylerle müşterek; sınırı veya müşterek intifa hakları bulunduğu hususunun mazbatanın ilk maddesinde açıklanması lâzımdır.

2 — Mazbatanın — kanun deyimi ile sınır kâğıdının ikinci maddesinde, doğudan başlayarak sırası ile, her köyün sınırı fıkra fıkra yazılacak ve Köy Kanununun 4 üncü maddesine uygun bir şekilde sık, sık değişmeyecek mevki adlarının gösterilmesine bilhassa önem verilecektir. Köyler arasındaki anlaşmazlık bu maddede gösterilir.

3 — üçüncü maddede, intifai bir veya birkaç köye ait müşterek malların olup olmadığı yazılmalı ve varsa bunların her birinin değişmeyen mevki isimlerde, kanun buyruğuna göre çevre sınırları çizilmeli ve intifa farz ve şekilleri bütün teferuatı açıklanmalıdır.

4 — Ormanlık bölgelerde, ötede beride dağınık olan evler, tarlalar meralar, parça parça en yakın köye bağlı sayılmakla ve sınır dışında bırakılmakla beraber, sınır kâğıdının 4 üncü maddesinde her birinin adları ve mevkileri yazılarak çevre sınırları çizilmelidir.

Köy ihtiyar meclislerince bu suretle düzenlenen sınır kâğıdı, bu meclis tarafından onandıktan sonra bucağın

(2): İç İşleri Bakanlığının 31/10/1938 gün ve 11/02 sayılı buyrukları.

Köy Sınırları

müdürüne verilir (3). Bucak müdürü kendisine verilen, sınır kâğıdını bağlı bulunduğu ilçe veya ile gönderir. İlçe veya ü idare kurullarının bu kâğıtları incelemeyden evvel, tapu idaresine incelenmek üzere göndermeleri veya inceleme sırasında tapu müdür veya memurlarının hazır bulundurulması bilgi ve fikirlerinin alınması her halde faydasız olmayıp, (4) orman mühendis ve memurlarının da hazır bulundurulması bu inceleme işine katılmalarının sağlanması adı geçen işin esenliği bakımından lüzumludur. (5)

İdare kurullarınca incelemeyden geçip, onanan sınır kâğıdının onanmış bir örneği köy ihtiyar meclisine verilmek üzere bucak müdürüne, aslı da tapu dairesine verilir. Köy Kanunu her ne kadar «asıl sınır kâğıdı da tasdikli olarak tapu dairesine verilir» diyorsa da, İç İşleri Bakanlığının 3 10/1928 gün ve sayılı genel buyruklarında :

«İdare heyetlerince tasdik edilen sınır kâğıtlarının, tapu dairelerine ikişer nüsha verilip bunlardan bir nüshasının tapu daireleri tarafından merkez tapu müdüriyeti rhuavinliğine gönderilerek kuyudu kadime mahzeninde hıfzettirilmesin in halen ve istikbalen her türlü şaibe ve tehlikelerden mahfuziyeti temin edeceği bildirilmektedir.

(S): *Yönetim teşkilâtımızda ilçe merkezlerinde müstakil bir merkez bucak müdürlüğü ve hele bazı ilçelerimizde h'mnk teşkilâtı da yoldur. Bu itibarla Köy Kanunuyum S üncü maddesindeki «Nahiye müdürüne gönderilir» diye nihayet bulan fıkranın «köyün bağlı bulunduğu yönetim üstüne gönderilir» şeklinde değiştirilmesinin daha yerinde olacağı düşüncesindeyim.*

(ğ): *İç İşleri Bakanlığının 3/10/1928 gün G. Buy..*

(5): *İç İşleri Bakanlığının 12/9/1926 gün ve 105 sayılı G. Buy..*

Tetkikler:

İlçeye bağlı bucaklarla birlikte bütün köylerin sınır kâğıtları, tapu dairesince hususi bir deftere kaydolunur. Tapu daireleri bu defterin onanmış bir örneğini idare kuruluna vermekle ödevlidir. Zira, bu defterler, sınır anlaşmazlıklarında bütün devlet dairelerde, mahkemelerde hukukan muteber birer beyyine olacaktır. Fakat, «bu vesikalar, şalisi hukuku tasarrufiyenini hallinde hiç bir suretle müessir değildir.» (6)

Kesinleşen bir köy sınırının bozulması:

İdare kurullarınca köy sınırı belirtilmesi işine mütedair verilmiş olan kararlar, kazaî mahiyeti haiz bulunmalarından dolayı, Danıştay'da temyiz davalarına konu teşkil ederler. Bu itibarla, kesinleşen bir köy sınırının bozulabilmesi ancak, Danıştay'a açılacak dava sonunda verilecek hükümle olur. İlçe idare kurulunca onanıp kesinleşen bir köy sınırını, il idare kurulunun değil bozmağa, incelemeğe bile yetkisi yoktur. Bu hususta Danıştay: (7)

«Köy Kanununun 5 inci maddesi mucibince, köy sınırları bakında, kaza idare heyetlerince verilen kararlara karşı ancak, Devlet Şûrasına itiraz olunabilir. Katı olan bu kararlara vilâyet idare heyetinin karar vermesi yolsuz olduğundan muterizünbih vilâyet idare heyeti kararının selâhiyetsizlik noktasından bozulmasına....» karar vermiştir.

Sınır belirtilmesine ait idare kurulu kararlarının kesinliği, 442 sayılı Köy Kanununun 5. inci maddesi gereğince beş yıl müddetle mukayyettir. Bu müddet geçtikten sonra, gerektiği ve zaruret hâsıl olduğu takdirde, usulüne göre sınırın yeniden değiştirilmesi ve islâhma, bu kararın mevcudiyeti bir mâni teşkil edemez. Ancak sınırın

(6) : *Yargıtay, Hukuk Genel kurulunun 19/11/1939 günlü karan.*

(7) : *Danıştay, Beşinci Daire 15/İl/191^1 gün ve 39-289Jf/Jf 1-1916 sayılı kararı.*

Köy Sınırları

gerek iptidaen ve gerek değıştirilerek belirtilmesi, Köy Kanununa göre, Igililerin müracaatına ve sınırların, mevzuubahis olan köylerin iptidaen anlaşma ve uzlaşmalarına imkân- kalmamış bulunmasına bağlıdır. Sınırın yeniden belirtilmesi yolunda, ilgili köyler tarafından bir gü- na müracaat olmadığı halde idare kurulunca re'sen sınır belirtilmesine kalkışılması, Köy Kanununun maksat ve esasına uymaz. (8)

Sınır anlaşmazlı alan

Anlaşmazlıklı köy sınırlarının çizilmesi işi mahkemelere ait olmayıp, idare kurullarına ait bir yetki olduğu ve Köy Kanununun 3. üncü maddesinin son fıkrasına göre sınır kâğıdının mahkeme ilâmına değil, mahkeme ilâmının sınır kâğıdına uyması lâzım geldiği cihetle, idare cihazının bu hususta kendisine düşen görevi mahkemeden beklemesi, sonsuz işlemlere, giderlere, gidip gelmelere, dolay],siyle köylünün ezilmesine yol açması demektir. (9)

Yargıtay Hukuk Genel kurulu, bir köy mera anlaşmazlığının çözülmesine dair verdiği 29/5/1940 gün ve 1 35 sayılı kararında, köy sınır anlaşmazlıklarının incelenmesi işinin İdarî kaza makamına ait olduğunu belirtir. Bu karara göre:

Dâvacı köy muhtarı, dâvasında iki köy arasında müşterek meradan istifadelerine muhalefet edildiğinden bahisle, diğer köy tarafından vâki müdahalenin önlenmesini istemiştir. Bu isteği inceleyen Yerel Asliye Mahkemesi «müddeabih meranın iki köy arasında müşterek ol-

(8) : *Danıştay, Beşinci Daire 31/5/19// gün ve 53-1618 ///-1079 S. kararı, dava konusu: — davacı köyün kendi hududu içinde, diğer köyün ağıl yaymasından dolayı vaki şikâyeti üzerine idare kurulunca resen verilen hudut tesbiti kararına itiraz» dır.*

(9) : *İç İşleri Bakanlığının 18/8/1939 gün ve 363/- 131/2 sayılı genel buyrukları.*

Tetkikler:

duğu sınır kâğıtlarının tatbiki ve şahidlerin şahadetiyle sabit olduğundan iki tarafın müştereken istifadelerine» kararını vermiştir. Yargıtay Birinci Hukuk Dairesi, «müd deialeylı köy tarafından ibraz edilen sınır kâğıdı, beş sene için miiteber olup buna karşı vukubulan ihtilâfların tetkiki İdarî kaza makamına ait iken...» Kaydile mahkemenin verdiği kararı bozmuştur. Yerel mahkemesi «davacıların iddiası, smırnameye itiraz olmayıp, ötedenberi iki tarafın müştereken istifade ettikleri meradan, bu köyün istifadesine müddeialeyhlerin mani olduklarından sabıkı veçhile istifade etmelerine karar itası talebinden ibaret olmasına binaen...» evvelki kararında İsrar etmiş ve işi inceleyen Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, «Şekil ve sureti iddiaya ve Köy Kanununun 6 ncı maddesi saralıatı- na nazaran dâvanın bu cihetten tetkikinin mahkemenin vazifesi dahilinde bulunduğuna...» karar vermiştir.

Bu kararın incelenmesinden anlaşılacağı üzere, dâvacı köy muhtarının iddiasının şekli, meni müdahale olmayıp da doğrudan doğruya smırnameye itiraz mahiyetinde bulunsaydı, bu iddianın adli kaza makamlarınca incelenmesi, Yargıtayca da kanun ruhuna uygun görülmeyecekti.

Biz sınır anlaşmazlıklarının incelerken, işi iki bakımdan düşüneceğiz :

I — Köyler arasındaki sınır anlaşmazlıkları.

II — Belediye ile köyler arasındaki sınır anlaşmazlıkları.

I — Köyler arasındaki sınır anlaşmazlıkları şu ihtimalleri yaratır :

1 — Sınırları ihtilâftı olan A ve B köyleri aynı ilçenin iki köyüdür.

Anlaşmazlık vukunda ilçe kaymaklığının buyruğu ile A ve B köyleri ihtiyar meclisleri bir arada toplanarak işin kendi aralarında düzeltilmesi için çalışırlar. Anlaşamadıkları takdirde, ilçe idare kurulu inceleme ve soruş-

Köy Sınırları

turmasını yaparak, en geç altı ay içinde sınırı çizer. Bu sınır kesindir ve beş sene müddetle değiştirilemez.

2 — Sınırları anlaşmazlıklı olan A köyü S ilçesine, B köyü de E ilçesine bağlı olup bu iki ilçe aynı il'e bağlıdır.

Her iki köy ihtiyar meclisleri, aralarında anlaşamadıkları takdirde, bu köylerin bağlı bulundukları ilçe idare kurulları bir gün tayin ederek sınır anlaşmazlığını yerinde ve aralarında — ilgili köyler ihtiyar meclisleri de hazır bulunmak üzere — çözmeğe çalışırlar. Gözerlerse, her iki idare kurulunun müştereken vereceği bu karar kesindir. Çözemezlerse, bu köylerden birinin mensup olduğu ilçe idare kurulu, diğer ilçeye mensup köye mumas olan sınır kısımlarını kesin olarak belirtmeğe yetkili addolunamaz. Çünkü, aynı zamanda kendisine mensup olmayan bir köyün sınırı bahismevzuudur. Bu itibarla, adı geçen anlaşmazlık bir üst derece çözüm yeri olan il idare kuruluna gönderilerek, bu kurulca kesin bir kara bağlanır.

3 — Sınırları anlaşmazlıklı olan A köyü «İ» iline, B köyü de «K» iline bağlıdır.

Bu takdirde, işi Köy Kanununa göre değil, İller İdaresi Kanununa göre çözmek gerekecektir. Çünkü, anlaşmazlıklı sınır bir köy sınır anlaşmazlığı mahiyetinden çıkmış, bir il sınırı anlaşmazlığı halini almış bulunmaktadır.

1426 sayılı İller İdaresi Kanununun 2. nci ve 71 nci maddelerini değiştiren 12/5/1941 gün ve 4025 sayılı Kanunun 1. nci maddesinin D bendine göre:

İller sınırlarının tesbit ve değiştirilmesi işi, ilgili illerin idare kurulları ve genel meclislerinin mütalâaları alındıktan sonra, İç İşleri Bakanlığının kararı ve Cumhurbaşkanlığının tasdiki ile yapılacaktır.

Bu gibi, bir il sınır anlaşmazlığı manzarasını götseren köy sınır anlaşmazlıklarının, İller İdaresi Kanununa

Tetkikler:

göre çözülmesi gerekeceğinden, yerine gönderilecek kurulların yol ve günlük giderlerinin muvazenei umumiyyeden verilmesi gerekir. (10) 1 ve 2 inci ihtimallerdeki sınır anlaşmazlıklarının yerinde incelenmesi için gönderilecek kurullara verilecek zarurî giderlerin ise, idare kurullarınca takdir edilerek, ilgili köy bütçelerinden ödenmesi lâzımdır.

II — Belediye ile köy arasındaki sınır anlaşmazlıkları:

Belediye ile köy arasında çıkan sınır anlaşmazlıkları 1580 sayılı Belediye Kanununun 6. ncı maddesine göre çözülür. İhtimaller:

1 — Anlaşmazlık çıkan Belediye ve köy sınırları, bir ilçe sınırları içindedir.

Bu takdirde, belediye ve köy idarelerine, kaymakam veya vali tarafından yazılı olarak yapılacak bildirim üzerine, köy ihtiyar meclisi ile belediye meclisi 30 gün içinde vali veya kaymakama düşüncelerini bildirirler. Bu düşünceler de idare kurulu tarafından incelenir. İlçe idare kurulunun verdiği kararı, il idare kurulu aynen veya değiştirerek onarsa, sınır çizilmiş ve anlaşmazlık çözülmüş olur.

2 — Köy bir ilçeye, belediye de aynı il'in diğer bir ilcesine bağlı ise;

Vali tarafından, belediye ve köy idaresine yapılacak yazılı bildirim üzerine, belediye meclisi ve köy ihtiyar meclisi 31 gün içinde valiye düşüncelerini bildirirler, II- idare kurulu bu düşünceleri inceleyerek bir karara bağlar. Bu karar il genel kurulunca onanınca sınır çizilmiş ve anlaşmazlık çözülmüş olur.

*

* *

(10): İç İşleri Bakanlığından Afyon iline yazılan 25/7/19)) gün ve 2210ğ/3/5968 sayılı buyruk.

Köy Sınırları

Gerek uzlaşma ve gerekse mevcut anlaşmazlığın çözümü yolile kesinleşen köy sınırları, beş sene için muteberdir. Yani bu sınırlar beş sene geçmedikçe değiştirilemez. Bu itibarla usulüne uygun olarak çizilmiş köy sınırlarının, ihtiyar meclisinin veya muhtarının değişmesi ileri sürülerek değiştirilmesine imkân yoktur. (11) Haddizatında kısa olması dolayısıyla bir çok görev tedahüllerine ve yeni baştan anlaşmazlıklara yol açan bu beş yıllık sürenin, yakın bir zamanda yürürlüğe girmesi her zamankinden fazla beklenen, Değişmiş Köy Kanunu, ile uzatılacağını görmek, her halde uzak bir ihtimal olmasa gerektir.

(11): Danıştaym 11^/1/1932 gün ve 37-1809 sayılı kararı

NÜFUS MESELESİ

Muzaffer ERMAN

Antalya Maiyet Memura

«İstikbal yalnız velûdiyetindir. Beşeriyetin yürüyüşünde ve tarihinde atılmış hiç bir adım, yoktur ki buna insanların adedi sebep olmasın».

Emil ZOLÁ.

G İ R İ Ş

Nüfusun gerek zamanımızda gerekse tarihin muhtelif devirlerinde, hangi tipten olursa olsun, her devlet için ne kadar mühim bir mes'ele teşkil ettiği malûmdur. Buna sebep bir Devletin kudret ve kuvvetinin, her bakımdan, kendisini meydana getiren fertlerin miktarına bağlı olmasıdır. Nüfus miktarının bir devlet için askerî, siyasi, ekonomik, malî ve diğer bir çok bakımlardan önemi gayet büyüktür. Bir kere, her devlet kendi varlığını korumak için bir ordu kurmak zaruretindedir. Memleketin nüfusu ne kadar fazla olursa bu ordunun kuvveti okadar çok olur. Zamanımızdaki harplerde makine ve teknik mühim roller oynamaktadırlar. Ancak, ne olursa olsun, insan sayısının bu hususta büyük tesiri olduğunu inkâr etmek kabil değildir.

Nüfus miktarının İktisadî bakımdan olan önemi de büyüktür. Çünkü gerek istihsal ve gerekse istihlâkin başlıca unsur ve nazımını insanlar teşkil etmektedir. Nüfusun fazl alışı veya eksikliği istihsalin miktarını tâyin ettiği gibi: çoğalan bir nüfus da istihlâki arttırır. Yalnız, burada, nüfusun tek taraflı olarak İktisadî hadiseler üzerine tesir icra ettiği iddia edilemez. İktisadın da nüfus üzerinde tesirleri vardır. Öyle ki bir memlekette nüfus ve

Nüfus Meselesi

İktisadın karşılıklı tesirleri girift bir haldedir. Bir memlekette İktisadî gelişme ve refah nüfus üzerine tesir ederek onun artmasını sağlayacak zemini hazırladığı gibi, arcan nüfus da istihlâki artırarak İktisadî faaliyetleri kamçılar ve onların inkişaf etmelerine sebep olur.

Bir millet nüfusunun siyasi bakımından olan ehemmiyeti de küçüksenemez. Zira devletler, siyasî mevkilerini, bir dereceye kadar, nüfuslarının miktarına borçludurlar. Bu günkü dünya siyasetinde kalabalık, tekniği ve ilmi benimsemiş olan milletler, nüfusu az, teknik ve ilimde geri olan milletlere söz geçirmektedirler. Keza milletlerarası siyasi anlaşmazlıkların büyük bir kısmını da nüfus ile izah etmek kabildir. Japonya'nın Çin'e, İtalya'nın Habeşistan'a fazla nüfuslarını yerleştirmek gayesi ile hücum etmeleri gibi. Bütün bu hareketler esasında başka maksatlarla yapılmış olabilirler. Fakat nüfus mes'elesi bakımından bir hakikat nüvesi ihtiva etmektedirler.

Nüfusun malî bakımdan da mühim roller oynadığı aşikârdır. Memleketin refahı için yapılması icap eden işlerde paranın ne kadar tesirli bir vasıta olduğu herkesçe bilinir. Nüfus ne kadar artarsa fertlerden alınacak vergiler ve diğer gelirler o nisbette çoğalır.' Böylelikle daha fazla iş yapmak imkânı elde edilmiş olur.

Ancak, yukarıda yapılan açıklamalardan, Devleti ilgilendiren bütün işlerde göz önünde tutulması icap eden nüfusun sadece kemiyet itibarile bir kudret ve kuvvet Kaynağı teşkil ettiği neticesini çıkarmak yanlışır. Nüfusta, hiç olmazsa kemiyet kadar, keyfiyete de lâayık olduğu mevkii vermek lâzımdır. Hattâ bazı hallerde keyfiyet kendisini daha fazla hissettirir.

Nüfusun kemiyet ve keyfiyet bakımlarından olan önemini Devletler de takdir etmişler ve onunla meşgul olmuşlardır. O derecede ki, âdeta nerede bir devlet varsa orada bir nüfus politikası takip edilmiştir, denilebilir. Dev rimizdeki devletler de nüfus işlerini kendi ihtiyaçlarına

Tetkikler:

göre tanzim edilmiş bir nüfus siyasetiyle yürütmektedirler. Nüfus siyaseti son zamanlarda o kadar önem kazanmıştır ki devlet tarafından güdülen diğer bütün siyasetler (sosyal, İktisadî, siyasi kültürel, endüstriyel) nüfus politikasının kolaylıkla tahakkuk ettirilebilmesi için ve ona bağlı olarak tatbik edilen tedbirler mahiyetinde kalmaktadır.

Bundan başka nüfus zamanımızda başlı başına bir ilim mevzuu olmuştur. D e m o g r a f i denilen bu ilmin ortaya çıkışı yenidir.

Nüfus'un gerek devletler için esaslı ve ihmal edilemez bir meşgale ve gerekse bir ilim mevzuu teşkil etmesi şöyle bir tarihî seyir takip etmiştir:

I- TARİHÇE

A — Nüfusun bir ilim mevzuu olmasından evvelki vaziyet

Nüfus mes'elesini zaman bakımından muhtelif devirlere ayırarak tetkik etmek lâzımdır. Ancak, her devirdeki vaziyetin iyice kavranabilmesi için bu devirlerde cereyan eden ve birbirlerine karşılıklı tesirleri olan hadiseleri ve fikirleri göz önünde bulundurmak icap etmektedir. Bunun için her devir bu esas dahilinde incelenecektir.

1 — *İptidaî tophuluklarda nüfus*: İptidaî insanların nüfus hakkındaki telâkkileri geniş ölçüde şevki tabii'nin hudutları dahilindedir. Bu devirde doğan çocuklar, tesadüflere bağlı olarak yaşarlar veya ölürlerdî. Bu vaziyetin tabii neticesi olarak eski insanların nüfus hakkında hemen hemen hiç bir düşünceleri yoktur.

2 — *Barbarlık devlindeki vaziyet*: İnsaniyetin barbarlık devrine girdiği zamanlarda az çok müsbet telâkkilere rastlamak mümkündür, Diğer taraftan devamlı bir harp hâli ile temayüz eden bu devrin olayları da nüfusla

Nüfus Meselesi

meşgul olmayı gerekli kılıyordu. Çünkü yapılan muharebelerde sayı daima üstünlüğü ifade ediyordu. Muharip bir zümre teşkil eden Yahudi K a v m i bu devrin en karakteristik misalidir. Bu kavmin bütün kudret ve kuvvetini nüfusu teşkil ediyordu. Bekârlık ve kısırlık yahudilerce bir zillet addedilirdi. Bu devrin prensipleri Mukaddes Kitabın şu hükmü ile hülâsa edilebilir: «Velût ol, çoğal, arzı doldur».

3 — *Mısır'daki nüfus telâkkisi*: Mısırdaki aynı vaziyetle karşılaşmaktayız. Bu memlekette nüfusun artması büyük bir nimet sayılmış ve bunun erkeklerin istedikleri kadar odalık almalarına müsaade edilmişti.

Jf — Hint'teki durum: Din müessesesinin en büyük rolü oynadığı bu memlekette nüfusun himaye edildiği görülmektedir. Hindistan'daki meşhur Manu, kanunları evlenmeyi teşvik eder. Bu kanunun bir maddesine göre: «Bir erkek çocuk ile dünyalar fetholunur. Bir torun ile lâyemutîlik elde edilir. Fakat bu torunun oğlu ile güneş âlemi zaptedilir»di.

5 — *İsparta'nın nüfus anlayışı*: Nüfusun artmasını muhâriplerinin fazlalaşması bakımından isteyen İsparta'da bu hususta bir çok tedbirler alınmıştı. Evlenmeyen kimseler cezalara çarptırıldığı gibi kalabalık aile reisleri de mükâfâtlandırılırdı. Ayrıca nüfusun evsafı göz önünde tutulur, cılız, sakat ve hastalıklı olarak doğan çocuklar öldürülürdü.

6 — *Atina'da nüfus*: Şimdiye kadar tetkik ettiğimiz topluluklardakinin aksine olarak Atina'da, maiyet vasıtalarının bütün vatandaşlara yetmesini temin gayesi ile, ARİSTO ve EFLÂTUN gibi filozofların nüfus aleyhtarı nazariyeler kurdukları görülür. Bunlar, nüfusun ne fazla çoğalmasına ve ne de çok azalmasına meydan vermemek için, devletin evlenmeleri ve doğumları kontrol etmesini tavsiye etmişler ve hattâ fazla nüfusa mâni olmak

.....

Tetkikler:

endişesi ile yapılacak çocuk düşürme vesaire gibi fiilleri mübah saymışlardır.

7 — *Roma'da nüfus*: Büyük bir imparatorluk kurmak gayesi ile hareket eden Roma'da nüfusa ne kadar büyük bir ihtiyaç, olduğu izaha muhtaç değildir. Bu sebeple evlenmeler teşvik edilmiş, bekârlardan ve çocuksuz olan evlilerden vergiler alınmış, buna karşılık çocuklu ailelere mükâfalar verilmiştir. Fakat bütün bu tedbirlere rağmen Roma efkârı umumiyesi çok çocuk yetiştirme zihniyetini benimseyememiş ve bunun neticesi olarak memleket, İmparator August'ün koyduğu kanunlara rağmen, devamlı bir nüfus azalması ile müterafık olarak, derin bir ahlâksızlık uçurumuna yuvarlanmış ve uzun müddet kalkmamamı ştır.

8 — *Hrisiiaıfüüta nüfus vaziyeti*: Roma'daki ahlâkî ve İctimaî düşkünliklere aksülamel olarak bazı prensipler ihtiva eden Hristiyan dini, aynı zamanda, şuurlu bir nüfus politikası takip etmekte idi. Ancak, çok suiistimal edilmiş olan cinsî itiyadlara karşı gösterilen çekingenlik dolayısıyla, nüfusa verilen ehemmiyet ikinci derecededir. Bu dinin prensipleri nüfusun artmasına bir engel teşkil ediyordu. Zira evlenmek ve çocuk yetiştirmek ahlâkî bir düşkünlik, kaçınılması icap eden bir hayvanî- yet sayılıyordu. Buna mukabil kendini İsa'ya veya Meryem'e vakfetmek yani bekârlık ideal hareket tarzı idi. Devrin düşünceleri iki Aziz tarafından söylenen şu sözlerle hülâsa edilebilir: «Kızını evlendiren iyi bir şey yapmıştır. Fakat evlendirmeyen daha, iyi bir şey yapmıştır» (Saint Paul). «İzdivaç dünyayı doldurur, bekâret ise semayı» (Saint Joröme). Netice olarak Hristiyanlığın nüfus üzerindeki müsbet tesirleri pek az olmuştur denilebilir.

9— *MüsHmırnhk'ta nüfus*: Her din gibi, İslâm dini de cemiyette istikrarı temin etmek gayesi ile kurulmuştur. Bu dinde nüfus meselesi ile ilgili bir çok hükümler mevcuttur.

Nüfus Meselesi

Müslümanlığın düsturu olarak kabul edilen KUR'AN incelenecek olursa, bunda, nüfus mes'elesinin bütün veçheleri ile ilgi bir çok prensiplere rastlanır. Bu prensipler etraflı ve aynı zamanda çok pratik esaslara dayanmaktadır.

İslâm dininde evlenmeler teşvik edilmiş ve evlenme fiili müslümanlığın ilk ve en önemli şartlarından biri sayılmıştır. Bu konuda Kur'an'da (Gençlerinizi evlendirin) şeklinde bir hüküm bulunduğu gibi; Hazreti Muhammet «Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir» sözleri ile müslümanları evlenmeğe teşvik etmekte ve «Teehhülû, tezevvücû fukaralık korkusu ile terkeden bizden değildir» hükmü ile de fakirliğin evlenmeğe mani bir hal teşkil edemeyeceğini ileri' sürmektedir.

Müslümanlık'ta evlenmeler teşvik edildikten başka evlenenlerin çocuk yapmaları da iyi ve lüzumlu bir hareket telâkki edilmiştir. Çocuk hakkındaki fikirleri şu ayet ve hadisler kısa ve özlü bir şekilde ifade etmektedirler: «Evlenip çoğalın ...», «Her ağacın bir mey vasi vardır. Kalbin mey vasi da çocuktur. Çocuğun dünyada bâisi iftihar ve sürür, ahrette de nurdur», «Mal ve evlât dünya hayatının ziynetidir

Bundan başka, (Taadd'id-ü zevcat = Çok karı alma) müessesesi de, çocuk doğumlarının artmasında, tabii olarak önemli bir rol oynamıştır. İslâm dininde erkeklere l'den 4 e kadar kadın alma müsaadesi verilmiş, bu suretle hem zina, fuhuş gibi fiillerin önüne geçilmesi hem de nüfusun çoğaltılması göz önünde tutulmuştur.

Müslümanlıkla bir taraftan, doğumları ve evlenmeleri teşvik için yukarıda açıklanan tedbirler alınırken, diğer taraftan aile yuvalarının dağılmasına sebebiyet veren boşanma, çocuk düşürme ve zina fiilleri iyi karşılanmamış ve bunların kötülüklerini önleyecek esaslar konmuştur.

Tetkikler:

Bir kere, boşanmanın iyi bir hareket olmadığı, «Allahı köleleri azad etmek kadar hoşnut ve karıları boşamak kadar muazzap eden bir şey yoktur», «Nezdi İlâhîde talâk en sevimsiz haldir» hükümleri ile belirtilmiş ve boşanma fiili müslümanlara men'edilmemekle beraber bir takım güçleştirici kayıt ve şartlara tâbi tutulmuştur.

Çocuk düşürme fiileri ile küçük çocukların öldürülmesi, kasden adam öldürme fiilleri ile bir tutularak cinayet telâkki edilmiş ve bu gibi hallerde verilecek cezalarda fark gözetilmeyeceği esası konmuştur. Müslümanlıktan evelki devirlerde Arapların kız olarak doğan çocuklarını diri diri kuma gömdükleri hatırlanırsa bu prensiplerin ne için kurulduğu daha iyi anlaşılır.

Nihayet, «Gerek açığı olsun, gerek gizlisi olsun fuh- fuşiyata yaklaşmayın», «Zina'ya yaklaşmayın, zira o pek çirkin bulunuyor» hükümleri ile müslümanlara bu fiillerden kaçınmaları hususu telkin edilmiştir. Fuhuş ve zina fiilleri çok şiddetli ceza tehdidi altına alınmıştır. Bu hususta bazı hallerde faillere dayak cezası tatbik edildiği gibi bazı muayyen hallerde de zina yapanlar toprağa gömülür ve taşlanarak öldürülürlerdi.

Netice olarak, devrinin ihtiyaclarını mükemmel bir surette karşılayan İslâm dininin nüfus üzerinde çok köklü tesisleri olmuştur, denilebilir.

10 — *Orta zamanlardaki nüfus anlamı:* Tam mânası ile Hristiyanı dininin hâkim olduğu bu devirde nüfus meselesi sadece ahlâkî bakımdan incelenmiştir. Ancak, devrin sonlarına doğru başlayan REFORM hareketi, ahlâkî ve fizyolojik noktai nazardan, evlenmeleri teşvik ve tavsiye etmeğe başlamıştır. Bu hareketin önderliğini yapan MARTİN LUHTER, «Allah çocukları yaratır ve rızkını da verir» diyordu.

Nüfus Meselesi

B — Nüfusun bir ilim mevzuu olmasından sonraki durum

1 — **XVI - XVIII** inci asırlardaki vaziyet:

a — Olaylar bakımından: Bıı devrin başlarında ortaya çıkan REFORM hareketi neticesinde din, hayatın hemen bütün sahalarındaki önemini kaybetmiş ve bu suretle İctimaî hâdiselerin İlmî bir şekilde incelenmesi kabil olmuştur. Böylelikle,

b -- Fikirler bakımından: İctimaî hâdiselerden biri olan nüfus da ele alınmış ve müstakil bir ilim hâlini iktisap etmiş bulunan iktisat ilmi içerisinde mütalâa edilmeğe başlanmıştır. Bu devirdeki İktisadî fikirler, nüfus hakkında, başka başka bakımlardan aynı prensibi kabul eden iki sistem etrafında toplanmıştır. Bunlardan birincisi olan KAMERALİFM Almanya'da İkincisini teşkil eden MERKANTİLİZM de bilhassa Fransa, İngiltere ve İspanya gibi memleketlerde tatbik edilmiştir.

1 — KAMERALİST'lere göre nüfus: Bu sistemin tatbik edildiği memleket olan Almanya nüfusunun seyrek ve ziraatının mahdud olması, esasında iktisatla ilgili olan bu nazariyeye, nüfusu alâkalandıran prensiplerin de girmesine sebep olmuştur. Bu devirdeki Alman müelliflerine göre; bir devletin kudret ve kuvveti, tebaasının servetine istinat ettiği kadar nüfusunun çokluğuna dayanırdı. Meselâ Von JUST, «Bir memleket ne kadar fazla nüfusa malik olursa olsun hiç bir zaman fazla nüfuslu addolunamaz» demişti, Kameralistler memleketlerinin haricî ve dahilî emniyetleri ile birlikte zirai, sınai, iktisadi ve ticari in kışaflarım nüfusun artmasında görüyorlardı. Bu görüşün neticesi olarak Almanya'da, nüfusu arttırmak için, aile reislerine nüfus adedine göre vergi muafiyetleri temin edilmiş ve bazı imtiyazlar tanınmış olduğu gibi bekârlara ve çocuksuz ailelere bir çok mükellefiyetler yüklenmiştir.

2 — MERKANTİLİSTLER'in fikirleri: Merkantilistler de, devirlerinin tahmil ettiği zaruretlerin tabii netice-

Tetkikler:

si olarak, nazariyelerine nüfusla ilgili prensipler ithal etmek zorunda kalmışlardır. Merkantilizmin hüküm sürdüğü XVI — XVIII inci asırlar, feodal hükümlerin ortadan kalkıp yerine büyük milletlerin kurulduğu bir zamana tesadüf eder. Milli hükümetlerin kurulması muazzam ordulara ve büyük bir servete ihtiyaç gösteriyordu. Bu ordular için büyük bir insan kitlesi lâzım olduğu gibi; devrin servet telâkkisi de fazla miktarda nüfusu icap ettiriyordu. Çünkü servet denilince akla sadece altın, gümüş gibi kıymetli madenler geliyordu. Kıymetli maden ocaklarına sahip olmayan memleketler altın ve gümüş temin etmek yolunu, haricî ticaret sahasında elde edecekleri lehte bir muvazenede görüyorlardı. Lehle vukua gelecek bir ticaret muvazenesi ise ancak çok miktarda ve ucuza malolm'm bir istihsalin haricî ticarete arz edilmesine bağlı idi. Böyle bir istihsali de ancak kalabalık bir nüfus kitle si temin edebileceğine göre nüfusu mümkün olduğu kadar fazlalaştırmak icap ediyordu.

Yukarıda sıralanan muhakeme silsilesine uygun olarak harekete geçen Merkantilistler. ileride doğacak nüfusun yani işçilerin saadet ve refahlarını düşünmeksizin, sırf maliyet fiyatlarını düşürmek gayesile, her türlü vasıtaya başvurarak doğumları teşvik ettiler ve muvaffak da oldular. Ancak, bu artış, kendisi ile birlikte bir çok içtimai dertlerin de cemiyete girmesine sebebiyet verdi.

3 FİZYOKRATLAR'm düşünceleri: XVIII inci asırda fikirleri revaçta olan Fizyokratlar, nüfusun çoğalmasının teşvik edilmeğe değer bir şey olduğunu kabul etmekle beraber, Merkantiüslerin sebep oldukları fazla nüfusla birlikte cemiyete giren sefalet ve fıkıralığı önlemek için, bir devletin nüfus politikasını tesbit ederken memlekette temin edilen asgarî gıda maddeleri miktarını da gözetmesi gerektiğini söylediler. MİRABEAU, QUESNAY gibi müelifler, kesif bir nüfusun mutlaka büyük bir iyilik olmadığını ve halkın varlığını iâşesine bağlı bulunduğunu ileri sürdüler.

Nüfus Meselesi

2 — XIX uncu asırdaki durum:

a — Olaylar bakımından: Beşeriyet, bu devirde, XVII inci asrın sonlarında yapılan ihtarlarla, sanayi merhalesine erişmiş bulunuyordu. Buharın keşfi ve makinelere tatbik edilmesi ile iktisatta çok büyük ilerlemeler kaydedilmişti. Ancak bu ilerlemeler, nüfusun artması ile meydana gelen sefaleti önleyememiş, belki de daha şiddetlendirmiştir. Çünkü işsiz kalan fazla miktarda amelenin rekabetleri ücretleri daha fazla düşürmüştür. Böylece sanayi devrine girmiş olan memleketler ve bilhassa İngiltere, açlıktan ölüm derecesine düşmüş olan işçilerle dolmuş, sefalet son haddini bulmuştur.

Bu vaziyeti önlemek isteyen devletler fakirlere yardım etmeyi denediler. Bu da vaziyetin vahametini artırmaktan başka bir netice vermedi. Çünkü yapılan yardımlar doğumları teşvik ediyor bu da ücretlerin daha fazla inmesine sebep oluyordu.

b — Fikirler bakımından: Yukarıda belirtilen olayların doğurduğu ihtiyaçlara cevap vermek üzere ileri sürülen fikirler arasında bilhassa iki tanesi mühimdir:.

1 — SOSYALİST fikirler: sınıai inkılâbın temin ettiği nimetlerden yalnız ufak bir sermayedar kitlesinin faydalandığı fikrinde olan sosyalistler, bol miktarda mevcut olan içtimai servet âdilâne bir şekilde dağıtıma tâbi tutulduğu takdirde daha pek çok nüfusun refah içinde yaşayabileceğini iddia etmekte idiler.

2 — MALTHUS nazariyesi: Esas itibariyle mesleği rahiplik olan Malthus, sosyalist fikirlerin içtimai nizam tehdit etmeğe başladığı bir sırada, nüfusun maişet haddine göre tahdit edilmesi hakkındaki nazariyesini ortaya attı. Malthus'e göre insanlar bir silsilei heudesiye üzerine 2,4,8,16, çoğaldıkları halde gıda maddeleri silsilesi adediye üzerine 1,2,3,4,... artarlar. Bu nisbetlere dikkat edilecek olursa nüfusun, muayyen bir müddet sonunda gıdasız kalması mukadderdir. Bu ânın gecikmesine yani nü-

Tetkikler:

fusun serbest bir şekilde artmamasına bir takım müsbet (bulaşık hastalıklar, muharebeler, kıtlıklar...) ve menfi (zina, fakirlikten korkarak evlenmemek, çocuk düşürmek vs.) mâniler sebep olmaktadır. Buna göre müsbet mânilere düşmek istemiyen bir cemiyet, manevi mâniler adını da verebileceğimiz menfi mânilere müracaat ederek, nüfusundaki fazla artmanın önüne geçmelidir.

3 — Nüfus meselesinin Zamanımızdaki Vaziyeti:

Nüfus meselesi, XX. nci asırda, evvelki devirlerden ayrı bir mahiyet arz etmektedir. Bu, olaylar bakımından olduğu kadar fikirler bakımından da aynı vaziyettedir. Yirminci asırdaki nüfus hareketleri daha evvelkilerden farklıdır. Keza bu olayları izah etmeğe çalışan nazariyer de, ileride görüleceği gibi, bambaşkadır.

a — Olaylar bakımından durum,: 1861-1870 ve 1925 yılları arasında muhtelif memleketlerdeki nüfus hareketleri, nüfus miktarı üzerinde en müessir iki âmil olan doğumlar ve ölümler bakımından incelenirse vaziyetin şu merkezde olduğu anlaşılır:

1 — Muhtelif memleketlerdeki DOĞUMLAR: Bu asırdaki doğumlar, başlangıcı XIX. uncu asırda olan, devamlı bir azalış halindedir. Öyle ki, Malthus zamanında doğumların çokluğundan, dünyanın insanlara dar gelmesinden korkulduğu halde; bu devirde, doğumların şiddetle düşmesi neticesinde nüfusun olduğu yerde kalmasından, hattâ azalmağa başlamasından dehşete düşülmeğe başlanmıştır.

1861 — 70 ve 1925 seneleri arasında 6 muhtelif memlekette beher bin nüfustaki doğum nisbeti şöyledir: (Cetvel l'e bakınız)

Nüfus Meselesi

Memleketler	Doğum nisbeti (binde)	
	1861 - 70	1925
Almanya	37,2	20,4
İtalya	37,1	27,5
İngiltere	35,2	18,9
Belçika	31,8	19,8
İsveç	31,5	17,5
Fransa	26,2	18,8

Yani iki tarih arasındaki doğumlar, takriben, Almanya, İngiltere ve İsveç'te % 50; Belçika'da % 40; Fransa ve İtalya'da % 30 azalmıştır. Bu düşüş 1925'ten sonra da devam etmiştir. 1926—30 ve 1941 yıllarında aynı memleketlerdeki doğumlar şöyledir: (Cetvel: 2'ye bakınız).

Memleketler	Doğum nisbeti (binde)	
	1926 - 30	1941
Almanya	18,4	18,8
İtalya	26,8	20,8
İngiltere	17,2	14,2
Belçika	18,6	12,0
İsveç	15,9	15,6
Fransa	18,2	13,0

Almanya hariç bütün memleketlerdeki doğum nis- betleri azaldığına göre doğumlar devamlı bir azalış halindedir hükmünü kolaylıkla verebiliriz.

Tetkikler:

(Cetvel : 1)

Avrupanın muhtelif memleketlerinde 1861-10, 1891-900 ve 1925 senelerindeki doğum, ölüm ve doğum fazlası nisbetlerini gösterir cetvel.

Memleketler	Doğumlar ‰			Ölümler ‰			Artış N. ‰		
	1861— 70	1891— 900	1925—	1861— 70	1891— 900	1925	1861— 70	1891— 900	1925
Almanya	37.2	36.8	20.4	26.8	22.3	11.8	10.4	14.5	8.6
Belçika	31.8	28.9	19.8	23.8	19.2	13.1	8.0	9.7	6.7
Fransa	26.2	22.1	18.8	23.5	21.5	17.5	2.7	0.6	1.3
İngiltere	35.2	29.9	18.3	22.5	18.2	12.2	12.7	11.7	6.1
İtalya	37.1	34.9	27.5	30.4	24.2	16.6	6.7	10.7	10.9
İsveç	31.5	27.2	17.5	20.2	16.4	11.7	11.3	10.8	5.8

(Cetvel : 2)

Avrupanın muhtelif memleketlerinde 1926-30, 1939 ve 1951 senelerindeki doğum, ölüm ve doğum fazlası nisbetlerini gösterir cetvel.

Memleketler	Doğumlar ‰			Ölümler ‰			Artış N. ‰		
	1926— 30	1939	1941	1926— 30	1939	1941	1926— 30	1939	1941
Almanya	18.4	20.3	18.8	11.8	12.3	12.3	6.6	8.0	6.5
Belçika	18.6	15.3	12.0	13.7	13.8	14.5	4.9	1.5	-2.5
Fransa	18.2	14.6	13.0	16.8	15.3	17.4	1.4	-0.7	-4.4
İngiltere	17.2	15.3	14.2	12.3	12.2	12.9	4.9	3.1	1.3
İtalya	26.8	23.5	20.8	16.0	13.4	13.8	10.8	10.1	7.0
İsveç	15.9	15.3	15.6	12.1	15.5	11.2	3.8	3.8	4.4

Nüfus Meselesi

2 — Muhtelif memleketlerdeki ÖLÜMLER: Yukarıda, adları geçen memleketlerdeki ölümler de gittikçe azalmaktadırlar. Şöyle ki:

<u>Memleketler</u>	<u>Ölüm nisbeti (binde)</u>	
	<u>1861 – 70</u>	<u>1925</u>
Almanya	26,8	11,8
İtalya	30,4	16,6
İngiltere	22,5	12,2
Belçika	23,8	13,1
İsveç	20,2	11,7
Fransa	23,5	17,5

Yani yarım asır zarfında ölüm nisbetleri, takribi olarak, Almanya'da % 60; İngiltere, İtalya, Belçika ve İsveç'te % 45-50 ve Fransa'da %* 25 eksilmiştir.

Kısaca ifade edecek olursak dünyadaki ölümler azalmaktadır. Bu azalışı tababette kaydedilen ilerlemeler sayesinde umumi ölümlerin ve nüfus kaybının en fazla olduğu 1 yaşma kadar olan çocuklardaki ölümlerin (Mor- talite enfanitle) önüne geçilmesi ile izah etmek mümkündür.

3 — NETİCE: Bir memlekette bir yılda vukua gelen doğumlardan aynı yıldaki ölüm miktarı çıkarıldığında geriye kalan rakam o memleketteki yıllık artma nisbetini gösterdiğine göre misal olarak aldığımız 6 memleketin artma nisbetleri şöyledir:

Tetkikler:

Memleketler	1861 - 70	Doğumların ölümlerden fazlalık nisheti (binde)	
		1925	1941
Almanya	10,4	8,6	6,5
İtalya	6,7	10,9	7,0
İngiltere	12,7	6,1	1,3
Belçika	8,0	6,7	-2,5
İsveç	11,3	5,8	4,4
Fransa	2,7	1,3	-4,4

Bütün bu memleketlerdeki artış nisbetlerinin, ölümlerdeki devamlı eksilmeye rağmen, doğumlarla birlikte gittikçe düştüğü görülmektedir. Hattâ Fransa ve Belçika nüfusu artmak şöyle dursun eksilmektedir. Yukarıdaki rakamlardan İngiltere nüfusunun da yakında aynı safhaya gireceği neticesini çıkarmak hiç de yanlış olmaz.

b — XX. nci asrın fikirler bakımından vaziyeti: Bu asırda gerek büyük münakaşalara sebep olan Malthus'ün fikirlerini tenkit ve gerekse onun zamanmdakinden başka bir mahiyet arzeden ve kendisini doğumların azalması şeklinde gösteren nüfus meselesini izah etmek üzere ileri sürülen nazariyeler şunlardır:

1 — SADLER'in nüfus hakkındaki düşünceleri: Malthus'ün fikirlerini red ve cerh eden M. Thomes SADLER, bir milletin velüdiyet derecesinin, toprağın imbat kuvveti ile mebsuten ve nüfusun kesafeti ile makûsen mütenasip olduğu kanaatindedir. Ona göre toprağın yetiştirme kuvveti ne kadar çok olursa nüfusu o kadar artar.

Nüfus Meselesi

Buna karşılık nüfus kesafeti ne kadar fazla olursa doğumlar o nisbette azalır.

2 — SOSYALİSTlerin fikirleri: Sosyalistler nüfus fazlalığı hâdisesinin ancak kapitalist cemiyetlerde vukı bulabileceğini iddia ederler. Onlara göre rasyonel bir içtimai nizamın hüküm sürdüğü yerlerde istihsalâtın nüfusa yetmemesine imkân yoktur. Bundan başka, bir memlekette elde edilen mahsuller içtimai sınıflar arasında âdilâne bir şekilde umumi refah seviyesini yükseltir. Bu da, bir çok medeni ve müreffeh memleketlerde misalleri görüldüğü gibi, doğum nisbetlerini azaltacağına göre, nüfus fazlalığı endişesine mahal kalmaz.

3 — DOUBLEDAY nazariyesi: Hemen bütün müellifler, nüfus meselesinin en mühim safhasını teşkil eden doğumları, sadece, cinsi şevki tabii bakımından tetkik ettikleri için, muhtelif içtimai vaziyetlerde bulunan insanlar arasında ki velûdiyet farkını izah edememişlerdir. Halbuki Doubleday, nazariyesini, gıdaların vücut üzerindeki fizyolojik tesirleri esas üzerine kurmuş ve meselenin izahını başka yollarda bulmuştur. Doubleday'a nazaran fazla miktarda alınan gıda vücuttaki kanı lüzumundan fazla artırır (imtilâl dem). Bu ise çocuk yapma kabiliyetini azaltır. Bunun için insanların çocuk yapma kabiliyetleri al dıkları gıdaların fazlalığı ile makûsen mütenasiptir. Nitekim tabiat da, az gıda alan fakir insanlar ve topluluklarda nüfus süratle çoğalmakta, refah ve bolluk içinde bulunan insan ve cemiyetlerdeki doğumlar mütemadiyen azalmaktadır.

4 — TABİİ İSTİFA nazariyesi: Tabii istifa nazariyesi taraftarları nüfusta miktardan ziyade evsafın ehemmiyeti üzerinde dururlar. Bunlardan bilhassa WOOD- RUFF, doğumlardaki eksilmeyi, hükmü bütün canlılara şâmil olduğu ileri sürülen tabii istifa (Selection naturelle) kanunu ile izah etmeğe çalışır. Bu kanuna göre hayat bir mücadelelen ibarettir. Bütün uzviyetler varlıklarını koruyabilmek ve idame ettirebilmek için birbirleriyle

Tetkikler:

çarşırlar. Neticede hangisi kuvvetli ise o galip gelir. Aynı mücadele insanlar arasında da vardır. Bu mücadelede küçük aileler, az olan çocuklarını gayet iyi bir şekilde yetiştirebilmek imkânını buldukları için hayatlarını idame hususunda daha büyük bir kabiliyet gösterirler. Yani hayatın en amansız kanunu olan tabii istifa kanunu, bu müelliflere göre, aynı zamanda bir nüfus kanunudur. Aileler, bu kanuna tâbi olarak, hayat mücadelesine bir hazırlık olmak üzere, az fakat iyi evsafa çocuk yapmak gayesini güderler ve böylelikle doğumların azalmasına sebep olurlar.

5 — BİYOLOJİK nüfus nazariyesi : İlk defa meşhur biyoloji âlimi DARWİN tarafından ortaya atılan ve sonradan SPENCER tarafından derlenip toplanan bu nazariye, nüfus hakkında ileri sürülen fikirlerin, belki de en orijinalidir. Spencer bu nazariyeyi umumi olarak çoğalma kanunlarını tetkik ederken kurmuştur. Fikirleri, bazı mübalâğa ve katiyetler müstesna, bir hakikat nüvesi ihtiva etmektedir.

Bu nazariyeye göre bir ırkın mevcudiyeti üzerinde başlıca iki kuvvet tesir icra eder: 1) Koruyucu kuvvet,
2) Tahrip edici kuvvet {ölüm, hastalık., harp, açlık...).

Tahrip edici kuvvetin açtığı gedikleri kapayan koruyucu kuvvetleri de iki kısma ayırırlar: a) FERDİYET, yani ırkı teşkil eden fertlerin her birinin kendi kendisini idame ettirme kabiliyeti: b) VELÜDİYET yani her ferdin başka fertler meydana getirmek kabiliyeti.

Spencer'e göre iptidai ve inkişaf etmemiş olan ırklar, mevcudiyetlerini, ancak çok yüksek olan velüdiyet kabiliyetleri sayesinde idame ettirebildikleri halde; münkeşif ve mütekâmil olan ırklar, bunu, nefislerini koruma yani ferdiyet kudretleri ile temin ederler.

Nazariyenin hülâsası «Ferdî hayatı temin edecek kuvvet ile yeni fertler meydana getirecek kuvvet, aralarında makûsen mütenasiptirler» şeklinde ifade edilebi-

Nüfus Meselesi

lir. Başka bir deyimle, Spencer, artma nisbetinin, ferdi inkişafın azlığı nisbetinde çok ve ferdiyet kabiliyetinin yüksekliği nisbetinde az olduğunu iddia etmektedir. Spencer'e nazaran «Bir ırktaki velüdiyet kabiliyeti ile ferdiyet kuvveti arasındaki makûs nisbet, tabii bir ahenk içerisinde tahakkuk eder. Irklar inceledikçe, tekâmül ettikçe, çoğalmaları da yavaşlar. Çoğalma, hayvanlarda nebatlardan, insanlarda hayvanlardan, şehirlerde köylülerden, münevverlerde, ve artistlerde amelelerden daha azdır. Bilhassa fikrî tekâmül, tenasüli kuvvet üzerinde, tersine bir tesir irca eder».

Bu nazarîyenin zamanımızdaki nüfus hareketlerinin pek çoğunu izah ettiği ve yine bu hâdiselerle tayit edildiği görülmüyor. Hakikaten medeniyet ilerledikçe insanların ferdiyet kabiliyeti kuvvetlenmekte buna karşılık velüdiyet kudreti azalmaktadır. Dimaği tekâmül ve refah seviyesinin yüksek oluşu ile velüdiyet arasındaki zıt münasebet kendisini cemiyetin münevver ve müreffeh sınıflarındaki doğumların azlığında göstermektedir.

6 — ARZU nazarîyesi: Malthus ve onu takip eden müellifler, nüfus meselesini, sadece cismani bir hâdisе olan tenasüli zevk ile karıştırmışlar ve nüfusun gıda maddelerinin müsaadesi nisbetinde muntazaman çoğalacağını iddia etmişlerdi. Bunları tenkit eden RAE, meseleyi, psikolojik bakımdan incelemiştir. Rae, Malthus ve muakkiplerinin fikirlerindeki yanlışlığı, onların hayvan tabiatı ile insan tabiatı arasındaki farkı anlayamamalarında buluyor. Bu müellife göre «Nüfusun çoğalması ana ve babanın çocuk yapma arzusuna bağlıdır». Rae'ye nazaraftı esas itibarile bir hayvan olan insan, cinsî zevk bakımından, kendi madununda bulunan hayvanlara benzer. Ancak, cinsî münasebetin neticesini müdrık olması itibarıl© bu hayvanlardan esaslı surette ayrılır. Bu idrak farkı dolayısıyla cinsî münasebetlerin neticesi hakkında endişeye düşen insanlar, bir takım tedbirlere tevessül ederek Çoğalma üzerinde müessir olurlar. Bu suretle zamanımız-

Tetkikler:

daki cemiyetlerde müşahade edilen nüfus azalmasını, o cemiyetlerde çocuk yetiştirmenin bir yük telâkki edilip doğumlardan çekinilmesi ile izah kabildir.

7 — NİTTÎ nazariyesi: İtalyan âlimlerinden olan Nitti, nüfusun çoğalmasında ve azalmasında biyolojik ve psikolojik unsurların oynadıkları mühim rolleri kabul etmekle beraber, bu hususda başka âmillere de yer verilmesini isteyerek, meseleyi içtimai bakımdan inceler. Nüfus haddi zatında içtimai bir hâdise olduğuna göre, bu yerinde bir harekettir.

Nitti'ye göre bir memleket nüfusu, kendisini maişet vasıtalarına uyduran uzvi bir temayüle maliktir. Nüfus miktarı ile gıda maddeleri arasındaki tevazün bir takım biyolojik, psikolojik, ahlâki, içtimai ve iktisadi âmillerin tesirleri altında, kendiliğinden tahakkuk eder. Nitti, Spencer'in fikrini kabul ettiği için, ferdiyetin her türlü inkişafı velûdiyeti azaltır, der. Ancak, ona göre, servetin artmasına ve medeniyetin terakki etmesine rağmen, serveti geniş mikyasta inkısam ettirmek ve içtimai âmillerin tesirlerini de sıkı bir sosyal işbirliği ile azaltmak sayesinde, velûdiyet kabiliyetini muhafaza ve idame ettirmek kabildir.

8 — Hülâsa: Kısaca ifade edilecek olursa nüfus meselesi muhtelif zamanlarda ayrı mahiyetler arzettiği gibi aynı devirde bulunan memleketlerde başka bakımlardan göz önünde tutulmaktadır. Nitekim Malthus zamanında doğumların fazlalığından şikâyet edildiği ve bunun önüne geçecek tedbirler araştırıldığı halde devrimizde doğumların azalışından dehşete düşülerek bir taraftan doğumları artıracak ve ölümleri azaltacak çareler aranmakta, diğer taraftan hariçten muhacir (getirtilmesine gayret edilmektedir. Bundan başka devrimizin esas ka- rekterini doğumların devamlı olarak azalması teşkil etmesine rağmen nüfus meselesi her memlekette aynı mahiyeti göstermemektedir. Fransa ve Belçika, nüfuslarının gittikçe azalmasından muztarip oldukları halde, İtal-

Nüfus Meselesi

ya ve Japonya'da muntazaman artan nüfusun nerelere yerleştirileceği mevzuu bahistir. Yani hemen her memlekette önce miktarı gözeten bir nüfus siyaseti takip edilmektedir.

Yukarıda belirtilen hususlar meselenin bir tarafıdır. Devletlerin nüfusla ilgi olan meşguliyetlerinin ikinci veçhesini, keyfiyet, yani nüfusun kalitesi bakımından alınan tedbirler teşkil eder. Bugün medeni memleketlerin hemen hepsinde nüfusun moral ve bedenî inkişaf ve olgunluğunu temin gayesiyle kurulan sayısız terbiye ve kültür müesseseler yanında, yine ondan beklenen fizik vasıfları temin için bir çok tesisler meydana getirilmiştir.

Bütün bunlardan başka, son zamanlarda nüfusun her bakımdan ıslah, tezyit ve muhafazasını gaye edinmiş olan bir ilim şubesi kurulmuştur. EUGENIQUE adı verilen bu ilme göre, insanlardaki her türlü vasıflar veraset yolu ile nesilden nesle geçer. Yani irsî malûliyeti olanların çocukları da aym hastalıkla malûl olurlar. Bu türlü kimselerin serbestçe evlenip, çocuk yetiştirmeleri, bir memleket nüfus bakımından tehlikeye düşürdüğü için, Öjenik ilmi, zikredilen hususun önüne geçmek gayesiyle, alkoliklerin, veremlilerin, frengililerin, sarahlıların ve delilerin evlenmelerine müsaade edilmemesini tavsiye eder. Bu esaslar, Amerika Birleşik Devletleri ve İskandinav memleketlerinde, tatbik edilmiş ve iyi sonuçlara varılmıştır.

GAYRÎMENKULE TECAVÜZÜN DEF'İ

**hakkındaki 2311 sayılı kanunun tatbikattaki
ehemmiyet ve mânası**

Mülkedinme, malım ve hakkını kullanma
Türk'lerin tabii haklarındandır.

Anayasa

Yazan:

V as fi GERGER
Keskin Kaymakamı

12/6/1933 tarihinde Büyük Millet Meclisince kabul edilen ve 17/6/1933 tarihinde yürürlüğe giren GAYRÎMENKULE TECAVÜZÜN DEF'İ hakkındaki 2311 sayılı kanun, İDARE EDENLERLE İDARE EDİLENLER arasında yeniden ve çok ehemmiyetli bir münasebet tesis etmiştir.

Bu kanunun ehemmiyet ve mânasını gözden geçirmek ve bilhassa tatbikatta bu alâka ve münasebetin şumül derecesini mevzuatımızla mukaj^eseli olarak tetkik etmek faydalı olur kanaatindayım.

Anayasamız; Türklerin kamu hakları namı altındaki beşinci bölümde, (Madde 70) «Kişi dokunulmazlığı, vicdan, düşünme, söz, yayım, yolculuk, bağıt, çalışma, MÜLKEDİNME, MALINI ve HAKKINI KULLANMA, toplanma, dernek kurma, ortaklık kurma hakları ve hürriyetleri Türklerin tabii haklarındandır.» ana prensiplerini vazetmiş ve «Cana, MALA, ırza, konuta hiçbir türlü dokunulamaz.» (Madde. 71) demek suretiyle de en büyük müeyyideyi sağlamıştır. Bu iki maddenin sınır ve çevresini de «Bağıtların, çalışmaların, MÜLKEDİNME, ve hak ve mal kullanmanın, toplanmaların, derneklerin ve ortaklıkların serbestlik sınırı kanunlarla çizilir.» (Madde. 79) hükmü ile malûm ve muayyen bir çerçeve içine almıştır. Mevzu-

Gayrimenkûle Tecavüzün Def'i

umız, gayrimenkûle tecavüzün def'ine dair olması itibariyle MÜLKEDİNME, MALINI ve HAKKINI KULLANMA meselesini kısaca tahlil etmek icabeder.

Anayasa, mutlak olarak, mülk edinmeyi malım ve hakkım (temellük ve tasarruf) kullanmayı «Hür doğan ve hür yaşayan ve kanun karşısında eşit ve ayrıksız, kanuna uymak ödevinde bulunan» her Türkün, tabii bir hakkı olarak kabul ettiğine göre, kanunlarla tâyin edilen sınır ve çerçeve içinde bu haklo kazanmak ve gene kanunlarla tâyin edilen sınırlar dahilinde bu hakkı kullanmak lâzım gelir. Başlıca esasları Medeni Kanunla tâyin edilen mülkedinme, malım ve hakkını kullanma mefhumları, mahiyetleri itibariyle iki zümreye ayrılırlar: MENKUL, GAYRİMENKUL mallar. Medeni Kanun'un bu bahisler hakkındaki hükümleri ile buna bağlı aynî hakları ayrı, ayrı ve tafsilâtı ile mütalâa etmek, mevzuumuzun haricindedir; fakat, gayrimenkuldeki mülk edinme, malım ve hakkını kullanmanın Medeni Kanun karşısındaki esas hükümlerini gözden geçirme zarureti vardır.

Gerek menkul gerek gayrimenkulde sabit ve müstakar bir hak iddia edebilmek için, o şey üzerinde MÜLKEDİNME (Temellük) hakkının mevcudiyeti şarttır. Mülkedinme hakkı, kanunlarla serbestlik sınırı çizilen bütün hukuk ve vekaibin ve maddi salâhiyetlerin istimali demektir. Bir şeyin maliki olmak, sahibine, o şey üzerinde fiilen ve müstakillen hareket imkânını bahşeder. Binaenaleyh, mülk edinmenin tekevvünü için .bazı kanuni unsurlar aramak mecburiyeti vardır. (Ceza kanununun tatbikatında, ait olan maddedeki kanuni unsurlar nasıl ki aranır ve bu unsurlardan birisinin eksikliği halinde o maddenin tatbik imkânı kalmaz.)

Medeni Kanun'un 618 inci maddesindeki «Bir şeye malik olan kimse, o şeyde kanun dairesinde dilediği gibi tasarruf etmek (malım ve hakkını kullanma) hakkım haizdir; Haksız olarak o şeye vaz'ıyed eden her hangi bir kimseye karşı istihkak dâvası ikame ve her nevi miida-

Tetkikler:

haleyi men'edebilir» hükmündeki (TASARRUF) kelimesi — malını ve hakkım kullanma — en başta gelen bir unsurdur. Tasarruf, malike, istimal, idare, istihlâk gibi maddi fiiller ve icra salâhiyeti ile mülkiyeti başkasına devir ve ferağ veya bir aynî hak gibi hukuki bir muamele icra edebilmesini de temin eder. Şimdi gavrimenkulde iktisabın unsurunu tesbit etmek icabeder ki, Medeni Kanununun 633 üncü maddesine göre: «Gayrimenkul mülkiyetini ikti- sab için tapu siciline kayıt şarttır. Bununla beraber İşgal, istimlâk (kamulaştırma) miras, cebri icra tariklerde ve^a mahkeme ilâmı ile bir gayrimenkulü iktisap eden kimse tescilden evvel dahi ona. malik olur.» Bu şekilde, mülkiyet hakkının tekevvününden sonra, Medeni K. MD. 618/1 inci fıkrasındaki (kanun dairesinde) hükmü, bize, gayrimenkul mülkiyetindeki (tasarruf) malını ve hakkım kullanma mefhumu hukukisi istiklâlinin gelişi güzel mutlak olmadığını ve bazı kısıntılara (takyida- ta) tabi olduğunu gösteriyor ki, bunlara da işaret etmek gerektir. Bunların başlıcaları şunlardır: İrtifak hakkı, mirasta mahfuz hisse, aile yurdu tesisi, hususi kanunlara göre kamulaştırma hakkı, konuşunun zarar göreceği şekilde işler ihdas ve tesisi memnuiyeti gibi hallerdir. İşte gayrimenkulde kanunun kabul ettiği bu ve emsali kısıntılar haricinde mülkedinme hakkı - kanuni unsuru haiz olmak şartıyla - tamamen Anayasa, Medeni Kanun, Borçlar Kanunu ve Ceza Kanununun himayesi altındadır.

Medeni Kanunun yukarıda gördüğümüz 618 inci maddesinin ikinci fıkrasındaki «haksız olarak o şeye vaz'ı- yed eden herhangi bir kimseye karşı istihkak dâvası ikame ve her nevi müdahaleyi men'edebilir» hükmü ile, mülk sahibi haksız olarak zilyedliği tanınmaz veya bu zilyedliğe müdahale edilirse, 1) istihkak dâvası 2) — men'i müdahale dâvası açmak suretiyle hakkını koruya bilir.

1 — İstihkak dâvası, mahiyeti itibarile zilyedliğin tanınması ve iadesi hükmündedir; aynı zamanda, gayrimenkul haksız olarak başkası namına tapuda tescil edilmiş

Gayrimerkûle Tecavüzün Defi

olsa bile, bu tapu kaydının tashihi de bu dâva ile mahkemeden ist'enilebilir.

2 — Men'i müdahale dâvası, haddizatinde zilyet olan malikin bu, hakkı tanınmaz ve müdahale ve tecavüze maruz kalırsa bu dâva açılır ve men'i istenilir. Aynı zamanda bu müdahale ve tecavüzden ileri gelen zarar ve ziyan varsa talebedilebilir. Müdahale ve tecavüzde suç unsuru mevcut olursa mütecaviz ceza da görür.

Görülüyor ki, vatandaşların en mukadder bir hakkı olan müikedinme, malını ve hakim koruma tamamen kanun himayesi altındadır. Bu himayeyi fiilen gösteren makam da mahkemelerdir. Ancak idari makamlara da, vatan daşların bu kabil haksızlıklara maruz bulundukları takdirde, mahkemeye başvurmalarından önce kazai hüküm ve mahiyette olmayan bazı idari tasarruflarda bulunabilmek salâhiyeti verilmiştir (2311 sayılı kanun).

*

**

Mülkedinmenin, malını ve hakkını korumanın Anayasanın bahsettiği bir hak olduğunu yukarıda görmüştük. Vilâyet İdaresi Kanununun 25 inci maddesi: (Vilâyet dahilinde huzur ve asayişin şahsi masuniyetin ve tasarrufa müteallik emniyetin temini ve zabıtai mania valinin vazifelerindedir.) 45 inci maddesi: (Kaza dahilinde huzur ve asayişin, şahsi masuniyetin (kişi dokunulmazlığı) ve tasarrufa müteallik emniyetin temini ve zabıtai mania kaymakamın vazifelerindedir.) 52 nci maddesi: (Nahiye müdürü nahiyede en yüksek hükümet memurudur. Nahiye dahilinde kanun ve nizamnamelerin neşir ve ilânı ve tatbikini temin ile muvazzaf olup bunların kendisine tevdi eylediği vazifeleri âmirin nezareti altında ifa ve salâhiyetleri istimal ile mükelleftir.) demek suretiyle, vatandaşların bu tabii haklarının muhafaza vazife ve mecburiyeti idare âmirlerine tevdi olunmuştur. Kanuni olan bu hüküm ve mülâhazaların tabii bir netice hukukiyesi ol-

Tetkikler:

mak üzere, 2311 sayılı kanun idare âmirlerini yeni ve özlü salâhiyetlerle teçriz etmiştir. Bu kanunun ana hatlarını ve vecibelerini aşağıda aydınlatmağa çalışacağız.

2311 sayılı kanunun 1 inci maddesi: (Bir kimsenin yedinde bulunan gayrimenkule başkası tarafından tecavüz ve müdahale olunarak ihdası yed edildikte, ilde vali, ilçede kaymakam, bucakta bucak müdürü tarafından bu tecavüz defî ve eski hal iade olunur. Tecavüz eden, gayri menkul üzerinde tercihe şayan bir hakkı olduğunu iddia etse bile, mahkemeye müracaat eylemesi lüzumu tenbih olunur. Bu hal, tarafların mahkemeye müracaatla, refî yed veya mülkiyet dâvaları açmalarına mani olmaz.) hükümlerini ihtiva etmektedir. Bu maddeyi uygularken nazara alınacak cihet, evvelemirde, zilyetlik unsurudur. Gayrimenkulüne (tecavüz edildiğini ileri süren kimsenin, o gayrimenkûlde bilfiil zilyet olması şarttır. Bu itibarla zilyetliğin hakiki ve hukuki manasım da gözden geçirmek icab eder.

Medeni Kanunun 887 nci maddesi: (Bir şey üzerinde fi- illen tasarruf sahibi olan kimse, o şeyin zilyedidir. İrtifak hakkı ile gayrimenkul mükellefiyetinden mütevellit haklarda zilyetlik, bu hakların bilfiil kullanılmasından ibarettir.) Madde 888: (Zilyet, bir irtifak yahut irtihan hakkı yahut şahsi bir hak teffiz etmek için bir şeyi başkasına teslim ettiği takdirde bunların ikisi de zilyetliğe malik olur. Bir şeyde balık sıfatı ile ziyet olanlar o şeyin aslen zilyetleri ve diğerleri de feran zilyetleridir.) Madde 889: (Zilyetliğin istimali muvakkat bazı hallerden dolayı mümteni yahut münkati olursa, zilyetlik izaa edilmiş olmaz.) Madde 894: (Zilyet, bütün gasp ve tecavüz fiillerini kuvvet kullanmakla defetmek hakkını haizdir. Şiddetle veya hafiyen kendisinden alman o şeyi, gayrimenkul ise gâsibi kovarak, tamamilen elinden alarak istirdat edebilir. Zilyet halin haklı göstermediği cebir ve şiddet kullanılmasından içtinap etmekle mükelleftir.) Madde 895: (Gayrin zilyet bulundu bir şeyi gasbeden kim-

Gayrimenkûle Tecavüzün Defi

se o şey üzerinde tercihe şayan bir hakka sahip olduğunu iddia etse bile onu iade ile mükellef olur. Eğer müddeialehy o şeyi müddeiden almayı mucip ve tercihe şayan bir hakka sahip olduğunu derhal isbat ederse red lâzım gelmez. Zilyedin dâvası gerek o şeyin istirdadına, gerek tazminine dair olur.) Madde 896: (Bir şeye zilyed bulunan kimsenin zilyedliği tecavüze uğradığı halde tecavüz eden, o şey üzerinde bir hak iddia etse bile zilyed onun aleyhine dâva ikame edebilir. Dâva tecavüzün ref'ine, sebebinin men'ine ve zararın tazminine dair olur.) Madde 905: (Tapu siciline kaydedilmiş olan gayrimenkuller için hak karinesine istinat etmek ve zilyetlik dâvaları ikame eylemek salâhiyeti ancak kendi lehine tescil vaki olan kimseye ait olur. Bununla beraber gayrimenkul bilfiil kendi iktidarı dahilinde bulunan kimse, gasp ve tecavüz sebebi ile dâva ikame edebilir.)

Zilyetliğin ve zilyedin hak ve yetkileri, yukarıda gösterilen maddelerden açık olarak anlaşılmaktadır. Bu hükümlerden, zilyetliğin ne olduğunu takdir etmek daima ve her halde mümkündür. İleri sürülen hâdiselere göre, bu birinci unsurun takdiri, ittihaz olunacak kararlarda başlı başına müessir olacağından, idare makamlarının, bu takdir haklarını kanun çerçevesi içinde kullanmaları lâzım gelir. Medeni Kanunun bu hususlara ait bütün hükümlerinin mahfuz bulunduğu daima hatırdan çıkarılmamalıdır. 2311 sayılı kanundaki ıstılah tahlil edilirse görülüyor ki, DEFİ kelimesi kullanılmıştır. Bu kelimenin, ref'i yet veya tahliye gibi mahkemelerin veya icra dairelerinin göreceği işlerle alâkası yoktur. Meselâ icar müddetinin hitam bulması beyaniyle, idare makamları, müsteciri kolundan tutup dışarı atamazlar. Çünkü, Medeni Kanunun, Borçlar Kanununun bu babtaki hükümleri tamamen mahfuz tutulmuştur. İdare makamları, bu gibi hukuki anlaşmazlıkları halle yetkili eğildirler.

(«Not:.... İlçesinden kaymakam bulunduğum sırada, şöyle bir hadise olmuştur: Bu doktora kiralanan bir

Tetkikler:

muayenehaneyi, o doktorun tahvili memuriyet eylemesi hasebiyle, mülk sahibi, ikinci bir doktora mukavelename ile kiraya vermiş; fakat gidecek doktor, aynı yeri üçüncü bir doktora işgal ettirmiş. Mülk sahibi, üçüncü doktorun hareketini tecavüz ve müdahale telâkki ederek bu kanuna göre tecavüzün def'ini kaymakamlıktan istemişti. Yapılan tetkikatta, hakikaten birinci kiracının gittiği, mülk sahibi ile herhangi bir mukavelenamesi de olmadığı, bu suretle zilyetliğin mülk sahibine intikal eylediği, üçüncü doktorun tecavüz ve müdahale suretiyle ihdası yed eylediği anlaşılmış olduğundan malik sıfatıyla zilyetliği sabit olan mülk sahibinin müracaati yerinde görülerek üçüncü doktorun müdahalesinin men'ine karar verilmiştir.)

İdare makamlarının yapacakları iş, ancak, tecavüz ve müdahalenin yeniden bir ihdası yed husule getirilmesine meydan vermemektir. Bununla beraber, zilyetliğe vaki olacak müdahale ve tecavüzlerin, şekil ve mahiyeti incelenerek, kararın, kanunun amacına göre belirtmesi mutlak bir zarurettir. Esasen, bu kanunun istihdaf ettiği amaç, gayrimenkul uyumsuzluklarının güvenliği (asayiş) bozacak bir hale gelmesine meydan vermemek, iktisadi bir varlık olduğunda şüphe edilmeyen gayrimenkulü, gene uyumsuzluklar sebebiyle faydalı olmaktan çıkarmamaktır.

Memleketimizde arazinin hudutları eyice çizilmemiş, kadastro yapılmamıştır. Bilhassa bazı bölgelerde, bu toprak meselesi yüzünden bir çok kanlı hâdiseler doğmuş ve hattâ toprak uyumsuzlukları, kan dâvası gütmeye kadar ileri gitmiştir. Bu müzmin hal ve şekillerde, nihayet zorbalık ve tagallübün de hâkim olduğu bazı ahvalde, memleket güvenliğini düzenlemekle görevli ve fakat bu görevinin sınır ve şekli tâyin edilmemiş olan idare makam lan, Medeni Kanunun 894 — 896 ncı maddeleriyle zilyede tanınan hakların kullanmasında bu hak sahiplerine yardım ve müzaharet gösterebilmeleri imkânını elde et-

Gayrimenkûle Tecavüzün Def'i

mislerdir. Yoksa; kanunun uygulanmasında, mutlak tahliye, heclim, mülkedinme kararları gibi mahkemelerin eylemli yetkileri, asla mevzuubahis değildir.

Kendiliğinden ihkak ve istifayı hakkın, intizamı âmmeyi (Kamu düzenliği) bozması tabii olduğundan ve bu takdirde güvenliğe müessir hal ve eylemlerin de vukuu daima muhtemel ve melfuz bulunduğundan idare makamları nâzım bir mevkide kalmışlardır. Bunun aksi, istihdaf edilen amacı değiştirir ve belki güvensizlik vukuuna bile sebebiyet verilmiş olur. Mülkedinme, malını ve hakkını kullanma mefhumu hukukisinin tâyini, bağımsız olarak mahkemelerindir. Hukuki bir iltibas yolu ile bu gibi kesin kararlar ittihazi, vatandaşlara, salim, emniyetli ve itimatlı hareket edildiğinde, haklı şüpheler telkin eder.

*

* *

Hadisede ikinci unsur, o gayrimenkûle tecavüz ve müdahale suretile ihdası yed oluyor. Ancak, bu tecavüz ve müdahalenin eylemli (fiili) ve haksız olması da şarttır. Hukuki iktisap yolu ile bir gayrimenkul üzerinde ihdası yed eden bir kimsenin vaziyeti, bu kanun çerçevesi içine giremez. (İktisap hakkında yukarıda izahat vermiştik.) Meselâ, icra marifetiyle satılan ve teslim edilen bir gayrimenkul için, evvelki zilyedin, yeni zilyet hakkında. Tecavüz ve müdahale ileri sürmesi varit olamaz.

*

* *

Bu kanunun uygulanışını gösteren bir tüzüğün tedvini de birinci madde ile kabul edildiğinden, tüzüğe de temas faydalı olur. Tüzüğün birinci maddesi: fer'an zilyet olanların da tecavüze uğradıkları vakit müracaat hakları olduğunu gösteriyor. Kanunda, müracaat için bir süre kabul edilmediği halde, tüzük bunu bir ay olarak tesbit etmiştir. Filhakika, Medeni Kanun bu mevzuda bir sene içinde dâva açılmasını mecburi kılmış iken, idari ka-

Tetkikler:

rar ittihazında her hangi bir süre bulunmaması, bu kabil işlerin samanında tetkik edilmesini ve sonuçlandırılmasını güçleştirir. Bu itibarla tüzük, müracaat süresini bir ay olarak kahül etmiştir. Bir ay zarfında vaki olmayan müracaatlarda, idare makamları bir tetkik yetkisine malik değildirler. Tüzüğün altıncı maddesi de, bu kanun dairesinde ittihaz edilecek kararları uygulamak müeyyidesini sağlamıştır, idare makamları, karara rağmen, gayrimenkulu. teslim etmeyen mütecavizi kolluk (zabıta) kuvvetiyle ve cebren defi edebilecektir. Aynı zamanda mütecaviz mahkemeye de t evdi olunacaktır. Tecavüzün mahiyet ve ehemmiyetine göre mütecavizin bir aydan altı aya kadar hapis veya beş liradan elli liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılması gerekmektedir. Ancak, bu cezanın mahkemelerce verilebilmesi için, gayrimenkulün sahibine tesliminin usulüne göre yapılmış ve bir zabıta tevsik edilmiş olması şarttır. Aksi takdirde, Yargıtaym bu bapta inanı ile ceza verilememektedir.

III — Köy Teşkilâtı ile Bucak Teşkilâtının İlgi ve Bağlantısı (')

A.Kemal, VARINCA
Köycülük Ş. Müdürü

Hemen hemen bütün Avrupa hükümetlerinde (idare taksimatı) nın kademeleri, başka bir deyimle, bu memleketlerin çevrelerini merkeze bağlayan (idare zinciri) nin halkaları, rasyonel bir sistem altında, İS uncu yüzyılın başındanberi, likide edile edile, 'bugün, doğrudan doğruya ve içice eklenmiş olarak, indirilmiştir. Bizden ayrılan Balkan Memleketleri dahi, bu teşkilât reformunu yaparak, mülki taksimatlarını bu sayıya inhisar ettirmişlerdir.

Her memleketinde başka başka terimlerle anılmakla beraber, (Preflik, su — preflik ve komün) diyebileceğimiz bu kademeler, bizim de, idari yapımızın temeli ve sağlam birer basamağı olan, (İl, ilçe, muhtarlık) larımıza eşit ve paralel bulunmaktadır. (2)

Ancak, diğer Avrupa hükümetlerinin idari teşkilâtından farklı olarak, bizim bu değişmez basamaklarımız arasında - kanaatine göre - sıkışıp kalmış bir takımı tali, füzuli ve daima değişen kademelerimiz daha vardır ki, bu teşkilât durumumuz, modern teşkilât reformunu henüz yapmamış olduğumuzu göstermektedir.

(1) Derginin 17ğ üncü sayısında (Köy kanunu ve ıslah çareleri) başlığı altında yayınlanan yazının üçüncü kısmıdır.

(2) Komünler, Avrupada şehir, kasaba ve köylerdeki belediyelerdir. Burada muhtarlıklara eşit olarak gösterilen komünler, köylerdeki belediyelerdir. Eşitlikleri de, (Mahalli ve muhtar birer idare) oluslarındandır.

Tetkikler:

Kesin icapların zoru altında kalındıkça, ileri makine tekniğinde, makinenin esas parçaları arasına vida veya civata gibi fazlalık ve ağırlık veren tali unsurların konulması doğru sayılmamaktadır. Modern teşkilât tekniğinde de bu böyledir. Ana parçaların arasına, geçici ve ayırıcı ağırlık verici tali unsurları konulmaması, bunların behemehal doğrudan doğruya ve içice temasa gelmelerinin sağlanması lâzımdır.

Bununla beraber ve her tarafta kabul edilen bu bilimsel kaidelere rağmen, idari taksimatımızda değişmez karakterleri yüz yıllık bir denemeye sabit olan (il, ilçe ve muhtarlık) larımız arasına, bucak, sancak, eyalet ve genel müfettişlik gibi geçici ve ayırıcı unsurların konulduğu, bunlardan bir kısmının hâlâ yaşamakta bulunduğu görülmektedir.

Halbuki, teknik bilginin teşhisi veçhile, bu aralık unsurların, birer marazi iltisak âmilî, esas parçaları paslandıran, yıpratan ve nihayet çürüten birer mantarlaşma faktörü, idare işlerini dağıtıp çoğaltan, bürokrasi denilen afeti meydana getiren parazitlerin kaynağı oldukları da anlaşılmış gibidir.

Biz, bu unsurlardan geniş ölçüde bahsetmeyeceğiz. Yalnız konumuza olan ilgileri nisbetinde, onlara dair şahsi kanaatlerimizi izah edeceğiz.

I — Eyalet;

Tanzimatın ilânında, Avrupa hükümetlerinin mülki teşkilâtını bizim de kabulümüz üzerine, bu kademenin kaldırıldığı görülmüştür.

Bu hususta, modern teşkilâta uymak arzusu kadar, yetkilerini son derecede artıran eyalet valilerinin, hükümet merkezini tanımlıyacak kadar azıtmaları ve (Babîlî) ye karşı kafa tutmaları da tesirli olmuştur.

Köy ve Bucak Teşkilâtı

II — Liva (Sancak veyahut mutasarrıflık);

Eyaletler bir taraftan kaldırıldığı halde, diğer taraftan da, idari bünyemize yeni bir uzuv, liva unsuru eklenmiştir.

Bu kademe dahi, tam 80 yıl, il ve ilçeler arasında, kelimenin tam anlamıyla marazi bir iltisak peyda etmiştir. İllerle ilçeler arasındaki işleri karıştırıp çoğaltmış, bürokrasinin alabildiğine yürümesine yol açmış, gelişmeye, kalkınmaya elverişli birçok idari bölgelerimizin önünde engel olarak kalmıştır.

Sancakların bu mahzurları giderilmek maksadiyle bir zamanlar, (müstakil) bir hale konuldu. Bu suretle (Mülhak liva) ile il rejimleri arasında ortalama bir rejim olan (Müstakil Mutasarrıflık) sistemi uygulandı. Fakat, (melez bir idare sistemi) diyebileceğimiz bu kademe dahi, çıkmaza girince, hepsinin birden, yani bağılısı da, bağımsız da, lâğvedildi.

Ne yazık ki, 1922 yılında alınan ve pek yerinde olan bu karar, çok acele uygulanmış olduğu için, sancaklar esaslı bir etüde ve tefriğe tabi tutulmamış onlardan bir çoğunun ilçe şekline konulması lâzımgelirken - yalnız iki sancak ilçe olmuştur - hepsi birden il olmuş ve sayıları 63 e çıkmıştır. (3)

Bu gün, menşeleri sancak olan illerden bir çoğunun, idari ve malî bakımdan il kapasitesini elde edemediklerini ve il olmaktan mütevellit geniş teşkilâtın, azametli kadroların altında takat ve tahammüllerinin son haddine varmış olduklarını farketmekteyiz. Fakat, bunların ısla-

(3) 15 il birdenbire 62 Hatay'ın ilhaki üzerine de 63 oldu. Dört mislini geçen bir çoğalma! İdarî tarihimize böyle yüksek dereceli bir kademe değişikliğine rastlanamaz. Eski iller şunlardır; Trabzon, Kastamonu, İstanbul, Edirne, Bursa, İzmir, Adana, Konya, Ankara, Sivas, Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Elâzığ.

Tetkikler:

hinin da uzun ve üzücü tetkiklere muhtaç olduğunu da anlamaktayız.

III — Genel Müfettişlik (4):

Bu geçici kademinin ihdasında, doğu ve güneydoğu Anadolu'da zuhur eden bazı olağanüstü olayların kuvveti, bu bölgelere ait sınır olgularının ehemmiyeti ne olursa olsun, idari teşkilâtçılık bakımından, bu bölgelerdeki içtimai ve iktisadi zaruretlerden doğan ihtiyaçlara cevap vermek sorununun da bulunduğuna şüphe yoktur.

Aynı zamanda, bu bölgelerde çoğalan illerin idari işlerini ikinci bir merkezden kontrol ettirmek arzusunun da mevcut olduğu görülmektedir. Genel Müfettişlerin görev ve yetkilerine dair olarak Bakanlar Kurulunun son zamanda kabul ettiği talimatname dahi, bu arzuyu izhar etmektedir. Bu itibarla, barış sonunda, iki yol ağzında bulunmaklığımız çok muhtemeldir: Ya illerin sayısını azaltmak, yahut genel müfettişliklerin sayısını çoğaltmak yolları (5).

İllerin sayısı yakın bir gelecekte tasfiye edilmediği takdirde, genel müfettişler çoğalacaktır. Belki de, eski

(Jf) Mevzuatımız, Genel Müfettişlikleri, idare teşkilâtımızda kademe saymaz, bunları birer murakabe heyeti gibi kabul eder. Ancak nazarı olarak ve idari tarihimizin seyrine kapılarak, biz bunları aralık kademeler sırasında gösterdik.

(5) Coğrafi Bölgeler

Eski eyaletler

Genel Müfettişlikler

j — Karadeniz	Trabzon, Kastamonu	—
2 — Doğu Anadolu E-zurum	3 üncü (Trabzon dahil)	
3 — Güney D. Anadolu	Diyarbakır, Harput	1 inci ve 4 üncü.
4 — Orta Anadolu	Sivas, Ankara, Konya	—
5 — Marmara	Erlime, Hüdavendigar	2 nci (Yalnız Edirne)
6 — Ege	İzmir	—
7 — Akdeniz	Adana	—

Köy ve Bucak Teşkilâtı

eyaletlerin yerlerini tutacaklardır. Doğudaki üç genel müfettişlik, daha şimdiden, eski Diyarbakır, Harput ve Erzurum eyaletlerinin sınırlarıyla intibak peyda etmek üzeredir. Trakya genel müfettişliği dahi, eski Edirne eyaletini kavramaktadır. Bu gidişle, Türkiye'nin diğer yerlerinde, hiç olmazsa, 7 coğrafi bölgesinden geriye kalanlarında da, genel müfettişliklerin kurulduğunu görmek bir zaman meselesi olacaktır.

IV — Bucak :

Esas konumuz bucaklardır. Bundan öncekiler, bucak karakterinde ve aralık uzuv mahiyetinde oldukları için bahse değdiler.

Bucak meselesini de iki tertip üzerinden inceliyeceğiz: a — Bucakların teşkilâtı tarihçeleri ile bunlar hakkında zaman zaman tezahür eden görüş farkları; b — Bucakların bu günkü durumlarıyla bunların bakası veya kaldırılması hususundaki görüş farkları.

A -t- Bucakların teşkilât tarihçesi:

1 — 1864 teki (Vilâyet Nizamnamesi) memleketi, il, sancak ve ilçelere ayırırken, ilçeleri de (Birbiriyle ilgili köylerin bir arada toplanmasından meydana gelmiş muayyen daireler) diye tarif ediyordu. Şuhalde, mülki teşkilâtımızı ve idare taksimatımızı ilk kuran bu tüzük, idare yapımızın birinci katını koy (Muhtarlık), ikinci katını da (ilce) olarak kurmuş demektir. Bu tüzükte, bucak halkası idare zencirine ekli olarak gözükmemektedir.

Ancak, bazı istisnai hallerde, meselâ yukarıda işaret edilen ve birbiriyle ilgili olan köy grupları, normal bir şekilde yani kendi başlarına birer (ilce) teşkil edemeyecek kadar az olur - o vakitki ilçelerin çevreleri çok genişti - ve ilçe merkezleri dahi, bu küçük köy gruplarına aykırı veya uzak düşerse, işte o zaman, köşede bucakta kalmış

Tetkikler:

bu gibi küçük grupları ayrı birer daire halinde ve (Nahiye) adıyla kurmak mümkün görülmüşdür. Bunlarda, ilgi ve bağıntılarına göre munasip ilçelere bağlanmıştı.

Binaenaleyh, ilk idare teşkilâtımızda kabul edilen prensip, tamamen modern ve ilçelerin doğrudan doğruya köy gruplarından meydana getirilmesine matuf idi.

2 — 1870 teki (İdare! Umumiyei Vilâyat Tüzüğü) ise, Vilâyetleri livalara, livaları kazalara, kazaları nahiyelere, nahiyeleri de köylere ayırarak, bucağı da, idare katlarından biri olarak kuruyor ve katları 5 e çıkarıyordu.

3 — 1876 da (Bucak idareleri) diye ayrı ve önemli bir konu ele almıyor, bun,ara bir düzen vermek için (İda- rei Nevahi) başlıklı bir tüzük tasarısı yapılıyordu. Bu tüzükte: (nevahi idareleri) nin de (köy idareleri) gibi yerel (mahallî) karakterde ve muhtar bir sistemde kurulacağı/ her nahiye'nin 200 haneden ibaret olacağı, bunların basma köy idarelerinde olduğu gibi halk tarafından seçilmiş birer (müdür) getirileceği, her nahiye merkezinde gene seçimli bir (Nahiye İdare Meclisi) bulunacağı yazılıyordu.

Düşünce bakımından, bu gün dahi önemi aşikâr olan bu tüzüğün kabul ettiği esasa göre, bucak idareleri aynı karakterde olan muhtarlık idareleri ile kötü bir ihtilâl ve gayri tabii bir iltisak peyda ettiği cihetle, hiç bir zaman, tam bir şekilde, uygulanamamış ve uygulandığı bölgelerde de, idari bir fayda sağlanmamıştır.

4 —1877 de İstanbul'da toplanan ilk (Mebusan Meclisi) ne hükümet tarafından verilen kanun projeleri arasında, bir de (İdarei Nevahi) tasarısı vardı. Bu tasarıda dahi, bucak idarelerinin köyler gibi (Yerel ve muhtar bir idare) olduğu kabul ve tasdik ediliyordu. Aşağı yukarı eski tüzüklerin çerçevesi içinde bu idarelerin ıslahî çareleri de ayrıca düşünülüyordu.

Köy ve Bucak Teşkilâtı

Bunun da uygulanması müyesser olmadan, Mebusan Meclisi dağıtıldı ve meşrutiyet dönemine kadar, mutlak' yet hükümetleri, bir daha (Bucak idareleri) konusunu ellerine almadılar.

5 — 1917 de, meşrutiyet hükümetleri tarafından bucak idareleri ele alındı; esaslı bir proje hazırlanarak Mebusan Meclisine verildi. Maalesef, bu projenin de, kanun haline gelmesi, uygulanması nasip olmadı.

6 — Nihayet, Büyük Millet Meclisi Hükümeti döneminde:

a — .1920 de, o vakitki dahiliye vekâleti tarafından bir (İdarei Nevahi ve Kura) projesi kaleme alınarak Büyük Millet Meclisine sunuldu. Meclisteki uzun görüşmelere rağmen, bu tasarı dahi kanun şeklini sağlayamadı. Yalnız şu noktayı tebarüz ettirmeliyiz ki, bu tasarı kendinden evvel gelip geçen tasarılardan farklı olarak, bilimsel bir karakter taşıyordu. Diğerleri gibi köy ve bucak idarelerini, ayrı ayrı telâkki etmiyordu, her ikisini, tek bir idare, bir bütün olarak düşünüyordu. Bununla beraber, bu tasarıda dahi köy ve bucak idareleri birbirine karıştırılmış bir durum arzeder.

7 — 1942 de, İçişleri Bakanlığı, nahiyelelerin idaresini bir düzene koymak için tasarılar hazırladı ve Büyük Millet Meclisine sundu. Bunlardan dahi bir sonuç elde edilemedi.

8 — 1945 te yine İçişleri Bakanlığınca (bucakların teşkilât ve idaresi) hakkında bir tasarı daha kaleme alınmış ve bugün Tetkik Kurulunca etüt edilmekte bulunmuştur.

Buraya kadar verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere, yüz yıla yakın bir zamandanberi, bucak idareleri üzerinde geçen çalışmalar hemen hiç bir dönemde, müsbet bir sonuç verememiştir. Bu gün elimizde, Vilâyetler İdaresi Kanununun 2 nci maddesinin bucak teşkiline ait

Tetkikler:

scı fıkraşıyle, bucak müdür ve memurlarının görevlerini gösteren 52 ve 53 üncü maddelerinden başka bir şey yoktur. Bu hailenle bucak'ar, teknik idare bak mmdan idare yapısında fuzuli bir kat, olarak kalmış bulunmaktadır.

Bucaklar baklandaki görüş farklarına gelince:

1) Mutlakıyet dönemlerinden meşrutıyet dönemlerine kadar geçen süre içinde (1864 den 1308 e kadar) bucak idareleri, köy idarelerinin birer örneği' gibi telâkki edilmişti. Bu geriiş yanlış ve hatalı idi. Çünkü, idare makanzizmasının anatomik temelini teşkil eden muhtarlıklar (6) idare taksimatın: mm ilk ucunda yuvarlanmış dururken, orada tekrar aynı karakterde, diğer bir kademenin kurulmasına ve yuvalanmasına ne lüzum vardır ne de imkân..

İyi düşünülecek olursa, mu tirkıy. t dönemlerinde bir türlü uygulanamaması, uygulandıkları bölgelerde de faydalı olamaması hep bu görüş hatâsından ileri geliyordu.

2) Meşrutıyet ve Cumhuriyet dönemlerinde, birinci görüşün aksine olarak, bucakların genel bir idare haline konulması da, pratik faydalar sağlayamamıştır. Çünkü, bunların kusur ve sakatlıkları tamamen organik olduğundan, telâkki tarzlarının değışmesiyle mahiyetlerinin değışmiyeceğı tabiidir.

B — Bucakların bu günkü durumlariyle bunların bekası veya kaldırılması hakkındaki görüş farkları :

Bu bahsi, aşağıdaki 1 ve 2 numaralı çizelgeler üzerinde inceleyeceğiz.

(6) (Bizde muhtarlıklar, Avrupacla komünler idare makarizmasının anatomik temelleridir. Muhtarlıklarla komünler arasındaki ilgi ve bağlantılar, ayrılık ve benzerlikler başka bir yazının konusu olacaktır.)

Köy ve Bucak Teşkilâtı

No. 1 Bucakların bugünkü eylemli durumu:

1944 idare taksimatına göre

B Ö L G E L E R	İ L L E R	İlçeler				Bucaklar			Muhtarlıklar		
		Sayı	Ortalama		Sayı	Ortalama		Merkezciler	Parçalar	Toplamı	
			Sayı	Yüz ölçüşü		Sayı	Yüz ölçüşü				
											KM ²
Karadeniz	18	64	47 675	1 606	209	14 600	491	7 178	12 359	19 547	
D. Anadolu	12	69	27 092	2 321	276	6 773	580	6 084	4 618	10 702	
G. Anadolu	7	36	25 181	1 862	114	7 951	588	2 962	2 191	5 153	
O. Anadolu	11	69	43 420	2 856	273	10 974	747	7 020	2 857	9 877	
Marmara	9	74	32 742	1 009	250	9 691	298	4 178	1 621	5 799	
Ege	8	55	34 668	1 584	168	11 349	518	3 927	2 202	6 129	
Akdeniz	5	33	31 220	2 156	110	9 866	647	2 588	2 887	4 970	
7	63	400	—	—	1 400	—	—	33 93	28 235	62 167	

a) Bir numaralı çizelge üzerinde incelemeler:

1 — İlçeler :

1944 İdare taksimatında, ilçelerin sayısı 400 dür. Bu yıl 9 ilçe daha kurularak bunların sayıları 409 a çıkarılmıştır.

İlçelerimizin 7 coğrafi bölgedeki ortalama nüfusları, (25000-50000) olup yüz ölçümleri (1000-3000) kilometrekare arasındadır.

İlçelerde nüfus çokluğu, Karadeniz ve Orta Anadoludadır. Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde ilçe nüfusları orta derecededir.

Tetkikler:

No. 2 Bucakların düşünölmekte olan durumları:

1940 yılında yapılan etüdlere göre (7)				1945 de yapılan Bucak teşkilâtı tasarısına göre (8)		
B u c a k l a r				Bucaklar		
BÖLGELER	Sayı	Ortalama		Sayı	Ortalama	
		Nüfus	Yüz ölçüsü		Nüfus	Yüz ölçüsü
		Sayı	Km²		Sayı	Km²
Karadeniz	593	5 145	173	171	17 844	600
Doğu Anadolu	512	3 651	312	266	7 027	•
Güney "	291	3 924	290	111	8 166	•
Orta "	781	3 836	261	340	8 811	•
Marmara	422	5 741	177	124	19 540	•
Ege	359	5 451	242	145	13 150	•
Akdeniz	261	3 947	272	118	8 781	•
	3159	—	—	1 275	—	—

Saha bakımından; Doğu Anadolu, Orta Anadolu ve Akdeniz bölgelerinin ilçeleri çok genişir. Ege dar, Marmara çok dar, Doğu Anadolu ile Karadeniz orta sayılabilir. İlçelerimizin, gerek nüfus, gerek yüz ölçümü bakımından bu derece farklar göstermesi, onların, coğrafi bölgelerdeki köylerin arzettiği durum ve icaplarla ayarlanıp kurulmamış olmalarından ileri gelmektedir.

(7) 1937 de etüd edilen (Köy birlikleri) nin 2-3 ünden teşkil edilmek istenilen bucaklar.

(8) Yüz ölçümleri 600 kilometrekareyi geçmemek üzere teşkil edilmek istenilen bucaklar.

Köy ve Bucak Teşkilâtı

Bizde ilçeler, daha ziyade klasik bir düşünce ile, onlara merkez yapılacak kasaba ve şehirlerin durumuna ve önemine göre kurulur. Köyler ikinci plâna atılır. Halbuki teknik idare bakımından diğer idari teşkilât gibi ilçe teşkilâtı da, evvelâ köyler için, sonra şehir ve kasabalar içindir. Son zamanlarda, ilçe teşkilâtında, bu eski zihniyetten uzak kalmağa çalışılmıştır. Bundan sonraki kuruluşlarda, daha ziyade köylerimizin saha ve nüfus durumları göz önüne alınacaktır. Bu suretle Doğu Anadolu ile Orta Anadolu ve Akdeniz gölgelerinde kurulacak ilçelerin sahaları daha dar olabilir. Diğer bölgelerinkiler de nüfus fazlalığına göre ayarlanabilir.

2 — Bucaklar:

Yine 1944 İdare taksimatında bucakların sayısı 937 dir. 1945 yılında 3 bucak daha kurulmuş, bu suretle bunların da sayıları 940 a çıkmıştır.

Bir numaralı çizelge de bucak sayısı 1400 gözüküyor hesaplar da ona göre yürütölmüş oluyor. Bu, Vali ve kaymakamlar tarafından idare edilen il ve ilçe merkezlerine bağı köy gruplarının da birer bucak telâkki ve kabul edilmiş olmasından ileri geliyor. Bu esasa göre, 7 coğrafi bölgedeki bucakların sayısı 1400 oluyor.

Bucakların ortalama nüfusları (7000-14000) arasındadır. Yüz ölçümleri (300-750) kilometrekare arasında dolaşır. Sahaları en dar bucaklar (298 kilometrekare) marmara bölgesinde, en geniş bucaklar ise Akdeniz, Orta Anadolu ve Doğu Anadolu da bulunur.

Nüfus bakımından, Karadeniz, Ege ve Orta Anadolu birinci gelir. Bı bölgedeki bucakların nüfus, âdeta küçük ilçelerin nüfuslarını andırır. (10-14 bin arasında)

Bucaklarımız dahi ilçelerimiz gibi, ötedenberi, klâsik bii” düşünce ile kurulurdu. Son bucak teşkilllerinde, bu hususta da bilimsel ve teknik telâkkiler hâkim olmağa başlamıştır.

Tetkikler:

Memleketimizin, (Coğrafi ilçeler) gibi, (coğrafi bucaklarla da ihtiyacı vardır. Bu da, ancak, her ikisinin de, saha ve nüfus kriteriyumlarım, coğrafi bölgelerimizin tabii şartlarına göre ayarlanmasile mümkün olabilir.

b) İki numaralı çizilge üzerinde incelemeler:

1 — İçişleri Bakanlığınca 1937 yılında (Köy birlikleri) için bir takım etüdler yapılmış, bunlardan da yine bir takım bucakların teşkili düşünülmüştür.

1940 yılında, illere gönderilen tamimlerle köy birliklerinden yapılacak bucakların listeleri istenilmiştir.

Şimdi, merkezde bulunan bu listelerin özetlerine göre, sözü geçen birliklerden 3159 bucağın kurulabileceği anlaşılmıştır. (Derginin 174 üncü sayısındaki tablo larda 250 tek muhtarlıklardan 1231, 2-3 muhtarlıktan 11029 birliğin kurulacağı ve bunların toplamının 12260 dan ibaret olacağı gösterilmişti.)

İki numaralı çizelgenin birinci sütununda, bu birliklerden yapılacak bucakların nüfusları ve yüz ölçümleri gösterilmiştir. Nüfuslar 3500 - 6000, sayı yüz ölçümleri 200-300 k. m- arasındadır. Görülüyor ki, bu tip bucakların nüfusları çok azdır. Kasnakları da. çok dardır. Bundan dolayı sayıları çoğalmıştır.

2 — Yukarıdaki etüdlere pratik bir sonuç elde edilemeyeceği anlaşıncı, İçişleri Bakanlığı, başka bir esas bulmağa çalışmış ve bucakların sahaları 600 kilometre kareyi geçmemek üzere, yeni bir ölçü kullanmıştır. Bu ölçüye göre de, bucakların nüfusu (8000-17000) arasında kalıyor, sayıları 1275 buluyor. İdare teşkilâtında daima üç unsur: saha, nüfus ve ekonomik hayat unsurları rol oynar. Yalnız bir unsuru göz önünde tutarak, teşkilât yapmak, o kadar bilimsel değildir.

*

* *

Köy ve Bucak Teşkilâtı

Bucakların bakası veya kaldırılması bahsine gelince, bu hususta iki fikir cereyanı vardır:

1— *Bucakların devamı ettirilmesi :*

Bu günkü kanunlarımız bucakların devamını istemektedir. İçişleri Bakanlığı da, bu mevzuata uyarak, her sene bir miktar bucak teşkil etmektedir. Son 10 yıl içinde yeniden kurulan bucakların sayısı 47 dir. İlçelerin sayısı ise 39 dur. Bu tempo ile, bucak ve ilçeler eşit ve paralel bir surette kurulup gitmektedir.

2 — *Bucakların kaldırılması :*

Bu cereyanı aşağıdaki görüşler beslemektedir.

a) Bucaklar bu gün teşkilatsız ve âdeta tekeli! bir idareyi andırıyor. İçişleri Bakanlığının 1944 yılı bütçesinden çıkarılan hesaplara göre, 940 bucağımızın ancak 14 ünde teşkilât vardır. (BİRER tahrirat ve nüfus kâtibi) Diğerlerinde mülki teşkilât namına Müdürden başka kimse yoktur.

Eskiden, yani bucakların (Yerel İdare) sayıldıkları zamanlarda, hiç olmazsa, bucakların birer de (İdare Kurulları) vardı. Gerek müdürler, gerek bu kurullar, köylü tarafından seçilirlerdi.. Bucak işleri, bunlar arasında görüşülüp konuşulurdu. Meşrutiyetten sonra, bucaklar (Genel İdare) nin çevresi içine girdiler. Müdürler tâyin ile oldu. Kurullar ortadan kalktı.

b) Bugünkü mevzuatımızda, yukarıda sözü geçen Vilâyetler İdaresi Kanununun bir iki maddesinin tesbit ettiği görev ve ödevlerinden başka, onların elinde, dayanacakları diğer bir kanun veya tüzük yoktur. Bu maddeler ise, çevrelerinin asayişini muhafaza, Köy Kanunu'nun tatbikini mürakabe gibi genel mahiyette hükümleri haizdir. Binaenaleyh, bucak müdürleri, çevrelerindeki idari

Tetkikler:

olay ve olguların hiç birisini kendi başlarına ve kesin olarak hal ve intaç edemezler.

*

* *

Bizdeki nahiye telâkkisi, yediğesine zıt düşüncelere yer vermiş bulunmaktadır.

Köy Kanunu'nun mucip sebepler lâyihasına göre komünü nahiye mânasına almak yanlışır. Bizim teşkilâtımızdaki nahiye, bir «devlet idaresi» derecesidir.

Lâyiha bunu şu suretle izah etmektedir: «Teşkilâtı idariyemizde nahiye ismiyle bir devlet kademe! idariyesi mevcuttur; bizde mevcut nahiye Avrupanın komün tesmiye ettiği teşkilâtı belediye değildir. Bizde nahiye ekseriyetle nakıs, gayrı tam bir kaza mahiyetindedir ve kaza gibi devlet teşkilâtının bir kademesidir. Hükümet, vilâyet, kaza, nahiye devletin müsel sel birer kademi idariyesi dir. Nahiye Frenkîerin District dedikleri idare derecesidir ki lûgat mânası itibariyle de tam karşılığıdır. Ve yanlış olan şey nahiye kelimesmin bu günkü telâkkisidir. Binaenaleyh nahiye yi mevkiinde rahat bırakmak ve noksanını ikmal ile her birini bir kaza haline ifrağa çalışmak lâzımdır.»

Binaenaleyh, bucakların az kadro ile ve az masrafla idare edilmek istenilen bir kaza mahiyetinde bulunması lâzım geldiğine göre bu müesseseyi lüzumlu unsurlarla teşhiz etmek icabeder.

Bu tarzdaki bir teşekkül, hakikaten ufak çapta bir kaza mahiyetini iktisap etmiş olacağına göre, bucakların yerine tedrici surette ilçeler ikamesi, yani iki bucağa mukabil ilce kurulması yoluna gidilmesi kanaatindeyim.

Bu takdirde devletin bütün iş kollarının köylere kolaylıkla ve çabuklukla girip çıkması, devlet tarafından

Köy ve Bucak Teşkilâtı

köylere verileceklerle onlardan alınacakların firesiz ve sıkıntısız olarak alınıp verilmesi de sağlanmış olur.

«Köy idaresi deyince, derhal 16 milyonluk büyük bir kitlenin iyi bir idari teşkilât altına alınması gibi çok güç ve çetin bir ödev ve sorum karşısında bulunulduğu anlaşılır, ve insan içten gelen bir ürperme ile sarsılır.»

Temenni edelim ki, gelecekte, bu sarsıntı, bizi korkutmadan, köy idarelerinde esash reformların yapılmasına doğru yürütsün.

KÖY KALKINMA DAVASI VE KÖY YÖNETİMİ

Şefik YAŞAR
Yusufeli Kaymakamı

Cumhuriyet Hükümetinin ele aldığı önemli dâvalardan biri de, hiç şüphe yok ki köy kalkınması işidir. Sayın Millî Şefin çok yakından takip buyurdıkları ilk öğretim programı, bu işe verilen önemin en belîğ misalidir. Kısa bir deneme ile, bu kalkınmada esaslı bir rol oynayan köy idare şekline dokunarak, düşündüğümü anlatmağa çalışacağım.

Köyde yapılacak işler, Köy Kanununa göre görevlendirilen bir muhtarla ihtiyar meclisine tevdi edilmiş bulunuyor. Kalkınma, gerek bu Kanunun, gerekse diğer kanunların, bu şahıslara yüklediği sayısız işlerin hakkıyla başarılması halinde mümkün olacağı için, bilhassa köy muhtarı, dâvanın en belirli bir rüknü olarak karşımıza çık maktadır. Bu elemanları denetlemek ve göreve yollamaktan sorumlu idare üstleri, ödevlerini ne kadar iyi yaparlarsa yapsınlar, muvaffakiyet, bölgelerindeki anlayışlı ve becerikli muhtarların çokluğuna bağlıdır.

Halbuki, istenilen vasıfları haiz muhtarların bulunup seçilmesindeki güçlük meydana olup, bu hâlin daha ne kadar süreceği de belli değildir. Bir defa, her köyde bu sıfatları taşıyan kişiler esasen yoktur. Bulunan yerlerde ise, ücretin azlığı, iyilerinin seçilmesine mânidir.

Çok ileri bir zihniyetle tedvin edilmiş olan Köy Kanununun esaslı bir surette değiştirilmesinin bir gerileme sayılacağını anlamakla beraber, seviye farkının kalkacağı mesut günü beklemektense, ilk öğretim savaşıma paralel olarak başka yönden de savaşımlara girmek ve icap edi-

Köy Kalkınma Dâvası

yorsa bir zaman için bazı fedakârlıklardan çekinmemek zorunda olduğumuza da inanıyorum.

Bu bakımdan, Köy Kanununun seçime ve denetlemeye ait maddelerini değiştirip, kalkındırmayı kolaylaştıracak bir yol bulunmasını lüzumlu görüyorum.

Bakanlığın bir kaç yıl evvel tasarladığı Köy Birlikleri projesi, bö.vle bir düşüncenin mahsulü ve bir zaruretin ifadesi idi. Fakat köy topluluğunu sağlamak için, küçük köyleri zamanla ortadan kaldırmak amacını da güden bu proje, bir çok imkânsızlıklar yüzünden uygulanamadı. Bu büyük işi daha ileriye bırakarak, şimdilik yalnız yönetim üzerinde durup bazı kolaylıklar elde etmek mümkündür. Meselâ: İlçelere bağlı köyleri coğrafi şartlara uyup bölgelere ayırmak ve her bölgenin başına bir muhtar getirmek suretiyle, elli yerine on ile yetinmek seçim ve görevden çıkarma bakımından da idare üstlerine daha fazla yetkiler vermek, akla gelen bir tedbirdir. Bu şekilde, hem istenilen vasıfta eleman bulmak, hem de bunları daha yakından ve daha sıkı denetlemek ve yürütmek mümkün olacaktır. Bugün elli muhtarın almakta olduğu ücret yekûnunu bu on kişiye vermekle çalışma hız ve isteği de artırılmış olur. Bu suretle köy bütçelerinden sağlanacak belli aylıklar karşılığında ve kendisini sırf bu memleket dâvasına verecek durumda, kudretli kimseler iş başına getirilmiş olur.

Bir taraftan, eski müntehap bucak müdürleri sistemine de benzeyen bu usulün tatbiki hâlinde ötedenberi Bakanlığı meşgul eden bucak müdürlüğü düğümü de kendiliğinden çözülmüş olacaktır.

Bu bölge muhtarlarını, tâyin yoluna gitmiyerek, prensibe uygun bir surette seçmek pek âlâ mümkündür. Meselâ, ilçe merkezlerinde kaymakamın başkanlığında ve köylü temsilcilerinde bulunacağı bir komüsyona, seçme, ceza verme, görevden çıkarma gibi yetkiler verilebilir.

İhtiyar meclislerine gelince, her köy ihtiyar heyetimin belli günlerde toplanıp, bölge muhtarının başkanlığında lüzumlu kararlar vermesi mümkün olduğu gibi, bölgeye dahil köylerden seçilecek belli sayıdaki temsilcilerden toplanmış bir bölge meclisi ile de işler görülebilir.

Hülâsa, böyle toplu bir yönetimden fayda ummakta ve halkmmamn bu sayede çok daha erken başarılacağına inanmaktayım.

Amacım, yurt yapısını yeni baştan kuranların yanında bir çırak olarak, bu yapıya bir taş parçası koymaktır. Bizim için en büyük mutluluk da budur
23/5/1945

TERCÜMELER:

HARPSONRASI MESKENLERİ

Yazan:
John K, LAGERMANN

Çeviren:
H. BERKSUN

Amerika Birleşik Devletlerinin harbe girişinden pek az sonra, Çin'de Amerika tayyare sahalarının tanziminde çalışan yüzlerce yerli, mesken işinde beklenilmeyen bir hal tarzı buldular. 14 üncü hava ordusuna ait avcı ve bombardıman tayyareleri, büyük sandıklar içinde gönderilmekte idi. Çinli ameleler bu sandıkArm içine yerleştiler.

Bu havalide kumanda eden yüksek bir subaya, oralarda iş gören bir çinli amele şöyle b'r teşekkür mektubu yazmıştır: «Albayım, Amerikalılar b,;ze böyle evler gönderdiklerinden dolayı çok lütufkârdıkar... Ve tavyare'erin nakli hususunda bunları kullanmak cidden güzel bir fikir...»

Hiç şüphesiz Çinliler, bu suretle çok eski sanatlardan biri olan bina inşasında «evvelden seri halinde yapma ve hazırlama: Prefabrication» üssünün yeni bir tarzını tatbik etmiş oluyorlardı. Plâstik bir madde ile kaplanmış olan bu kontrplâk sandıklar, bambu ve toprak kulübelere faik bir ikametgâh teşkil ediyordu.

Bunlar daha genişçe ve kolayca kabili nakil idiler. Bundan başka, çelikten daha dayanıklı olup, soğuk ve ısıcağa karşı aynı suretle koruyor ve haşeratın istilâsına yer bırakmıyorlardı.

Buna benzer, fakat tabiatıyla dnha mü'kkep b'r tarzın, harbden sonraki mesken mesevsin o W'ne eney- ce yardım edeceği şüphesizdir. Yakıhp daki ailelerin, terhis edilen askerlerin, bas1'-' bulmağa mecbur kalan fabrika ameleminin b ni meskenlere ihtiyaçları olacaktır. Sanayiciler,

Tercümeler:

yardım etmek için harp malzemesi imalini mümkün kılan yeni maddeler ve seri halinde yeni istihsal usulleri kullanmağı sağlamaktadırlar.

Unutmıyalım ki, bilhassa, Amerikan sanayiinin olağanüstü bir miktarda yaptığı hücum arabalarının, uçakların ve gemilerin hepsi de prefabrike idi. Diğer bir deyimle ayrı kısımlardan müteşekkil ve müstakil olarak seri halinde imal olunmuşlardı. Bu muhtelif parçalar, ancak sonunda bir araya getirilmekte idiler. Binaenaleyh, bu usulü icadeden sanayiciler, bunun kullanılmasını tamim etmek istemektedirler. Bu suretle evlerin mutat plânlarını tadil etmeksizin ve zerafetlerinden^ bir şey kaybol- maksızını prefabrikasyon usulü ile inşalarını hazırlamağı tasarlamaktadırlar. Muhtelif kısımlar, seri halinde merkezî fabrikalarda yapılacak ve tamamen bitmiş olarak tayin edilen yerlere kamyonlarla nakledilecek ve bir kaç saat zarfında kurulabileceklerdir.

Birleşik Devletler'de sanayi bu tarz imalâtı, hükümetin müstacel ihtiyaç ve sıkıntıları karşılamasına imkân vermiştir. Küçük yerlerde yahut daha bugünden nüfusu taşmış şehirlerde bulunan harp fabrikalarında çalışmak üzere yuvalarını terk etmiş binlerce amelenin iskânı lâzım gelmektedir. Harbden evvel yani bu sanatın henüz başlangıçta bulunduğu bir zamanda, bina inşaatında ortaya atılmış olan prefabrike evlerin kurulması teşebbüsü, 25 dakikada tam bir ev çıkarmağa muvaffak olmuştu. O vakittenberi, diğer bir çok şirketler bu seviyeye eriştiler.

Harp imalâtındaki müddeti kısaltmak için, bu evleri süratle inşa etmek lüzumu kendini hissettirmişti. Bunlardan bazılarının, sulh zamanlarında satın alacak olanlara heves vermeyecek kadar soğuk ve pek basit bir tarzda yapıldıkları da şüphesizdir. Bir çoğu da, kiracılarının sık sık yer değiştirmelerinde gelişi güzel sökülüp naklolunabilecek haldedirler. Bunlardan bazılarının binlerce kilo-

Harpsonrası Meskenleri

metre su, yol, demiryolu ve hattâ uçakla nakledildikleri de vakidir.

Sulh zamanında, evlerin böyle nakil kabiliyeti olmasının istenmiyeceğini söylemeğe hacet yoktur; fakat bunların hafif, mukavim ve harici tesirlerden pek az müteessir olacak malzemeden imal edilmelerine devam edilmektedir. Bundan başka, uçakların inşa tarzından mülhem olarak, döşemeler ve tavan ağır ve pahalı bir iskelet üzerinde temerküz ettirilecek yerde, uçaklarda olduğu gibi tazyik ve gerginlik cidarların yüzlerine taksim edilmiş olacaktır. Böylece harp sonrası için tanzim edilecek, inşaat müfredat defterlerinde hiç bir direk görülmeyecek, muhtelif duvar bölmeleri birbirine uygun ve basit bir şekilde geçirilmiş olacaktır.

Amerika firmalarının ekserisi, harbin bitiminde, esas usulle yapılan evlerin takriben yarı fiyatından aşağıya rnal edilebilecek beş ve altı odalı zarif evler inşasına girişmek fikrindedirler..

Şüphesiz, imalât projeleri sanayicilerin her birine göre başka başka olacaktır. Bazı şirketler, banyo salonunun sabunluğuna varmaya kadar tam ve mükemmel ev"er inşasını düşünmekte'drier; bazıları da bir mühendisin nezareti altında duvar akşamı ile döşemelerin yapılmasında inşaat mahallinde bulunabilecek malzeme ile iktifa edecekler ve ekserisi de mutat inşaat şartları dahilinde mahallî müteahhitler ve amele'ler marifetiyle bina kurmak hususunda ısrar edeceklerdir. Bu takdirde tasarruf, seri halinde istihsal ve yeni malzeme istimali suretiyle temin edilmiş olacaktır.

Meselâ, mutat tahta evler, heyeti umumiyesi itibariyle birbirinden ayrı en aşağı 80.00) parçayı ihtiva etmektedirler. Prefnb 'ilcavon tekniği iss bu mesaiyi 40-50 parçaya indirmişti, bütün parçalar, kurulmak üzere inşa yerine hazır olarak getirilmektedirler.

Harp sebebiyle yerlerinden kaldırılmış milyonlarca kurbanlara birer melce temin eylemenin, Birleşmiş Mil-

Tercümeler :

letler'e tahmil ettiği külfeti ölçen her kes bina inşa sanayiinin tedrici bir terakkiye tabi olacağını teslim eder. İdeal ev, yakın bir istikbalde temin edilemeyecektir ve orta halli Amerikalı ve Avrupalılar, televizyon, elektrikle kapı açma makinesi, bulaşık yıkama makinesi ve elektrikle tanzim edilen devamlı hararet gibi önemli ihtiralarla sahip olabilmek için, daha uzun bir zaman bekliyeceklerdir.

Bununla beraber, bu ihtiralar hayalî değildirler; müteaddit sanayide tecrübeleri yapılmış, fennî keşiflere müstenit bulunmaktadırlar. Bugün harikulade sayılan bazı ihtiralar, lüks telâkki edilmekten uzak olduğu gibi, zaman, el emeği ve iptidai maddeler bakımından yapılacak tasarruflar sebebiyle, bunların istimalleri zaruri telâkki olunacaktır.

Tarihten evvelki insanın mağarasında öksürüp aksırdığı zamandan beri, ısınmak ihtiyacı, daima bir mesele olmuştur. Sıcak hava boruları ve adi radyatörler, duvarları soğuk olduğu için, bir odanın havasını ısıtmak üzere hararet israf etmektedirler. Eğer duvarlar harareti dışarıya verecek yerde içeriye aksettirmiş olsalar, ısıtma ihtiyacının daha azalacağı tabiidir. Bu sebeple, müstakbelin evlerinde hararet boruları ve radyatörlerin, duvar içlerine, döşeme ve tavan aralarına yerleştirilmeleri muhtemeldir. O suretle ki, duvarlar, döşeme ve tavan, harareti neşretmekle kalmıyacak, buralara nüfuz eden kısmı da aksettireceklerdir. Fizik kaidelerine göre sıcak cisimler, soğuk cisimlere doğru hararet şuaları saçıkları cihetle, nâkil vazifesini gören havada kaybolan az miktardaki hararet kısmı istisna, edilirse, bu inşialı hararet yahut (Isıtıcı cidarlar: Pannaux choffants) sayesinde, 15 santigratlık bir sıcaklıkla rahatlık temin edilmiş olacaktır.

Prefabrikasyon usulü ile inşa edilecek evlerin duvar ve döşeme parçaları, ısıtıcı malzeme ile yapılabilir. Mü-

Harpsonrası Meskenleri

hendislerin mütalâalarına göre bu şekilde ısıtma tarzı, mahrukata masrafım da çok azaltacaktır.

Eğer cenuba maruz duvarlar camdan yapılır, yahut yazın güneşten muhafaza edecek fakat kışın güneş ziyasının girmesine müsait olacak tarzda bina çıkıntıları yapmak mümkün olursa, mütemmim tasarruf da elde edilebilir.

Teshin tarzından sonra, banyo odalarının ve mut- hakların iyi bir tarzda tertiplenmesi de, yarının meskenlerinin ilk ihtiyaçlarından birini teşkil edecektir. Halbuki, 20 senedenberi, bu noktada terakki elde edilememiştir. Buna mukabil, bu müddet zarfında otomobil sanayii, randıman bakımından ileri doğru büyük bir adım atmıştır. Mutbak ve banyo tesisatının da otomobil imalatına müşabih meseleler ortaya koyduğu düşünülürse, 'prefabrikasyon mühendislerinin mutbak ve banyo odası için de otomobil sanayiinde tecrübe edilen usul ve tarzları niçin tatbik etmek istedikleri kolayca anlaşılır.

Parça parça yapılan ve evvelden hazırlanmış fennî bir plâna müstenit olmıyan bu günkü tesisat yerine, kolayca kurulabilecek şekilde ve tazyik ile kesilecek tam. parçalar halindeki malzemenin kullanılması düşünülmektedir. Bu, Amerikan kıtalarında son zamanlarda hizmete konulan yataklı vagonların tuvalet salonlarının ve yatak odalarının imalinde tatbik edilen usuldür. Lavabo ve W. C., cidarların içine yerleştirilmiş olup bu boşluğa doğru kapanmaktadırlar. Şüphesiz ki, bir evde genişlikten tasarrufa ihtiyaç yoktur; ancak seri halindeki aynı istihsal usulünün tatbiki suretiyle bu tesisatın yapılması, hususi evlerdeki banyo salonlarının maliyet fiatlarını azaltacaktır.

Fabrikalarda ötedenberi tatbik edilen diğer icatlardan da faydalanılabilir. Meselâ, iyi tanzim edilmiş bir aydınlatma, az masrafla daha fazla ışık verir ve bina içini» letafetini artırır. Yeni malzeme, imal tarzlarına göre

Tarcümeler :

bel'etmek ve yahut aksettirmek hassasını haizdirler. Bunların istimali, gürültüyü önlemek maksadile şimdiye kadar kullanılan kalın bölümlerin ortadan kalkmasına imkân verecektir. Binaenaleyh hafif bölmeler, bir yerden bir yere nakilde kolaylığı mucip olacaktır. Bu suretle istenilen az adette büyük yahut çok adette küçük oda elde etmek imkân dahiline girecektir. Nihayet, bir gün fiyatları bir radyo ahizesi seviyesine düşmesi muhtemel olan portatif bazı cihazlar sayesinde hava tesirlerini tanzim etmek mümkün olacaktır. Mamafih, işletmeleri masraflı olduğundan, her keseye elverişli olmamasından korkulur.

Seri ve eşit istihsal, umumiyetle aynı mânâdadırlar: Fakat prefabrike evlerin, yalnız ana kısımlarının standardize olmasında musırrız. Müşteriler, bunların yerleştirilmesinden evvel, eski inşaat tarzında olduğundan daha serbestçe arzularına cereyan verebilirler. Ananevi evlerin plânlarında ancak 35 esaslı şekil vardı, halbuki prefabrikasyon daha fazla yeniliklere müsait olacaktır. Bu gün bir çok mahallelerdeki küb şeklinde ve birbirine benzeyen sıra evlerin istikbalde ne kadar sıkıcı telâkki olunacağı aşikârdır.

Bu evler, tasarruf sebebiyle, maliyet fiyatlarını asgari hadlere düşürmek arzusuyla tiplendirilmiştir. Bu inşaaata muhtelif sınıflara mensup mütehassıs ameleler iştirak etmektedir: Doğramacı, marangoz, lehimci, dıvar- cı, elektrikçi ilâh... Sanatın her bölümü, yanmdakinden müstakillen çalışmakta ve ham maddeleri yerinde yontup düzelterek kullanmaktadır. Standatlanmış plânda ufak tadilât, maliyet fiyatının artışına müncer olur, Prefabrikasyon usulü ile yapılan evlerde ise, bu mahzur mevcut değildir. Çünkü çocuk oyuncağı evlerin vücuda getirdiğı tarzda inşa olunmaktadırlar: Binayı teşkil edecek levhalar mütehassıs olmayan amele tarafından da kurulabilmektedir. Bunları, her çeşitte ve herkesin tabiatına uygun olarak şekillendirmek mümkündür.

Harpsonrası Meskenleri

Eski stili beğenenler de, modern stili tercih edenler derecesinde tatmin olunabilirler. Bununla beraber, modern olanlarının tercih edileceği şüphesizdir. Çünkü, harp sanayiinde çalışanların veya kırsalalarda yaşayanların ekserisi, yeni sitilin ve yeni inşaat malzemesinin zevkini tatmışlardır.

Prefabrikasyon usulünün yeni keşfedilmiş bir şey olduğu zannedilmemlidir; çoktan beri mevcuttu, fakat bütün menabii istimal olunamamıştı. Yüz yıldan fazla bir zamanda bir çivi makinesinin ve mihaniki desterenin icadı, tahta kısımların prefabrikasyon şeklinde imaline imkân vermişti. Bu, Birleşik Devletler’de, evvelce biçilmiş payanda, kiriş ve padavalarla tahta evler inşası neticesini verdi. Mamafih, bu standardize edilmiş malzeme ile tahta bina kurulması hususu, şa n iye halinde çalışan bir müteahhidin işi olarak kalmış bulunmakta idi.

1920 senesinden sonradır ki, bazan «fonctionnalistes» namıyla yadedilen bir grup sanatkar ve mimarlar, yeni malzemenin tetkikine koyuldular. Kontrplâkm, plâstik maddelerin ve hafif madenlerin istimali, mimaride yeni bir inkılâp yaptı. Amerikada *Frank Loyd Wright ve Louis Henry Sullivan*’ın tesiri altında yeni bir mektep kuruldu. Bu mucitler, «B’r inşaatın şekli, istimal edilen malzemenin tabiatine ve kullanılacağı işlere göre tâyin edilmelidir,» prensibinden hareket ediyorlardı. Tasavvur edileceği gibi uzun bir tereddüt devresinden sonra, her kes, bu hareketli (fonctionnelle) mimariyi yavaş yavaş kabule başladı.

Bina inşaat sanayiinde prefabrike ev usulünün yer almağa başladığı bir sırada harp bütün sivil imalâtı durdurdu. Bununla beraber bu tarz n, harp zamanları ihtiyacına iyi bir şekilde tatbiki, dünyanın yeniden sulha kavuştuğu zaman daha büyük bir rağbet göreceğine bir teminat teşkil etmektedir.

İNGİLTERE'DE HÜKÜMET SİSTEMİ

Yazan:
W A. ROBSON

Türkçeye çeviren:
İzzeddin EE AYDIN
Çanakkale Emniyet
Müdürü

Dünyada Britanya hükümet idaresi kadar anlatılmasında güçlüklerle uğranılan bir memleket düşünülemez. Siyası müesseselerinin doğduğu tarihî gelişme devresinin uzunluğu, devrim hareketlerinin iki yüz elli vîî aşkın bir zaman- danberi tazelenmemiş oluşu bütün anayasa prensiplerini içine alan bir belgenin bulunmaması bu pürüzlü mevzuatın içten içe değişikliklere uğramış olmasına rağmen yine varlıklarını muhafaza temayülü göstermeleri, gibi hususiyetler, İngiliz hükümet sistemine karışık ve tuhaf bir kılık vermektedir. Karışık diyoruz: çünkü, Britanya'da orijinal mânasını kaybetmiş ve modern tertiplerle artık kuruluş sebepleri kalmamış bulunan eski yüzyılların artıkları, mevzuatta bugün hâlâ yaşıyor. Tuhaf diyoruz: çünkü. Britanya hükümet sisteminde geleneklerin değişmesinden doğma bir çok tezatlar ve gayri tabiiîlikler vardır ki, bunların hâlâ meriyette kalmalarına sebep, tatbiklerinde iltizam edilen ihmaldir.

Hükümet idaresinin başarı ile işlemesi ise, özel bir takım tertiplere ve anlaşmalara dayanır. Buna misal olarak, 1923 de Başbakanın Avam Kamarası âzasından olması prensibini Kiralın kabul etmiş olması gösterilebilir.

İngiliz hükümetinin başlıca karakteristik vasıflarını şurada kısaca anlatırken, biürüm Büyük Britanya'daki demokrasi statüsünden, görüşünden ve neticelerinden de bahsedeceğim.

Maksadım, lehinde ve aleyhinde düşünce katmadan, olanı nakletmekten ibarettir.

İngiliz Hükümet Sistemi

1.Kıral

Devletin başında bir kıral vardır ki, en az üç bakımdan önemi olan bir mevkii işgal eder:

Birinci olarak, Kıral, millî birliği sağlar ve bu suretle geniş ölçüde sosyal ve ekonomik vazifeler görür.

Diğer bakımdan, teşkiât kanunlarının pratik işlemelerinde önemli rol oynar.

Üçüncü olarak, Britanya İmparatorluğunun parçalarını birleştirip bağlamayı sağlar.

Buradaki bahsimizi ilgilendiren, Hükümdarın bu üç görevinden ikincisidir.

Bu satırlar içinde, Britanya tahtının bir tarihçesini vermek mümkün değilse de, devamlı şekiller altında vukubulan esaslı değişiklikleri göstermek kolaydır.

Kıralın siyasal görevlerinin tek amacı, teşkilât kanunlarının normal ve ahenkli bir tarzda işlemlerini sağlamak ve hükümet değişikliklerinin pürüzsüz vukuunu mümkün kılmaktır. Bunun içindir ki, Kıralın, parti anlamında siyasi görüşleri olmaz. Onun resmî politikası, günün hükümeti tarafından kendisine sunulmuş olan politikadır. Günün hükümeti ise, Parlâmentonun ekseriyetine dayanan Bakanlar Kuruludur.

Meşru ve meşruti doktrin bildiriyor ki, Kıral hatâ yapamaz. Bu tabir, pratikte, «Kıral kendi başına bir iş yapamaz» mânasına gelmiştir. Onun her yaptığı bir Bakanın teklifine dayanmalıdır. Kıralın hareketinden dolayı siyasal sorumlu, bakandır. Bundan dolayı. Kıralın Parlâmentoyu açış nutkunu Hükümet hazırlar; bu nutuk. Hükümetin o devreye ait programının ana çizgilerini ihtiva eder. Bakanların alınış ve çıkarılışları ve Parlâmentonun dağılması, Başbakanın teklifiyle Kıral tarafından yapılır.

Eğer Başbakan kendi çekilecek olursa, normal olarak Kıral, muhalefet liderine veya Avam Kamarasından çoğunluğa hâkim olabileceği düşünülen bir zata müracaat ve onu

Tercümeler:

Hükümet teşkiline davet eder; ancak, bu işler yapılırken, ayrılan Başbakan ile, halefini seçmek hususumla sık sık istişarelerde bulunur.

Her gün, çeşitli idare şubelerinde, Kiral namına alınmakta olan bir sürü kararlar vardır. Bunlardan bazıları Karadık imtiyazına ve bir kısmı da (Statü) sala,biyelerine dayanılarak icra edilir. Kırallık imtiyazı, bir zamanlar tahtın sahip olduğu keyfi idareden kalma bir tortudur.

Kiral ile taht arasındaki fark pek basit değildir. Genel surette taht, bakanların normal olarak Kiral namına kullandıkları hak ve salâhiyetlerin heyeti umumîyesini temsil eder

Bu cümleden olarak taht, bakanların teklifi üzerine, yüksek idari ve adli memurların çoğunu tayin eder. Fakat kırallık imtiyazı, yabancı memleketlerle beynelmilel münasebetler yürütmek, harp açmak, barış yapmak, elçi ve siyasi mümessiller göndermek ve kabul etmek, muahedeler akdetmek gibi hakları, yalnız Kiralın şahsına tanımaktadır.

Kiral, deniz, kara ve hava ordularının başkomutanıdır. Kilisenin reisidir. Şeref kaynağıdır: bütün asalet Unvanlarını o bahşeder.

Kiral, şefkat kaynağıdır; mahkûmları bağışlar, ölüm cezasını değiştirebilir. Memleketin babasıdır, küçükleri ve mahcurları himaye eder. Biitün bu saydığımız şeyleri Kiral adına bakanlar ve onların memurları yapar. Biitiin Parlâmento kararları onun tasvibine muhtaçtır.

Kiralın, tamamille bağlı bir rolü olduğuna bakarak, sade bakanların teklifleriyle iş gören kukla bir hükümdar olduğunu düşünmek yanlış olur. Hükümet siyasetinin formül- lenmeshıde Kiralın tesiri büyüktür. BAGIOT'un dediği gibi «Kiralın mütalâa beyan etmek hakkı vardır, teşvik ve ikaz hakkı vardır». Onun tarafından vaki olacak teklifler ve tenkitler dikkat ve hürmetle karşılanır. Başbakanı ve diğer kabine üyelerini sık sık kabul eder, kabine kararlarından malûmat alır. Yabancı devlet temsilcilerinin itimat mek-

İngiliz Hükümet Sistemi

tuplarını kabul eder. İmparatorluğun başka parçalarından veya yabancı memleketlerden İngiltereyi ziyarete gelen devlet adamlarını ve diğer yüksek şahsiyetleri kabul eder. Bu suretle, gerek memleket içinde gerek yabancı illerdeki işlere dair geniş bilgi sağlayarak, bına göre nüfuz icrası onun için mümkün olur. Amma bu sadece bir nüfuzdan ibarettir. Yoksa, Hükümetin arzularına muhalif veya onun muvafakati olmaksızın müstakil bir harekette bulunmayı Kırıl iddia edemez.

2. Parlâmento

Britanya'da başlıca hükümet organları, bir millî meclis ile, mesuliyeti Parlâmentoya karşı olan bir icra kuvveti ve, şehir ve bucaklarda halk tarafından seçilmiş mahallî idarelerden tereküp eder.

Parlâmento, Avam ve Lordlar Kamaralarından teşekkül eder. 21 yaşma basan kadın ve erkekler. Avam Kamarasına âza olabilirler. Ayrıca aranan vasıflar, basit ve kolay iktisap edilebilen şeylerdir.

Avam Kamarasının 615 üyesi vardır ki. bunların 300 ü kontlukları, 303 ii de şehir seçicilerini temsil eder. (İeri ka- lan 12 üye de üniversitelerden seçilir.

Üniversiteye seçim hakkı verilmesi İngiliz hukukunun bir özelliğidir, (fave, âmme hizmetlerinin ifasında, cemiyetin en yüksek kültür seviyesine malik bir sınıfa söz vermiş olmaktır. Seçicilerin çoğu, Parlâmentoya, bir i ek üye ve pek azı da iki üye için reylerini verirler. Parlâmento adayı olacaklarda aranan vasıflar ağır değildir. Adaylığım koyacak olanların o memlekette mukim olması da şart değildir. Bu suretle, bir çok yerlerde itiraz konusu yapılan (mahalliyet- ten). Avam Kamarasında eekiniilmiştir. Bir kimse, nerede ikamet ederse etsin, memleketin istediği kösesinde kendini seçime arzedebilir.

Bu basit imtiyazlar, yüz yıl süren hürriyet savaşırım mahsulleridir ve kadın, erkek bütün yurttaşlara şamildir.

Tercümeler :

Hülâsa. Avam Kamarası, .kelimenin tam mânasile temsilciler meclisidir.

Lordlar Kamarasının 783 üyesi vardır. Bu sayı içinde 16 Piskopos, 16 İskoçya temsilcisi, 15 İrlanda temsilcisi ve bir miktar da hayat kaydile Adliye Lordu vardır. Lordlar Kamarası hükümet şekli demokratik olan bir memlekette en parlak neviden bir (anakronizma)dır. Fakat bu da karakterini değiştirmiştir. Mevcut lordlukların takriben yarısı, sonı yarım asır içinde ihdas edilmiştir. Bu suretle Lordlar Kamarasında atadan irsen intikal suretile asaletle sahip olan aristokratlar sayısı, zenginlik ve nüfuz kazanmak suretile asalet ünvanını almış olanlardan daha az miktara inmiş oluyor.

Parlâmentonun egemenliği, Britanya teşkilât kanunlarının temel taşıdır. 3 911 denberi, egemenliğin hukukan ifade ettiği mâna ise, Avam Kamarasının kesin hâkimiyetidir. Bu tarihte çıkarılan Parlâmento Kanununa göre Avam Kamarası tarafından üst kamaraya gönderilip, onun tarafından bir ay içinde tasdik edilmeyen bütçe tasarısı kanuniyet kesb- eder. Ayrıca, en az iki yıllık bir devre içinde, birbirini tâki]] eden üç oturumda. Avam Kamarasında kabul edilip her defasında Lordlar Kamarası tarafından reddedilen bir kanun tasarısı, Lordlar Kamarasının tasdiki olmaksızın kanu» olur. Bu suretle, Lordlar Kamarasının salâhiyeti azalarak, sadece lâyihaların (Bütçe tasarısı hariç) kanunlaşmasını e» az iki yıl geri bırakmaktan ibaret kalıyor.

Bununla beraber İngiliz politika hayatında işler nadiren bu çığıra girer. Lordların, bütçe tasarısı üzerindeki yetkilerinin kaldırılmasının önemi büyüktür. Ancak, bunun diğer alanlardaki velkisi zannedildiği kadar fazla değildir. Bir (revizyon) unsuru bulunması, bir kısım bakanların da mensup bulunduğu bir heyet olması ve yaratıcı bir organ ve bir tartışma (Foruml ii teşkil etmesi itibariyle, Lordlar Kamarası; hükümet işlerinde çok defa ihmal edilemeyen ve hazan kesin tesirleri görülen bir meclistir.

Üyeleri arasında büyük ölçüde endüstri şefleri, amiraller, generaller, koloni reisleri, şirket direktörleri, büyük

İngiliz Hükümet Sistemi

toprak sahipleri gazeteciler, yargıçlar bulunması, Lordlar Meclisinde asaleti azlıkta bırakmaktadır. Bununla beraber, üyeliğin atadan gelme asillik temeline dayanmakta olması, kuruluşunun (konservatif) görünüşünü tenkit edenlerin 'ellerinde hâlâ kuvvetli bir tutamak teşkil ediyor ve hattâ bu hal, ikinci derecede bir meclise taraftar olanları da güç duruma sokuyor. Jbözünü kısası, Lordlar Kamarasının bugünkü şekille yaşamakta devam etmesi, bütün siyasi partilerin hoşuna gidecek bir sistemin bulunmasında güçlük çekilmesinden ileri geliyor.

İngiltere’de, demokrat idarenin millî hava içinde dayandığı başlıca dayanak Avam Kamarasıdır. Avam Kamarası, yalnız üyeliğini kazanmak bakımından değil aynı zamanda üyelerinin vasıfları bakımından da bir halk meclisidir. Herkes oraya üye olabilir. Üyeler, sınıf, zenginlik, meslek ve tahsil gözetilmeverek, her tabakadan gelebilirler.

Bir seçim devresinde tespit edilen normal oy sayısını» yüksekliği de Parlâmentonun popülerliğini göstermektedir. Genel seçimlerin sonı altısına iştirak eden seçicilerin yüzde nisbeti şöyledir:

1922	75.4	1924	80.6	1931	79.8
1923	74.1	1929	79.5	1935	74.4

Halkın ilgisi, yalnız oy vermeğe çağırıldıkları böyle imdir hallere münhasır değildir. Parlâmento, müzakereleri ve diğer faaliyetleriyle de halle arasında geniş ölçüde ilgi uyandırır, denilebilir ki, ticaret, spor ve politika, Tngiliz milletin barış zamanındaki üç büyük meşgalesidir.

3. Siyasal partiler

Genel hizmetlerde, normal olarak yurttaşların Igileri, siyasal partilerin çalışma tarzlarına ve karakterlerine göre sa-

Tercümeler:

yılamayacak kadar çok kollara ayrılır. Büyük Britanya’da parti sistemi üç ayrı görünüş arzeder:

Evvelâ; Parlâmentonun her an dağılmak ihtimali karşısında, yeni bir seçimin her an imkân dahilinde olması do- layısıyla, siyasal partiler arasız faaliyet halinde bulunurlar. Seçimlerin belli yıllarda yapılmakta olmasına rağmen, aradaki süre içinde partiler boş durmazlar. Hükümet prensiplerini veya prensipsizliklerini kâh müdafaa, kâh tenkit ederek durmadan dinlenmeden savaşılarını yürütürler ve devamlı surette mitingler, nutuklar, broşürler, radyo yayınları, kitaplar ve diğer vasıtalarla başvurarak düşüncelerini halka benimsetmeğe ve muhaliflerinin kusurlarını açığa vurmağa çalışırlar. Bu maksatla partiler, memleket içinde mahalli parti teşkilâtından bir ağ vücade getirmek zorundadırlar. Bunların aylıklı sekreterleri, ajanları ve merkezde büro teşkilâtı bulunur. Bu vasıtalarla, vatandaşlar, devamlı tartışmalarda bulunmak suretiyle, günün esaslı siyasal işlerinde yetişmiş olurlar. Harp zamanında parti kavgaları durur ve Parlâmento da hızını azaltır.

Şimdi ikinci görüşe gelelim; Büyük Britanya’da partilerin çeşitlenişini, başka demokrat memleketlerde olduğundan daha basit çizgilere ayırmak suretile göstermek mümkündür. 19 uncu yüzyılda siyaset alanı ilk önce (Vig)ler ve (Tori)ler diye ikiye ayrılmıştı, daha sonra bunlar Liberaller ve Muhafazakârlar adıyla anılmışlardır. Bu durum 1906 da İşçi Partisinin kuruluşuna kadar sürmüştür ki, bu parti, 1914 - 1918 Büyük Harbinden sonra çok kuvvetlenmiştir. İşte Liberal, Muhafazakâr ve İşçi adını taşıyan bu üç esaslı parti, son yirmi yıl içinde iktidar dâvası gütmektedir. 1941 yılında Liberal ve Muhafazakâr partileri **Ramsy Mac Donald**’ın (millî) adını verdiği hükümeti tutmak meselesinde parçalandılar. Bu gayri tabii parçalanmalara rağmen, parti kısımları yine oldukça basit görünüş arzetmelerinde devam etmektedirler. Fakat bu hale bakarak, İngiltere’de siyasi partilerin parçalanma şekli hükümet istikrarını sağlayacak bir duruma girmiştir denilemez. Buhran zamanlarında muhalefet partilerde geçici bir koalisyon veya uzlaşma tesisi imkân

İngiliz Hükümet Sistemi

dahilinde bulunmakla beraber, hükümetle muhalefet partisi arasındaki ayrılış, hem Parlamentoda hem hariçte tam ve kesindir.

Avam Kamarasında, oturma yerlerinin hükümet taraftarlarıyla aleyhtarlarının karşılaşmalarını sağlayacak şekilde tertiplenmiş olması manalıdır. Yabancı memleketler meclislerinde çok görülen yarımav şeklindeki sıraları İngilizler tercih etmemişlerdir.

Büyük Britanya'daki parti sisteminde görülen üçüncü hususiyet, siyasi partiler üzerinde (genel murakabe) bulunmamasıdır. Bir şahıs istediği partiye bağlanabilir. Genel olarak parti kurumları üzerinde diğer cemiyetlere ait hükümlerden başka hiç bir kanun takyidi veya formalitesi konulmamıştır. Bu kesin serbestlik yalnız siyasal partilere mahsus değildir. Alelade cemiyetlerde bundan faydalanmaktadırlar. Bir çoğu memleket idaresine ve Meclisin kanun yapma faaliyetine müessir olacak nüfuza malik hususi maksatlarla kurulmuş cemiyetler de vardır ki, bunlardan bahsedilmeden İngiliz cemiyetinin tasviri tamamlanmış olamaz.

4. Şikâyet Mercii

Şikâyetleri dinlemek palâmentonun en eski bir vazifesidir ve bu günde en önemli görevlerinden biri olmakta devam etmektedir. Şikâyet konusu her hangi bir şey olabilir. Bir posta memurunun haksız işlemi, maliyecilerin bir mii- k el lifi kanunsuz sıkıştırılmaları, bir kasabadaki kötü iskân şartları, sömürge yerli halkın istismarı, cezaevinde hapslere kötü muamele yapılması, pasaport veya vize verilmekten imtina edilmesi, bir geminin fazla vükletilmesi ve buna benzer daha diğer binlerce işten dolayı parlâmentoya başvurulabilir. Her oturum gününün bir saati buna tahsis edilerek her şikâyetle dair hükümetten bilgi alınır ve vukubu- bu fenalığın ne suretle düzeltilmesi gerektiği mesul bakandan sorulur. Bu arada bazan çeşitli bakanlıkları ilgilendiren işlerde daha geniş genel siyaset meseleleri ortaya çıkar,

Tercümeler :

hükümet hareketlerini tenkit ve muaheze için başka metodlar da vardır. Parlemtentonun bu yoldaki faaliyeti, idarenin ihmal, ifrat, tazyik ve aczi karşısında önemli bir himaye sağlar.

5. Kanun yapma

Parlâmento, geniş ölçüde bir «kanun yapma meclisi» olarak tanınır. Meşhur egemenlik vasfı da en ziyade kendini bu alanda gösterir. Her hangi bir konuya veya siyaset veçhesine dair, meclis üyelerinin çoğunluğu tarafından tasvip edilen şey, kanun olur.. Bu hususta resmî mahiyette hiç bir takyit yoktur. Bir kimse, bir yer veya bir grup için, dominyonlar hakkında parlâmento statüsündeki ihtirazi kayıtlar dışında, müstakil bahşedilmiş imtiyazlar ve garantiler yoktur. Parlâmento kararlarına uygun şekilde işleyen statülerin tadil veya tebdiline hiç bir mahkeme salahiyetli değildir. Kanun ve âdetleri değıştirici kanunlar yaparken de, ayrı bir merasime ihtiyaç yoktur. Parlâmento, faaliyeti sırasında, yalnız aklı selimin politika tedbirlerinin, umumi efkâr sıkıştırtmasının ve olağanüstü parlâmento kuvvetlerinin tesiri altında bulunur. Bunların dışında gerek kanun ve gerekse tatbikatı bakımından tamamen serbesttir

Parlâmento salâhiyetlerinin çok geniş oluşu, onu, bu yetkilerinden bir kısmını hükümet organlarına vermeğe sevketmiştir Bu tarzda salâhiyet verme işinin fazla genişlediği görülüyor. Salâhiyetin başlıca hâimleri bakanlardır. Büyük, küçük bir çok mahallî olaylar hakkında İniklimler veren kanun mahiyetinde emirler ve kaideler her gün nazaretlerden sel halinde akar durur. Bütün bunlar genel statülerle bahşedilmiş salâhiyetlere dayanır.

6. Özel kanunlar ve kanun mahiyetinde kaideler :

İngiliz Parlâmento sisteminin hususiyetlerinden biri, genel ve özel kanunları birbirinden ayırmış olmasındadır. Özel kanunlar, mahallî özel olaylara ve şahsî işlere tatbik olunabilen kanunlardır. Amme hizmeti gören miesseselere, şi-

İngiliz Hükümet Sistemi

menclifer kumpanyalarına genel kanunlarla bahşedilmemiş bir takım özel hak ve salâhiyetlerin verilmesi için, mahallî otoriteler tarafından bu yola gidilebilir. Bu gibi imtiyazların temini bakındaki kanun formalitesi, öteki kanunlarıukine benzer. Özel kanun, ikinci okunuşundan sonra, yalnız dört üyesi olan seçme küçük bir komiteye gönderilir. Bu komite tıpkı bir mahkeme gibi hareket eder. Parlâmento barosuna mensup avukatlar, komite huzurunda kanunu teklif edenlerle hasım tarafları temsil ederler. Avukatlar şahitleri çağırıp dinletirler, incelemeler yaparlar ve vekillerinin haklarını müdafaa ederler. Hülâsa, çıkacak kanunun lehinde veya aleyhinde komiteye bir kanaat vermek için komite karşısında ellerinden geleni yaparlar. Hiç itiraza uğramayan kamin lâyihası, istenen yetki üzerinde bir daha inceleme yapılmak üzere ayrıca özel bir komiteye de gider.

Buna benzer hukukî tartışmalar, kanunla ilgili taraflara, teşriî meclis karşısında görüşlerini bildirmek için mükemmel fırsatlar verir. Bununla beraber bu sistem hem pahalı, hem sıkıcı olduğundan son zamanlarda daha yararlı diğer metod- lar ortaya çıkmıştır. Bunların başlıcaları şarta bağlı emir, özel emir ve statü tasarısıdır. Bu çeşitli metodlar, Parlâmentodan bakanlıklara ve diğer idare organlarına, kanun mahiyetinde emirler çıkarma, yetkisini verme formalitesinde başarı sağlamaktadırlar. Parlâmento, tatbik edilmesi lâzım gelen ana prensipleri ortaya koyar ve ilgili meselelerde bu prensiplerin tatbik mesuliyetini alâkalı bakanlıklara bırakır. Böyle bir kombinezon sayesinde, Parlâmento bir çok gürültülü işlerle uğraşmaktan kurtulmuş ve teşekkülünün amacı olan önemli teşriî işleri takipte serbest kalmış oluyor. Parlâmento bir tartışma organı olmak hususunda rakipsizdir. Söylenilmesi âimme için önemli olan en iyi ve en fena şeyler, Avam ve Lordlar Kamaralarında söylenilebilir.

Hükümetle muhalefet arasında ardı arkası gelmeyen çarpışmaları gören yabancılar, bu hareketleri hükümet makinasına kum atmağa benzetmekle aldanırlar ve zannederler ki, bu devamlı karşı koymalar, âimme işlerinin iyi yürütülmesi karşısında bir sabotaj gibi tesir yapar. Parlâmento sistemi

Tercümeler :

hakımdaki bu görüş tamamiyle hatâlıdır. Hiç* kimse muhalefet üyelerinin hükümet tasarılarını akamete uğratmak, idare işlerine engel olmak ve para tedarikimle güçlük çıkarmak hususundaki çalışmalarının başarı kazanacağını beklemes. Herkes takdir eder ki, «Kırallık hükümeti yürüyecektir.»

Teşkilâtlı bir muhalefetin varlığı, günün meselelerini bal hususunda hükümet siyasetinin, tatbiki mümkün biricik veya bunların en iyisi olmadığını her an hatırlatmağa da yarar. Başka bir hükümetin iktidarı eline almasının, sade imkân içinde değil, hazır bulunduğunu da anlatır. Meclisteki muhalefet partisinin çalışmaları, gelecek genel seçimde başarı sağlamak için, halkın geniş ölçüde vardımını temine de matuftur. Çünkü bu sistemin ruhu, halkın çoğunluğunun yalnız istediği hükümeti iktidara getirebilmelerinde değil, aynı zamanda bu şekilde iktidara getirilmiş olan bir hükümetin, halk sempatisini kaybettiği zaman hiç gürültüsüzce düşürülebilmesindendir. Bu, her şeyin üstünde demokrasinin özel bir görünüşüdür.

Görülüyor ki; Britanya (Constitution) temel taşı, tenkit değerine beslenen inanç teşkil etmektedir. Amme hizmetlerinin işletilmesinde tenkidin değer ve yararlığının miras olarak tanınması; Britanya'da politika mezhebinin -ana prensibidir ki, bunun en açık ifadesini, muhalefet liderine senede umumî bütçeden 2000 sterlin verilmesi kararında «»ürürüz. Bu, uzun tecrübeler mahsulüdür ve Muhafazakâr. Liberal ve işçi partileri arasında hassalanır. Demokrasi idaresinde hükümetin tenkit edilmesine fırsat, verilmesi mutlaka lâzımdır. Bir diktatör, İlâhi dirayet ve yanılmazlıkla mücehhez farzedildiği için, diktatörlük ile idare edilen bir memlekette, tenkide, siyaset bakımından da, ahlâk bakımından da tahammül edilemez. Totaliter devletlerde gazeteler, nutuklar ve radyo yayınları, vanı bütün umumî efkâr organları, gece gündüz reimi mükemmelliği ve kusursuzluğu etrafında neşriyat yanmağa sevk edilirler. Her hangi bir tenkit teşebbüsü derhal boğulur: acıya vurulmuş bir memnuniyetsizlik en acı ceza ve işkencelere yol açabilir.

İngiliz Hükümet Sistemi

7. Kabine

Büyük Britanya'daki Parlâmento rejimi bazan bir hükümet kabinesi sistemi meydana getirebilir. Fikrin hakikî anlatımı yönünden bu tarif yerindedir. Çünkü yüksek murakabe göreviyle mükellef olan mesul kabine, rejimin merkez müessesesidir.

Hükümet kabinesinin başlıca hususiyeti, hükümet salâhiyetinin aynı partiye veya partiler koalisyonuna mensup küçük parlâmento grup liderlerinin ellerine verilmesindedir. Kabineye giren bakanlar. Parlâmentonun alt veya üst kısmı üyelerinden olur. Bu takdirde, kabine hiç değilse Avam Kamarasının çoğunluğuna dayanmalıdır. Bunlar tek başlarına bir veya bir kaç devlet bakanlığını kontrol edebildikleri gibi, kollektif olarak da önemli işler üzerinde hükümet siyasetini formüle ederler ve mesuliyet yüklenirler.

Eğer kabineyi, teşriî kudretle icra kudreti arasında bir köprü farzedecek olursak, kabine sisteminde **kuvvetlerin ayrılması** (doktrin) inin az yer tuttuğu görülür. Kabine, Anayasaya göre Parlâmentoya karşı mesuldür ve çoğunluğuna dayanan menfi bir oy karşısında çekilmeğe mecbur edilebilir. Fakat, realist bir gözle bakılacak olursa, tatbik alanında kabinenin. Parlâmentoya hâkim olduğu görülür. Başbakanı, Kirala Parlâmentoyu dağıtma teklifinde bulunmağa yetkili olması, Meclis üyeleri için ciddi bir tehlikedir. Çünkü seçim hem masraflı bir maceradır, hem de üyelerin tekrar kazanacakları kesin söylenemez.

Kabinenin yetkileri her alanda çok geniş ölçüdedir. Kabine bakanları kanunlar teklif ederler, malî işleri kontrol ederler, kamaraların gündemlerini düzenlerler, dış işlerini yürütürler, askerî kuvvetleri ihtiyaca göre kullanırlar, sömürgeleri kontrol ederler ve bütün idare bölgeleri üzerinde yüksek murakabeyi sağlarlar. Bir bakanın, hangi işler hakkında kararı tek başına vereceği ve hangi çeşit işleri bir karara varmak için Bakanlar Kurulu önüne götüreceğine dair kesin bir ölçü yoktur. Fakat söylenebilir ki; yüksek önemde her mesele, bir karara varılmak veya onaylanmak için, normal hallerde mutlaka Bakanlar Kurulına gitmelidir.

Tercümeler:

Kabine; kuvvetler birleşmesi, başkanlık ve sorumluluk bakımlarından biricik avantajdır. O. Parlâmento ile icra kuvvetinin en yüksek iş birliği yapacak şekilde çalışmalarını sağlar. Teşri ve icra kuvvetleri arasında sızıltı ve anlaşmazlık çıkmasını önler. Kabinede Başbakanın işgal ettiği mevki söz götürmez bir yüksekliktedir. O; tatbikatta hareket ettirici kuvvettir ,bütün Hükümetin yürütücü başıdır. Hakikaten denilebilir ki. genel bir seçimin zamanını tayin etmek tamamen onun elindedir. Bakan arkadaşlarını seçtiği gibi, sırasında onlardan birini veya hepsini isti fava şevketin ek hakkına da maliktir. Bunun için isterse bir bakanı değiştirir. istediği zamanda bütün kabinenin çekilmesini sağlar. Memleketin içinde ve dışında geniş ölçüde tayinler yapmağa yetkilidir. O. Avam Kamarasının lideri, imparatorluk Savunma Komitesinin de şefidir. Bakanlar Kurulu toplantılarında iş taksimini ve sekreterlik işlerini murakabe eder. Avam Kamarasını dağıtarak istediği zaman genel seçim yaptırabilir. Dışişlerinin yürütüm tarzı Başbakanın görüşüne uygun olmalıdır. Bunun için Dışişleri Bakanile temasları ötekilerden daha yakındır. Maliye işleri için de aynı şey söylenebilir.

İngiliz Kabinesi, normal olarak başka raemleketlerde- kinden çok daha kalabalıktır. Alelade zamanlarda 20 veya 22 üyesi vardır. 1939 yılı Ağustosunda kabinede şu bakanlar vardı:

Başbakan
Hazine Şansölyesi
Şansölye Lordu
İçişleri Müsteşarı
Dışişleri Müsteşarı
Özel Hazine Lordu
Dominyonlar Müsteşarı
Sömürgeler Müsteşarı

İngiliz Hükümet Sistemi

Müdafaa Bakanı
Hindistan Müsteşarı
Bahriye Birinci. Lordu
Harbiye Müsteşarı
Hava Müsteşarı
İskoçya Müsteşarı
Ticaret İşleri Reisi
Tarım ve Balıkçılık Bakam
Milli Eğitim Reisi
Sağlık Bakanı
İş Bakanı
Ulaştırma Bakanı
Loneester Dukalığı Şansölyesi
İstihsal Bakanı

Kabinenin üç müsteşarı, Dominyonlar, Sömürgeler ve Hindistan Müsteşarları - yalnız imparatorluk işlerde uğraşırlar, Diğer üç bakanın - Konsey Başkanı Lord. Özel Hazine Lordu ve Dukalık Şansölyesi - esaslı bakanlık görevleri yoktur. Bunlar yalnız Başbakanın kendilerine vereceği işleri görürler. Müdafaa Bakanlığı, İstihsal Bakanlığı, son silâhlanma meseleleri ortaya çıktığı zaman ihdas olunmuştur.

Kabine işlerinin çoğu komitelerle yapılır. Kabine üyelerinin çok oluşu son yıllarda bir iç kabine ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu kabine ,günün en önemli işlerini ve bilhassa dışişlerini incelemek üzere, Başbakan ile onun en çok itimadını kazanmış üç veya dört bakandan teşekkül eder.

1916 yılında Bay **Llyod George**, çok üyeli kabineyi bozarak beş üyeli bir harp kabinesi kurmuştu. Bu üyeler içinde yalnız Hazine Şansölyesinin bakanlık mesuliyeti vardı, ikinci Dünya Savaşı patladığı zaman, yine bir Harp Kabine-

Tercümelər :

si kurulmuştur ki. Başbakan, Hazine Şansölyesi, Dışışleri Müsteşarı, Bahriye Birinci Lordu. Hava ve Harbiye Müsteşarları, Özel Hazine Lordu, Müdafaa Bakanı ve bir de San- dalyesiz Bakan olmak üzere dokuz üyesi vardı. Bay **Chur- chiir** in Başbakanlığa geçmesi üzerine, bu kabine üyelerinin sayısı beşe indirilmiş ve daha sonra altıya çıkarılmıştır

Bı küçük kabinenin dışında başka kabine yoktur. Harp kabinesi bir tek kabinedir. Bunun haricinde kendi bakanlıklarına ait işlerden sorumlu bakanlar vardır. Bunlar yalnız biraz yukarıda adları geçen bakanlardan ibaret olmayıp, harp zamanının ihtiyaçlarını karşılamak için ihdas edilmiş Harp Ekonomisi, İstihbarat İşleri ve Deniz Nakliyatı Bakanları da vardır. Bunlardan başka Posta Dairesi, İş Dairesi, Tekauit İşleri Bakanlığı ve Adli İşler Dairesi de mevcuttur ki, bunların kabinede üyeleri yoktur veya pek nadir bulunur

Anayasa bakımından bı tip bakanlıkların, kabinede görevli olmamalarından başka ötekilerden hiç farkları yoktur. Bazı bakanlar kabine üyeliğinde bazan bulunur, bazan bulunmaz. Fakat, kabinenin içinde de olsalar, dışında da olsalar öteki bakanlarla aynı hukuka maliktirler. Kabinenin diişmesile onlar da düşerler.

Kabine açık liatlarile fevkalâde basit bir müessese olmakla beraber, başarılı çalışmasını, anlaşmalı iş birliklerine ve yüzyılların tecrübeleri gelişimine borçludur. Başbakan ile arkadaşları, kabine ile Parlâmento, ve, Kırıl ile müşavirleri arasındaki münasebetler, çok nazik (konstitüsyon) inceliklerine dayanır.

8. Merkez teşkilâtı

İngilterede bakanlıkların bulundukları yer (**Whitehall**) adıyla anılır. Fakat, bunların çoğu aynı sokakta değildir. Bunlar arasında, bakanı olmayıp, üyeleriyle Parlâmento da temsil edilen Esirgeme Kurumu, Diyanet İşleri Komisyonu ve Orman Komisyonu gibi idari şubeler de vardır. Daha bi-

İngiliz Hükümet Sistemi

yük olan, grup Parlâmentoda temsil edilmemekle beraber bir veya bir kaç bakanın bilvasıta kontrolü altında olan idare şubeleridir. Bunlar İkraz Komisyonları Dostluk Sosyeteleri. Sicil idareleri gibi bir çok çeşitler arzeder. Ayrıca, bakanlıkların kontrollerinden daña uzakta olarak, geniş ölçüde âmmeme faatine çalışan, yüksek teknik karakterde fen ve ihtisas miesseseleri vardır. Bunlar arasında Elektrik İdaresi Londra Deniz Seyrisefer İdaresi, Liman Dairesi ve R adyo Yayın İdaresi söylenilebilir.

Bakanların mesuliyetleri, bakanlık işlerinde her hangi bir şeyin yapılmış veya yapılmamış olmasından dolayı, Parlâmentoda cevap vermek zorunda olmaları mânasındadır. Son otuz yıl içinde idare işlerinin geniş ölçüde çoğalması ve dalbudak salması. Biiyiik Britanya'da âmmeme mesuliyeti geleneğinin teknik ve idari meseleler üzerinde tesirli olmasına sebep olmuş ve bu maksatla bir çok yeni metodlar bulunmuştur. Bunların amacı, murakabe ve politika meselelerinde. Parlâmentonun tasvibini muhafaza etmek şartıyla yeni idare organlarını kuvvetlendirmekti. Bu tecrübeler, Britanya idaresindeki elâstikiyeti ve modern ihtiyaçları karşılayacak demokratik miesseselere intibaktaki yüksek kudretini göstermiştir. Artık tam mükemmellik noktasına eriştiği hiç bir zaman iddia olunamaz. Fakat bu idare tarzının Britanya âmmeme hizmetleri üzerindeki tesir ve kudreti, başka memleketlerinkiyle karşılanmağa mütahhmdir, denilebilir.

9. İdare teşkilâtı

Britanya halkı, idare teşkilâtına biiyüyük ölçüde borçludur. Bu, yalnız Büyük Britanya'ya münhasır değildir. Çünkü. İngiliz adalarında gelişen **(Civil Service)** prensipler, bütün diitva memleketlerince de adapte edilmiştir. Oz menfaati düşünmeyen namuslu ve kudretli memurlar kitesinin canla başla gayretleri olmaksızın, İngiltere'de hayat standardını bugünkü yüksekliğine çıkaran idare başarısı görülemezdi. Parlâmento, müzakere eder, karar verir, kanun yapar,

Tercümeler:

bütçeyi kabul eder; amma bunları tatbik edemez. Kabine inisiyatif alır ve kontrol eder. Kendi icra edemez. İcra işi; her a'ûn dairelerine giden yüz binlerce devlet memuru tarafından yapılır.

Yüz yıl önce memurlar kudretsiz bilgisiz ve çok defa mürtekipdiler. Bugün ise ehliyetli, aydın ve son derece bi- tarafdırlar. Bu değişiklik nasıl olmuştur? Bunun cevabı en çok **(Civil Service)** komisyonunun gayretlerinde mevcuttur. Bu komisyon stajiyelerle meşgul olur, gerek karakter, sağlık ve soy bakımından ve gerek gösterdiği başarı derecesi bakımından incelemeler yaparak kararını verir. Bu tedbir, namuslu ve kudretli memur yetiştirmek yolunda atılmış ilk fakat önemli adımdır. Böyle bir tezkiye olmadıkça, bütçede» bir pansiyon verilmesi mümkün değildir. Devamlı ve pansiyonlu bir hizmet ise iyi bir idarenin ana şartlarından. Sadakat ve feragat vasıfları için, hizmetin devamlı olması şart olmakla beraber, bir memur, meselâ, bir bakan ancak Kiralın teveccühüne lâvık olduğu müddetçe mevkiinde kalabilir ve her an yerinden çıkarılması mümkündür.

İngiliz devlet memurlarının istihdamı halindeki ana prensinlere ,aek müsabaka, ehliyet sınavı, sözlü sınav veya bunların hepsi bir arada yapılması; giriş ve ayrılış yaş hadleri; sınıf ve derecelere ayrılma; maaş dereceleri; tezkiye işleri, kısmen kıdem kazanarak, hizmette üst dereceye yükselme hususları da dahildir.

Bundan başka bir de, önemi bu hizmet prensiplerinden daha az olmayan ve memurların zafı muamelelerinde göz- öniinde tutulması lâzım enlen, bir disiplin t tüzümü (Kod) vardır. Ayrıca sui istimali önlemek için, rüşvet ve irtikâp kanunu, devlet sırları kanunu, ağır ceza müeyyideleri kovmuştur. Devlet memuru, istifa edin çekilmeden veva emekliye ayrılmadan, kendini Parlâmento seçimine arzedemez. Belediye seçimlerine iştiraki yasak eden bakanlık emirleri vardır. Bir talimatname var ki. memuru parti ve politika kavgalarına karışmayı, taraflardan biri cihetinde görünmeyi yasak ediyor ve politika meselelerinde tam tarafsızlık ermedi-

İngiliz Hükümet Sistemi

yor. Memurların, ticaret ve endüstri müesseselerinin idaresine mesai saatlerinde iştirak etmelerini şiddetle yasak eden emirler, daha sonra hükmünü iş saatleri haricine de teşmil etmiştir. Memurlar, üyeliği yalnız devlet memurlarına mahsus olanlar müstesna ,Tredünvonlara ve diğer meslek cemiyetlerine giremezler. Memur Tredftnyonların amaçları siyasal olamaz, siyasal partilerle iş birliği de yapamaz ve hususi müesseseler müstahdemlerine mahsus Tredünvonlarla şube halinde de bulunamaz. Memurların hizmet talimatnamesiyle disiplin nizamnamesinin. İngiliz âmme hizmetlerini çerçevelemekte esaslı tesirleri vardır. Bugün, âmme menfaati karşısında feragat, ehliyet ve tarafsızlıkları söz götürmez bir halde olan memurlar zümresini, işte bu iki eser yetiştirmiştir. Politika istikameti ne olursa olsun, günün Hükümeti bu zümrenin, itaat, sadakat ve tarafsızlığına güvenebilir. Bütün demokrat hükümetler için, tam sadakat ve siyasal tarafsızlık' mutlaka gerekli olmakla beraber, memurlarında bu vasıfları temine her demokrat hükümet muvaffak olamamıştır.

Otoriter bir rejimde ise. hiç değilse yüksek memurların partizanlık yapmaları tabiidir. Oyle ki bir, politikacı ile idareci arasında hemen fark yok gibidir.

İngiliz mülkiye hizmetinin bel kemiğini. (**Treasury**) denen sınıf teşkil eder. Bu sınıf, yarım düzine rütbe üzerine sıralanmıştır ki. mensupları hemen bütün büyük bakanlıklarda çalışmaktadırlar. Bunların en önemlileri idare işlerinde bulunanlardır. Sayıları hemen 1200 kadar olan bu sınıf, hizmetin can alacak murakabe mevkilerinde bulunur, teknik bilgi ve ihtisas isteyen yerler bundan müstesnadır-. Bunlar idare teşkilatının kurmayları sayılırlar. Dörtte üçünü, üniversite mezunlarından çok ağır müsabaka sınavlarında kazanmışlar teşkil eder, geri kalanı da meslekten yükseltilme sureti'p alınır.

Değerli ve enerjik kimselerin idareci sınıfına karşı gösterdikleri rağbet, bakanlık müsteşarlıklarına geçmek fırsatlarının her zaman mevcut oluşundan ileri gelir. Bakanlar nor-

Tercümeler:

mal olarak. Parlâmento ve kabinede önemli işlerle uğraştıklarından, bakanlıklarda günlük meseleler müsteşarlara kalır ve bu ile enerjik ve ehliyet sahiplerine geniş ölçüde fırsatlar veren bir görevdir. Bir politikacı için kabine sandalyası ne ise, bir mülkiye memuru için de müsteşarlık odur.

Tam bir meşru ihtirasın amacı, İngiltere’de hizmet başarısının diğer ve çok daha önemli bir sırrı da, cemiyetin yüksek saygısına uiazlar olmaktır. İngiltere’de hayatını devlet hizmetine bağlayıp, orada iyi ve sadakatin çalışanları takdirde çok ileri gidilir. Öyle ki. en küçük bir memur en büyük bir devlet adamının prestijini kazanabilir. Devlet memurlarının sosyal statüsü, maddi gelirli de ölçülemeyecek kadar yüksektir. Onun şeref ve ahlak standardı, hem hizmet ettiği yerin halkı tarafından, hem de meslek adamları tarafından takdir olunur. Bunların devlet makinasını kuvvetlenmesindeki rolleri her türlü tahminin üstündedir.

10. Mahalli idare

Merkezî idare ile mahallî idare arasındaki münasebetler zamanımızda pek ahenklidir. Merkezî idaresindeki serbest miesseseleri kaldırmış olan bir millet, mahallî hürriyetlerini de elinde tutamaz. Bunun aksine olarak, şehir ve kasabaların mahallî demokrat otoritelerinden vardım ve kuvvet almadan, sağlam bir demokrat hükümet sistemi muhafaza etmeğe de imkân yoktur. İşte biz İngiltere’deki mahallî idareyi bu görüş noktasından mütalâa edebiliriz.

Mahallî idarelerden önce millî idare vardı. Mahallî idarelerin en basit şekilleri, tarihin çok eski devirlerinde de bazı kontluk ve nahiyelerde vardı. Meselâ, **York, Lincoln, Colchester, Sta Albion, Gloneester** şehirlerinde eski Roma belediyeçilik esaslarivle yaşamışlardır. Londralım da Sakson- lar devrinde bağımsız (müstakil) bi.r statüye malik olduğu zannedilmektedir. **Bristol ve Neuvcastle**, Normanların istilâsından önce kiralık bucağı idi. Bir çok şehir ve kontlukların Orijinleri tarihin dumanlarına gömülmüş ve kaybol-

İngiliz Hükümet Sistemi.

muştur. Eski bucak ve kontluklarda en eski zamanlardanberi biç kopmadan alkıl» gelen, medeni ve hürriyet ve bağımsızlık akıntısı bu güne kadar gelm-iştir. Modern ihtiyaçlara uyacak şekilde çeşitli değişikliklere uğramış olmakla beraber, büsbütün sönüp gitmemiştir.

18 inci yüzyılın sonlarına doğru koy, mahalle ve bucaklardaki eski idare makinası çok harap olmuş bulunuyordu. Bazı şehirlerde iş birliği ruhu devam etmekle beraber, diğerlerinde hakim olan, bâlâ Feodalite zeubereği idi ve her ikisi de henüz doğmakta olan demokrasi ile âhienkli olmaktan uzaktı. 1832 Büyük Reformundan sonra kurulan yeni Parlâmentonun ilk işi. bağımsız idareye malik **borough'lar** teşkilâtında geniş değişiklikler yapmak oldu. 1835 yılında kabul edilen belediye kanunıyla, modern demokrasi damgası taşıyan mahallî idare heyetleri kurulmuş ve daha sonra bu sistem memleketin her tarafında tatbik edilmiştir. 1867 ve 1884 yıllarında Parlâmento yetkilerinin genişletilmesi ile, mahallî idare çerçevesinin de demokratlaştırılması ve kuvvetlendirilmesi sağlanmış oldu. Bugün İngiltere'deki idare teşkilâtı, hemen her tarafta mahallî otorite esasına dayanırsa da, bunların bak ve salâhiyetleri aynı olmayıp sınıflarına göre değişir. Bunların en büyük ve en önemlisi 83 şehirdir ki **(County borough)** adı verilmiştir. Bunlar bütün belediye işlerinde tam bağımsızlığa maliktirler. Heri kalan yerler 63 idare bölgesine ayrılmıştır. Her bölgede teşkilât iki veya üç kat üzerinedir. Bölge idare heyetlerinin geniş ve gittikçe artan sayıda görevleri vardır. Her bölge ayrıca bucaklara ayrılmış olup, bunların yine seçme idare heyetleri vardır. Bundan sonra aynı mahiyette köy ve mahallî' teşkilât 1 gelir. Böl ge idare heyetleriyle, bunlardan daha küçük olan, çeşitli bucak ve köy heyetleri arasındaki kademe farkı büyük değildir. Kanun bunların hepsine hürriyet, salâhiyet ve mesuliyet balışetmiştir.

Heyet üyeleri kendilerine bir reis **(Alderman)** seçerler. Bu da heyet üyesi ise de. ötekilerden daha uzun zaman yerinde kalır. Belediye reisi **(Mayor)** bir yıl için seçilir. O belediye Ti in idare şefidir. Meclise başkanlık eder, fakat başka meni-

Tercümeler:

leketlerde olduğu gibi icra işlerini bizzat kendi yapmaz. Bütün mahallî otorite hizmetleri fahridir ve parasızdır. Hattâ bizzat belediye reisi de yalnız idare masrafı alır.

İngiliz mahallî idare metodunun ruhu, komite sistemin- dedir. Çeşitli idare kolları için ayrı ayrı komiteler kurmasına, idare heyetleri memur edilmiştir. Genel sağlık komitesi, Millî Eğitim Komitesi ve Maliye Komitesi ve saire gibi **Birmingham Manchester** gibi büyük şehirlerde 30 veya 40 komite, 100 kadar da tâli komite vardır. Her üye, bir veya bir kaç komite ile bir kaç tâli komitede görevlen mistir. Üye olmayan kimseler de komitelerle iş birliği yapabilir. Bu çalışma çok defa ateşlidir. Fakat daima parasızdır.

idarenin ilgili şubesinin en yüksek âmiri, komite toplantılarına iştirak eder, teklifler yapar ve o şubeyi ilgilendiren meseleler hakkındaki kararlardan mesuliyet deruhte eder. Bunun gibi sıhhat müdürü sağlık komitesiyle, millî eğitim müdürü millî eğitim komitesiyle yakın temaslarda bulunur. Komite raporları genel heyete gider, burada teklifler münakaşa edilir, gerekirse yeniden incelenmek için geri çevrilir, istikraz veya vergilerle varidatın çoğaltılması genel heyete aittir.

Komite üyeleri tabîî partilere mensuptur. Bu sistemin en büyük meziyeti idare realiteleriyle sıkı temasta oluşudur. Bunun neticeleri genel memnunluk uyandıracak durumda ve bu temasların öğretici vasıfları yüksek ölçüdedir. Genel heyet, ile komitelerin emirlerinde maaşlı memurlar vardır. Bakan ve valilerin idare heyetleriyle komitelerin toplantılarını geri bırakmak veya dağıtmak yetkileri içinde değildir. Mahallî idarenin başkam veya belediye reisi iki sıfat taşır; bunlardan biri, merkezî idarenin de ajanı olmasıdır. Bütçenin merkezden onaylanmasına lüzum yoktur, daha yüksek bir otorite tarafından revizyona ela tabi değildir. Memurların bir ikisi müstesna olarak alınmaları ve çıkarılmaları mahallî idarenin yetkisi dahilindedir. Londra hariç olarak vilâyet polislerinin tayin ve taltifleri, aylıkları mahallî idarelere aittir.

İngiliz Hükümet Sistemi

Mahallî idarelerin görev alanları çok geniştir. Bunları burada bütün incelikleriyle anlatmağa imkân yoktur ve esasen idare heyetlerinin sınıflarına göre de görevleri değişmektedir. Başlıca görevleri genel sağlık ana ve çocuk bakımı, millî eğitim, polis, sosyal yardım, iskân ve temizlik, yol ve köprülerin yapılma ve onarılma işleri, genel kütüphane ve müzeler, su, gaz ve elektrik işleri, tramvay, otobüs ve otomobil seferleri ve saire, genel sağlık çok geniş anlamda bir tabirdir ki. parklar, oyun yerleri, yarış alanları, hastadı ane teşkilâtı, bulaşıcı hastalıklar, kadın hastalıkları ve veremle savaş, yiyecek ve içecek maddelerini kontrol, okul çocuklarının muayeneleri ve saire

Bu ana hizmet- gruplarının her birisi için, merkezî hükümetle mahallî idare arasındaki münasebet başka türlüdür. Her duruma göre ayrı bir münasebet şekli vardır. Bunların bütün incelikleriyle anlatılması çok güçtür.

Yalnız sosyal yardım bakımından, mahallî idare, mesul bakanın tam emri altındadır. Merkezî hükümet son yüzyıl içinde, mahallî idarelerin görmekte olduğu özel hizmetlerin teftiş, tenkit, ıslâh ve düzenleme haklarını satın almıştır. Polis, millî eğitim, iskân, yol inşaatı ve genel sağlık işlerine merkez idaresinin telkin ve tesirleri, hâzinenin inandırıcı kudreti zor yapmasaydı bugünkü seviyelerine yükseleni özlerdi. Merkezin mahallî idare işleri üzerindeki murakabesini anlatan bir çok durumlar vardır. Bunların arasında mahallî emirlerin merkezce onaylanması: mahallî idarenin bir istikraz yapmazdan evvel tasdik mecburiyeti; şehir ve kasaba imar plânları ve inşaat işleri baklandaki tasarıların merkezin tasdikine tabî olması; mahallî idarelerde aksaklık görüldüğünde merkezin doğruca mahallî idareye el koyması ve bizzat yürütmesi; bazı işlerin yapılması hakkında talimat ve tüzükler çıkarma yetkisi; mahallî idarelerin muhasebe işlerini incelemek ve saire söylenebilir. Merkezî hükümet, bulundurduğu bakanlık müfettişleri vasıtasıyla mahallî idarelerin çalışmalarından devamlı surette bilgi sağlar. Genel müfettişler veya imliler yoktur. Ancak mektep müfettişleri, polis müfettişleri... gibi makamlar vardır. Bunlar ve bunlar gibi

Tercümeler:

kurullar merkezle mahallî idare arasındaki yakın münasebeti sağlarlar. Bu, üstlük ve altlık münasebeti olmaktan ziyade bir himaye ve gayretlerin birleştirilmesi münasebetidir. Bir Amerika eksperi aşağıdaki düşüncesiyle bu görüşü kuvvetlendirmiş oluyor. Profesör **Gooch** yazısını şöyle bitiriyor: «İngiltere, üzerinde dahiyane mahallî idare çimenlerinin filizlendiği örnek memleket olmakta devam ediyor».

11. Yurttaş şerbetliği

Siyasal kurullar hakkında bazı bilgiler verdim. Bu kurullar milletin kendi kendini idare etmesi ve âmmе hizmetlerinin görülmesine halkın iştiraki hususunda büyük fırsatlar vermektedirler. Eğer yukarıdaki kurullar, demokratik hükümetlerde mutlaka mevcut olan çeşitli şahsi hürriyetlerle takviye edilmemişlerse bu fırsatlar Jiiç bir şev sağlamaz.

İstediği hükümeti seçmek ve sevgisini kaybedeni hiç cebrii şiddete baş vurmadaп değiştirmek hakkını cemiyete vermek bir demokrasi için mehenk taşıdır. Bu da, yurttaşların, hükümeti tenkide ve toplantılar yapıp açık münakaşalara girişmekte ve kendilerini idare mevkilerine namzet göstermekte serbest olmalarıvle mümkündür. Yurttaşlar, yola getirilmek için hükümet ajanları veya gizli polis tarafından hapis, tevkif ve tecziye edilmemelidirler.

Bu meselelerde Büyük Britanya'nın durumu pek özeldir. Bir çok istikrarsız devreler geçmiştir. Bu hususlar için yazılı Konstitüsyon garantileri yoktur. Çünkü yazılı Konstitüsyon da yoktur. Bunun için İngiliz halkı, ana hürriyetlerinin korunmasını, memleketin normal kanunlarından bekler. Halbuki bu önemli meselede memleket kanunu çok yanlış yola götürücüdür.

Kıralın şerefini kıracak harekette bulunmak, memnuniyetsizlik yaratmak, halkı saldırganlığa, nizam bozgunculuğuna veya hükümeti, kin ve nefret mevkine düşürmek, isyan kanuna göre cürümdür. İsyanın tarifi ise o kadar geniştir

İngiliz Hükümet Sistemi

ki, devlet veya kiliseye karşı sadakatsizlik ve saygısızlık hareketleri onun şümülü içine girebilir. Bununla beraber, tatbikatta bu kanuna göre takibat yapıldığı haller pek azdır ye yalnız iktidar mevkiindeki bir bakana karşı değil, bütün hükümet sistemine karşı tenkitlerinde tam serbestliğe maliktirler. Çok şiddetli hareketlere girişilmedikçe bu kanun harekete gelmez.

Bunun gibi kanun karşısında, bir halk mitingi kolayca kanunsuz bir toplantı görünüşünü alabilir. Fakat ancak yollarda geliş geçişi sekteye uğratiyorsa malıallı talimatlara göre suç olan hareketler olursa, mitingin kanunsuz bir amacı varsa veya özel eşya ve mal tehlikeye düşüyorsa takibata geçilir. Kanunsuz toplantıları dağıtmak ve içine girenler hakkında takibat yapmak hususunda polisin geniş yetkisi vardır. Böyle olmakla beraber İngiltere’de olduğu kadar siyasal maksatlarla sık ve serbest mitinglerin yapıldığı başka memleket yoktur. Londrava gelen bir yolcu Uyrle Park’da söylenen günlük nutukları dinleyerek bu sözümüzü kabule mecbur olur.

İdari tevkiflere ve hapsilere karşı emniyet içinde bir ka- vargıları acele usule tabidir. Bir kimse yolsu ztevkif ve ha- is âmir atc memurları eürüm ve kabahatlerinden dolayı nornun vardır ve tatbikatı da hükümleriyle Ahenklidir. Ağır yetlerini tevkiflerle bozmağa hükümetin yetkisi yoktur. Polis, nezaret altına alabilir. Fakat yurttaşların şahsi liirri- bir suçla ittilham edilmemek şartile biç kimse tutulamaz, gözaltına alınamaz. Bazı belli olaylarda polis, tevkif edebimal. mahkemelerde yargılanırlar. Ayrıca tutuk olanların, pis edilmiş ise, **Habeos Corpus** gereğince derhal serbest bırakılmasına yargıçlar tarafından hiiküm olunur.

Böylelikle yurttaşlar her hangi politika hareketlerinden dolayı, gizli polisin eline düşmek korkusundan uzaktırlar. Halbuki, bu korku, totaliter idarelerde bir kâbus halinde her zaman mevcuttur. Bu gün İngiltere’de 11e gizli polis vardır. ne yargısız tevkif, ne toplama kampları, ne gazete ve kitapta politika sansörii, ne kanunsuz suç. Gerçi kanun bazı

Tercümeler:

siyasal suçları tarif etmişse de bunlar, tatbikatta görmemezlikten gelinir. Sözün kısası bir İngiliz demokrat idarelerde bulunması lâzım ana hürriyetlerden yüksek derecede feydalananlardır.

12. Demokrasi ruhu

Yalnız siyasal müesseselerine ve yurttaş serbestliklerine göz atmakla Britanya Hükümet sistemi anlaşılmış olmaz. Onun işlemlerini sağlayan, yaşatıcı ruhu da tanımak lâzımdır. Alicenaplık ve toleransı; azlıkların hislerine ve menfaatlerine karşı saygı; kin ve intikama yer verilmemesi bu ruhun ana kaynaklarını teşkil eder. Partilerin birbirine düşman, menfaatlerin birbirine zıt olduğu Britanya’da, bu ruhu sağlamak her zaman mümkün değildir; fakat bir çok yollarla sertliği ve acılığı kaldırmağa gayret olunur. Bir parlamento üyesi kendini yalnız seçenlerin değil, bir bütün halinde yurttaşların hepsinin temsilcisi sayar. Günün Hükümeti de aynı şekilde düşünür. Bilhassa dış işlerinde, günün Hükümeti, muhalefet liderleriyle sık sık temaslar yapar ve onları durumdan ve kabinenin almak istediği tedbirlerden haberdar eder.

Azınlık efkârına gösterilen bu saygı, zulüm ve işkenceye nefret duyulmasından, adalet ve şefkat hissinden ve her şeyin üstünde bir demokraside bulunması arzu edilen muvafakat şuurundan doğmaktadır. Eğer çoğunluk kuvvetini kötü kullanır, kırıkcılık ve ezieilik çok ileri giderse, parti ve sınıflar arasındaki açıklık demokrat bir idarenin yaşamasını güç ve hattâ imkânsız kılacak kadar derinleşebilir. Sınıf savaşları bakıldaki Marx felsefesinin Britanya’da pek az ilerleme göstermiş olması bir tesadüf değildir. Demokrasi sisteminde bir hükümet idaresinin başarı ile işleyebilmesi için esaslar üzerinde bazı anlaşmalara varabilmiş olmalıdır. Yapılacak sosyal ve siyasal değişikliklerin metodları üzerinde anlaşmalar yapılmış olması mutlaka gereklidir, demek daha doğrudur. Siyasal demokrasi ruhunun, İngiltere-

İngiliz Hükümet Sistemi

de tara anlamında mevcut, olduğunu söylemek yerinde olur, Sebebi ne olursa olsun bu gün o mevcuttur. Hem sade siyasal alanda değil, endüstri münasebetleri yönünde de kendini göstermektedir. İşçi (**Tredünyon**) larile, işçi kullananlar arasında, serbest pazarlık suretiyle büyük endüstride iş meselesi halledilmiştir. Anlaşmazlık halinde zorsuz uzlaştırma veya hakem yoluna gidilir. Büyük endüstrinin işini kendi kendine halletmekten aciz kaldığı nadir hallerde veya kötü ücret verilmesi halinde hükümet işe karışır. Kollektif pazarlık zorsuz uzlaş ve asgarî ücret işleri bir alış veriş ruhu ve sorumluluk havası içinde geçer. İngiltere’de başka memleketlerde olduğu gibi normal zamanlarda Hükümet, zorla hakem veya asgarî ücret koyma yoluna gitmez. Son yıllarda aşkın sağcılık ve aşkın solculuk gayretleri görülmüşse de muvaffak olamamıştır. Alman diktatörlüğünün tehlikesinin genişlemesi millî birliği takdire değer bir derecede kuvvetlendirmiştir.

13. Demokrasinin üstüne aldığı ödev

Siyasal müesseseleri, yurttaşların ana hürriyetlerini ve halk ruhunu tanıdıktan sonra gerçek bir demokrasi için gerekli olduğu söylenen ana ödeve geliyorum. Bu suretle çok söz götüreren bir alana girmiş oluyoruz, akat Eben,, bunu tam dürtüstlük ve açıklıkla anlatmağa çalışacağım.

Herler ki, demokrasi, sosyal ve ekonomi ktm bir beraberlik rejimidir. Eğer böyle ise, İngiltere’deki durum tatmin edici sayılamaz. Zenginlik, doğuş ve istikbal bakımından müsavatsızlık, pek geniş ölçüdedir. Bütün hayatlarında en önemli mevkileri işgal eden imtiyazlı sınıflar bulunduğu söz götürmez bir gerçektir. Diplomatlık ve yüksek idarecilik hizmetleri, ordularda komutanlık, mahkemelerde yargıcılık, müstemleke valilikleri, kilise reislikleri, biiyiik endüstri sahipleri ve maliyeciler hep bu imtiyazlı sınıftandır ve küçük halk tabakasının bu yerlere gelebilmeleri pek az mümkündür.

Tercümeler:

Bu esaslı müsavatsızlık, halk mektepleri, belediye mektepleri diye milli eğitim müesseselerinin ikiye ayrılmasıyla da çok genişlemiştir.

Sebeplerinden hiç bahsetmeden sadece olayları zikredip geçmek, esaslı anlamayı imkânsız kılar. İşin gerçek tarafı, İngiliz halkının sosyal ve ekonomik beraberliğe önem vermemiş olmasındadır. Doğrusunu söylemek lâzım gelirse, imtiyaza ve müsavatsızlığa hücum edenler yüksek sınıfa mensup ailelerin çocuklarıdır. Siyasal sınıflar insanları aç, sefil ve yuvasız bırakmaktan başka işe yaramadığı halde, demokrasinin yuııtalsara asgarî refah haddini temin ettiği söylenir. Bu bakımdan İngiltere her memleketten çok ileri gitmiştir. Sosyal hizmetler, bilhassa genel sağlık, ana ve çocuk bakımı, milli eğitim, sosyal sigorta ve pansiyon, hastalara, ihtiyar, dul ve yetimlere, işsiz, kör ve sakatlara vardım hizmetleri diğer bütün memleketlerden daha ileri dercede görülmektedir.

Üçüncü olarak deniyor ki demokrasi, babadan çocuğa geçen bir serbestlik sevgisi ve bu uğurda savaş arzusu yaratır. Gerçekten İngiltere’de böyle miras şeklinde hürriyete sevgi tazyikten nefret pek kuvvetlidir.

İngiltere’de gelenek halinde mevcut olan serbestlik (**Conception**) u, tazyikin bulunmamasında görülür. Bugün milletin siyasal hayatında doğan önemli ihtiyaçlar, şahsi hürriyet alanında dalla genişletilmesini istemektedir ve bu ümit verici işarettir.

ROMANYA'DA MAHALLÎ İDARELER MÂLİYESİ

Yazan :

Nicole TUGULAE

Bükreş Üniversitesinde

Hukuk Doktoru

Çeviren :

Mehmet ERTUĞRULOĞLU

Hukuk Doktoru

Komünler ve departmanlar, ekseriya kâfi miktarda gelirlere malik olmadıklarından, görevlerinin yapılmasında büyük güçlüklerle uğramaktadırlar. Onlara hergün artan ödevlerinin başarılması için kâfi miktarda gelir sağlayacak bir malî teşkilât kurmak hususundaki lüzum ve zaruretin âcil olduğunda herkes müttefik ise de, bu gayeye varmak hususunda vasıtalar bulmak meselesi, halledilmesi güç ve İncelenmeğe değer bir konu teşkil eder. Müşkülât şundan ileri gelmektedir: Modern devletler, hergün artan yeni külfetler karşısında bulunduklarından, mahallî idareleri bunlardan bir kısmını yüklenmeğe mecbur kıldıkları gibi, onların gelir kaynaklarından bir kısmını da kendilerine maletmektedirler.

Bu etüdün gayesi, Romanya'nın bu konudaki çalışmalarını göstermekten ibarettir.

*

* *

Romanya'da mahallî idareler mâliyesinin teşkilâtı yenidir. Bu hususta zikredilmeğe değer ilk gayreti ancak 1832 Ordonansında bulabiliyoruz. Kanunun umumi bir görüşle komün ve departmanların malî hayatını teşki-

Tercümeler :

lâtlandırması için 1864 senesini beklemek lâzım gelmiştir. Bu kanuna göre komünler, bundan böyle, muayyen usullere riayet etmek şartile, fevkalâde vergilere müracaat edebileceklerdir. Bu hususta evvelden tâyin edilmiş bir had yoktur. 1864 den sonra bir çok kanunlar birbirini takip eyledi. Bunların en mühimi komün vergi ve resimlerinin âzami haddini tesbit eden bir kanundur.

Bu son kanun bir çok değişiklikler görmüştür. Bunların en karakteristik olan, komünleri birçok gelir kaynaklariyle teçhiz etmeği kendine gaye bilenidir.

Bu kanunların hükmü altında istihlâk vergileriyle ok- truva resimleri geniş bir tatbik sahası bulmuşlardı. Muayyen bir zaman için, bunlar, hemen hemen tek varidat membamı teşkil etmişlerdir.

Bu vergilerin ortaya çıkardığı ekonomik ve politik mahzurlar üzerinde durmıyacağız. Bu mahzurlar, birliğini pek geç idrak etmiş olan Romanya'da pek âşikâr bir mahiyet taşıyordu.

Bu vergilerin popüler olmaması, Maliye Bakanı *Emile Costinesco*'yu komünlerdeki oktruva resmini kaldırmağa ve onun yerine Devlet tarafından alman vasıtalı vergileri ikame etmeğe mecbur bıraktı. Bu vergilerden gelen hasılât «Fonds communal» denilen özel bir (fon) da toplanacaktı.

Maliye Bakanı (*Fonds communal*)i idare ediyor ve onu komünler arasında kanunun tâyin ettiği şekil ve prensiplere göre tevzi ediyordu. Bu şekil ve prensiplerin tes- bitinde istihlâk ve oktruva resimlerinin son beş sene zarfındaki tahsilât vasatilerinden istifade edilmiştir. Bu ıslahatın neticesine gelince, ilk senelerde (Fonds communal) İm bir tahsilât fazlalığı gösterdiğini söylemek kâfidir.

Küçük değişikliklerle 1903 kanunu, komün mâliyelerini 1926 senesine kadar idare etti. Mezkûr yılda kabul

Romanya’da Mahallî İdare Mâliyesi

«dilen yeni bir kanuna göre Devlet, artık (fonds corumu- nal) i beslemek için hususi vergiler toplamayacak, ancak kendi tarafından alınan bazı vergilerin muayyen yüzdelerini ona tahsis edecekti.

Bu vergiler şunlardır.

- a) Hububatdan çıkarılan alkolün vergisinin % 33. ü;
- b) Şarap üzerindeki verginin % 20 si;
- c) Meyvelerden çıkan alkolle müştakları müstesna olmak üzere diğer bütün alkoller üzerine konulan vergilerin % 30 u;
- d) Şeker, glikoz, petrol ve müştakları üzerine mevzu vergilerle istihlâk vergileri kanunile derpiş edilen vergilerin % 30 u.

(Fonds communal) m komünler arasında tevzii her komünde mevcut vasıtasız vergiler tarlı defterlerine göre yapılacak ve tevdide resmî en son istatistiklerin gösterdiği komün nüfusu da nazarı dikkate alınacaktır.

1926 kanunile konulan sistemin en büyük mahzuru şu idi: Daima Bütçe güçlükleri içinde çırpman Devlet, bu suretle topladığı vergilerin tamamını komünlere bırakmak istemezse ne yapılabilirdi? Hakikatte Romanya’da vaziyet böyle olmuştur.

Birinci Cihan harbinden sonra Romanya’nın yaptığı arazi ilhakları mahallî dört teklif sisteminin aynı zamanda mevcudiyetine yer vermişti. Bu teklif sistemleri bünyeleri itibarile birbirlerinden ayrı bulunan idare sistemlerine bağlı bulunduklarından, idari birlik sağlanmadıkça bu teklif sistemlerinin birleştirilmesi düşünülemezdi. Romanya’nın malî durumu âcil bir reform talep ediyordu. Kesin lüzum ve zaruretler Romanya’yı 1921 de Devlet mâliyesini birleştirmeğe mecbur kılmıştı. Bu reform mahallî idareler mâliyesini, olduğu gibi bırakmakta idi. Fransa’da 31 Temmuz 1917 tarihli bir kanunla Devletin

Tercümeler :

vasıtasız vergi sistemi değiştirildiği zaman da, buna benzer bir durum hasıl olmuştu. Çünkü kaldırılan eski vergiler üzerine mahallî idareler mâliyesi için konulmuş bulunan munzam kesirler baki kalmıştı.

Romanya'nın idari birliği 14 Haziran 1925 tarihli bir kanunla tahakkuk etti. Bu kanun, mahallî idareler mâliyeleri hakkında, yeter derecede olmamakla beraber bazı hükümler koymuştur.

Mahallî idareler mâliyesinin karşılamak ödevinde bulunduğu ihtiyaçlar sür'atle arttığından yeni gelir kaynakları bulmak bir zaruret halini kesbediyordu.

1925 senesi bütçe müzakereleri esnasında, o zaman Maliye Bakanı bulunan Vintila Brătîno, bina ve arazi vergilerini mahallî idarelere bırakmağı teklif eyledi. Bilâhare Maliye Bakanlığına gelen Virgil Madgearu ile Bükreş Üniversitesi Maliye Profesörlerinden Constant Geor- gescu, aynı teze taraftardılar. Bu ıslahatın tahakkuku halinde mükellefleri fazla sıkmaksızın mahallî idareler mâliyesi meselesi kesin olarak halledilecekti. Ancak, ıslahat tahakkuk etmediğinden bütçelerdeki açıklık devam etmiştir. 1929 senesinde mahallî idarelerin teşkilâtında yapılan ıslahat, onlara yeni ödevler yüklediğinden, mezkûr yılda 37.499 milyon olan devlet bütçesine mukabil bu idarelerin bütçe yekunları 12.129.548.888 leye baliğ oluyordu. Bu rakamın muhtelif idareler arasında taksimi şöyle idi :

Ley

Departman Bütçeleri	2.964.184.471
Kır Komün Bütçeleri	3.833.024.234
Şehir Komün Bütçeleri	5.332.322.183

Bu suretle Departmanlar, ; mahallî idareler bütçeye kûnunun % 24.44 ünü

Romanya'da Mahallî İdare Mâliyesi

Kır Komünleri, mahallî idareler bütçe yekûnunun % 31,60 mı;

Şehir Komünleri, mahallî idareler bütçe yekûnunun % 43.96 sim ; kapamakta bulunuyorlardı.

Şimdi mahallî idareler vergilerinin salınması ve alınması konusuna geçelim. Romanya'da kabul edilen vergi sisteminde Devlet tarafından alınan vergilerle Devletten müstakil olarak alınan vergiler arasında bir muvazene mevcut bulunmaktadır. Bu iki grup vergi hasılatı arasında aşağı yukarı bir eşitlik görülür.

1931 senesinde bu gelirlerin yüzdesi şöyle idi:

Verginin mahiyeti	Departman	Kır komünü	Şehir komünü	U. yekûna göre nisbet
I — Devlete bağlı vergiler:				
a) Munzam vergiler	39.03	14.94	13.29	19.39
b) Tahsis edilen munzam vergiler	39.11	6.29	10.95	15.49
c) Departmanlar ve komünler için tesis edilen fon ...	11.54	3.82	2.95	5.09
Birinci kısmın yekûnu	91.98	25.05	27.17	40.47
II — Devletten ayrı olarak toplanan vergiler:				

Tercümeler :

Verginin mahiyeti	Departman	Kır komünü	Şehir komünü	U. yekûnı göre nisbet
a)				
1 - Teşebbüslerin gelirleri	—	0.88	23.46	10.90
2 - Menkûl ve gayri menkûl mülklerden	0.58	7.54	5.76	5.24
b) Vergi, resim ve iştirak hisseleri :				
1 - Umumi emlakın kullanılmasından alınan resimler	—	18.92	0.65	6.57
2 - Diğer vergi ve resimler	—	12.97	18.33	12.68
3 - İştirak hisseleri	—	5.06	0.42	1.87
4 - Müteferrik varidat	7.44	19.83	11.91	13.57
<i>İkinci kısmın yekûnu</i>	8.02	656.20	60.73	50.83
III — Tahsis edilen fevkalâde gelirler:				
1 - İstikrazlar ...	—	0.32	3.06	1.46
2 - Hibeler	—	0.91	1.73	0.77
3 - Fevkalâde gelirler (tahsil fazlaları) ...	—	8.61	8.00	6.46
<i>Üçüncü kısmın yekûnu</i>	—	9.75	10.10	8.70
<i>Birinci kısmın yekûnu</i>	91.98	25.05	27.17	40.47
<i>İkinci kısmın yekûnu</i>	8.02	65.20	60.73	50.83
<i>Umumî yekûn</i>	100. —	100. —	100. —	100. —

Bomanya'da Mahallî İdare Mâliyesi

Mahallî idareler mâliyesini ilgilendiren vergilerin bir çok kanunlarda dağılmış bulunması, bunların alınmasında güçlük doğuruyordu. 1933 kanunu bu mahzuru kaldırmıştır. Bu kanun, mahallî idarelere yeni gelirler sağlamış ve aynı zamanda giderlerin, mahallî idarelerdeki lüzum ve zaruretlere uydurulmuş olan devlet muhasebesi prensiplerine göre kontrolünü gerektiren hükümler koymuştur. Gelirler bundan sonra «alelâde gelirler», «fevkalâde gelirler* ve müteferrik gelirler» diye bir taksime tabi tutulmuşlardır. Alelâde gelirlerle fevkalâde gelirler, tahsis edilmiş ve edilmemiş olmak üzere ikinci bir bölüme ayrılmışlardır. Vergilerin toplanmasında muhtelif sistem muhafaza edilmiştir.

Alelâde gelirler, mahallî idarelerin genel veya özel emlakinden, İktisadî faaliyetlerinden, vergilerle resimlerden gelen hasılatdan ibarettir. Bunun en mühim kısmını teşkil eden vergi ve resimler, kısmen devletçe, kısmen mahallî idarelerce toplanır.

Devletçe toplanan vergi ve resimler şunlardır:

I — İrat üzerinden alınan vergilerin bazıları üzerinden hesaplanan ek vergiler: Bunlardan departmanlar için alınanlar şunlardır:

- a) Arazinin iradı üzerinden alınan ek vergileri % 3,75 i;
- b) Bina vergisi üzerine konulan ek vergilerin $\frac{1}{2}$ si ;
- c) Sınai ve ticari işlerin iratları üzerinden alınan ek vergilerin..... % 2 si;
- d) Serbest meslek erbabından alınan ek vergilerin% 1 i;
Komünler için:.
- a) Arazî iratları üzerinden alınan ek vergilerin % 2, 25 i;
.....
- b) Bina vergisi üzerine konulan ek vergilerin %6sı;

Tercümeler :

- c) Sınai ve ticari işlerin iratları üzerinden alınan ek vergilerin% 3 ü;
d) Serbest meslek erbabından alınan ek vergilerin% 3 ü.

Alelade giderleri karşılamağa, alelade gelirler yetmediği takdirde, komünler, muvakkat olmak şartile, ek vergiler koyabilirler. Bunlar kanunen alınması gereken vergilerin % 50 sinden fazla olamaz.

İstisna olarak. Bükreş şehrinin fazla masrafları ve yaptığı istikrazların faiz ve amortismanları nazarı dikkate alınarak, onun için bu mikdar % 100 yüzde yüze çıkarılmıştır.

II — Bazı vasıtalı vergilerin hasılatından verilen hisseler.

- a) Meyvelerden çıkan alkole müştakları üzerine konulan vergi hasılatının % 25 i;
b) Otomobiller üzerine konulan resimlerin % 50 si;
c) Havagazi ve elektrik cereyanı üzerinden alınan resmin % 66 sı;
d) Veraset ve intikal vergisi hasılatının % 20 si.

Bu vergilerin toplanması komünlerin hesabına olarak devlet tarafından yapılır.

Hasılat, aylık olarak komünlerin kasalarına yatırılır.

14 Nisan 1933 kanunu eski (fonds communal)ı muhafaza etmektedir. Ancak bu (fonds) un teşekkül ve tevzi tarzı ciddi değişiklikler görmüştür.

1933 yılına kadar departman ve komün (fonds) u Maliye Bakanlığı bütçesine kaydedilirdi. Bakanlık bunun toplanmasını ve idaresini deruhte ediyordu. Tevzi, Kiralın kararnamesile yapılıyordu. Bu sistem mahzurlu idi. Devlet tevzi işini ihmal ediyordu.

Romanya’da Mahallî İdare Mâliyesi

1932 de komünler (fonds)u için bütçede 387.493.400 ley gösterildiği halde hakikatte 83.535.936 ley yatırıldı. Halen bu (fonds) devlet maliye idaresi tarafından toplanmaktadır. Ancak devlet muhasebesinde gösterilen hususi bir hesapta toplanıyor Hasılatı Romanya Merkez Bankasına veriliyor. Bu suretle yapılan tevdiat Maliye Bakanlığınca değil, İçişleri Bakanlığınca tevzi edilmektedir.

Yeni kanunun koyduğu sistemin şayanı takdir bir terakki getirdiği aşıkardır. Ancak, para Devletin eli altında bulunduğundan, buhran zamanlarında onu başka yollarda kullanmak yoluna sürüklenebileceğinden korkulabilir.

İçişleri Bakanlığı (Fonds Communal) i aşağıdaki esaslara göre tevzi eder:

a) % 10 u kanunun kendilerine yüklediği ödevlerin yapılmasına malî kudreti kâfi gelmeyen idareler için ayrılmaktadır.

b) Geriye kalan kısım şu suretle tevzi edilir:

Departmanlara % 46

Kır Komünlerine % 34

Şehir Komünlerine % 20

Bu yüzdelerin tevziinde ilgili yerlerin nüfusları ve vasıtasız vergi tarh defterlerinde kayıtlı ek vergilerin hasılat nisbetleri nazarı dikkate alınır.

Bu sistem, bünyesi itibarile kusurludur. Çünkü, fakir komünler, kalkınacak gelirden mahrumdurlar. Bunlar için (a) kısmında ayrıldığı gösterilen % 10 pek cüzidir.

1933 kanunu mahallî idarelere vesayet otoritesinin muvafakat.ile kanun tarafından tesbit edilen hudutlar dairesinde özel vergiler koymak yetkisini vermektedir.Bu vergiler, tekel mamul âtını satan müesseseler de dahil ol-

Tercümelere :

mak üzere, sınai ve ticari iş yapan bütün müesseselere konulabilir. Vergi bu müesseselerin işgal eyledikleri yerlerin gayrisafi irâdları üzerinden alınır. Nisbet % 10 ile % 30 arasında değişiklikler gösterir.

Komünler, umumi emlâkin muvakkat istimali dolayısıyla resim aldıkları gibi, halkın istifadesine sunulan muhtelif hizmetlerden ötürü de resim almaktadırlar. Vasıtasız vergilerin randımanının düşük olduğu zamanlarda, komünlerin, bu gibi resimlere fazla rağbet gösterdiği görülmüştür.

1933 kanunu, şehir komünlerini, iratlarının % 15 sine kadar arsaları vergiye tabi tutmağa mezon kılmıştır. Şehir civarındaki arsalar bundan müstesnadırlar. Bu hükmün gayesi hem malî hem beledidir. Bu yüksek vergi ile arsalарının değerlerinin artmasını bekleyen mükelleflerin cesaretleri kırılarak bir an evvel inşaata girişmelerinin sağlanması amacı güdülmüştür.

Komünler için diğer bir gelir kaynağı da, son senelerde büyük inkişaf lar gösteren komün teşebbüslerinin sağladığı kazançlardır. 1933 kanunundanberi bu teşebbüsler, devlet emlâk ve teşebbüslerinin idare ve işletilmesine dair olan kanuna tâbi tutulmuşlardır. Ancak kır komünleri için bu kanunda bazı değişiklikler yapılmıştır. Bununla beraber mühim orman mülklerine malik olan yeni illerin bazı küçük kır komünlerinde çiftçilere kiralamak için ziraat makineleri bulunduran cüz'i miktarda kır komünü bir tarafa bırakılırsa, kır komünlerinin bu kaynaktan elde ettikleri paraların ehemmiyetsiz olduğu görülür. Bunun sebebi, bir taraftan sıkı bir merkezîyet usulünün mevcudiyeti, diğer taraftan sınaileşme hareketinin kuvvetli bulunmamasıdır.

Komünlerin giriştiği ekonomik teşebbüslerden, gaz fabrikalarını, elektrik santrallerini, içme suyu tesislerini gösterebiliriz. Bu hareketlerde Belediye Sosyalizmi mahiyeti sezilmekle beraber, mahallî idarelerin, bu işlere,

Romanya'da Mahalli İdare Mâliyesi

daha ziyade malî bakımdan giriştikleri bir hakikattir. Bugün hemen her şehirde, komünler, elektrik santralleri, havagazı fabrikaları, mezbahalar, hastahaneler, banyolar ile ilgili bulunmaktadır. Büyük şehirlerde ise tramvayları, otobüsleri, bazı kredi müesseselerini, buz fabrikalarını, sinemaları sayabiliriz.

1930 senesinde mahallî idarelerin ekonomik faaliyetlerinden elde ettikleri gelirler şöyledir :

Departmanlarda	132.702.036	Ley, yani bütçe- ler nin	% 4.48 i
Kır komünlerinde	52.431.541	" "	% 1.37 si
Beş bin nüfusa ka- dar olan şehirlerde	7.402.761	" "	% 8.91 i
15 bin "	48.704.394	" "	% 13.88 i
25 " "	160.428.844	" "	% 18.69 u
50 " "	127.969.016	" "	% 21.30 u
100 " "	602.582.151	" "	% 37.97 si
100 binden fazla nü- fus olan şehirlerde	435.457.610	" "	% 23.53 ü
Yekûn	1.567.678.535		% 12.93

Birinci Cihan Harbinden sonra husule gelen ve istihlâk ile istihsal arasındaki muvazenesizlik ile kendini gösteren buhranda komün teşebbüsleri önemli ve özel bir rol oynadılar. Ekseriya hedefleri, hayat pahalılığına karşı mücadele, işsizliğe karşı savaş sosyal yardımın iyi işlenmesini sağlamak gibi hususlardır.

1933 kanunu ile derpiş edilen diğer gelir grubu, özel bir yere tahsis edilen gelir idi.

Kanun bu resimlerin fevkalâde bayındırlık işleri için toplanacağını açıklıyor. Bu ifadeden ne anlamak lâzım

Tercümeler:

geldiği üzerinde bazı tereddütler görülmüş ve bu tereddütler kazai kararlarla halledilmiştir. Bu kararlara göre fevkalâde bayındırlık işleri, mahiyetleri itibariyle fiilî bir mesele teşkil ederler. Vatandaşların iştirak hisseleri ise ilgili komünün mali durumu ile mütenasip olmalıdır.

Komünün fevkalâde bayındırlık işlerinde resim koyma yetkisi, kazai kararlarca fiilî bir mesele sayıldığından, bu hâl mahkemelerin takdir haklarının, icra sahasına tecavüz etmesine yol açmıştır. Halbuki, mahallî otoritelerin, vergi işlerinde kanunun verdiği yetki dahilinde vergi koymaktaki faydayı ve verginin mikdarım tâyin etmekte tamamiyle bağımsız olması gerekirdi.

Romanya'da Mahallî idarelerin gelir kaynakları umumi hatları bakımından yukarıda izah edilmiştir. Bu kaymaklar ihtiyaçlara tamamiyle cevap verecek ve komünlerin inkişafına müsait bir zemin hazırlayacak durumda değildirler. Bu bakımdan buhran senelerinde komünler büyük sıkıntılara maruz kalmışlardır. Memur ve müstahdemlerinin maaş ve ücretlerini ödemekte bile güçlüklerle uğradıklarından mühim bayındırlık işleri, sağlık ve sosyal yardım işleri ihmal edilmiştir. Duruma bir çare olarak mahallî idareler mahallî vergi ve resimleri artırmak yoluna gitmişlerse de bu hareket umulan sonucu vermemiş ve mükellefler için bu vergiler ezici bir yük teşkil eylemiştir.

Netice itibarile 1933 kanununun ihtiyaçlara cevap vermediğini ve komünlerin müsbet faaliyetlere girişebilmeleri için normal seneleri beklemeleri gerektiğini söyleyebiliriz.

TEŞRİ NİYABETİ

Yazan :
Bool CHAND
Delhi Üniversitesi Hindu
Kolejinde,

Çeviren:
Hayrı ORHUN
Tetkik Müşaviri

İngiliz hukuk esaslarında Teşri niyabet yepyeni bir müessese değildir. Bu usul İngiltere tarihinde teşri vazifesinin apayrı bir faaliyete zaruret hissettirdiği hallerde zaman zaman görülmüştür.

Ondokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda vukubulan siyasi, iktisadi, içtimai derin tahavvüller gibi XVI nci yüzyılda Tüdor hanedanı devrinde husule gelen değişiklikler sırasında da ilk teşrii niyabet misallerine rastlanmaktadır.

Teşri niyabeti XVIII inci yüzyılda hemen pek nadirdir. «şukadarki, XVIII inci yüzyılda bile bu selâhiyetlerin idareye veya hanedane tevdi edilmiş olduğuna dair münferit misaller vardır.»

Fakat XIX ve XX inci yüzyıllarda teşrii niyabet günün işi halindedir. Zaman zaman bir kanunla idareye, bir kanunla., kanunların özünü hazırlamak ve tatbikiye ait Tüzük yapmak vazifesinin tevdi edilmesi normal bir hale gelmiştir. M. Carr, «artık çocuk babasını geçti, geçen sene kanunlar dergisindeki 820 tane kanuna mukabil umumi mahiyette takriben 10 misli fazla Tüzük ve kararname kaydedilmiştir. 1920 senesine ait kanun metinlerini havi cilt 600 sahifeden daha azdı. Aynı devreye ait Tüzük ve kararnamelere ait iki cilt bundan beş misli daha fazla hacimdedir» diyor.

Teşrii vazifelere niyabetin önceden tesbit edilmiş hiçbir sisteme tabi tutulmamakta olduğunu şimdiden işa-

Tercümeler:

ret etmemiz zaruridir. Bir sisteme bağlanmamak, İngiliz siyaseti hayat ve düşüncesinin umumiyetle karakteristiğini teşkil eder.

Bu keyfiyet İdareye ait icrai tanzim salâhiyetlerine müteallik usuller bakımından bilhassa doğrudur. Bu cihet kanun istilahlardaki müphemiyette bile mütezahirdir.

Teşri salâhiyeti veren kanunla, Tüzük (Reglements- Regulation), kaide (Regle - Rules), kararname (Orders- Arretes), Bakanlık (Mandats Awarrants), Proje (Sehe- mes - Minutes - Schemes - Projets) ve Statü (Bye - laws - Statuts), tabirlerini aralarında fark gözetmeksizin muhtelif hususatta kullanmaktadırlar.

Tanzim salâhiyetinde niyabeti zaruri kılan sebeplerin tenevvüü, istilahlardaki bu tehalüfü kısmen izah edebilir. Niyabeti zaruri kılan sebepler kanunların tazammun ettiği bir çok teferruatta, daha doğrusu, onun teknik karakterinde veya parlâmentoya bu hususi kanuni ihzara müsait vakit bırakmıyan hususi hallerde daimi surette mevcuttur.

Teşri salâhiyetlerinin gerekli hudutları Bakanlıkların faaliyet metodları, idare edenlere ait hakların garantisi veya parlâmento kontrolünün idamesi bu suretle ve ekseriya zamana uygun, apayrı bir takım hususi salâhiyetlerin ibramı şeklinde gözükmetedir.

Şekil :

Teşri vazifesine niyabet umumiyetle iki şekil arz eder. Parlâmento haiz olduğu tanzim salâhiyetinde bazan, Bakanlar kuruluna, bazan da muhtelif Bakanlara niyabet verir.

Bazıları, hususi meclislerden menşeiini alan idare departmanlarımız bugün ki mütekâmil hali almıya kadar kanun ve nizamnamelerin ihzari münhasıran bu iş için kiralın riyasetinde toplanan hususi meclise ait bu-

Tercümeler:

lunuyordu. Sonradan ortaya çıkan departmanlarımız evvelce parlâmento tarafından hususi meclise tevdi edilen teşri salâhiyetlerini zaptettiler. Bununla beraber, bugün bile, ecnebilere ait Polis işlerini tedvir salâhiyeti işçiler Bakanlığına, Hava seyrüseferi Hava komisyonuna ait ol duğu halde, bu işlere ait kanunlar bu makam sahipleri tarafından değil konsey kararıyle neşir ve ilân olunmuşlardır.

Bundan dolayıdırki, kabul edilen şekil ne olursa olsun hakikatte tanzim faaliyetini icra eden daima idari makamlardır. Şuhalde, niyabetin bu iki şekli üzerinde uzun zaman durmamıza sebep yoktur. Zira prensip itiba- rile teşri salâhiyeti niyabeti kime ait olursa olsun bilhassa bu faaliyeti icra eden idaredir. Esas itibarile bizim amacımız bu niyabet hududunu tayin etmektir.

Hudut :

En büyük karışıklık Teşrii salâhiyete niyabetin sınırlarına taallük etmektedir. Teşri salâhiyetinin hudutları, nüfuz ve salâhiyet sahası, adli müracat imkânları okadar mütehavvildirki, sistemli bir tasnif yapmak çok güçtür.

Saray nazırlarının teşrii niyabet, kazaî veya yarı kazaî iktidar yolu ile bizzat veya bilvasıta kullandıkları salâhiyetleri incelemek için Adliye Bakanı tarafından tayin edilen, Saray nazırları selâhiyetlerini tetkik komusyonu, evveleminde normal ve istisnai tefrikinin yapmak suretiyle bu müşkülü hal etmiştir.

Bu komisyonca yapılan tefrike göre, normal tip müsbet ve menfi olmak üzere iki vasıf arzeder.

Müsbet vasıf, niyabet yolu ile salâhiyet veren kanunun bu salâhiyetin hudutlarını, parlâmentonun, icra kuvvetinin ve halkın bu hususta yanılmamalarını ve mahkemelerin bu hudutlara riayetini temin etmiye kifayet edecek derecede vukufu tesbit etmesi, menfi vasıf da, ni-

Teşri Niyabeti

yabet yolu ile salâhiyetli kılman mercilerin prensip meseleleri hakkında hüküm koymak ve vergi tarh etmek veyahut doğrudan doğruya veya bilvasıta kanunları tadil etmek hususunda her hangi bir tasarrufta bulunmak salâhiyetini haiz olmamalarıdır.

Komisyon yukarıdaki iki vasfı haiz olmıyan niyabet yolu ile bırakılmış bütün teşri salâhiyetlerini anormal ve istisnaî addedmiştir.

Biz meselenin bu tarzdaki telâkkisine iştirâk etmiyeceğiz. Zira; bu görüş aşikâr mahzurlar arz etmektedir. Komusyonca yapılan niyabetin normal tip tarifi çok dar ve mahduttur. Bu tarif bir çok niyabet hallerini ihtiva etmiyor görülmektedir ki, bizce bu haller tamamen varittir. Bu tarif niyabeti zaruri kılan muhtelif vasıfları da hesaba katmamış bulunmaktadır.

Bahis mevzuu olan meselenin teknik bir çok teferruatı ihtiva etmesi veyahut vatandaşların yaşayışlarına tesiri itibariyle kanun hükümlerinin en uygun ve incelikle tatbiki için teşri selâhiyetinin alâkalı Bakanlıklara tevdiî sık sık görülmektedir. «Bugün parlâmentodan çıkan Berat alâmeti farika sari hastalıklar, zehirli maddeler, madenci feneri modelleri, radyo, tenvir ve teshin gazlarının evsafi kanuni usuller, mali güçlükler gibi böyle teknik vasıflar arz eden kanunlar vardır ki bunların parlâmento münakaşalarına mevzu teşkil 'edebilmeleri imkânsızdır.» Bu gibi hallerde sert bir tatbik veya idarenin tasarrufuna karşı kazai bir müracaat doğru olurmu? İşte bu sebeple komisyonun yaptığı tarif bu sakat neticeye müntehi olmaktadır.

Herhal ve sebeple komisyonun metodu tenkidi kabil ve hatta bitaraf bir tetkik komisyonu için şayanı teessüftür. Zira, bu metod komisyonun bizzat hususi mahiyetteki hadiseleri tetkike tevessül etmeden bunlar hakkında kanaatini tesbit etmiş olduğu intibahı vermekte.

Bununla beraber bütün teşrii salâhiyetlerde niyabet sistemleriyle zaruri olarak müterafik bulunan muhtelif dir.

Teşri Niyabeti

unsurları belirtmek suretile komisyonun yaptığı tarif bir tasnif ve araştırma esası vermektedir.

Bu esasa göre, aşağıdaki halleri mülâhaza etmek suretiyle hususi bazı nevilerin tetkikini fa.ideli görmekteyiz.

I — Niyabet verici muhtelif kanunlarda niyabet yolu ile bırakılan teşri salâhiyeti hudutlarının takriben ne nisbette tayin edilmiş oldukları.

II — Kazai Müracaat yollariyle mahkemelerce tatbik tarzlarının ne nisbette derpiş olunduğu veya olunmadığı,

III — Muhtelif kanunlarla prensip meseleleri hakkında hükümler vaz'ına veya vergi tarhına ne nispette müsaade verildiği,

IV — Niyabet yoluyla teşri salâhiyetli kılınan muhtelif otoritelerin parlâmento tasarruflarını doğrudan doğruya veya bilvasıta ne nisbette ıslaha salâhiyetli kılınmış oldukları,

I

İlk evvel niy abet verici muhtelif kanunların selâhi- yete niyabeti ne nispette tahdit ettiklerini inceleyeceğiz.

Teşrii salâhiyete niyabet esasına göre yapılan tanzim ameliyesinin hangi hudutlâr dahilinde tahakkuk ettirilebileceği bir çOik kanunlarla tayin edilmiştir. Bu, salâhiyete niyabet — Autorite delegers kaidesinin neticesidir.

Parlâmento umumi prensipleri vazeder, idarede bu prensipleri ihlâl etmeksizin teferruatı istihraç eder. Bununla beraber bir Bakanlık veya bir daireye verilen teşrii salâhiyeti tevsi olunabildiği gibi bu saâliyetin kanunla mahdut olmaması da varittir.

Bunun bir misâli 1888 tarihli ihtira beratı ve Fabrika, model ve markaları kanununda bulunmaktadır.

Tercümeler:

Bu kanunun birinci kısmı Ticaret Bakanının kanunun bu hususta ki hükümlerinin icraya konulmasını lüzumlu görerek yapacağı talimatnamelerin tanziminden itibaren 1 Temmuz 1889 tarihine kadar ihtira beratı almak için her şahsın kanun hükümlerine tevfikan kendisini kayıt ettirmesini ilk şart olarak vazetmiştir.

Kanun böylece bütün kazaî müracaatları hariç bırakmış ve bu husustaki takdir hakkını tamamen Ticaret Bakanına terk etmiştir.

İcra hey'etine bu şekilde takdir hakkı vermekte hususi bir sebep mevcut olduğunu istintaç etmek icabeder.

Ticaret Bakanının Gemilerde bulunması zaruri olan emniyet tertibatı ve vasıtalarının tam listesini yapmağa veya tehlikeli deniz avcılıklarını tanzime salâhiyetli kılması veyahut (Seretoire d'etat) nın madenlerde veya sinai tesislerde emniyet teminine memur edilmesi hallerinde mahkemelere müracaat memnuiyetinin tek gayesi hakimlerin teknik hususata usandırıcı müdahalelerinden kurtulmaktır.

Gayri melhuz inkişafı müstenit olan esas teknik işlerde parlamentonun, İdareye, icabı hâle göre teferruatı tanzim salâhiyeti veren bir kadro kanunu yapması muvafık olur.

«Parlâmentonun zehirli maddelerin satışı hakkında hususi garantiler koyması, işçi kazanlarının, işçi zararları nın tazmini hakkındaki kanun çerçevesine idhâl ettirmeğe karar vermesi, salgın ve sari hastalıklara karşı muayyen bir mercii, icabeden tedbirleri almak hususunda salâhiyettar kılması hallerinde bu salâhiyettar makamların yeniden tâdil teklifine lüzum görmeden - Son İlmî keşiflere göre zaman zaman zehirli maddeler ve sari, salgın hastalıklar listesini tadil etmek salâhiyetiyle de teçhiz edilmeleri mantiki bir keyfiyettir.

Tercümeler:

İşte eczacılığa, İşçilerin zararlarını tazmine müteallik kanunlarla umumi sıhhatte ait kanunlarda da bu şekilde hareket olunmaktadır.

Mümasıl hallerde kadro kanunları şüphesizki lüzumludurlar. Fakat parlâmento bazı defa daha ileri giderek Bakanları, cesetlerin yakılması, yollar, gaz, umumi pazarlar... Vesaire hakkında, nizamname yapmağa salâhiyettar kılmaktadır. Hususiyle hiç olmazsa normal zamanlar da idareye takdir salâhiyetinin terkedilmesi daha az cevaz verilir bir keyfiyettir. Kontrolsüz bir brokrasi daima tehlikeli bir idare tarzı teşkil edeceğinden bu vaziyet doğru olamaz bundan daha ileride tekrar bahsedeceğiz.

II

İcra organlarının bu hudutsuz takdir salâhiyetlerde niyabetleri meselesi, muhtelif kanunların prensip meseleleri üzerinde veya vergi tarhı hususunda idare memurlarını ne dereceye kadar hüküm koymağa salâhiyetli kıldıklarını araştırma keyfiyetiyle birleşmektedir.

Prensip işlerinde hüküm koyma hakkında dikkate şayan bir misale fakirler hakkındaki 1930 tarihli kanunda rastlanmaktadır. Bu kanunun 136. mıcı maddesi (Sağlık Bakanlığı bu kanunla kendisine bırakılan salâhiyetleri istimâl suretiyle faideli olduğuna kanaat getirdiği kararları ittihaz ve tüzükleri tanzim eder.. (A). Fakru zarurete mütedair kaidelerin tatbiki... Vs.) hükmünü ihtiva etmektedir. Bu hüküm Sağlık Bakanını fakru zarurete karşı kendi inisiyativi ile bir siyaset takip ve bu siyaseti tam bir serbesti ile tatbik etmeğe mezun kılmaktadır. 1931 senesindeki şartlar bu hususta yeni teşrii tevkil salâhiyetlerini zaruri kıldı; Bu sene zarfında parlâmento idareye birbiri ardından prensip meselelerini hal ve fasletmek salâhiyetini veren bir çok kanunlar kabul etti.

Bununla beraber en ehemmiyetli niyabet misalini «Kadro kanunu usulü» denilen sistem vermektedir. Ora-

Teşri Niyabeti

da bir İdarî mercie bazı muayyen hallerde hüküm vazetmek salâhiyetini belirten münasip bir tabir vardır. Bazı hallerde kadro bizzat alâkalı daire tarafından tesis edilebileceği gibi bazı ahvalde de bu kadro menşei muhtelif sahalardan (umumiyetle mahallî idareden) alabilir. Ve bu halde tetkik olunmak üzere alâkalı Bakanlığa tevdi olunur. Fakat her iki haldede yapılan teklifler hakkında kat'î karar vererek intaç edecek olan Bakanlık dairesidir. Zira; Parlâmento kadroyu sûratle tetkik ettikten sonra alâkadar daireye «kanun hükümlerini tamamlayıcı ve aynı kuvveti haiz» kararname ve tüzüklerle o hususta hüküm vazî salâhiyetine niyabet hususundaki rızasını, bildirir. İkâmetgâhlara müteallik 1925 tarihli kanun bu husus hakkında bir fikir vermektedir. Kanunun kırkinci kısmı «Bakanlık kararnamesinin kanun kuvvetinde olacağına dair bir hüküm ihtiva etmektedir.

Bu kanun metnine göre Bakan ancak teyidi ve kat'î bir karar ittihaz eyliyecektir. Burada hakikaten Bakanın yaptığı, mazide kanun raporte etmek suretiyle komisyonun daima yaptığı işlerin aynıdır.

Fakat bu rapor kabul edildiği meclisteki üçüncü defa okunuşu ve diğer meclis tarafından resmen tastik ve kiralın tasvibi yolu ile tam bir kuvvet iktisap ediyordu.

Prensip meseleleri hakkında kanunla hüküm koyma iktidarından başka bazı hallerde kanun vergi tarh etme salâhiyetinede tevkil edebilir.

Komisyon bu hale 1921 tarihli sanayiye himayeye müteallik kanunun 2 inci kısmından alınmış bir misal vermiştir. Fakat bu oldukça nadir hallerdendir.

Diğer taraftan kanunun bu ikinci kısmı 1930 tarihli mali kanunla ilga edildi. O tarzdaki, hali hazırda vergi tarh etme selâhiyetine tevkile müteallik vazih bir misal bulmak pek kolay değildir.

Teşri Niyabeti

III

Bakanlığın tanzim salâhiyetinin kazaî mürakbeye tabi tutulmaması keyfiyeti çok münakaşa edilmiştir.

Bazı kanunlarda kazaî vesayet ne tahsisen derpiş olunmuş, nede tamamen meskût bırakılmıştır. Bu hal fazla müşkilât arzetmez. Zira, hiç bir sarahat bulunmaması halinde muhkemlerin idari karar ve talimatnamelerin müteberiyetine mütedair tetkik hakkı burada da kabul edilmiş gibi telâkki olunabilir. Bununla beraber bir çok kanunlarda; «Bu kanun gereğince konulmuş olan hükümler neticeleri bakımından kanunun tamamlayıcı bir kısmı gibi kabul olunacaklardır.» ibaresi bulunmaktadır.

Bu, sık sık kullanılan bir formüldür. «Willis misaller hakkında 1850 tarihinden 1931 tarihine kadar bu salâhiyetin tevkili hakkında. 150 den daha fazla kanun vardır.» Demektir. Hakimler ötedenberi bu neviden salâhiyetlerle ilk teşhiz edilenlerdir. Diğer devlet Daireleri bu salâhiyetleri hükümet vazifeleri sosyal zaruretlerle çoğaldıkça müteakiben iktisap eylemişlerdir. Bidayette devlet dairelerinin vazifeleri dahili müstacel icapların teminine ve harici vazifelerin ifasına hasredilmiştir: Ancak daha sonralardır ki devlet daireleri hükümet vazaifi ile iştigale başlamıştır.

İngiltere Bankası devlet eshamının tahviline ve bu tahvilâtın tarifine müteallik nihai hükümleri vazetmek salâhiyetli kılınmıştır.

Parlâmento yeni kanunlar çıkardıkça komiteler veya hususi komisyonlar teşkil olunmuş ve diğer sahalardaki salâhiyetlere mümasil salâhiyetlerle teşhiz olunmuştur.

«Neticeleri bakımından kanunun mütemmim olarak kabul edilecek kaideler» konulmasını kabul eden hüküm hangi noktaya kadar kazaî müracaattan hariç bırakılacaktır?

Tercümeler:

Bu mesele bir çok tenkidi eserlere ve karara bağlamış davalara mevzu olmuştur. Bundan bu hükmün İm zumsuz bir tekrardan başka bir şey olmadığı neticesine varılabilir.

Ne kudrette olursa olsunlar kaideler, inbiâs ettikleri kanunun ortadan kalmasıyla nihayet bulurlar. Yeniden ihya edilseler bile kararlar veya muahhar kaidelerle ifa veya ıslah edilebilirler.

Bu itibarla bunların ikinci derecede ve teyide muhtaç karakterleri tezahür etmekte ve kakikattan kanun kudretini haiz bulunduklarını tasdike aslâ imkân bulunmamaktadır.

İşte bunun içindir ki, mahkemelerce, kanun hükümlerini tamamlayıcı ve bu itibarla aynı neticeleri veren kaideler kazaî müracaatı icapettirmez, kanaatine varılmıştır.

Filhakika;

I — Bir kaide, kanunu tamamlayıcı ve bu suretle kanun hüküm ve kudretini haiz olsa bile Anayasanın sarih hükümlerine aykırı olamaz. Bu şu demektir ki, bu kaide kanunun muhtevasını genişletebilir. Fakat onu tahdit edemez.

II — Menşeyini aldığı kanunun ruhuna tamamen muhalif bulunan bir kaide, ancak bu kanun hükmünü tamamlayıcı kaidelerden ise, kanun hüküm ve kuvvetini haiz olabilir.

Bu yoldaki adli mukarrerat bazı kanuni hükümlerle teyit olunmuşlardır.

İrlanda hükümetine müteallik kanunun altıncı kısmında, kanunların tatbikine mütedair kararnamelerle, kanun hüküm ve kuvvetini haiz kararnameler arasında bir tefrik mevcuttur. Aynı metinde bu iki türlü kararnamenin aynı tesirde oldukları farz olunmaktadır.

Teşri Niyabeti

Bu, bütün kararnamelerin nihayet kanun muvacehesinde ikinci derecede kaldıklarını ve kazaî müracaata tabi bulunduklarını göstermektedir. 1927 tarihli fakirlere müteallik kanunun 213 üncü maddesi bütün talimatnamelere kanun kuvveti vermekte ve fakat daha aşağıda 219 uncu maddenin üçüncü paragrafında «bir talimatname daha fazla tavzih için emriname ile yüksek divana tevdi edilir ve burada kanuna aykırılık sebebiyle iptal edilirse, Bakan, keyfiyetten içtimai muavenet komisyonunu haberdar eder ve talimatname tastik tarihinden itibaren iptal edilmiş addolunur.» hükmü mevcut bulunmaktadır. Kanunun bir kısmını teşkil eden talimatnamelerin aynı tesiri haiz olacakları yolundaki hükmün mevcudiyetine rağmen kanun, tatbikata müteallik talimatnamelerin tamamen kabili iptal bulunduklarını beyan etmektedir.

Fakat, idarenin tanzim salâhiyetine niyabetini daha kat,î tabirler içerisinde formüle eden bazı kanunlar da vardır. Meselâ 1925 tarihli meskenler halikındaki kanunun 3 üncü eki «Bakan tarafından yapılan tastik, alınan kararların kanunun tayin ettiği hudutlar içerisinde bulunduğunu ve kanuni şartlara riayet edildiğini tesbit edecektir» hükmünü ihtiva etmektedir. 1870 tarihli iadei mücrimin hakkındaki kanunun beşinci maddesi (kendileriyle iadei mücrimin anlaşması mevcut olan yabancı devlet tebaaları hakkında bu kanunun tatbikine mütedair Bakanlar kurulu kararnamesi atıf yaptığı anlaşmanın kanuni şartlara uygun bulunduğu ve müttehaz kararın kararnamede adı geçen devletler arasında tatbik edileceğinin sarahaten tesbit edeceğini) beyan etmektedir. Bu kararnamenin nizam ve kaideye mutabakatını inkâr edecek kanuni hiç bir sebep ve vasıta yoktur. Aynı şekilde parlamento hakkındaki 1911 tarihli kanunun 3 üncü maddesi, Avam Kamarası Reisi tarafından bu kanunun icrasına müteallik bütün beyanların kat'î ve bütün mahkemelerce muta olacağını zikretmektedir. Bu, kat'î «nihaî» fıkrasının bütün icrayı filleri bütün kazaî müracaatlara karşı himaye ettiği şüphesiz ve bu cihetten de tenkit

Tercümeler:

mevzuudur. Bu fıkraya göre alman kararların «kanunun bir kısmını teşkil eden kararlar aynı kuvveti haiz olurlar» esasına göre mevzu hükümlerini ihtiva eden kısmının ruhuna mutabık olacağını söylemek güçtür.

Lord Hewart (böyle bir fıkrayı parlâmentonun istemiyerek ithal etmiş olduğunun düşünölebileceğini zira o, bir taraftan mülkiyet hakkı tecavüze uğramış olan şahısları himaye için kanuna bir takım garantiler ithal ederken diğer taraftan kat'i ~ nihai, fikrasiyle bu garantileri iptal etmekte olduğunu söylemektedir.

M. M. Keir ve Lav/sonı de böyle bir hüküm icra kuvvetini, haiz okluğu salâhiyetleri tecavüze davet edeceği fikrinde olduklarını beyan etmektedirler. Saray nazırları salâhiyetlerini tetkik komisyonu da bu tip salâhiyet niyabetini istisnai bir hal olarak telâkki etmekle bu tenkitleri takviye etmektedir.

IV.

Şimdi son meseleye yani bu niyabet kanunlarının hangi ölçü dahilinde teşriî salâhiyete niyabet hallerinde doğrudan doğruya veya bilvasıta kendi hükümlerini tâdile müsaade etmiş oldukları mes'elesine geliyoruz.

Bu katagoriye giren teşriî muameleye telkini «suges tif», daha ziyade hakiki olmıyan VIII. inci Hanri fıkrası (Clause Hanri VIII.) denilmektedir. (VIII. inci Hanri'nin maksadı kanun kuvvetinde emirname neşri salâhiyetinin verilmesi olduğu ha'de parlâmentonun maksadı yukarıdaki mevzuatı kabul etmekle kendi teşriî eserini az ehemmiyetli bir surette yeniden düzenlemekten ibaretti.) Onların amacı umumiyetle salâhiyetli Bakanın kendi icrai noktayı nazarına göre lüzumlu gördüğü nisbette kanun hükümlerini tâdil etmesine müsaade etmektir.

Bu fikir sadece mevcut umumi veya mahalli mevzuat sistemine kendi prensiplerini ithal etmek ve mahalli sa-

Teşri Niyabeti

lâhiyetlere müteveccih ağır tecavüzleri bertaraf etmek üzere asgari bir düzene imkân vermek maksadına müstenit idi, Buna benzer kanuni imkânlar bulmak müşkil değildir. Saray nasırları salâhiyetlerini tetkik komisyonunda 1888 ve 1920 seneleri arasında kabul edilmiş olan modern sekiz kanundan her birinde umumiyetle geçici mahiyeti haiz olmakla beraber, bu salâhiyetlerin niyabet yoluyla bırakılmış olduğu yızılıdır. 1922 tarihli jüri veya .1930 tarihli akıl hıfzısıhhasına müteallik kanunlarda olduğu gibi Bakanlar kurulu kararnamesiyle bir kanunu ona tam kuvvet ve tesirini temin etmek üzere diğer kanunlara intibak ettirmek salâhiyetleri dahi niyabet yoluyla Bakanlar kuruluna, verilmiştir. Teşriî salâhiyetine Niyabetin arzettiği şekillerden bu sonuncusudur ki, tenkide en çok müsaittir. Filhakika böyle bir Niyabet (parlâmento hali hazırda idare lehine salâhiyetlerinden vazgeçmektedir) şeklinde ekseriya tekrarlanan şikâyeti aşikâr bir surette desteklemektedir. Lord Hewart, Le Nouveau Despotisme adlı eserinde bu tip teşriî salâhiyetlerde Niyabete şiddetle hücum etmiştir. Mesele aynı zamanda 1929 senesinde her iki meclistede bir protesto kasırgası yaratmıştır.

Bu hükümler ne dereceye kadar doğrudurlar? Aşikâr- dırki yukarıda arzedilen bazı teşriî salâhiyetlerde Niyabet hakikaten çok geniş tatbik sahasını haiz bulunmaktadır fakat bunlar doğru mıdır? Saray nazırları saray nazırları tetkik komisyonu, Niyabet, ancak verilmiş salâhiyetin dar manadaki normal tip tarifine girdiği taktirde doğru olduğu yolundaki düşünceden mülhem gibidir. Bu görüş tarzının daha çok mahdut olduğunu hemen söylemek icabeder. Hükümet vazifeleri genişlemekte devam ettikçe icra kuvvetine daha fazla takdir hakkı baişedil- mesine temayül edileceği farz olunmaktadır. Kanunlar git gide teknik bir karakter arzetmekte devam ettikçe, yeni kanunlar yapmağa imkân vermek için icra organına mevcut kanunları tâdile Niyabet yoluyla salâhiyet vermek zarureti hasıl olacaktır.

Tercümeler:

Positivist bir manada inkişaf ettikçe formaliteci, muvazeneci ve arkaik bir adli sistem önünde icrai bir tasarruf aleyhine müracaatı haklı görmek müşkil olacaktır. Teşrii salâhiyetlerde tevkilin doğru olup olmadığı meselesi yukarıda ismi geçen komisyonun ileri sürdüğü Niyabeti mucip sebepler itibar nazarına alınarak değil, fakat, daha ziyade realist mülâhazaları hesaba katarak halledilmelidir. Her hususi hadisede Niyabet tevdi olunan salâhiyetin sui istimaline müsait olup olmadığını tetkik etmek lâzımdır.

Bundan başka komisyon umumi müzakere esnasında bu kıstasın mevsukiyetini bilvasıta kabul etmiştir. (Parlamentar usul ile iinsiyeti olan herhangi bir şahıs teşrii metot ve eşkâlin tecrübeleriyle saray nazırlarına rehberlik etmesi icabeden müşavirlerin geniş nisbette telkinatma ittiba eylemesi lâzım geldiğini göz önünde bulundurmalıdır.) Bununla beraber bu sistemde arızî bir suiistimal tehlikesi mevcuttur. Bu itibarla, memleketi bu sistemin getirdiği mahzurlarla müterafik olan faidelerden zararsızca istifade ettirmeğe devam edilmesi isteniliyorsa, zaruri bazı garantilerin tesisi lâzım geldiği mütelâasmdayız. Binaenaleyh teşrii salâhiyetlerin Niyabet suretile verilmesinden ibaret olan bütün mesele uygun garantiler tesisine irca edilmektedir. Şüphesizdir ki bu garantiler hükümet idaresine müteallik yeni temayülün çoğalması keyfiyetine ekli bulunan bütün güçlükleri bertaraf etmeğe kâfi gelmiyecektir. Fakat, bunlar sarih salâhiyet tecavüzlerini, yeni imkânların hatalı tatbikl erini önlemeye yardım edeceklerdir. İştîc yeni siyasi vecheler kabul edildiği takdirde takip edilmesi lâzım gelen gaye budur.

Halen mevcut garantiler Niyabette salâhiyet tecavüzüne karşı bir çok garantiler mevcuttur. Birincisi tabiatıyla kanunun tâyin ettiği sarih hudutlara hürmet etmektir. Gerek bir kararname ile gerekse vazifesini icra dolayısıyla salâhiyet hudutlarını tecavüz eden bir Bakan mahkemelerin kaza salâhiyetine tabidir. Mahkemeler ka-

Teşri Niyabeti

rarnamenin salâhiyet harici (Utravires) olduğunu beyan edebilirler bununla beraber Niyabet salâhiyetinin tecavüzüne diğer maniler de mevcuttur. Bir çok kararnameler nizami kudret iktisap etmeden evvel parlâmento tarafından sarahatle tasvibe muhtaçtırlar diğer kararnamelerin icrası mahiyet iktisap etmeden evvel muayyen günler zarfında her iki meclisin bürolarına tevdi edilmeleri lâzımdır. Meclislerden her biri bu müddet zarfında tevdi olunmuş kararnameleri ya müzakere mevzuu yapar veyahut reddeder. Doğrudan doğruya icra kudreti iktisap eden bazı kararnamelerin de her iki meclis arşivine tevdi edilmesi ehemmiyetli bir garanti teşkil etmektedir bu usule tabi tutulmayan başka bir nevi kararnamelerin mevcudiyeti doğru olmakla beraber umumiyetle ehemmiyetli işler hakkında bu garanti mevcuttur.

Bundan başka Niyabet salâhiyetinin tecavüzüne karşı şu maniler mevcuttur:

A) 1893 tarihli nizamnamelerin neşir ve ilân hakkındaki kanun bütün kararların meriyet mevkiine girmeden evvel ve ilgasından sonra muayyen bir müddet zarfında neşir ve ilân edilmelerini meşrut kılmıştır. Bazı hususi kanunlarda da bilhassa neşir ve ilân garantisi mevcuttur.

B) Hususi menfaatlara kudret ve nüfuz tahsis eden talimatnamelerin ilgasından evvel Bakanlıkların alâkalı gruplarla istişare etmelerinin adet hümüne girdiği tesbit edilmektedir. Bu garanti o kadar çok müessir olmaktadır ki menfaat birleşmeleri süratla teşkilâtlanmakta ve kudret iktisap etmektedirler. Fakat en büyük garanti Bakanların parlâmento önündeki mesuliyetleridir. Bunun için günlük işlerle cepheden hücum etmek zaruri değildir. İş hakkında suallerle Bakanı yormak kâfidir bu hücum Bakanlık dairelerini kanun hudutları dahilinde karar almağa sevketmektedir.

Tercümeler:

KOMİSYON TARAFINDAN İLERİ SÜRÜLEN MUNZAM GARANTİLER

Bununla beraber Komisyon, bu garantilerin bu kadar dağınık ve şamil olmalarının tesirlerini azaltacağını hesabetmektedir. Filhakika bu garantiler ne sistemleştirilmiş ne de tayin edilmiş olup mahsusi hallerde tatbikleri de tamamen tesadüfe ve keyfe bırakılmıştır. Garantiler her hadisede değil yalnız bazı hallerde tatbik olunurlar.

İşte bunun içindir ki komisyon bu garantileri tâyin ve sistemleştirmeye çalışmaktadır. Komisyon bu hususta aşağıdaki neticeleri elde etmiştir.

I — İlmi istilâhlar basitleştirilmelidir. Tüzük Reglement emirname — Ordonnances ve kararname — Arretes tabirleri parlamento tarafından Bakanlıklara bırakılan teşri iktidarının faaliyetine yarayan vasıtaları ifade hususunda bilâtefrik kullanılmamalıdır. Bu tabirlerin hususi birer mânaları olması lâzım gelmektedir.

II — Bakanlıklara tanzimi salâhiyet veren kanun bu salâhiyet hudutlarını açıkça ve kat'i olarak tayin etmelidir.

III — Kanuni hükümlerin tâdili salâhiyeti ancak istisnai hallerde Bakanlara verilebilmelidir.

IV — Hukuk kaidesi (Rule of iaw) bütün kararnamelerin kazar murakabeye tabi tutulmalarını amir bulunduğuna göre parlamento kararname veya nizamnamenin kanuniliğinin tetkikini mahkemelerin salâhiyeti dışında tutmağa matuf tatbikatından vaz geçmesi icabetmektedir. Bu hal yani kararname ve nizamnamelerin kanuniliğinin tetkikini mahkemelerin salâhiyetleri dışında tutmaları keyfiyeti tamamen istisnai hallere hasredilmelidir. Bu istisnai hallerde dahi parlâmentonun maksadını açıkça formüle etmesi ve imkân olduğu taktirde bu tet-

Teşri Niyabeti

kikin 3 veya 6 ayhk müddet zarfında yapılmasına müsaade etmelidir.

V — Tüzüklerin ve kararnamelerin aleniyeti tam bir şekilde temin edilmelidir. Komisyon raporunda teşrii tariflerin aleniliğı hakkında yeni bir kanunun esaslarını tes- bit etmiştir. Komisyon aynı zamanda Niyabet projesiyle alâkalı olabilecek müşterek menfaat gruplariyle müşavere sisteminin genişlemesini de tavsiye etmektedir.

VI — Parlâmentonun açıkça teyidi mahiyetinde bir karar talep ettiğı ahval dışında kararnamelerin her iki meclise tevdi usulünün tevhibi icabeder. Meclislerden her biri her nizamnameyi 28 günlük bir içtima devresi içinde ifa etme salâhiyetini haiz olacaktır .

VII — Bizzat kendisine veya bir başka Bakanlığa, teşrii salâhiyet veren bir kanun projesini her tevdiinde Bakanlık bu Niyabet:n amillerini, verilen salâhiyetin arizi olarak istimal tarzını ve bu salâhiyetin garantilerini izah eden bir mucip sebep lâyihasını da tasarıya eklemelidir.

VIII — Her içtima devresinin başlangıcında meclislerin her biri şu maksatlarla daimi birer komisyon seçmelidirler.

A) Bir Bakanlığa teşrii salâhiyetler veren her kanım projesini tetkik etmek ve rapor vermek.

B) Niyabeten verilen salâhiyetler gereğince tanzim edilen ve meclise tevdi olunan her tüzük veya kararnamenin kanuni icaplara uygun olup olmadığını tetkik ve rapor vermek,

Bu tavsiyelerin tenkidi :

Komisyonun tavsiyeleri iyi olmaktan daha ileri gitmemektedir. Komisyon hukuki kaidelerin himayesine ve parlâmentonun tetkikine daha fazla güvenmektedir.

Tercümeler:

Hukuki esas, salâhiyet tecavüzünden dolayı takdiri salâhiyete müstenit bütün muamelâtın adli mahkemelerin tetkikine tabi tutulabileceğini farzetmekte ve bu itibarla icra kuvveti karşısında an'anevî adli istiklâlin selâhiyet sui istimallerine mani olacağım zanneylemektedir. Fakat, adli kuvvetin her türlü murakabesinden azade geniş bir İdarî icra sahası halen mevcut olduğuna göre İngilterede hukuk kaidesinin müessir olduğu artık söylenemez. Hukuk kaidesinin dar bir tatbik sahası bulduğu yerde ve hallerdedir ki, vatandaşın da bilhassa himayesi ihni- vacı kendisini gösterir ve hattâ hukuk kaidesinin faaliyetine devam eylediği yerde bile yerleşmiş hukuk prensiplerine müsteniden adalet tevzi eden an'aneci İngiliz mahkemeleri idari mercilerin takdiri tasarruflarını frenleyici mahiyette büyük bir rol oynamamaktadır. Adli müraka.be, yalnız icrası güç olmakla kalmamakta, devletin üstün menfaatları bakımından bu gün pekte arzu edilmez bir hal almış bulunmaktadır.

Zaruri mahiyetteki takdiri salâhiyetler hakkında mahkemelerin yapabilecekleri tetkikata mütedair tenkitler ve hatta bu salâhiyetlere müstenit tasarrufların mahkemelerce iptali keyfiyeti o kadar ehemmiyeti haiz değildir. Asıl mühim olan cihet bu takdiri salâhiyetlerin uygun gayeler için kullanılmış olmalarıdır. İşte bu vazife umumi mahkemelere tevdiine imkân olmıyan bir vazifedir.

Takdiri salâhiyetin asıl gayesi kanunun maksadını tahakkuk ettirmektedir. Bu keyfiyet bizzat Niyabetin ikinci vasfından anlaşılmaktadır. İcrai vazife kanunun gözettiği maksada uygun icraat olduğu halde mahkemeler kanunun hayatı gayelerini unutmağa ve kanunu dar bir şekilde tefsire mütemayil bulunmaktadırlar. Bu keyfiyet mahkemelerin tarihçesi tetkik edildiği taktirde görüleceği veçhile harp içinde ferdi hürriyet ve mülkiyet hakkı bakımından veya keza ikametgâh veyahut harp sonrasının diğer sosyal kanunlariyle realist bir devreye girmiş olan bir memlekette bilhassa doğrudur.

Teşri Niyabeti

Parlâmentonun tetkiki ise artık hiç tatminkâr bulunmamaktadır. Parlâmento müdahalesi artık bu gün bir kaide değil bir istisnadır. Bu müdahale umumileştirilse bile parlâmenter tetkik daima sathi (hadiselerin mahiyeti icabı olarak başka türlü olamaz) kalacak ve umumiyetle güvenilmiyecek nisbette otomatik bir mahiyet arzedecektir.

Memleketin, mahzurları da bulunan bu tatbikattan müteessir olmaksızın istifade temininde devam etmesi arzu ediliyorsa daha ziyade reel olan, aynı zamanda cemiyetin mütehavvil ihtiyaçları ile daha fazla bir irtibat vücuda getiren bazı şeylerin bulunması lâzımdır. Profö- sör Harold Laski politikada neşredilmiş olan bir makalesinde işte bu ciheti formüle etmiştir.

PROFESÖR LASKÎNİN TEKLİFLERİ

Profesör Laski Brokrasi tehlikesine karşı en iyi teminat teşkil edecek usulün aşağıdaki üç esasa istinat etmesi lâzım geleceği fikrindedir.

A) İcra kuvvetinin Niyabet salâhiyeti hudutlarını tecavüz etmemesi lâzımdır .

B) Kendilerine takdir hakkını istimal salâhiyeti verilecek olanlarla bu hak filen tevdi olunmadan evvel istişare olunmalıdır.

C) Teşrii kuvvet, kendisi tarafından verilen takdiri salâhiyetin istimal şekilleri hakkında tamamen malûmattar edilmelidir.

Bu üç prensibe bir tatbik şekli temin etmek isteniliyorsa şu tarzda bir usul vazetmek icabederki, bu usul;

1) Teklif olunan kaidelerin tam aleniyetini

2) Muhtemel neticeleri hakkında hüküm verebilecek mevkide bulunanların tenkitlerini,

Tercümeler:

3) İcra kuvvetini kendi projelerini tetkike arz etme- ğe mecbur etmek suretiyle vatandaşın azami surette himayesini temin eder.

Zamanımızda tüzüklerin tenkidi mahiyetteki tetkik imkânları nelerden ibarettir?

Ameli bakımdan niyabet yoluyla alman bütün karar ve kararnameler tetkike tabidirler, fakat, onlar nadiren tenkit ve fakat, az çok otomatik bir surette tastik edilirler.

Salâhiyet tecavüzü meselesi, tetkik metodları çok karışık ve demode olan mahkemelere bırakılmıştır. Bunun içindir ki profesör Laski (parlâmento tarafından bir veya iki komisyon teşkilini ve tevkili salâhiyetle tanzim edilmiş bulunan ve ilk derecede tetkik edilmek üzere alâkadar bakanlık tarafından bu komisyonlara arz olunacak olan kararnamelere aşağıdaki noktaları belirten bir mucip sebepler lâyihasının bağlanmasını teklif etmektedir.

- 1) Tüzüğün mahiyeti,
- 2) İhtiva ettiği hususat,
- 3) Tüzüğün yapılmasını icabettiren mütalâa ve mülâhazalar,
- 4) Bu mütalâa ve mülâhazalara karşı vaki tenkidat.

Komisyon salâhiyetler meselesi hakkında mütalâa beyan etmek üzere tayin edilmiş adli bir mahkemeye bu tüzüğü ve bu hususta tanzim edeceği raporu tevdi edecektir.

Konsej privenin adli komisyonu gibi teşkil edilebilecek olan bu mahkeme meselenin tetkiki için bir gün tayin edecektir. O gün ya bizzat alâkalı bakanlık meselenin hukukiliği veya menfaati olan her hangi bir şahıs tasarının kanuniliği hakkında münakaşa açabileceklerdir bu taktirde mahkeme parlâmento komisyonuna salâhiyetler meselesi hakkında ki raporunu verecek ve komisyon

Teşri Niyabeti

kendi görüş tarzını parlâmentoya bildirecektir. Bu suretle parlâmento saikleri bilerek hareket edecektir.

Profesör Laski'nin teklifi hakikatte Fransız İdare mahkemesi sistemini İngilteredeki şartlara bir tatbikinden ibarettir. Fakat bu muvaffakiyet bir adaptasyondur, zira, Fransız Devlet Şûrasının müdahalesi muahhar olduğu halde profesör Laski'nin projesi tüzüğün tatbik olunmadan evvel kanunlığı hakkında bir tetkik derpiş eylemektedir. Bu keyfiyet bir çok lüzumsuz ihtilâfları bertaraf etmeğe müsaittir. Profesör Laski'nin teklif ettiği ıısul tüzüklerin mantikî bir tarzda yapılması neticesini ve recektir.

Bu ise hülâsadan, teşrii salâhiyet niyabeti meselesi hakkında bütün siyasi münakaşaların nihaî gayesinden ibarettir.

Zamanımız teşriî niyabetin ilgasını veyahut bu niyabetin tahdidini zarurî kılmamaktadır. Bu vaziyet ne mümkün ve ne de arzu edilir bir şeydir. Fakat niyabetin teşriî salâhiyetinin hayati kaidelerine yardım edeceği yolundaki emniyet ne daha az ve ne daha fazladır. Profösör Laski'nin projesi bu ciheti tamamen temin etmektedir.

AVRUPA ŞEHİRLERİ NİN DOĞUŞU VE GELİŞME TARİHİ

Yazan:
Fritz RÖRİG
Kiel Üniversitesi Profesörü

Türkeeye çeviren:
Cemil Ziya ŞANBEY

(Geçen sayıdan devam)

Vesikalar Lâtince yerine Almanca yazılmağa başlandığı zaman kullanılan yazı dilinin. Riga'da olduğu kadar Liibeck, AYisby ve ilansa'ya ait bir yer olan Bruje'de de aynı Alman lehçesi olduğunu «Türüyoruz. Bu, akrabalık münasebetleriyle birbirine bağlı insanların fiilen meydana «Tetirmiş oldukları bir iktisadi menfaat birliği idi. Bu birliğe batı Almanya şehirlerinin tüccarları kadar Riga ve Dorpat tüccarları da dahildiler. Sonradan doğan Ilansa'da da bu aynen böyle idi. 1400 senesi sularında, artık Münster ve Kolonya gibi batı şehirlerinden, Liibeck, Wismar veyahut Stralsund gibi Ballık denizinin cenup batı yerlerine ve nihayet bu denizin Riga yalıut Dorpat gibi şark sahili mntakalarına kadar kurulan siyasi ağın düğümlerini aynı aile mensuplarının attıklarını söyleyebiliriz. 1274 senesinde Reva! şehrinin Liibeck'e gönderdiği bir mektupla, «her iki şehrin, çarmıha gerilmiş İsa'nın birer kolu» olduğunun yazılması (ter halde mânamız d eğildi.

Alman tüccarlarının XII nci yüzyılın ortasından XIII üncü yüzyıla kadar gösterdikleri gayretin meyvası, Baltık denizinde ticaret inhisarını kendilerine sağlamak olmuştu. İskandinav ve İslâv ticareti, karşılıklı ticaret serbestisi- nin ilân edilmiş olmasına rağmen hemen hemen ortadan kaybolmuştu. Batı Avrupada her zaman aranan şark mallarının ticaretini ellerinde bulundurmak suretiyle Hansa tüc-

Avrupa Şehri

carları Bruje'de kendilerine üstün bir mevki temin ettiler. Bu tüccarlar tarafından Nowgorod'dan Bruje'ye kadar yeni ve sağlam surette 1 eskil âti anın iş bir ticari sistem yaratıldı. Böylece şimal Avrupa, tarihte ilk defa olarak bunlar tarafından mühim bir iktisadi birlik haline yeldrildi. Gerçi bu birlik muhtelif kısımları itibariyle büyük farklılıklar gösteriyordu; bunun garbında /amana yöre tekâmül etmiş bir sanayi, şarkında ise, yeni iskân edilmiş topraklarla şimal batı İbussyamn bol hanı madde kaynakları vardı. Fakat bilhassa bu farklılıkta mal aracılığı yapan İfansa tüccarları için büyük kazanç imkânları mevcuttu. Doyu - batı yolunu, bir de diğer bir çok tâli yolların bağlanmış olduğu şimal - cenup yolu tamamlıyordu. Bütün doyu Avrupanın tuz ihtiyacını temin eden Lünebury tuzu Biibeck'e gönderirdi. Sonradan 1400 tarihinden itibaren bu sevkıyat. Almamamın ilk iç kanalı olan Stecknitz kanalı vasi t a sil e yapılmışa başlandı. Liibeck cenup Almanyaya, Hain, nehri üzerindeki Frankfurt'a, Strasbung'a, Nürnberg'e yide11, buradan da evvelâ Venedik'e ve sonra diğer Akdeniz sahillerine ulaşan mühim yolların başı idi. Büyük kıymeti olan ve İzlanda da tutulan doğanlar, Liibeck'ten yola çıkarılır, Nürnberg üzerinden evvelâ Vene- dik'e sonra Sicilyada imparator ikinci Fredrik'in sarayına ve liattâ İskenderîyeye gönderilirdi. Prusya sahillerinden yola çıkarılan kürk ve kehribar gibi metalar Akdeniz bölgelerine kadar varırdı. Hansa tüccarlarının elinde bulunan Norveç balık ticareti şimalcemil) yolunu canlandıran mühim bir işti. İhraç ettiği balığa mukabil Norveç. flansa'dan buğday ve un alırdı. Batıdan doğuya giden yolda en çok sevkedilen eşya, evvelâ Flânder mamulâtı mensucattı, sonradan buna İngiliz mamulâtı da katıldı. Zaman geçtikçe şarktan alınan kürklere, buğday ve diğer banı maddelerle İsveç bakır ve demiride ilâve edilmeğe başlandı.

NTTT üçüncü yüzyılda, sonradan Hansa'nım eline geçecek olan ticaretin, teşkilât bakımından sevk ve idaresi henüz bir şehirler birliğinin elimle değildi. Bu işe (iorland'daki tüccarlar birliği bakıyordu. Fakat bununla beraber bu asırda Gotland tüccarlarının Alınnnyadaki anavatan şehirleri de'

Tercümeler :

ilaha kuvvetli bir durum sahihi olmuşlardı. Hu şehirler arasında Lübeck, coğrafi durumu il idariyle İansa iktisat sistemini daima tehdit etmeğe müsait uları en tehlikeli bir rakiple mücadele ederek birinci dercimde bir mevki kazandı. Bu rakip, Lübeck - Hamburg1 kara yolunu ve Baitile denizinden şimal denizine giden deniz yolunu. Sund ve Belt'i tehdit eden veyahut onlara hâkim olan Danimarka idi. Hattâ Lübeck XTIT iincü yüzyılın başında kendisine bir fenalık gelmemesi için Danimarka himayesini kabul etmek zorunda kalmıştı. Fakat muvaffak olacağını az çok kestirir kestirmez, hemen bütün kuvvetiyle Danimarka hâkimiyetinden kurtulmağa teşebbüs etti; bu, 122Ö senesinde vuknbuîmuştn. 1227 de Lübeck, Holştain'ın kat'î olarak Daiv'marka hâkimiyetinden kurtulması mücadelesine başarıle iştirak etti. O zaman Liibeck'i idare edenlerin gösterdikleri siyasi maharet, uzağı görüş ve sırasında en büyük fedakârlığa katlanmaları sayesinde Ballık denizi havzası. Revaka kadar bir Danimarka emperyalizmi tehlikesinden kurtulmuşta. -Alman toton şövalyelerinin reisi Herman von Saıza. Livland'daki Almanlar ve Liibeek belediye meclisi sıkı bir iş birliği halinde çalışıyorlardı. Ttalyada bulunan imparator. 122(1 da ilk defa olarak Liibeck'e mahallî lükümdarbırurı otoritesinden arî serbest bir idare hakkı tanıdı ve şehri bir imparatorluk şehri olarak ilân etti. Boylere şehre, kendi şartlan içerisinde gelişmesine lüzumlu olan resmî imkân verilmiş ve Prusya ile Livland'daki kolonizasyon faaliyeti için Danimarkava lüzum kalmadan ieabeden serbest hareket iissii temin edilmişti. Geniş Bal t d' sabalarında tehlike ile dolu geçen bu senelerde, kendisine karşı beslenen ümitleri bosa çıkarmayan Liibeek, kendi başını ve Gotland tüccarlar birliğinden de müstakil bir halde bir Ballık politikası sahibi olmağa başladı. Lübeck belediye meclisi taraklıdan şuurlu bîr şekT'e idare edilen bu politika, ilk senelerindi' kat'î ve emin adımlarla hedefine yürüdü: prenslerin aralarındaki anlaşmazlıklardan faydalanarak onları da içine alan çok ustalık!' bir ittifak politikası. Liibeek'in muvaffakiyetlerinin en büyük âmili oldu. İttifakların ilk gayesi, deniz ve kara yollarının emniyetini temin etmektir. Sonra bunlar, başka sabalara da teş-

Avrupa Şehri

mil edildi. 1241 senesinde Liibeek ile Hamburg arasında yol kesen eşkıyaları tedip maksadiyle müşterek tedbirlerin alınması yolunda varılan anlaşmaya, her iki şehrin diğer menfaatlarını ilgilendiren başka maddeler de ilâve edilmişti. 1255 senesinde Lübeck ile Hamburg arasında bir para anlaşması akdedildi. 1265 de Lübeck'in komşusu olan şehirler, işlerin müşterek idaresini sağlayacak tedbirleri almak üzere her sene buluşmağa karar verdiler. 1280 de Lübeck ile AVisby şehri arasında Baltık denizinin emniyetini temin için bir anlaşmaya varıldı ve 1282 de buna Riga da katıldı. Fakat bununla beraber Gotland adasındaki eski tüccarlık birliğinin zahiri otoritesine dokunulmamıştı. Bu birlik 1208 de ticari işler için Novgorod a bir şetaret heyeti göndermeğe mezu kılınmıştı. Fakat ona bu mezuniyeti verenler, Baltık ittifakına dahil üç şehrin burjuvaları, yani Liibeek \Visby ve Biga halkı idi. Bir kaç sene sonra, 1208 de Vostfalya şehirleri: de LöbeckV mümessiller göndermeğe başlayınca, ihtiyatlı harekete lüzum kalmadı. Liibeek'e Novgorodda müzakerelerde bulunmak salâhiyeti verildi ve bundan böyle Hotland'daki tüccarların eski ticaret birliği mührünü kullanmaları için- edildiL Boylere Gutla mı ticaret birliği ortadan kalkarak yOmnen'fien Dorpat a uzanan ve Lübeck in idaresi altında bulunan bir şehirler birliğe: nohtikası başladı. Artık Alman Hansa'sı denilen şehirler ittiadı teessüs etmişti. Fakat bu isme ilk defa olarak 1858 de rastlıyoruz. Bu ittihada rağmen XIV üncü asrın başında Danimarkalılar cenuba doğru, tekrar Lübeck'e boyun eğdiren ve her şeyi tekrar tehlikeye sokan bir akımla bulundular. Ancak Danimarka Kralı Friel "Menved'in ölümü. Lübeck i devamlı olarak Danimarka hakimiyetinde kalmaktan kurtardı. Şehrin eski önder mevkiini ehle ötmesi hayli zahmetli oldu. XIV üncü yüzyılın ortasında «Alman Hansa» şehirleri birimi Lübeck in idaresi altında sağlam bir bünye ve teşkilata kavuştuğu bir zamanda her şey şimalden gelen ikinci bir Danimarka emperyalist dalgası yüzün tehlikeye uğradı. Bu sefer harple karşı koymağa karar verilmişti. Şüphesiz bu harbin si vasi olduğu kadar askerî sevk ve idaresi de Lübeck e düştü. Fakat başarı sağlanamadığı için Liibeek kendi başkomutanı te hele-

Tercümeler:

diye reisi ohını. Yolumu Wilttenborg'u idam ettirdi. Ancak böyle hareket etmekle belediye incelisi, müttefiklerine karşı itibarını ve liemşerilerine karşı otoritesini koruyabileceğini sanıyordu. İtibarın birinci şartı olan belediye meclisi azalınırım verdiği şeref ve üstünlük, yalnız muvaffakiyetler sağlamakla idame ettirilebilirdi. Bu muvaffakiyi temin edemiyeni meclis otoritesini muhafaza etmek için derhal feda etmekten çekinmezdi. Danimarka kralı YValdemar'a karşı yapılan ve liemen hemen 1368 senesi boyunca devam eden ikinci bir.harpde Bübeck'ını başka bir belediye reisi daha bayatım feda etmişti. Fakat bu sefer bu belediye reisi ran- vafakiyetsizliğini cezasını çekerek değil, 1367 senesinde kurulan ve Kolonya federasyonu adıyla maruf olan şehirler ittihadının muzaffer başkumandanı olarak ölmüştü. Hansa'- mn kazandığı harplerin en parlağı olan bu harbin bilhassa Danimarkaya karşı kazanılmış olmasının kendine mahsus derin bir mânası vardı. 24 Maviş 1370 Stralsund barısı, Lü- beck - Hansa sivasetinin en viiksek bir başarısını teşkil ediyordu. O zamanki dünyayı hayretlerde bırakan ve hayran eden, büyük bir eser yaratılmıştı. On beş sene müddetle Sund istihkâmlarının müttefik şehirlere tekkedilmesi harbin askerî ve siyasi, tieari imtiyazların emniyet altına alınıp Grenisin ilmesi ise iktisadi muvaffakiyetini teşkil ediyordu. Zaten devletler hukukunun anladığı mânada bir birlik.teşkil etmek istemeyen Hansa şehirler birliği, dış memleketlerde tieari imtiyazlar elde etmek v,e bunların emniyetini sağlamak maksadından başka bir gaye gütmüyordu; harb ancak icab ettiği zaman alâkahılar arasında akdedilen hususi anlaşmalarla yapılıyordu. Diitiin şimal memleketlerinde, İngilterede ve Fİ ân der de elde edilen tiearet imtiyazları .Alman tüccarlarının Ballık ticaretini inhisarları altında bulundurmuş olmanın doğurduğu bir netice idi. Bu imtivazlar, dış memleketlerde Alman tüccarlarını bazı hususlarda yerli ticaret erbabından daha iyi bir duruma sokuyordu. Şimal ve batı Avrunanın bazı kısımları bunların aracılığına muhtaç bir halde idiler. Tabii Hansa tüccarlarının, bu müstcsnâ durumdan faydalanın kendilerine azami istifadeyi sağlayacaklarına hiç şiiphe yoktu.

Avrupa Şehri

İlansa7nru zuhurunu ani uyabilmek için onun, yalnız dıştan gerimen gelişme seyrine bakmak kâfi değildir. Gotland' da tüccarlar birliğinden evvel bir gezginci tacir teşkilâtı vardı ki, hurim? mahiyetini anlamak her halde sonraki tüccarlar birliğinin bünyesini kavramaktan daha kolay değildir. Eski bir ticarel şeklinin devamından başka bir şey olmıyan bu teşkilât, siyasi faaliyetlerde bulunan ve tedbirlerinin tesirlerini ta Bruje'ye kadar hissettirip kendisini saydıran bir kuruluştu. Gemilerle veyahut «İlansa» denilen kervanlarla bu tacirler toplu bir halde yola çıkarlar ve ekseriya şaşılacak kadar uzak mesafelere giderlerdi. 1100 tarihlerinde meselâ Regensburgüü bir tacirin şarkta Kiew'e ve garpta K'oionvaVa kadar gittiği çok vaki olurdu. 1200 de meselâ Suestfli bir Alman tacirin, büyük kazanç temin etmek istediği takdirde, Novgorod'a kadar olan uzun yolu göze alması ve oradan topladığı şark mamulâtını büyük bir kârla satmak için ta İngiltere ve BrujeYe getirmesi ve şarkta. makbul olan eşyayı buralardan alıp yine geriye götürmesi icaberfiyordu. Yükte mümkün olduğu kadar hafif fakat pahada ağır olan malı çıktığı yerden alarak en fazla rağbet göreceği yere götürün satmak, bu ticaretin esasını teşkil ediyordu. Yol ne kadar uzak olursa kâr da o nisbette büyüktü; ve ticarî faaliyette hep bu düstura uyularak hareket ediliyordu. Fakat orta çağın bu gezginci tacirlerini hiç bir zaman zamanımızın a vak csnafı.vle karıştırmamak lâzımdır. Zaten XIII üncü yüzyıl ortalarına kadar bütün ticarel seyyar bir halde idi. Sosyal itibarı yüksek olan memleket asır ticareti bile, daha büyük miktarlarda emtia alış verişine mevzu olmasına rağmen yine seyyar olarak vasıflandırmak gerekir, l'n tüccar hırın hali, o zamana ait vesikalarda zamanın canlı ve renkli diliyle «dere, tepe diiz giderlerdi» diye tasvir edilmektedir. Bu sebepten Gotland'da evvelden mevcut gezginci esnaf teşkilâtının dış şekli, Alman tüccarlarının 'menfaati erin e uygunu düşmüş ve benimsenmişti. Esasen Gotlandht ötedenberi, bilhassa ticaret seferlerine müsait, olan mevsimlerde devamlı olarak bu çeşit seyyar tüccar grupları gelirlerdi. Fakat XI li üncü yüzyılda durum, yalnız gemiciliğin, terakki etmesiyle artık Gotlaul'ın bir iis olarak

Tercümeler:

kullanılmasına pek o kadar lüzum kalmamış olmasından dolayı değil, en mühim olarak eski nezir i mü tâcir tipinin ortadan kalkmağa başlamasıyla değişmeğe yüz tuttu. Meselâ 1200 senelerinin Alman tâcir tipiyle — arada geçen zaman bir intikal devri idi — 1300 senelerinin tâcir tipi arasında esaslı farklar vardır. 1300 senelerindeki tâcir, artık bütün işi güciyle birleşmiş bir halde idi. Ticaret şekli tamaiiyle değişmişti; tâcir destegâhı ve mevcut maliyle beraber oraya buraya taşınmaktan kurtulmuştu. Artık sabit bir yer, bir «Skrive Kamore» sahibi idi. Hu bitince tabiri kullanmamızın sebebi vardır; çünkü 1350 senesi sularında LgibeckTi tacir Yohann Wittenbarg'm çalıştığı yer. ilk defa ve yerinde olarak yazıhane mânasına gelen bu tâbirle adlanmıştı. İşte büt-iin değişikliğin derin sebebini bu kelimenin mânası içinde aramak lâzımdır. XIII ncii yüzyılda tâcirler muamelelerinde yazıdan faydalanmağa veyahut daha doğrusu, yazıyı eskiden kullandıklarından büsbütün başka maksatlarla, da kullanmağa başladılar. Artık bu zaman la muteber bir tüccarın okuma yazma bilmesi rakamlardan anlaması, Çiçero'nunki gibi klâsik bir yüksekliğe malik olmasa bile, 1 ât inceye az çok, vâkıf olması pek tabii telâkki ediliyordu.

Yazının haddi zatında ticaret için olan ehemmiyeti ne kadar büyük olursa olsun, asıl mühim olan taraf, tüccarların şimdiye kadar ancak kilise mensuplarına ait bulunan bir vasıtayı ele geçirip oııdanı çeşitli suretlerde istifade etmeğe muvaffak olmalarıdır. Artık şimdi tüccar, o zamanın iş m ekin pbırı olan küçük parşömen kâğıtlarla bulunduğu yerden işiyle ilgili bir çok muhallerle muhabere ve muamelede bulunabiliyordu. Tüccarı hukukai bağlayan mühürlü taahhütnameler ve senetler şehir ve memleket dışına gönderiliyor, buralardan karşılık olarak yollanan evrak ve mektuplar sahibini bulmakta müşkülât çekmiyordu. Uzun vadeli ödeme anlaşmaları, belediye kâtibi tarafından tarafların huzuriyle akit ve resmî defterlere tescil ediliyordu. Tüccarların mağazalarında tuttıkları bir çok defterler, henüz yapılmamış tediyelerin kontrolünü, alâkahılar ve ortaklarla Tiesan nörme işini kolaylaştırıyorlardı. Tiansa'nını iş gördüğü iktisadi sa-

Avrupa Şehri

balar içerisinde komisyonculuk, yerinden ayrılmayan tüccarın malını muhtelif mahallerde satmak bakımından büyük bir önem kazanmıştı. Mağazanın genç memurları şeflerinin direktiflerde evvelce çalışıp kalfalık etmiş oldukları ecnebi diyarlara gidiyor ve orada gördükleri işler, gösterdikleri gayret derecesinde kendilerine de bir kazanç payı sağlıyorlardı. Başka yerlerde bulunan iş dostları, o yerlerde müesse- senin mümessili sayılıyorlardı. Nakliyecilik ve bilhassa şimdi tam bir gelişmeye erişmiş bulunan gemicilik, artık liiç bir şahsi refakata lüzum bırakmadan devamlı olarak mal irsaline imkân veriyordu. Fakat bütün bunlardan, tüccarların artık seyahat etmekten vazgeçtikleri mânâsını çıkarmak doğru değildir. Meselâ büyük miktarda mal mübayaası veyahut o zamanın meşhur panayırlarından olan Frankfurt panayırı gibi yerlere gitmek mecburiyeti, tıpkı eskiden olduğu gibi tüccar için bir seyahat sebebi teşkil etmekte devam ediyordu. Fakat bu seyahatlerde ticarethanenin faaliyeti sekteye uğramıyor; işlere, iş sahibi geri döndüğü zaman kendisine hesap veren başka birisi ve belki de bir akraba bakıyordu. Bunu biz, elde mevcut, bir Hansa tüccar defterinden anlıyoruz. Bu defter XIV üncü yüzyılın otuzuncu senelerinde, Lübeck belediye meclisi azalanın teşkil eden muteber ailelere mensup iki bacanağın el yazlılarıyla tutulmuştur. Her iki bacanak da kendilerine mahsus müstakil birer ticari iş sahibi idiler ve birbirleriyle her hangi bir ortaklık münasebetleri yoktu. Fakat bunlardan biri Liibeck haricinde bulunduğu zaman, diğerini kendi ticaret işlerini görmeğe vekil bırakıyordu. Bu defter, o zamana ait orta- önemde bir ticarethanenin işleri hakkında bir fikir edinmemize yardım ediyor. Yalnız bu zamanda, gördükleri iş hacmi bakımıulan çok daha büyük ticarethanelerin de mevcut olduğu anlaşılıyor. Bir firmanın meselâ büyük mikyasta yalnız mensucat ticareti yaptığı ve bu meyanda bilhassa muayyen bazı Flander kumaşlarına hususi bir önem verdiği nadir bir hal değildi; ikinci el tıkmalara, bir partide yüz parça. Flânder bezinin birden satıldığı az vaki olmazdı. 1868 senesinde Liibeck e yapılan ve mühim kısmı itibariyle Liibeck tüccarlarının elinde bulunan Flânder bez ithalatının bir kısmını tam olarak

Tercümeler:

hesap etmek, diğer kısmını da doğruya yakın bir taliminle tesbit etmek mümkün olmuştur: Bu ithalât en az yirmi üç bin parçadan ibarettir ki, zamanımızın parasiyle yedi buçuk milyon marklık bir kıymet ifade eder. Fok karışık bir zamanda olmasına rağmen 10(58 de ithal edildiğini söylediğimiz bu 20 iiç bin parça bezi, Venedikli dne Toınmas Moceni- goiduç'nun verdiği izahata yöre, leri* seııp Venedik'ını ibraç ettiği mallar meyalımda bulunan onı altı bin parça Floransa beziyle mukayese edebiliriz. Mamafih XIV iincii yüzyılın ortasında Floransa, bez istihsalinin en yüksek haddine erişmiş ve istihsal miktarı Lübeck'in bez ithalatını üç ilâ dört misli geçmiştir. Bu zamanda bez ticaretiyle uğraşanlar terzi esnafı değildi; bunlar büyük mikyasla mal alan ve mal satan hakiki manifatura ve kumaş tüccarlarıydı.

1000 senelerindil bez ticareti yaptığı kadar, İsveç madenleri. Tninebnrg tuzu, buğday ve kürklü eşya üzerinde muameleler yapan, kalabalık mensuplarının ıııalfım ve muayyen bir yeri bulunan bir liicear sınıfının meydana çıkmış olduğunu görüyor ve boylere tüccar tipinin geçirmiş olduğu istihalenin, dikkate değer neticelerinden biriyle karşılaşırız: Bu netice, ticaret işlerinin mühim bir teşkilât unsuru olarak kullanılmağa başlanan yazı vasıtasıyla daha rasyonel bir hal almasıdır. Artık şimdi tüccarın kudreti, arkadaşları- le beraber şehirden şeliire ve memleketten memlekete dolaşmakla değil, kendi iş teşkilâtının başında durmakla artmaktadır. Böylece ferdiyetçi unsurların meydana çıkmasına ve gelişmesine yarayan bir durum doğmuş, ve bu unsurlar iktisadi saha dışına taşan ve esaslı sosyal neticeler doğuran bir mahiyet kazanmıştır. XITI iincii yüzyılın sonlarında Liibeek, tüccarlarının ileri teşkilâtı zihniyetleri sayesinde büyük bir iktisadi varlık halini almıştı. 1280 den XIV üncü yüzyılın başına kadar, gelir getiren işlere yatırılan sermaye faizi yüzde ondan yüzde beşe indi. Bu hal, iş arayan sermayenin ihtiyaçtan fazla okluğunu gösterir. Hiç durmadan artan ve yalnız ticaret voliiyle ekle edilen servet miktarları, eski zenginlik ve refah telâkkilerini tamamiyle gölgede bırakmıştı.

Avrupa Şehri

Bu parlak kazanç devrinin zararlarını, yeni zamana uymayanlar ve eskiden doymuş ve gevşemiş olanlar çekti. Bir kaç sene evvel zenginlik diye gösterilen durum, yeni toplanan servetler karşısında ancak mütevazı bir varlık telâkki ediliyordu. Yatırılan sermaye faizinden geçinenlerin geliri, artık kâfi gelmemeğe ve bu gelir elde edilen hayat seviyesini muhafaza edememeğe başladığından, ana sermayeyi istihlâk etmek zaruretiyle karşılaşıyordu. Elde ipotek edilecek emlak bulunduğu müddetçe, yeni ti o tüccarlardan para bulmak kolaydı ; fakat faizi ödenilemediği takdirde alacaklı hiç merhamet etmeden ipoteye konulmuş olan mülke el koyuyordu. Bunun neticesi olarak bir çok kıymetli emlak yeni ellere geçti. XTTC üçüncü yüzyılın sonunda bu yüzden Lübeck’de bir çok hakiki aile facialarının cereyan ettiği görülür.

Şüphesiz ki bu zamanda kredi işini bir meslek haline getiren insanların meydana çıkmamasına imkân yoktu. Fakat bu gibi işlerin ne kadar tehlikeli olduğunu, bankerlik yapan Lübeck belediye reisi Hermann Elendenst’in 1335 senesinde arkadaşlarıyla beraber uğramış olduğu iflâs felâketi misali açıkça göstermektedir. Sınıflar arasında husule gelen sosyal değişikliği anlamak için, belediye meclisi âzalarının içtimai münâsebetlerine bakmak kâfidir. Sonradan türeme yeni zenginlerin en güçlülere belediye meclisine âza olmak yolunu bulurlarken, iktisadi durumları bozulan ve artık yorgun düşen eski eşraf sahneden birer birer çekiliyordu. Böylece belediye meclisi, en ciir’etli ve başarılı insanların eline geçti. Meselâ Lübeck ve ITansa’nın Norveç’le olan münasebetleri, bu insanların sert ve hiç bir şeyden yılmayan tabiatla rına göre taayyün etmişti. XIII üçüncü yüzyılın ortalarında iktisat, teknik ve ticari zihniyet itibariyle Lübeck’ten çok geri olan Norveç, çok geçmeden Hansa’nın ticari hâkimiyeti diye tavsif edilebilecek olan bir nevi tabiiyeti altına girdi. Nor- vecin en mühim ihraç maddeleri olan balık ve tereyağı. Hansa tüccarlarının elinde idi. Bu hal. hakiki bir teşebbüs ruhunun. eğer tabir caizse, kapitalist bir ruhun zaferi idi. Fakat bununla beraber burada, iktisadi bakımdan zayıf olanların, kendilerini- sömürenlere karşı duydukları acı bir iğbi-

Tercümeler:

rar havasının yarattığı huzursuzluğu da gidermek mümkün olmadı. Mamafih bu kapitalist ruh. yalnız hususi kazanç sahasında kendini göstermiyor, aynı zamanda müşterek siyasi dâvalarda da cesaret ve fedakarlıkta bulunmayı bildiği için. Danimarka tehlikesini bertaraf etmek ve 1370 Straisund barışı gibi bir durum karatmak muvaffakiyetinin çarelerini de bulabiliyordu

ŞEHİR VE DEVLET

ilansa şehirlerinin Danimarka Kırallı YVaklemar'a karşı giriştikleri mücadele, hiç şüphesiz ki Alman şehirlerinin lemin etmiş oldukları muhtarlığın ve harici siyasette de lam hır* hareket serbestisine malik olmanın bir neticesi idi. Ancak bın şartlar mevcut olduğu takdirde hu gördüğümüz işleri başarmak mümkündü. Hal böyle olunca hatıra derhal devlet otoritesiyle, şehirlerin geçirmiş oldukları hu inkişaf seyri arasındaki münasebetin mahiyeti gelir. Devletle şehirler arasındaki münasebet her Avrupa memleketinde çok başka şekillerde gelişmiştir, lın durumu incelemek için yine Almamadan haşlamak suretiyle diğerlerine intikal edelim. Alırı ariyada devlet otoritesiyle, şehirlerin kendi kendilerini idare etmek hususundaki mücadeleleri, hiç bir zaman Saksonyal imparatorlar zamanında imparator otoritesinin korucusu olarak gözüken ve büyüoe kuvvet ve kudret kazanmış bulunan en yüksek şehir otoriteleriyle, şehir halkı arasındaki mücadeleye inhisar etmiş değildir. Şehirlilerin şehir hâkimlerde muhtarlık yolunda girişmiş oldukları mücadele, dolayı- »ile şehirleriu kiral ve imparatorla olan münasebetlerini de ilgilendirir. Dördüncü Ilauri zamanında şehirlilerle şehir efendileri arasında çıkan ilk anlaşmazlıkla Kırallık menfaatlerde şehir halkı menfaatlerinin birleştiğini «görüyoruz. Dunu lâkin eden zamanlarda hu menfaat birliğinin dalla bariz olarak meydana çıktığı görülür. İhi devirde şehirliler, kiral ve imnarator tarafından, devlere fRpieh'aA doğrudan doğruva bağlı olan teVanın durumunu kuvvetlendirme imkânını veren ve kırallık otoritesini kmnvan itimada değer lor sunf lıalk olarak leläkki edilmektedir. Şehirlilerde, kuvvetli bir

Avrupa Şehri

kırallığı, şehir efendilerinin ölçsüz tahakküm arzu hırına ve prenslerin kendi hükümlerlik sahalalarını, şehirlerin iktisadi faaliyetlerini sekteye uğratacağı tabii olan gümrük duvarları ile çevirmek hususundaki temayüllerine karşı, en emin bir siper olarak görülüyordu. Daha sonraları feodal beylerin istiklalleri arttıkça ve şehirlerin bu beylerin emri altına girmeleri tehlikesi belirdikçe, bunların kıratlığı karşı olan bağılılıkları o nispette artıyordu. Fakat bütün bunlara rağmen Almanya'da merkezî otorite gittikçe zayıflıyordu, (terci sonraki Alman imparatorları da. evvelki gibi bir şehir politikası tâki) etmenin lüzumunu anlamıyor d. ğ Herli. Fakı! artık bunlar. mahallî prensler n menfaatlerine karşı yönelt ilması tabii olan bir şehirler politikası takip edemiyeeek kadar prenslerin yardımına muhtaç bir duruma düşmüşlerdi. İhi sebepten bövle bir politika takibine cesaret edemiyorlardı, lüiiyik TFoliensta^f'm immıra- torn ikinei Fredrik irili i bir adam tule bir sdür politikası takip etmek hususundaki arzularını, prensleri muğber etmek istememesi ve kalyadaki durumu göz önümle tutmamı mecbur bulunması dolamsivle daima teri: etmek zorunda k'dı- lıyordu. ikinci Fredrik'in oğlu İlanri, babasının vekili sda- tiyle Almanya'da büyük lur ilitivatsızlıkda bulbmmak sureti- le bir çok piskopos şehirleri halkile birleşende şehir efendileri aleyhine karşı bir sıra savaşırlara girişmek cesaretini göstermiş i. Fakat babası Fredrik. piskoposların rızası olmadan. ilân edilmiş bulunan muhtarlık haklarını 1231'de Bazena'da reddetmek ve tanınamak mecburiyetinde kaldı. İmparatoru bu hareketinde Mayans piskoposu İnvik cıfov; ıcı hu tedbir yalnız Mavmıs'la tatbik edilebildi. Şehirlerin muhtarlığı hareketi o kadar kuvvetli bir ecrevan İndi"1, almıştı ki artık İlnu. emir ve kararnamelerle durdurmağa imkan yoktu. Mahallî otoritelerle başa çıkacak kadar kuvvetli oldukları için şehirler, iivunralora rağmen inücadele etmene ve bildiklerini yapmağa devam ettiler.

Şehirler kırallıkla kendi aralarında bir menfaat birliği olduğuna hâlâ eskisi gibi kanideler. HobeimtırF hanedanının sahneden çekilip Almanya'da her kafadan bir ses çıkmağa başladığı, herkesin imparator olmak istediği fetret dev-

Tercümeler:

rinde. Ren şehirleri ittiadı, imparator intihabında bir vahdet- sağlamak, Reich'a ait arazi ve emlaki yağmadan korumak, birbirinin kanma susamış bütün sınıflar ve zümreler arasında bir barış temin etmek için .girişilmiş ve bidayette başarılar sağlamış olan büyük bir teşebbüstü. Şehirler kendi siyasi kuvvetlerinin memlekette barış ve nizamın da garantisi olduğuna kanidiler.

Şehirlerin muhtarlık hareketlerine müstakillen müessir olmaktan içtinap ettiği andan itibaren kiralık müessesesiyle kendiliklerinden muhtarlık kazanan şehirler arasındaki münasebetler başka bir istikamette gelişmiş. artık şehirlerim kiralığın sıkı otoritesi altına «irmesi imkansızlaşmıştı. Orta zaman sonlarına doğru, devletler hukuku bakımından prenslerin hâkimiyet sahaları kirala karşı nasıl bir durumda idiyse, şehirlerin hükümlanlık sahaları da aynı vaziyette idiler. Yalnız şehirler kiral için, diğerlerde mukayese edilemiyecek kadar büyük bir «relir kaynağı idiler. "Doğrudan doğruya kiralın hükümlanlığı altında bulunan ve sonradan «devlet şehirleri» namı verilen şehirler, başka hükümdarlara rehin edilmedikleri takdirde, her sene muayyen verdilerini ödemekte kusur etmezlerdi. Bundan başka muhtarlıklarını kazanmış olan piskopos şehirlerde beraber hu şehirler, kirala fevkalâdeden oldukça büyük miktarlarda vergiler verirler ve kiralığın daha bir çok yüklerine katlanırlardı. Bunlar, genel olarak kirala karşı olan mükellefiyetlerini seve seve yerine getiriyorlardı. Buna karşılık yalnız bir istekleri vardı, o da: her şehre, kendi hemşehrilerinden istediği gibi vergi tarh etmek hakkını tanımak.

Fetret, devrinden sonra şehirlerin kiralıklı olan münasebetleri, her hangi bir tabilik münasebetinden ziyade bir ittifak mahiyeti arz ediyordu. RU4 senesinde Frankfurt'da yapılan şehirler toplantısında, şehirlerin ancak imparatorlukla beraber yükselip düşebilecekleri süslenmişti. Bu fikirler, ruhani' ve dünyevi kuvvetler arasında şiddetli mücadeleler olduğu ve Bavveralı imimin smı Alman hükümdarı sı- fativle hu mücadelelere göğüs germek zorunda kaldığı zamanlarda ileri sürülüyordu. Bu mücadeleler esnasında Louis kendi tarafında yine en sadık olarak şehirleri buldu. Kıra-

Avrupa Şehri

la ve devlete karşı olan hu bağlılığın daha sonraki bir örneğini de, mahiyet itibariyle bu zamandan îama- miyle başka olan bir devirde, 1.002. senesinde Stras- bury şehrinin imparator Şarlken'e yönderdiyi ve kendisini Fransızların tecavüzlerinden korumasını dilediği meşhur feryatnamesinde yürüyoruz. İhı yazıda, imparatorun «şehri kaybolmaktan kurtarabileceği ve' onu Ren nehrinin bir ün divan haline yetirebileceği» süy eniyor ve bu suretle «bütün İlen havalisinin sükûna kavuşmasının mümkün olacağı» ilâve ediliyordu. Ondan sonra Strasburylular bu yardıma mukabil neler yapabildiklerini söylüyorlar ve böylece bir kerre daha aradaki münasebetin ancak bir ittifak münasebeti olabileceğini ihsas ettirmeğe de dikkat ediyorlardı.

Devlet şehirlerinin kırılla ve devletle olan bu ittifaka benzer münasebetlerini kavradıktan sonradır ki — bunlar orta zaman sonlarında ekserisi cemin Almanyada olmak üzere altmış, yetmiş kadar şehirdi — bunların yerele Almanva içinde ve yerekso Almanya dışında gösterdikleri siyasi faaliyeti anlamak mümkün olur. 1250 senesinden XIV üncü yüzyılın sonlarına kadar şehirler, birhirleriyle ve diğer teşekküllerle yapmış oldukları ittifakları, kiralın vermiş oldu- -ğu haklara dayanarak yaşıyorlar ve bunu yay et tabiî buluyorlardı. flerçi 1250 senesinde çıkarılan altın ferman, şehirlere ancak mevcut dirlik ve düzenlik havasını bozmamaları kaviliyle ittifaklar yapabileceklerini şart koşmuş, fakat buna rağmen arzu edilen netice elde edilmemişti. Bundan sonra da şehirler arasında ittifaklar kurulun kurulmaması, şehirlerle prensim arasındaki münasebetlerin aldığı şekle bağlı bir mesele olarak- kalmakta devanı etl i.

Ekseri Alman prensliklerinde de şehirlerdi prenslerle olan münasebeti XV inci yüzyıla kadar bir ittifak karakteri arzetli. Mahallî hükümdarlar da. yanı başlarında bir takım yabancı hükümrânlık haklarına tahammül edemeyecek kadar tekamül etmiş bir hükümrânlık durumuna henüz malik bulunmuyorlardı. TTakiki mahallî devletler henüz tam olarak teşekkül etmiş değildi. Bunlar oluş halinde idiler ve hidayette prensin haiz olduğu bir kae miinfinit haktan başka bir hnknka da malik değildiler. Bu durum, bilhassa ürensın se-

Tercümeler:

liirlerle olan münasebetlerinde büsbütün bariz bir şekilde gözükiyordu. Bu şehirlerden bir çoğunun mahallî hükümdarla olan alâkası ancak kuru bir saygı tezahüründen ibaretti. Prensler, şehirlerde müstahkem bir ikametgâhta oturmak hakkından mahrumdular. 1300 tarihlerinde AVismar şehri, memleketin hükümdarı olan Meklenburg prensinin bu çeşit bir talebini reddetmişti 1311 senesinde yine aynı şehir, diğer prenslerden de yardım gören Meklenburg prensine yenildiği halde, kendisinden prensliğin dışındaki diğer yabancı şehirlerle ittifak etmek hakkını nezetmek kimsenin hatırına gelmemişti. Şehir, sonraları bu hakkından fazlasıyla faydalanmanın yolunu bulmuş. Hansa şehirler ittihadının en sadık üyelerinden birisi olarak kalmıştı.

Prensler, kendi toprakları içerisindeki şehirlerin diğerleriyle bir ittifak politikası takip etmelerinin mahzurlarını . ekseriya çok acı bir şekilde görüyorlardı. Meselâ 1485 senesinde- Rostook, müttefiki bulunduğu şehirlerin bir kararıyla prenslerden birine mensup bir memuru ve hizmetçisini lıay-Pnflukla itham ederek idam ettirdi. Bu adam, eski hukuka aykırı olarak, prensin sahiller hakkında iddia ettiği bazı imtiyazlara göre hareket etmiş ve bu hal, prene bu hakları tanımak istemiyen şehirlerce bir cinayet telâkki edilmişti. Mahallî hükümet tonrakları üzerindeki şehirlerden prenlere karşı bağımsızlıklarını en çok koruyabilenler sahil şehirleri ^muştur. Bunların denizlerdeki kuvvet ve iktidarı meselâ XVI neı yüzyılda Wismar'ldarla Bostock'luların, prenslerine kendi limanlarından faydalanmalarına müsaade etmeyecek kadar büyüktü. Denizde hâkim bir durumda bulunmaları, bu şehirlerin birbirlerine karşı olan askerî yardımlarını, Almanya içindeki şehirlerin birbirlerine yaptıkları askerî yardımlara nazaran daha müessir bir bale sokuyordu.

Fakat prenslerin kudret ve hâkimiyetlerinin erkenden geliştiği yerlerde, meselâ Avusturyada vaziyet başka türlü idi. Viyama'nın devlet şehri karakteri daha XIII üncü yüzyılda iken silinip gitmişti. Şehir, mahallî hükümdarların sıkı ve şiddetli hükümet otoriteleri altına girmişti. Avusturya şehirleri arasında ne bir ittifak sistemi ve ne de anlaşmalar

Avrupa Şehri

mevcuttu. Şehirlerin iç işlerimle, mesela müterakim emlak verdilerinin tesviye suretine ait işlerde bile mahallî hükümdar. çok erkmi gelişmeye başlayan dikkate değer bir miltakiyet zihniyetinden mülhem idari tedbirim- almakta kusur etmiyordu. Fakat bununla beraber Avusturya bir istisna teşkil ediyordu. Orta zaman zihniyetine yöre sıkı bir disipline tabi olan toton şövalyelerinin hiükümrnhk sahaları içerisindeki şehirler bile, topraklarında yaşadıkları memleketin bü- yüyiine karşı, evvelâ kendi aralarında ve sonra da hep birden Hansa ile ittifaklar akdetmişlerdi. Hansa şehirlerinin, muhtelif mahallî hükümdarlarla olan irersek ve oynak münasebetlerinin mahiyetini bilmeden Hansa politikasını anlamaca imkân yoktur. Pşu şehirlerin animle üei. Lübeck. Haslar. Hortmuud devlet şehirleri idi ve doğrudan doğruya imparatora tâbidiler. 1389 senesinde Hortmuud, kendisinden levlet şehri haklarını almak isteyen fakat muvaffak olamı- vanı bir pr^uslen ittifakiyle mücadele etmek zorunda kalmıştı. Almanıyada 1400 tarihinden itibaren prensip itibariyle şehirle -devlet arasındaki münasebetler sahasında bir derişiklik ve umumiyetle hu alanda başka bir devrin belirtileri cörülmece başladı. Bu devirde devlet kudret ve hiükümranlığı imparatorluk denil, artık birer devlet bünyesi sahibi olmak suretile tam mânasiyle teşekkül etmiş bulunan mahallî hükümetler temsil etmece başladılar.

XV inci yüzyıla kadar İtalyan şehirlerinin çelişmesi, hiç olmazsa devlete karşı olan durumları bakımından Almanya- dakinin aynı olmuştur. Muhtarlıklarını kazanmak yolunda Alman şehirlerine öneyak oldukları cibi, bu muhtarlığı ve ittifaklar akdetmek hakkını da daha XTF nei yüzyılda imparatora kabul ve tasdik ettirmiş bulunuyorlardı, imparator birinci Fredrik ile çirişmiş oldukları meşlrur mücadele sonunda bu şehirlere kesin olarak toprak bütünlüklerini. Konsüllerin serbest seçimini ve bilhassa birbirleriyle serbest anlaşmalar ve ittifaklar yapmak hakkını elde etmişlerdi. İmparatoru11 1183 Konstans harisiyle İtalyan ş-diirlerine verdiği bu haklara karşılık', kendisinin pide ettiği faydaların amelî bir neticesi görülmedi. Çünkü altıncı Hanri zamanında mukad-

Tercümeler:

des Koma - Cermen imparatorlusunun İtalya siyaseti tania- miyle iflâs etmiş bulunuyordu, ikinci Fredrik'in biyyik bir teşkilât kurmak suretiyle İtalyan şehirlerini merkezî ve mutlak bir idare sistemine bağlamak yolundaki gayretleri de boşa yitti. Mukaddes Koma - Cermen imparatorluğunun bütün Avrupa Hristiyanlığım ieine almak isteyen bu siyasetine doğrudan doğruya sahne olmuş bulunan iki memleketin Almanya ile İtalyanın bilhassa bu siyasetin kurbanları olmaları ve ikisinin de millî birer devlet kuramayıp parçalanmaları dikkate değer manalı bir hâdisedir. Yalnız Balyada. Eski imparatorlu! toprakları üzerinde teşekkül eden mahallî hükümetlerin kuruluşunda şehirlerin oynadığı 1-ol. Almanı- yadakininden çok daim kuvvetli olmuştur. Almanyâda devlet miîessesesinin gelişmesi bakımından istikbal, daha zivade taşranın feodal prenslikleri lebine inkişaf etmiştir. Niirn- bevlerin ve hükümdarların toprakları yanında ve içinde ya- berg gibi en geniş topraklara malik bulunanlarda dahil olduğu halde, Alman devlet - şehirlerinin hükümlanlık sahaları o kadar büyük değildi. Devlet - şehirleri arasında bulunmıyan ve daha ziyade taşra karakterli olan şehirler de hakiki bağımsızlıklarım. en müsait hallerde ancak XV inei yüzyıl ortalarına kadar koruyabilmişlerdir. Halbuki İtalyaıla bu, böyle olmamıştı. Burada .şalı irim. Almanyada olduğu gibi feodal şamağa çalışmamışlar, sabalarım bu beyleriñ aleyhine genişleterek faaliyetlerini, bir şehir - devlet hududunun diğer bir şehir - devlet hududiyle birleşmesini temin ediiiPİve kadar devam ettirmişlerdir. Taşrada yaşayan asillerin, ikbal ve saadetlerini aueak şehirlerin muvaffakiyetinde aramaları için gereken bütün şartlar yaratıldı. Boylere şehirlerin yüksek tabakaları eski mi'drranis durumlarım (yalnız Venedik müstesna) kaybettiler. Büyük şehirlerin her birinde, çeşitli siyasi kanaatlere malik aileler birbirlerine karşı bir kin ve güvensizlik havası içerisinde yaşıyorlardı. Bunlara bir de. loncalarda teşkilâtlanmış bir halde olan avam halkın, siyasi kuvveti eline geçirmek gayretini de ilave etmek lâzımdır.

Boylere eski beledyve meelislerinin temellerini teşkil eden, kendi içinde miivazenesini bulmuş ve kousiillük ma-

Avrupa Şehri

kamlarını rahatça doldurabilecek durumda olan yüksek tabaka sarsılmış bulunuyordu. Zaten yüksek aileler arasındaki kavyalar konsüllük sandalyelerini işyal etmek içindi. Avrupa da belediye meclisleri statüsünü mücadelelerle kabul ettiren ilk memleket olmak şöhetini haiz bulunan İtalya, 1200 tarihlerinde mahallin yabancıları bulunan ve kodoşta denilen bir takım idarecilerin emri altına yirmeye razı olmuştu. Mahalin aile havyalarına karışmamış olan ve yüksek mevki sâ- liibi bulunan bn yabancı adamlar, umumi huzur ve emniyetin korucusu ve bilhassa şehirlerde sükunu iade etmenin ye- yâne âmili olarak yürünmeye başlamışlardı. Kaza hak ve salâhiyetleri ekseriya bunların elinde okluyu yibi, askerî komuta makamını da bunlar işy'al ediyordu. Podesta'lar yüksek ücretler alan ve muayyen bir müddet için kullanılan profesyonel bir memur sınıfı idi. Pandamı sık kontrol edilmesi Ve sık vk değıştirilmeleri lâzım yeliyordu. Pir şahsın arka arkaya muhtelif şehirlerin Podesta'lığını akliyi ve çok defa da şehirlerin bu şahısları birbirleriyle deyiştirdik- leri vaki olurdu. Podesta'lık kârlı, fakat aynı zamanda tehlikeli bir işti. Pazı asıl aileler kendi mensuplarını her zaman, kâh şurada, kâh burada bu makama ye~ çirmeye muvaffak olmuşlardı. Pu makam da şehirlerde sükûnu temdi edememeye başlayınca, ekseriya bunun istihalesinden şehirde en yüksek otoriteyi temsil eden yeni bir şekil. sinyorhık meydana çıktı. Sinyorluk müessesesi zamanında İtalyan şehir - devletleri en parlak ve muhteşem devirlerini yaşamışlar, fakat aynı zamanda bn ililişamla beraber sıkıntı ve sarsıntılarının da envaivle karşılaşmışlardır. Pu devir Penaisance'm devlet hayatına ve sosyal sallaya yetirmiş oldu yu derişikliklerin en hiiyik âmillerinden biri olmuştur. Pütiin bunlara nazaran, İtalyan şehirlerinin yeçirmiş oldukları nevi salısına münhasır tekâmülün neticesini şu şekilde tebarüz ettirebiliriz: Muhtarlıklarını elde etmiş olan şehirler, bütün taşrayı kendi nüfuzları altını almışlar, fakat yüksek tabakayı teşkil eden zümreler arasındaki kavyalar ve asayı tabakaların iktidarı ele yeçirmek hususundaki mücadeleleri neticesi olarak, aristokrat devlet şekillerini lâ~ yıkı veçhile işletebilmek imkânından malımın olmuşlardır.

Tercümeler:

Öyle ki bu şehirler meydana çıkan anarşiden kurtulmak çaresini bir şahsın hudutsuz diktatörlüğünde arayacak kadar buhranlar içerisinde yuvarlanıyorlardı. Röyleee İtalya ve Almanyadaki siyasi gelişmelerin neticesi olarak, şehirler, prens ve kurallara karşı başlı basma bir harici siyaset takip etmelerini mümkün kılacak derecede bir hazımsızlık elde edinişlerdi.

Papalıkla imparatorluk arasında cereyan eden hâkimiyet mücadelelerinin meşbun lesirlerine maruz kalmamış bulunan memleketlerde, devletle şehir arasındaki münasebetler meselesi. tamamiyle başka bir şekilde çözülmüştü. Bu keyfiyet bu memleketlerde, bilhassa Fransa ve İngilterede biç olmazsa devletin it; durumuna ait münasebetler bakımından ciddi neticeler dozunla.

Almanyada altıncı İlanri'nin ani ölümüyle meydana çıkan buhranlı devre tekabül eden zamanda, yani 1200 senelerine doğru Fransada kiralılığın yükselişi başlar. Kuralla şehirlerin müşterek menfaatleri, onları feodal beylere karşı giriştikleri mücadelede birleştirmişti. Başlarındaki feodal bevj atmağa muvaffak olan şehirler, kiralda kendilerine bir dayanak buluyorlar ve onda bağımsızlıklarını garanti edecek bir kuvvet arıyorlardı. Bunlara serbest şehir deniyordu. Kral, bu şehirlerin büyük mücadeleler neticesinde elde etmiş oldukları hukuk durumu, kendine ait salâhiyetler çerçevesi içerisinde tasdik ediyor, fakat bu suretle onları, bidayette hemen hemen biç farkına varılmamakla beraber, kırıtlığın yüksek hükümranlığı altına sokmuş oluyordu. Fide etmiş oldukları hukukun kirai tarafından bilhassa himayesini isteyen şehirler, az çok kendi kendilerine mahsus bir komünal idareye malik olmakla beraber, yine munislerin İdarî müdahalelerinden kurtulamıyanbirdi. Bu şehirlerde prensler, idarenin malî, kazaî ve askeri isleri gibi mühim kısımlarını ellerinde bulunduruyorlar. hattâ şehrin en büyük memuru olan Meire'in inthabına «Killi tesir yapnaktan geri durmuyorlardı. İşte haklarının kral tarafından himaye edilmesine en ziyade bunlar muhtaçtı. Fakat kiral da doğrudan doğruya kendi hükümranlılık sabasında bulunan yerlerdeki şehir-

Avrupa Şehri

erde aynı salâhiyetlere malikti. Paris, bu şehirlerin mî mühimlerinden biri idi. XII inci yüzyıldan itibaren Puriste, Paris llansası d;f denilen tüccarlar loncasının (Marchands de l'eau) komiinal hareketlerin önderlisini yaptığı açıkça yürütmektedir. Bilhassa Pariste, bn büyük tüccarlar loncasının Fen nehri üzerindeki ticaret inhisarım ne kadar büyük bir kıskançlıkla koruduğunu, şehrin kendi kendini idare etme yolundaki arzularının ne kadar büyük hir müdafii kesildiğini. aynı zamanda hususî hukuk hükümleri dahilinde imtiyazlı olan bu teşekkülün sonradan nasıl bir kamu hukuku müessesesi halini aidiyim safha safha takıp ve tesbit etmek mümkün olmaktadır. Fakat bütün bunlar, kendi kendini idare salâhiyetlerinin mahdud olmasına bir mâni teşkil etmemiştir. Paris mahallî idaresinin başında kiralın adamı. Pre- v o t Kova! bulunuvordu. 'K ilip Oyiist zamanında bazı zencinler. Prevût makamını kirahyarak şehrin muteber edelerine kiralın şehir üzerindeki hükümlerlik haklarına iştirak etmeyi temin ve asrın ortasında Parisliler bu mühim mevkii doğamdan doğruya işyal etmek hakkını elde ettiler. Bıı andan itibaren Prevot Koyal kiralın alelade bir memuru halini aldı. Kırat Filip Oyiist İliç şüphesiz ki Fransız şehirlilerinin hakiki bir dostu idi. Muayyen maaşlar alan memurlariyle kı- railık idare makinesi şehirlilerin faaliyet sahalarına prenslerinkinden daha yakın ve daha uysal bulunuyordu. Filip Oyiist Paris Marchands de L'eau'larınm yakından görmüş oldukları veçhile her türlü iktisadi faaliyeti tutmaya ve desteklemeye amade idi. Bundan başka, bu kıral. tasmun umumi idare işlerine iştirak ettirmekle şehir balkını büyük devlet hizmetleriyle ilgilendiriyordu. Arzı Mukaddeste bulunduğu zaman kıratlık hâzinesini, hattâ kırallık mührünü altı muteber Parislice emanet etmişti. Biiliin şehirlerde kırallık memurlarının yanında şehir halkından mümessiller de vardı. Filip tek ve mütecanis bir devlet idaresi kurmak hususunda şehirlilerin pratik zekâsından istifade etmeği çok iyi bilmişte Fakat bununla beraber devleti takvive etme yolundaki faaliyetlerinde, şehirlere devlet haklarından fedakârlık yapmak surtiyle imtiyazlar tanıi"m'0 rnulmbfP. Fsasımı bir taraftan feodal beylerin haklarını tahdit etmeğe ve onları kı-

Tercümeler:

rallığa muti birhalce getirmeğe çalışırken, diğer taraftan şehirlerin muhtarlık arzularını tam manasıyla talinin eder yollu bir siyaset takip etmek mânâsız bir hareket olurdu.

Doğrudan doğruya Fransız kırıallannın hükümranlığı altında bulunan Fransız toprakları kısmında, seli iri erin İtalya ve Almanıyadakiine benzer bir şekilde tanı bir istiklâle kavuşmalarına imkân olmadığı Fil ip Ogiist zama müdanberi anlaşılmıştı. Filip'in başladığını halefleri plânlı bir şekilde devam ettirdiler. Kıra İlğın kuvveti cenuba doğru yayıldıkça. konsüllerle idare edilen cemi]) şehirlerinin ve şimali' doğru genişledikçe, koniinal idareye malik WiHes libres denilen serbest şehirlerin bağımsızlıklarından eser kalmıyordu. Kını&üllük makamlarım işgal eden zengin ailelerle aşağı tabaka halkın arasındaki anlaşmazlıklardan maharetle istifade eden kurallar, bunları birbirine karşı kullanmak imkânım elde ettiler. Bu şehirler de kendilerinin podesta'lıkla (vesayetle) idare edilmelerinden başka çare görmediklerine göre, bu keyfiyet onların dış müdahalelere ne kadar müsait bir durumda olduklarını açıkça gösterir. XII inci yüzyılın Fransız şehirleri, bilhassa hukukî durumları bakımından, Alman şehirlerine nazaran birbirinden farklı, daha çok tiplere ayrılmış bulunuyordu, (lerçi bu farklılıklar haricen varlıklarım muhafaza ediyor gibi görünmekle beraber, hakikatte, kıratlığın birleştirici gayretleri neticesi olarak kaybolmuşlardı, (düzel Filip zamanında şehirlerin, kırıallığm ve memurlarının hüküm ve nüfuzu altına girmesi tamamlanmıştı. Mamafih şehirler, maliye, adalet ve polis işleri gibi sabalarda muhtarlık haklarını muhafaza ediyorlardı. Bununla beraber bu haklar, hiç bir zaman bu sabalarda vukubulan lıakikî veyahut müdahaleye hak kazandırarak şekilde uydurulmuş bir yolsuzluğun, devlet müdahalesine maruz kalmamasını temin edecek bir kuvvette değildi. Devlet istediği zaman her işe müdahale edebiliyordu.

Bu şartlar içinde, Fransız şehirlerinin, hükümranlığı altında bulundukları devletin gidişatıyla şiddetle ilgilenmeleri tabii idi. Hariçte ve dahilde hakkın ve adaletin timsali sayılan Sen Lui zamanında (1226 - 1270) tahdit edilmiş hak-

Avrupa Şehri

İarına rağmen şehirliilerin durumu çok iyi idi. düzel Filip'in idare sistemi ise (1281 - 12.14), hukukî ve edebî kültüre malik olan her şehirliye, o zamana kadar görülmemiş derecede büyük yükselme imkânları vermişti. Şehir halkından olan ve sonradan kendilerine noblesse de la robe denilen bir çok kimseler, kıratlık istişare meclisinde, devletin inalı idaresinde ve umumi idare işlerinde mevki sahibi olmağa' başlamışlardı. 12u yeni burjuva hukuk kiimirünün yarattığı rın Olmadan, Fransada sonradan büyük bir önem kazanmış olan parlâmento, sayıştay. eyalet umumi meclisleri gibi teşekküllerin yaşamasına imkan olamazdı. Aneak bu kültür sayesinde feodal sistemin ruhu öldiirülebilmşti.

Sarayda ancak feodal beyler üstünlüğü elde ettikleri zaman bu vaziyet değişiyordu. Bununla beraber durumun şehirliilere müsait olmadığı zamanlarda, umumi, felâket anlarında bile şehirliilerden bazı insanlar çıkıyor ve vaziyete hâkim bir rol oynuyorlardı. Meselâ kiralın İngilizlere esir düştüğü 1350 senesinin korkunç mağlûbiyetinde ortaya çıkan ve bir lider rolü oynayan adam, Paris tüccarları loncasının başkanı Etienne Mareel idi. Asilzadeler sözlerini geçirecek bir üstünlük elde ettikleri vakit, bu yeni İyeden de daha fena durumlara düşüldüğü vaki oluyordu. Fransız kıralığı Flander şehirlerine karşı zafer kazandığı zaman, VI nıcı Şarkın etrafındaki asilzadelerin şehirliilere karşı duydukları kinin derecesi en son haddine varmıştı. Bunun neticesi olarak Paris, daha hâlâ tüccarlar loncası tarafından temsil edilmekte bulunan beledî haklarını kaybetti. Fakat büsbütün başka çap ve istidatta bir adam olan Yedinci Şarl iş başına geçtiği zaman, kendisiyle şehirliiler arasımıla derhal yeniden samimi münasebetler kurdu. Paris balkının İngiliz hâkimiyetine karşı duydukları şuurulu nefret, şehrin tekrar kırallık ordusu tarafından zaptım kolaylaştıran en niiliim âmil oldu.

İngiltere ile harp sona ermiş, yoksulluk ve sefalet bir dereceye kadar geçiştirilmişti. Şehirliiler, eski muhtarlık haklarının bakiyeleri üzerinde ayak diremekten ziyade, ne bahasına olursa olsun sulh içinde yaşamak istiyorlardı. Do-

Tercümeler:

kuz uncu Lui ve güzel Filip zamanın daıberi tatbik edilmekte bulunan malî kontrol, ve şehirlerin İktisadî kudretinin kiral tarafından sömürülmesi işi bundan sonra daha esaslı bir şekilde tatbik edilmeğe başlandı. Yeniden şehirlerin otonam lıaklarının muhafaza edilmesine veyahut artırılmasına hiç bir suretle müsait olmıyan şiddetli bir merkezîyetçiliğe doğru yüründü. Paris ve Ruen şehirleri, bu merkezîyetçiliğin tesirlerini bilhassa ticaret politikası sahasında duydular: Bu iki şehir, ötedenberi Sen iebri ticaretinin inhisarı için bir- birleriyle çekişir dururlardı, (terci bu mesele fiilen Paris şehri lehine bir gelişme göstermiş idiyse de. Ruen yine haklarından vazgeçmek istemediğinden münazaa devam ediyordu. Nihayet 1450 senesinde Yedinci Şark inhisar haklarını kaldırmakla meseleyi her iki tarafın da beklemediği bir şekilde halletti. Merkezîyetçilik, şehirliere harbin yaptığı büyük tahribattan sonra, İktisadî kalkınma imkânını veriyor ve onların varlığını arttırıyordu. Bu politikanın tatbikatından olmak üzere memlekete bilhassa İngiliz mensucatının ithali menedildi; ve bu tedbir Fransız mensucat sanayiinin kuvvetle gelişmesine sebep oldu. Şehirlielerden bazıları, devletin ticaret ve iktisat siyasetine tesir ve hatta onu bu yolda teşvik ediyorlardı. Güzel Filin zamanında olduğu gibi, şimdi de burjuvalar yeniden kiralılık hükümetinin müşavirleri rolünü oynamağa ve hükümet memuriyetlerinde bulunmağa başladılar.

Devlet kuvvetlerinin, kiralılığın emrinde merkezileştirilmesi, bilhassa XI inci Lui'nin (1461 - 1484) esas siyasetini teşkil etmiştir. Filip Ogiist devrinde olduğu gibi, bu zamanda da devlet ve şehrin müşterek menfaatlerini birbirine bağlayan bağlar daha fazla kuvvetlendi. Şehirlerin ihtiyar ettiği fedakârlıklar ne kadar büyük olursa olsun hepsi, nefret edilen feodalitenin bertaraf edilmesi uğruna seve seve yapılıyordu. Bunun için Tmi, en fazla şehirlerin emlak sahiplerine ve varlıklı tüccarlarına dayanıyordu. Bu çeşit, halkı daha varlıklı bir hale getirmek, Fransız ekonomisini zengin ve müstakil yapmak, Fransız tahtının bu ilk merkantilist hükümdarının büyük ve yeni plânlarını teşkil ediyordu. Bu he-

Avrupa Şehri

defe erişmek için bir çok yollardan yüründü. Fransaya çok mal satan; fakat oradan fazla bir şey almayan Venediklilerin aracı rollerini bertaraf etmek için doğrudan doğruya İskenderiye ile münasebeti temin edecek bir deniz yolu arandı. Bu işler tatlılıkla yürümediği takdirde şiddete de müracaat etmekten çekinilmedi. İtalyan ipeklilerinin satın alınmasıyla harice giden büyük meblağların memlekette kalması için kırı! bu endüstriyi Liyon'a elbedecek (1466) ve burada kurulmasını temin edecek tecrübe mahiyetinde bazı teşebbüslere girişti. Liyon şehri zorluklar çıkarınca bu işi Tur şehri üzerine aldı. 1480 senesinde Tır'da ilk ipekçiler loncası kuruldu. Bu loncaya 22 İtalyan, bir Rumi, iki Burgonyalı ve ipek dokumacılığını yeni öğrenen on altı Fransız dahil oldu. XVI inci asrın ilk yarısında Fransa da ipek dokumacılığında müstakil iş gören sekiz yüz ustanın ve üç dört bin kadar kalfanın bulunması, menşei ecnebi olan bir sanayii devlet teşebbüsüyle memlekette kurma tecrübesinin ne kadar muvaffak olduğunu gösterir. Cenevre panayırlarına kimsenin gitmesine müsaade edilmediği halde Lion panayırlarına ziyaretçi celbi için her çareye baş vuruldu. Şimalin Hollandalılar, Flamanlar gibi denizci milletleri ve Alman Hansa siyle ticaret anlaşmaları yapıldı. İngiltere ile 1475 senesinde yapılan bir anlaşma, ticaret sahasında devam edegeleli harp durumunu ortadan kaldırdı. Zamanına göre fevkalâde sayılması lâzım gelen bu ticaret ve iktisat politikasının faydalı tesirlerine, şüphesiz ki evvelâ Fransız şehirleri ve burjuvazisi maruz kaldı. Fakat buna rağmen teşebbüs artık tamamiyle kırıllığın elinde idi.

Sıkı ve disiplinli surette teşkilâtlanmış olan bir devlette, Fransız şehirlieleri yüz sene harbinin korkunç tahribatından kendilerini çabucak toparladılar. Fransız burjuvazisinin o -zamanki durumunu, kendi elinde kalmış olan bazı mahdut idare bak ve salâhiyetleriyle ölçmek doğru olmaz. Bu sınıfın orta zaman boyunca kendi kendini idare etmek hususundaki muhtar haklarından yaptığı fedakârlıklar daima millî devletin kuvvetlenmesine sebep oldu. Şehirlieler, mahallî kuvvet ve salâhiyetler sahasında kaybettikleri hakları.

Tercümeler:

mülkini devlet hizmetlerine iştirak etmek suretiyle yeniden veda ha büyük ölçüde elde etmiş oldular. Birinci Fransuva'nın ilk zamanlarına kadar kiral müşavirlerinin çoğunun burjuvalardan olması âdetti. Yeni zamanlara girilirken, Fransız şehirlerinin ticaret işleri hiç bir maniaya uğramadan tam bir gelişme halinde idiler. Fransız kırıllarının girişmiş oldukları İtalya harpleri bu gelişmeye zarardan ziyade fayda verdiler. 1500 tarihlerinde Fransız burjuvazisi, artık kendisinin devlet hayatındaki hissesinin neden ibaret olduğunu iyiden iyiye biliyordu. Millî birlik, burjuvaziye, devlet kuvvetinin sağlam dayanağını temin etmişti.

Şehir ve devlet arasındaki münasebetlerin gelişme seyri İngilterede de aynı neticeleri doğurdu. Burada elde edilen ve İngiliz orta zamanının bilançosunu kapayan kazançlı netice, İngiliz tarihinin sonraki devirlerinde. Fransadaki kadar tehlikeye düşmemiş bulunması bakımından daha önemlidir. Kıratlığın çok erkenden İngiliz şehirleri içip. Almanya ve hattâ Fransaya nazaran, ne kadar başka bir önem kazandığını anlamak üzere bilhassa şehirleri ilgilendiren bir meselenin İngilteredeki durumunu hatırlamak kâfidir: İkinci Hanri zamanında (1154 - 1189) bütün İngiltere'ye şamil olmak üzere para basma hakkı, Londra merkezileştirilerek kirala verildi. Bu önemli hak Fransada ancak 1262 senesinde kirala tanınırken, Almanyada mahallî hükümdarların elinde bir çok parçalara bölünmüştü. İngilterede ölçü, tartı ve gümrükler de aynı şekilde merkezileştirilmişti. XII inci yüzyılın sonlarında Almanyayı ziyaret eden bir İngiliz, her yerde hadsiz hesapsız gümrük duvarlarıyla karşılaşınca bu Alman «saçmasına» şaşa kaldı, mtrilizin hayreti"1 taaccüp etmemelidir; çünkü o zaman dahi İngilterede kiralık hudutları içinde gümrükler kurmak kimsenin haddi değildi.

İngiliz şehirleri bakımından devletle şehir arasındaki münasebetler, devletin oradaki telâkki tarzına uygun bir şekilde gelişmiştir. Londra müstesna olmak üzere nüfusları az ve Avrupa kıtasındaki şehirlere nazaran oldukça geri olan İngiliz şehirlerinin XTF inci yüzyıldan itibaren muhtarlık elde etmek yolunda bir takım hareketlere giriştikleri görül-

Avrupa Şehri

inektedir. Bu hareketlerin ele basıları, 1200 tarihlerinde meydana çıktıkları anlaşılan meselâ İpsıvıçlı şehrinin on iki kişiden ibaret ihtiyar heyetine benzer. Oligarşik zümreler teşkil eden mahallî memurlardı. Bu İngiliz şehirlerinde tüccar loncaları, İngiltereye mahsus bir özellik olmak üzere İktisadî faaliyetle ilgili herkesi içine aldığı için halkın geniş kitlelerinin şehir hayatına faal bir şekilde iştirakini temin ediyordu. Fakat ister bu şehirlerde olsun, ister teşriî hayatta bir rol oynadıkları Londrada olsun, geniş kadrolariyle hayata müessir olan bu loncaların içinde en mühim önder vazifelerini görenler, ticarete zengin olmuş küçük aile grupları idi. Bu ailelerin en büyük gayesi şehir hâkiminin, yani ilk safta kiralın iltizam suretiyle bazı hükümranlıklarını, meselâ iptida vergi işlerini ve sonra memurların intihabı salâhiyetini o i de etmekti. Kuraldan hususî bir şehir mahkemesi kurma hakkı da alınmıştı. Fakat yine bununla beraber İm sahaların hiç birisinde kiralılığın otoritesi hakikî bir tazyike maruz kalmamıştı. Kiralın kndı-eti her ne olursa olsun prensip itibariyle yine her şeyin üstünde, kalmakta devam ediyordu. Kırallığa tehlikeli olabilecek bir muhtarlık hareketinin başından itibaren imkânsız olması dolavısıvle kiral, şehirlerdeki Oligarşik hareketleri destekliyebiliyordu. Yolsuzluklar baş gösterdiği takdirde o, daima müdahale etmek imkânına malikti. P»n cümleden olarak 1206 senesinde kiral dan, Londrada mültezim ailelerin fakir halka karşı takip ettikleri vergi siyaseti dolavısıvle çıkması muhtemel karışıklıkların doğuracağı tehlikeleri önlemek vazifesiyle mükellef 24 kişilik bir komisyon kurmuştu. Londra gibi bir şehir hile'daima, haddi zatında ehemmiyetsiz ufak bir hata yüzünden kiralın teveccühünü ve verdiği imtiyazları kaybetmek tehlikesi ile karşı karşıya idi. Buradaki kırıdık miessesesi, Avrupa kıtasındaki kiralılıkların tamamıyla kaybettikleri veyahut muvakkat olarak ellerinden kaçırdıkları bir çok hakları sımsıkı elinde tutuyordu. Zmaat işlerinin düzene konması ve loncalara talimat verilmesi umumiyetle belediye meclislerinin işi olmakla beraber, kiral her zaman son kararı verecek bir merci olarak telâkki ediliyordu. Avrupa kıtasında zengin ailelerle loncalar arasında iktidarı ele geçirmek uğ-

Tercümeler:

rumla yapılan savaşlar gibi mücadeleler İngilterede hemen hemen imkânsızdı. Kırallık makamı derhal müinazaalı partiler arasında girer, son sözü söyleyen bir hakem gibi müdahale ederdi. Kralın bu haklarına karşılık İngiliz şehirlerinin hepsi, daha doğrusu İngiliz şehirlerinin yüksek ve zengin tabakalarını teşkil eden bütün zümreler, kendilerine hâkim olan devletin mukadderatına parlamento vasıtasıyla müessir olma imkânına maliktiler. 1295 senesinden itibaren İngiliz burjuvazisi parlâmentoda mümessiller bulundurmağa başlamıştı. Tek bir şehir, muhtar bir idareye kavuşmak için nasıl kiral karşı pek ileri gidemiyor idiyse, kral da parlâmentoda, şehirliilerin vekillerine karşı aynı durumda bulunuyor, aneak onların iyi niyetiyle iş yapabilmek imkânını buluyordu. Kralın şehirli mebuslarla iyi geçinmek istemesi, yalnız bütçelerin tasdikini temin etmek zaruretinden ileri gelmiyordu; aynı zamanda kral mebuslara Lordlar Kamarasının kuvvetlerine karşı bir müteffik nazariyle bakıyordu. Böylece memleketin esas teşkilât duranın dolayısıyla kınadıkla yüksek burjuvazi sıkı menfaat birlikleri icabı bir araya gelmişlerdi. Fakat iki gül harbinin karışıklıkları bir tarafa bırakılacak olursa, Lordlar Kamarası, azalanım karşı da o kadar aşırı bir muhalefet göze çarpmıyordu. Avrupa kıtasında olduğu gibi bir tarafta asilzadelerden, diğer tarafta Halktan teşekkül etmiş iki büyük tezat karşı karşıya bulunmuyordu. Şehirliilerin yüksek tabakası, yalnız şehirlerinin evresi içerisinde yaşamakla yetinmiyor, aynı zamanda kendilerine komşu küçük toprak asilzadeleriyle sıkı münasebetler kırınmırdı. Bunların birleşmesinden yalnız Tırrillereve mahsus bulunan ve Lentry denilen bir sosyal tabaka doğmuştu. Bu tabaka, kendisine has bir elâslikiyleb* içine nıı- tehır burjuvaları aldığı kadar, hiç bir zaman kapalı lür kast teşkil etmemiş bulunan lordların istedikleri ve müistait oldukları takdirde, küçük oğullarını da alıyordu. Burjuvazinin (Jentry'ye gelirmiş olduğu başka bir karakter de cemiyetin yüksek tabakalarının, ticaret ve zmaat TiavativK devamlı bir temas halinde bulunmalarının kıbarlığı aykırı telâkki edilmemesi idi. Bu durum Avnıpadaki sosyal telâkkilerle taban tabana zıttı.

Avrupa Şehri

Bu burjuvazi, 1485 de Tudor- banedamnm başa geçmesi- le başlayan uzun bir sulh devresinin nimetlerinden istifade etti. Bu mesut durum, Tudor'ların her şeyden evvel iktisat sabasında İngiliz burjuvazisinin refahını temin eden siyasî tedbirler almış olmasından doğmuş değildi. Daha 1258 senesinde ihracatı menedilmek suretiyle yiiniin memlekette işlenmesi sağlanmak istenmişti. Fakat bu ve buna benzer bir kaç tedbirin müsmir olabilmesi için zaman çok erkendi. Ne- tekiin İngilizlerin mallarını yalnız İngiliz gemileriyle sevk edebilecekleri, buna riayet edilmediği takdirde malların müsadere edileceği hakkında 1381 de çıkarılan kanun da daha müsait bir zamanda tatbik edilmek üzere vaktinden evvel atılmış bir adımdan başka bir mâna ifade etmedi. İngiltere de iyi cins kumaşlar yapmak için XIV üncü yüzyılın ortasında kiral III üncü Edvarcl tarafından kurulan esaslar, yukarıki tedbirlerden daha mühimdi. Bu iş için Flânder dokumacıları memlekete celbedilerek yerleştirilmişti.

Gerçi bu zamanda İngiliz tüccarlarının ve bu meyaıda bilhassa yün işleriyle uğraşanların kazancı çoktu; fakat yine kiral yabancılara ve onların kredilerine çok muhtaçtı, hükümetin takip ettiği ticaret- politikasında, bilhassa Fran- sadaki harpler dolayısıvle boşalan kasalara para dolduracak tedbirlere esas teşkil eden noktai nazarların daha fazla revaç bulması tabii idi. Kıratlığın, memleketin bütün ikti- sait, hayatına hâkim olan kuvvetlerle iş birliği yapması bahis mevzuu idi. Maku bir egoizm ve yabancı düşmanı iç güdülerle hareket eden ve kuvvetli gelişmeler göstermiş bulunan yerli ticaret erbabivle sıkı bir iş birliği yapıldığı takdirde r"gilterenin çok kuvvetleneceği ileri sürülüyordu. 1436 .senesinde İngilizlerin ecnebi memleketlerle ticaret yapan zümrelerinin ruhunu aksettim ve zihniyetlerine tercüman olarak yazılmış bulunan «İngiliz devlet idaresi hakkında bir kitapçık» adlı eserde, kiralığa bu mânada bir iş birliği tavsiye edilmekte ve manzum olarak şöyle denmektedir:

«Tüccar korunduğu takdirde, en düşkün anımızda bile takatsiz kalacağımızdan korkmam. O zengin olursa, yurdumuz da asiller ve şehirlilerle beraber gelişir.»

Tercümeler:

Yüz sene harpleri biter bitmez TudoFiar, şehirliyle bit özlener uzlaşmayı yaptılar. Hanedanın ilk kralı VIIıncıHan- rı'nın, burjuva kralı olarak tavsif edilmiş olması sebepsiz değildir. Bu sülâle zamanında krallık tarafından idare edilen devlet, ve bu devletin manialariyle karşılaşmayan burjuvazinin birleşmesi neticesi olarak gayet faal ve önüne geçilmez bir birlik kurulmuş oldu. Bu birlik sonraki asırlarda İngilterenin muhteşem yükselişinin sağlam temellerini teşkil etti. Şehirli- erin bu ittifaktan elde ettikleri kazancı 1350 il 1530 seneleri arasındaki farkı göz önünde bulundurmak suretiyle anlamak kabildir: 1350 senelerinde şehirleri, büyüklük, nüfus ve önem bakımından Avrupa, ve bilhassa Alman şehirlerine nazaran çok geri olan bu memleketle ticaret ekseriyetle ecnebi tüccarların elimle iken. 1550 sularında yabancı tüccarlar memlekette atılmış ve bir zamanlar iktisadî bakımdan İngiltereye üstün olan memlekete, bilhassa Almanyaya İngilizlerin İktisadî nüfuzu başlamıştı.

Böylece Avrnpada belli başlı memleketlerde, şehir ve şehirliyle devlette olan münasebetlerinin im-eleimesi sona ermiş bulunuyor. Gerçi nazarlarımızı Pirene dağlarının ötesindeki memlekete ve İskandinavya yarını adasına uzatmak mümkündür. Fakat inkişafı, yukarıda tasvir ettiğimiz memleketlerin yürüdüğü yolda olan bu memleketler hakkında tafsilâta girişmek lüzumsuzdur. Ilabsbürg sülâlesi İspanyada. iktidarı ele geçirmeden evvel, bu memlekette krallık- la şehirler arasında çok sıkı münasebetler vardı. Lizbon gibi bir şehrin parlak devirleri, Portekiz'in deniz aşırı sahalarda da inkişaf eden bir derlet olarak yükseldiği zamanlara tesadüf eder. İsveçto şehirler, XTT! iincii yüzyılın ortalarından itibaren Falkung sülâlesinin takip ettiği siyaset sayesinde ve Aman elemanların yardımıyla ilk defa olarak kalkınmağa başlamışlardı. XIV üncü asrın başlangıcında bilhassa memleketinin yerli tüccarların himaye etmek suretiyle bir İskandinavya burjuvazisi yaratmağa çalışan Gustavc Wasa- yi hatırlamak yerinde olur. Bu kral, takip ettiği merkanti1 i si politika ile, o zamana kadar memleketini İktisadî vesayeti altına almış bulunan yabancı bir burjuvaziye ve şehir-

Avrupa Şehri

ier ittihadına, yani Alman Ilansasına karşı şuurlu bir mücadeleyle girişmişti.

Alman tüccarının durumunu İngiliz tüccarına nazaran zorlaştıran âmillerden birisi de İktisadî idi. Alman Hansası kuvvetini her şeyden evvel garbı Avrupa mamullerini şarkın ham maddeleriyle değiştirmek gibi büyük aracılık işleri yapmak sıretile temin ediyordu. Halbuki İngiliz tüccarları, evvelâ bizzat kendi memleketlerinde yabancı tüccarların gölge ve himayesine sığınarak bin zahmetle yetiştikten sonra, ticari faaliyetlerine esaslı destek vazifesi gören ve evsaf itibariyle yüksek olan İngiliz yününe malik bulunuyorlardı. XIV ncü yüzyıldan sonra da bu maddeye yine İngi!terede dokunulan sağlam ve kıymetli kumaşlar inzimam etti. Fakat yalnız bn sebep. Hansa ile İngiliz ticaretinde vukubulan ve bilhassa ki rai içe Elizabet zamanında İngiliz tüccarları lehine kat'î olarak takarrür eden esaslı değişikliği ah etmeğe kâfi değildir. XIV" üncii yüzyılın sonlarına kadar Alman şehirlerinin merkezî idareye karzı hemen hemen sorumsuz bîr durumda bulunmaları ve İktisadî sahada, bilhassa yabancı memleketlerde dahi, tanı bir hareket serbestisine sahip olmaları bu şehirlerin çok işine yaramıştı. Fakat XV inci yüzyıldan itibaren bu dunım şehirler için mahzurlu bir hal almağa başladı. Orta zaman sonlarına doğru İngiliz ve Fransız şehirlerinin ardında millî bir devletin bütün koruyucu kuvvetleri duruyordu. Halbuki Ahunu şehirleri için böyle bir merkezî kuvvetin himayesine güvenmeye imkân yoktu. Çünkü Almanya da bu zamanlarda artık merkezî bir devlet otoritesi mevcu değildi; burada artık XXV üncii yüzyıldan itibaren tam mân asile gelişmemiş olan küçük. dar ve mahdut imkânlı mahallî devlet taslakları şehirler için en büyük tehlikeyi teşkil ediyorlardı.

(Arkası var)

K O N F E R A N S L A R :

ZİRAİ KREDİNİN MAHİYETİ VE ESASLARI

*Kaymakamlar Kursu Beşinci Devresinde
Yusuf Saim At aşağım tarafından verilen
konferans.*

Ziraat ve hayvan yetiştirmek, millî ekonomimizin en mühim istihsal şubelerini teşkil ettiğinden, devlet mekanizmasının yürütülmesi işlerinde vazife alan sizler, bir çok ziraat mesleleriyle karşı karşıya bulunuyorsunuz. Çeşitli ziraat meseleleri arasında sizleri çok yakından ilgilendiren birisi de ziraî kredi mevzuudur. Nahiye müdürlüğünden valiliğe kadar idare teşkilâtımızda çalışırken, ziraat bölgesi olan her yerde, ziraî kredi ihtiyacı ve ziraî kredi müesseselerinin çalışmalarile ilgili çeşitli dileklerle karşılaşacaksınız. Bu mevzuların doğuracağı meseleler arasında, resen karar ve cevap vermek mevkiinde bulunacaksınız. Amelî çalışma hayatınızın bu mevzularda da sizden istediği ve beklediği bilgi gözönünde tutularak, bize tahsis edilen üç konferans saatinde, ziraî kredi mevzuları üzerinde toplu bir fikir vermeğe çalışacağız.

Zirai kredi ilk bakışta akla gelebileceği gibi basit bir mevzu değildir. Zirai kredinin, bir milletin yaşama ve çalışması ile doğrudan doğruya ve bilvasıta ilgili olduğu muhtelif sahalar vardır. Zirai kredi mevzuunu tetkik ederken evvelâ, ziraatte kredi ihtiyacını doğuran sebepler üzerinde durmak lâzımdır. Bu sebepler çeşitlidir, ve esas itibariyle dört grup altında toplamak mümkündür.

- 1 — Tabii hadiselerden doğan zararlar,
- 2 — Hastalıkların, haşerelerin ve hayvanların sebebiyet verdiği zararlar,
- 3 — Harbler ve muhaceret,
- 4 — Ekonomik ve sosyal sebepler,

Zirai Kredi

Bu sebepleri ayrı ayrı kısaca inceleyelim:

1 — Tabii hadiselerden doğan zararlar: Muhtelif şekillerdeki tabii hadiseler tesirile, zirai istihsalde muhtelif kıyasta ve mahiyette zararlar husule gelmektedir. Tabiatın zararlı tesirler yapan tezahüratı, zirai istihsal için normal sayılmıyan meteoroloji hadiseleridir. Bu gibi zararlı tabii hadiselerin en mühimleri kuraklık, su baskınları, don, dolu, şiddetli soğuklar ve yersarsıntılardır. Kuraklığın, su baskınlarının ve yersarsıntılarının büyük zararlarını yurdumuzda hemen her sene görmekteyiz.

2 — Ziraatte zarar ıka eden hastalıklar ve haşereler çeşitlidir. Hemen her nevi nebatın kendine mahsus muhtelif hastalıkları ve haşereleri vardır.,

Zirai işletmelerin faaliyetleri, tabii hâdiselerin, hastalıkların ve haşerelerin tesirleri altında kalarak her sene az veya çok zarar görür. Zirai istihsali, miktar ve keyfiyet itibariyle, her yıl mevsim ve iklim tahavvülâtına çok sıkı bağlı olarak inkişaf eder. Bu sebepten zirai işletmelerin gelirlerini önceden kati olarak hesaplamağa imkân yoktur. Buna mukabil bilhassa muntazam bir şekilde idare edilen zirai işletmelerin her sene muayyen masrafları vardır.

Mahsulleri ve hayvanları her hangi bir sebeple zarar gören işletmeleri maruz kaldıkları zararları kendi öz kaynaklarından telâfi etmeğe muktedir olamadıkları takdirde, müteakip senelerde istihsal faaliyetlerine devam edebilmek hususunda müşkülât çekerler. Bu gibi vaziyetlerde yabancı sermayelerden yardım istenmesi zarureti doğar. Yabancı sermayeye muhtaç bir halde değil iken veya mahdut miktarlarda yabancı sermayeden istifade olunurken, beklenmiyen her hangi tabii bir hadise tesirile husule gelen yeni bir vaziyet karşısında, kredi ihtiyacı kendini gösterir. Ekonomik ve malî bünyeleri zayıf olan zirai işletmeler, zararlı tesirler icra eden tabii hadiseler önünde sarsıntılara maruz kalırlar. Bu gibi işletmelerde

Konferanslar :

nakit sermaye ve işletme vasıtaları esasen mahdud mik- darlarda olduğundan, kredi ihtiyacı ehemmiyet kesp eder. Kredi temin edilemediği takdirde ise, ve husule gelen zararların işletme bünyesindeki tesir derecesine göre;; işletmenin faaliyetini ya tamamen durdurmak veya daraltmak zarureti hasıl olabilir. Kredi, işletmelerde tabiatın husule getirdiği muvazenesizliği düzeltebilmek ve tesirlerini azaltmak imkânlarını vermektedir. Memleketimizde her yıl tabii hadiselerden husule gelen zararları telâfi edebilmek üzere doğan kredi ihtiyacı çok büyüktür.

3 — Harbîer bir memleketin ekonomik ve sosyal bünyesini geniş ölçüde sarsar ve zaifletir. Harblerin bir memleketin zirai işletmelerinin bünyeleri üzerine yaptığı tesirler muhtelif şekillerde tezahür eder. Harblerin bilhassa doğrudan doğruya yaptıkları tesirler çok şümüllü ve derindir. Harekât sahasında bulunmak, düşman işgali altına girmek ve yağmalara maruz kalmak, zirai işletmelerde mevcut stokların tamamen istihlâk edilmesine, demirbaşlarla gayrimenkullerin ve tesisatın harap olmasına sebebiyet verir. Diğer taraftan işletmelerde çalışan insan kuvvetleri azalır veya kaybolur. Memleketimizde harbîer ve siyasi muhaceretler, zirai işletmelerin ekonomik vaziyetlerinin sarsılması ve zaiflemesi üzerinde büyük tesirler icra etmişlerdir.

4 — Ziraatte kredi ihtiyacını doğuran sebepler arasında en mühimleri, ekonomik ve sosyal mahiyette olanlardır. Hakikî istihsal zaruretlerinden doğan bu sebepler., aynı zamanda zirai kredi müesseselerinin inkişafına âmiS olmuşlardır.

Eski zamanlarda ve büyük endüstri kareketleri başlamadan evvel, ziraat sistemlerinde ve işletmelerde kredinin, ehemiyeti haiz bir rolü yoktu. Zirai istihsal., ancak mahdud olan zatî istihlâk ihtiyacına yetecek miktarda yapıyor ve pazar için istihsale lüzum görülmüyordu. Başkalarından tedarik edilmek mecburiyeti olan ihtiyaç maddeleri ve istihsal vasıtaları, para tediyesine lüzum

Zirai Kredi

göstermeden mal mübadelesi şeklinde temin olunuyordu. Köylü, işletmesinden elde ettiği mahsullerin fazlasını ihtiyacı olan sanayi mamulat ile mübadele etmekte ve vergiler de para yerine mal olarak ödenmekte idi.

Mübadele iktisadının hâkim olduğu, para ve kredi iktisadının henüz inkişaf etmediği zamanlarda, zirai işletmelerde hasılat artırmak için zaruri bir sebep yoktu ve düşünülüyordu. İşletmelerin bünyeleri ve istihsal vasıtaları zafî ihtiyaç hacmına göre ayarlanmış olduğundan, sermaye ve iş bakımından fakirdi. Ödünç ekme ihtiyacının doğması ise. esas itibarıyla evvelden görülemeyen ve mukabil tedbir alınması mümkün olamıyan tabii hadiselerin tesir derecelerine bağlı kalıyordu. Bu gibi halterde köylüler, işletmelerinde husule gelen zarar ve ziyanları veya hasılat noksanlığından mütevellit sıkıntıları gidermek için arazilerinde çalıştıkları büyük çiftliğin sa- Mplerinden veya müesseselerinden yardım görebilmekte idiler. Sosyal ve dinî mülâhazalara istinat eden münferit ve mevzii yardımlaşmalar, büyük mikyasta zuhur eden ve aynı zamanda bütün bir köyü veya mücavir bir çok köyleri içine alan felâket yıllarından, umumi mahiyette olan sıkıntıyı gidermeğe kâfi gelmediğinden, devlet müdahalesine ve yardımına lüzum görülmekte idi. Felâket ve sıkıntı yıllarının tekerrürü ve resmî müesseselerce müessir bir şekilde yardım yapılmaması vaziyeti bundan istifade ederek kazanç yollarını arayan hususî şahısları faaliyete getirmiş ve ağır şartlarla ödünç verme muameleleri başlamıştır. İşletmelerin verimi mahdut olduğundan, zaruri sebeplerle alınan borçların kapatılması kolaylıkla mümkün olamıyor ve neticede vaziyet bu küçük işletmeler aleyhine inkişaf ediyordu.

Ziraat, mal mübadelesi devrinden kurtulup, piyasa için istihsal yapıp hağa ve para iktisadi devri inkişaf etmeğe başlayınca, işletmelerin malî vaziyetlerinin idaresinde de değişiklikler olmuş ve piyasa için istihsal yapmağa başlayan müstahsil işletmesinin faaliyetini daha verimli

Konferanslar :

bir şekilde tanzim etmek lüzumunu duymuştur. Alimler ve Teknisyenler, ziraatte hasılatın arttırılması üzerinde müessir olan âmilleri tetkik ederek ziraat sistemlerini ıslâh çarelerini araştırmışlar, gübre kullanılmasını tavsiye ve yeni istihsal vasıtaları imal etmişlerdir.

Ziraatte istihsal tarzının rasyonelleştirilmesi hareketleri ve yeni usullerin tatbiki, işletmelerin çalışma prensiplerinde esaslı inkilâp yapmıştır. Metodik propagandaların tesiriyle ve teknik bilgilerin artması ve tatbikatının tamimi sayesinde, çiftçi yavaş yavaş toprağın gelirini çoğaltmanın imkânlarını ve faydalarını öğrenmiş ve dolayısıyla yeni istihsal vasıtalarının geniş ölçüde kullanılması icap etmiştir. Yeni çalışma metodlarına uyabilmek hususunda kendi varlıkları ve kaynakları müsait olmıyan işletmeler, yabancı sermayelerden istifade etmek, kredi almak çarelerini araştırmışlardır.

Evvelce zaman zaman ve fevkalâde hadiseler tesirile kendini gösteren yardım kredisi ihtiyacı yerine, muntazaman tekerrür eden işletme ve verimi arttırma kredileri ihtiyacı doğmuş ve mütemadi bir şekilde inkişaf etmiştir.

İşletmesinde ıslahat yapan, yeni tesisat vücuda getiren, hayvan mevcudunu çoğaltan ve iyileştiren, çalışma usullerini yeni bilgilere uyduran ve bu maksatlara sarfedilmek üzere kredi alan çiftçilerin, müsavi şartlar altında diğerlerine nazaran işletmelerinden daha fazla safi gelir temin ettikleri görülmüştür.

Tabii şekilde mübadele sisteminden kurtulan zirai işletmeler, borç yapılmasına rağmen zengin olmağa başlamışlardır. Borç almaktan korkan ve işletmesinin faaliyetini eski vaziyetinde devam ettiren çiftçilerin, gelirlerinde fazlalık temini mümkün olamamış ve geri vaziyette fakir kalmışlardır.

Zirai işletmelerin başlayan ve inkişaf eden istihsal ve ıslahat kredisi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, va-

Zirai Kredi

sıllar aranmış, kredi müesseseleri vücuda getirilerek ik- razat usulleri ihdas edilmiş ve teşkilâtlı zirai kredi tevziine başlanmıştır,

İstihsal tekniğinin zaruretlerinden doğan sebepler, her memlekette zirai kredi teşkilâtının inkişafına geniş ölçüde âmil olmuşlardır.

Ziraat şubeleri içinde hububat ziraatı ile hayvancılık, bir sene zarfında nisbeten az miktarda istihsal ve bakım masraflarına ihtiyaç gösterir. Diğer taraftan endüstri nebatatı yetiştiren işletmelerde bir sene zarfındaki istih sal masraflarının miktarı fazladır. Bu masraflar, işletmenin gelirlerinden ve kaynaklarından temin edilemediği takdirde, mutlaka kredi ile karşılanmak mecburiyetindedir. Şeker pancarı, tütün ve pamuk gibi nebatlarla bağ Ve bahçe mahsullerinin bir sene zarfındaki istihsalı, bakım ve hasat masrafları, kredi kullanılmasını zaruri kılacak derecede fazladır. Entansif ziraat sisteminde Extan- sif ziraate nazaran daha fazla sermaye ve emek sarfıyatı vardır.

Zirai kredi ihtiyacını doğuran iktisadi ve sosyal mahiyetteki diğer sebepleri de şöylece hülâsa edebiliriz:

- a) Veraset ve intikal muamelelerinin tanzimi,
- b) işletme arazisinin genişletilmesi ve birleştirilmesi.
- e) Arazi islâhat işleri,
- d) Vergi borçlarının ödenmesi,
- e) Toprak reformu ve dahili iskân,
- f) istihlâk ihtiyaçlarının karşılanması,

g) Zirai mahsuller fiyatlarının sukutundan doğan buhranlar, ziraatte kredi kullanılmasını zaruri kılan sebepler arasında, maksada uygun olmayan istihlâk ihtiyacından doğan, dolayısıyla doğrudan doğruya istihsal iş-

Konferanslar ;

leriyle ilgili olmayan sebeplerdir. Büyük ve küçük endüstri ve ziraat memleketlerinde, zirai kredi ihtiyacını doğuran sebepler arasında, toprak reformu ve dahili iskân hareketlerinden doğan malî zaruretler büyük bir ehemiyeti haizdir. Büyük zirai buhranlar, zirai kredi mevzuunun, zirai kredi usul ve sistemlerinin esaslı bir şekilde tetkikini ve değişen şartlara uyulmasını zaruri kılmış ve her memlekette zirai kredi politikasına yeni istikamet ve hedef vermiştir.

Ziraatte kredi ihtiyacını doğuran sebepler aynı zamanda kredinin faydalarını ve kullanıldığı yerleri de izah etmektedir.-Kredi ihtiyacının doğmasına ve genişlemesine âmil olan sebeplerin tenevvüü, zirai istihsalde muhtelif maksatlar için kredi alınmakta ve kullanılmakta olduğunu göstermektedir.

Ziraatte kredi ihtiyacını doğuran sebeplerin bir kısmı gelip geçici mahiyette olup, mühim bir kısmı da ziraatte teknik inkişafa ve ekonomik şartlara tabi olarak devamlı bir karakter taşımaktadır. Zirai sahada kredi kullanılması her memleketin tabii şartlarına, ekonomik ve sosyal bünyelerine tabi olarak değişmekte, şekil ve hüviyet almaktadır. Bu itibarla zirai kredi her memleketin hususi şartlarına göre tanzim ve idare edilmek mecburiyetindedir.

Zirai kredinin en mühim faydalarından biri, sıkıntılı zamanlarda hakiki müstahsili ve köylüyü toprağına bağlamak ve işletmesinden ayırmamaktır.

Zirai krediyi diğer kredi nevilerinden ayıran bazı hususiyetler vardır. Zirai kredi şekil ve mahiyet itibaride zirai istihsalin tabi olduğu umumi ve hususi şartlara uymak mecburiyetindedir. Zirai istihsalde görülen gayri muayyen inkişaf şartları ve zirai istihsal sahasında kullanılan sermayenin yavaş olarak devir yapması, zirai kredinin şekli ve mahiyeti üzerine müessir olmaktadır.

Zirai Kredi

Ekonomik mânada ve maksatlarla zirai istihsalde kredinin kullanıldığı yerleri şöylece hülâsa edebiliriz:

1 — Toprak, istihsal vasıtaları arasında esaslı unsurlardan biridir. Zirai sahada faaliyette bulunurlar ve bulunmak isteyenler her şeyden evvel toprak edinmeğe mecburdurlar. Yeni işletmeler tesisi veya mevcut işlenen toprakların tevsi maksadü ve mubayaa, mübadele ve mirasla intikal şekillerinde işletmeye alınan veya ilâve olunan toprak bedellerinin ödenmesinde kullanılan kredilere toprak kredisi namı verilmektedir.

2 — Kiralama suretiyle ve kiracı sıfatıyla kendi hesaplarını çalışan müstahsillerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere aldıkları krediler, bazı memleketlerde müstecir kredisi olarak mütalâa edilmektedir.

3 — İşlenmekte olan arazinin verimini arttırmak ve henüz işlenmemiş olan toprakları ve sahaları ziraat için istifade" bir hale getirmek maksadü, muhtelif şekillerde ıslahat ameliyeleri yapılmaktadır. İrat hayvanları besleyen ve yetiştiren, işletmelerde çayır ve mera ihtiyacı büyüktür. Tabii ve simi çayırların tesisi ve ıslahı hususi ihtimam ve masraf ihtiyarını icap ettirir. Toprağın hikemi ve kimyevi hassalarını tadil ederek ziraat bakımından istifadeli bir hale getirilmesi için kullanılan kredilere ıslaha krrd.'h'.-: namı verilir.

1 — Zirai istihsal umumiyetle yalnız bir faaliyet şubesine inhisar ettirilmemektedir. Hayvan yetiştirildiği gibi rheyvabından istifade edilen muhtelif ağaçların yetiştirilmen de işletmeye büyük faydalar temin etmektedir. Diğer taraftan sadece bazı endüstri nebatları yetiştiren ve meyva veren ağaçlarla meyva bahçeleri tesis ve İdare eden ve dolayısıyla faaliyetlerini muayyen sahalarda teksif eden işletmeler de vardır. Tütüncü, pamukçu işletmeleriyle, bağlar, zeytinlikler, fındık ve portakal elma vesaire meyva bahçeleri gibi.

Konferanslar :

5 — Zirai işletmelerin hudutları içinde veya civarında, işletmenin muhtelif işlerini görmek maksadiyle ve işletme ile doğrudan doğruya alâkası olan muhtelif mahiyette bina ve tesisat vücuda getirilmesi ve mevcutların tamiri veya tevsi zarureti vardır. İkametgâh idare binaları, kümesler, ahırlar, ağıllar, ambarlar, depolar, garajlar, yollar, hendekler, arklar, duvarlar, sulama, fazla suların istilâsını önleme, tenvirat ve mihaniki kuvvet, tesisat vesaire gibi... bu maksatla kullanılan kredilere tesisat kredileri namı verilmektedir.

6 — Bazı işletmelerde istihsal olunan muhtelif mahsuller, istihsal olundukları şekillerde piyasaya arz edilme- yip daha fazla gelir temin etmek veya mahsulün hususiyetine gere ve işletmenin bulunduğu mevkiin icabı olarak ikinci bir muameleye veya fabrikasyona tabi tutulmak suretiyle kıymetlendiriliyor. Zira mahsullerin, bu suretle değerlendirilmesi amelîyelerini mümkün kılacak tesisatın, ziraat sanatları şubelerinin, vücuda getirilmesi lâzımdır. Süthane, şaraphane, ispiro imalâthaneleri, konserve ve kurutma fabrikaları, tamirhaneler ve saire gibi.

7 — Zirai işletmeler istihsal faaliyetinde bulunabilmek için muhtelif nevi istihsal vasıtaları ve maddeleri kullanmağa mecburdurlar. Bu istihsal vasıtaları umumiyetle canlı ve cansız demirbaşlar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

8 — Zirai işletmelerde ve istihsalin muhtelif safhalarında, daimî ve muvakkat mahiyette yardımcı insan kuvvetine ihtiyaç vardır. İşletme dahilinde muhtelif maksatlarla ve sayıları ile hizmet müddetleri mevsime ve iş hacmine göre değişen, müstahdem ve amele kullanırlar. Müstahdemlere ve amelelere ücretleri umumiyetle para olarak ödenmektedir.

Çalıştırılan insan kuvvetinin hizmet bedellerini ödemek, demirbaşlar ve malzeme tedarik etmek ve umumiyetle bakım masraflarını karşılamak üzere kullanılan krediler işletme kredileri olarak mütalâa edilmektedir.

Zirai Kredi

9 — İstihsalin mutadından bol olduğu ve satış piyasalarının ve imkânlarının değişmediği senelerde mahsul fiyatlarının umumiyetle düştüğü görülmektedir. Buna mukabil, fiyatların daha ziyade düşmesine mâni olmak ve aynı zamanda ekicilerin spekülasyon mahiyetinde fiyat düşürme oyunlarına mukavemet edebilmek maksadıyla, müstahsillerin elde ettikleri mahsulleri derhal ve fazla mikdarlarda piyasalara arz etmemeleri tavsiye edilmektedir. Diğer taraftan müstahsiller, mahsul elde ettikleri aylarda cari masraflarını karşılamak, amele ücretlerini ödemek ve taahhütlerini ifa edebilmek için paraya muhtaçtırlar ve bu ihtiyaçlarını satış hasılatından temin etmeğe çalışırlar. Fiyat hareketlerinden istifade etmek ve zararlı düşmeleri önlemek maksadıyla alman tedbirlerin tatbik edilebilmesi için, malî varlıkları müsait olmayan işletmelerde kredi kullanılması icap etmektedir. Bu maksatlarla kullanılan kredilere bekleme ve satış kredileri namı verilmektedir.

Bekleme ve satış kredilerinin dayandığı hususiyetler zirai kredi usullerinde yeni prensipler doğurmuş ve inkişaf ettirmiştir. Varant usulünün ihdasi, umumi mağazaların ve satış kooperatiflerinin kurulması bu meyanda zikrolunabilir.

Ziraatte yara ihtiyacının karşılanması esas itibariyle üç surette mümkün olur.

1—İşletmede temin olunan fazla gelirden toplanan sermayeden (sermaye terakümü)

2 — İşletmede mevcut menkul ve gayrimenkul kıymetlerin satışından (Mevcutların elden çıkarılması)

3 — İşletme haricinde temin olunan yabancı sermaye (Kredi)

1 — İşletmede sermaye terakümü suretile para temin edilebilmesi için işletmenin Rantable çalışması ve fazla gelir elde edilmesi şarttır. Ziraatte sermaye terakümü suretiyle bizzat işletme dahilinde ve zatî kaynaklar-

Konferanslar :

dan para ihtiyacının karşılanması kolaylıkla mümkün olamamaktadır. Zirai işletmelerde sermaye terakümünün başlaması milli kalkınmanın ilk şartlarından biridir.

2 — İşletmelerde mevcut menkul ve gayrimenkul kıymetlerden bir kısmının satılması veya kiraya verilmesi suretiyle ârızı para ihtiyaçlarını karşılamak mümkündür. Bu da bu kıymetleri ihtiyacından fazla mikdarlarda mevcut olan işletmeler için bahis mevzuu olabilir.

3 — Zirai işletmelerin hariçten temin ettikleri yabancı sermaye, burada esas mevzuumuzu teşkil etmektedir. Zirai kredinin temin okunabildiği kaynakları üç grup altında mütalâa edebiliriz:

1) Hatır için verilen ahabap veya komşu kredileri; 2) Para vermeği meslek ittihaz etmiş şahıslardan alınan krediler; 3) Resmî veya hususi kredi müesseseleri tarafından verilen krediler.

1 — Hatır kredileri, para olarak veya ekseriyetle olduğu gibi aynen mal olarak verilir. Borçlu tarafından aynı şekilde iade olunur ve faiz hesap edilmez. Bu şekilde kredi, umumiyetle küçük işletmeler tarafından alınmakta ve mahiyet itibariyle içtimai yardım karakterini taşımaktadır. Bu sahada komşular ve ahabaplar arasında yapılan yardımlaşmalar, daha ziyade tohumlukları yetmeklik hububatlarla damızlık hayvan verilmesine inhisar etmektedir. Yardımı yapanlar, bir gün kendilerinin de aynı şekilde vaziyetlere düşebileceklerini mülâhaza ederek iyilik yapmasını seven insanlardır.

2 — Para vermeği meslek ittihaz etmiş şahıslardan alınan krediler, teşkilâta bağlanmamış kredilerdir ve umumiyetle murabaha sahasına girer. Bu nevi krediler muhtelif şekillerde teminata raptolunur ve çok yüksek faiz hesaplanır,

3 — Resmî veya hususi kredi müesseseleri tarafından verilen krediler, teşkilâtî zirai kredidir, ve bir mem-

Zirai Kredi

lekette zirai kredi faaliyetinin esasını teşkil etmektedir.

ilk zirai kredi müessesesi İskoçya'da 1695 senesinde kurulmuştur. Muhtelif memleketlerde teşkilâtlı zirai kredi veren müesseseler] beş grup altında toplamak mümkündür.

1 — Zirai kredi vermek maksadiyle devlet tarafından doğrudan doğruya tesis edilen veya sermayelerine devletçe iştirak olunan veya hususi tahsisat verilen bankalar, memleketimizdeki Ziraat Bankası gibi.

2 — Amme müesseseler! olan tasarruf sandıkları.

3 — Hususi sermayedarlar tarafından muhtelif hukuki bünyelerde ve umumiyetle anonim şirket şeklinde vücuda getirilmiş kredi müesseseler!, ipotek bankaları, sigorta şirketleri gibi.

4 — Kooperatif bünyesi arzeden teşekküller, bu gruba dahil müesseseiere muhtelif memleketlerde ayrı ayrı isimler verilmektedir. Ziraat sandıkları, kredi kooperatifleri, tasarruf ve ikraz sandıkları, sendikalar, ziraat birlikleri ve kooperatif bankaları gibi.

5 — Merkez bankaları, hemen her memlekette merkez bankaları zirai kredi tevziyatını kolaylaştırmak ve genişletmek hususunda faaliyet göstermektedir. Merkez bankalarının ziraatı takviye etmeleri umumiyetle zirai senetleri reastonıta kabulü suretile bilvasıta yapılmaktadır.

Zirai işletmelerin ihtiyaçları ve dolayısıyla kredilerin kullanıldığı yerler esas itibariyle (nakden yapılan tediyeler) ve (gayrimenkuller, canlı ve cansız demirbaşlar) olmak üzere iki kısma ayrıldığına göre kredi de bu ihtiyaç gruplarına tabi olara şekil almaktadır. Şu halde ziraatte kredi para ve mal olarak mütalâa edilmekte ve dolayısıyla (nakten verilen kredi) ve (aynen verilen kredi) olmak üzere iki şekilde tezahür etmektedir.

Konferanslar :

Her işletme her zaman, arzu ettiği miktarda ve şekilde kredi alamaz. Borç almanın da bir usulü ve hududu vardır. Bir şahıs veya işletmeye, zayı olma (geri almamama) tehlikesi olmaksızın yapılabilen ikrazat haddine kredi alma kabiliyeti denir. Kredi alma kabiliyeti bir taraftan terhin edilebilen menkul ve gayrimenkul malların kıymetine (maddi teminatlı kredi kabiliyeti) ve diğer taraftan şahsi itimat ve çalışma kudreti derecesine (şahsi kredi kabiliyeti) göre ölçmektedir. Muayyen esaslara, göre tesbit edilmiş olan maddi veya şahsi kredi hadleri dolunca kredi kabiliyeti de sona erer. Bundan sonra istikraz yapabilmek imkânları da ya tamamen kapanır veya pek güçlkle yeni kredi alınabilir. Kredi isteyenlerin kredi alma kabiliyetlerini doğru olarak ölçebilmek kolaylıkları mümkün değildir. Bir işletmenin istihsal kabiliyeti ve tediye takati, istihsal vasıtalarının mahiyetine, işlenen toprakların vüsatine, verim kudretine, geçmiş senelerde yapılan istihsal kıymetine ve nihayet içinde bulunulduğu sene için işlenen ve hazırlanmış olan araziden elde edilmesi muhtemel mahsulün değerine göre tahmin olunur. Bu tahlil ve mukayeseleri yapabilmek için, kredi veren müesseselerce, her işletmenin faaliyetinin takip edilmesi icap etmektedir. Bu maksatla yapılan etüdlere (İşletme sicilleri) namı verilir. Kredi müesseseleri, zirai işletmelerin kredi kabiliyetlerini tetkik ve tesbit edebilmek için, muayyen esaslar ve hususi teşkilât vücuda getirmişlerdir.

Kredi, muvakkat bir hizmet etmek üzere işletmede yardımcı olarak kullanılan yabancı sermaye olduğuna göre, vazifesini ifa edince, alındığı yere iade edilmesi lâzımdır. Alacaklı, verdiği parayı faizle beraber kısa veya uzun bir müddet sonra tamamen geri almak ister. Ziraatte kredinin kullanıldığı yerler, vadenin ve talep olunan garantilerin' mahiyetine katı şekilde müessir olur. Vade, faydalanma müddetine tabidir. Vade, kredinin kullanıldığı sahanın hususiyetlerine, envestismanların tabiatına uy-

Zirai Kredi

mak mecburiyetindedir. Ziraatte vade; kısa, orta ve uzun olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır.

Kısa vadeli krediler, işletmenin mütedavil sermaye noksanlarını tamamlar. Tahsis edildiği işin devam müddeti ile hudutludur. Bir mahsul vadesi nihayetinde o mahsulün gelirinden faizile birlikte geri verilmesi lâzımdır. Kısa vadeli kredilerde vadenin azami uzunluğu bir senedir. Kısa vadeli krediler teminat bakımından umumiyetle şahsi veya menkul teminata ve zirai mahsullere istinat etmektedir.

Orta vadeli krediler, işletmelerin canlı veya cansız demirbaş ihtiyaçlarının tamamlanması ve bünyelerinin takviyesi için kullanılır. Faydalanma müddetleri bir seneden fazladır ve müteaddit istihsal devreleri zarfında hizmetlerinden istifade olunur. Vadenin uzunluğu her memlekette başka başka olup ve 2-15 sene arasında değişmektedir.

Uzun vadeli krediler, toprak alınma, toprakla alâkalı her nevi ıslahat ameliyelerinin icrasına, sulama, kurutma tesisatının yapılmasına ve işletme dahilinde bina inşaatına ve diğer tesisata tahsis olunur. Toprak, istihsal vasıtaları içinde en uzun istimal ve hizmet kabiliyetine malik olduğundan, toprağa yatırılan sermayenin ve yapılan tesisat masraflarının amortismanı da ancak uzun seneler sonra mümkün olabilmektedir. Uzun vadeli kredilerde vadenin uzunluğu, tatbikat şekli muhtelif memleketlere göre değişmek üzere 5-60 sene arasındadır. Teminat bakımından tamamen gayrimenkulün ipoteği esasına dayanmaktadır.

Her kredi muamelesinde, alman faiz kazancına mukabil verilen paranın bir kısmının veya tamamının geri alınamaması tehlikesi vardır. Kredi verenler böyle bir tehlikeyi mümkün olduğu kadar önlemek ve tahdit etmek imkânlarını araştırırlar. Bu maksatla alman tedbirlere kredinin emniyeti denir. Kredi muayyen bir müddet son-

Konferanslar :

ra gen alınabileceği inancı ile verilir. Ancak bu inancın ve itimat unsurunun zâhiri bir şekilde kalmayıp, icabında pratik bir şekilde hukuki bir kıymet ifade etmesi zarureti vardır. Kredi muamelelerinde kabul olunan teminat esasları, mahiyet ve şekil itibarıyla maddi (Reel) ve şahsi (Personel) olmak üzere iki istikamette inkişaf etmiştir. Teminatın bu iki gruptan hangisine ait olduğuna göre de tatbikatta zirai krediler isimlendirilmekte ve

Maddi teminat, esas itibarıyla, gayrimenkul malların ipotek edilmesi ve menkul kıymetlerin rehini şeklinde tezahür etmektedir. Zirai işletmeler, kredi aidı olan müesseselere, maddi teminat olarak mahiyetleri birbirinden farklı dört veni karşılık gösterebilirler:

- 1) Toprak üzerinde mevcut bina ve tesisat
- 2) Canlı ve cansız, demirbaşlar
- 3) Zirai mahsuller
- 4) Menkul kıymetler.

Bu karşılıklar, ayrı ayrı ve müstakilen teminat mevzuunu teşkil ettikleri gibi heyeti umumiyesi bir arada ve küll halinde işletme varlığı olarak da kredi muamelelerinde en mükemmel garantidir.

Zirai kredi müesseselerinin süratle ve kolaylıkla inkişaf etmelerine tesir eden ve mahiyetleri her memleketin bünyesine göre değişen umumi ve hususi muhtelif âmilleri vardır. Bu âmillerin bilinmesi faydalıdır.

1 — Şahsi mülkiyet hakkı ve alım satım serbestisi: Bütün tarih boyunca, zirai faaliyetin esasını teşkil eden toprak üzerinde, şahsi mülkiyet hakkının tanınması ve gayrimenkullerde alım ve satım muamelesinin serbest bırakılması, ipotek esasına göre ikrazat yapan reel kredi müesseselerinin doğmasına ve inkişaf etmesine müessir olan en mühim âmillerden biridir.

2 — Köylülere şahsi serbestiyet verilmesi ve büyük çiftliklerin dağıtılması: Bir çok memleketlerde, köylüler uzun seneler toprakları üzerinde ki mülkiyet haklarını

Zirai Kredi

serbest olarak kullanamamışlardır. Köylüler, büyük arazi sahiplerinin hukuki tesir ve nüfuzları altında yaşamışlar ve topraklarını serbest olarak satabilmek veya borçlanabilmek haklarından mahrum bırakılmışlardır. Avrupa memleketlerinin bir çoğunda köylülere 19 uncu asırda şahsi serbestiyet verilmiştir Şalisi serbestiyete sahip olan köylülere borçlanma serbestisi de yerini, şahsen kredi alabilmeğe başlamışlardır. Bu suretle sadece büyük arazi sahiplerine inhisar etmekte olan bu haklar halk kütleleri arasına dağılmış ve yayılmıştır.

Diğer taraftan toprak reformu tatbikatından olarak büyük çiftliklerin veya devlete ait büyük toprakların küçük parçalara ayrılarak köylülere dağıtılması ve bu suretle küçük işletmelerin teşkili ve sayılarının çoğaltılması, aynı zamanda muhtelif veçhelerde zirai kredi faaliyetinin artmasına ve yeni kredi müesseselerinin doğmasına büyük mikyasta sebep olmuştur.

3 — İpotek esasına dayanan reel kredi veren müesseselerin faaliyetlerini inkaşaf ettiren mühim âmillerden biri de. arazi kadastrounun yapılması ve gayrimenkullerdeki tasarruf haklarını ve hareketlerini Asbit eden tapu sicillerinin muntazam bir şekilde tesis ve tanzim edilmiş olmasıdır.

1 —Zirai emniyet ve asayiş: Zirai istihsalin devamlı bir şekilde yürütülmesi, başarılabilmesi, ve artırılması için, toprakları üzerinde çalışan ve köylerinde oturan insanların canlarının ve mallarının daimi emniyet altında bulunması lâzımdır. Soygunculuk, hırsızlık, tahrip ve tecavüzden masuniyet ve emniyet bilhassa büyük merkezlerden uzak ve tecrit edilmiş bir vaziyette yaşayan ve çalışan insanlar için lâzımdır.

5 — Zirai teşkilât: Yirminci asır ilerlemeleri zirai sahada da bir çok yeniliklerin tatbik edilmesini zaruri ve faydalı kılmıştır. Zirai istihsal ile çok yakından alakadar olan devlet, kendi bünyesinde vücade getirdiği muhtelif

Konferanslar :

teşkilât ile zirai istihsal usullerinin rasyonelleştirilmesi, müstahsillerin teşvik ve icabında himaye edilmesi imkânlarını temin etmiştir. Muhasebe usul ve sistemleri, zirai sigortalar, silo, anbar ve umumi mağazalar, zirai kredinin çok yakından alâkadar olduğu teşkilât mevzuları olarak mütalâa edilmelidir.

Son elli sene zarfında milletlerin kredi iktidarında, zirai kredinin ehemmiyeti artınca, zirai kredi meseleleri de basitten mürekkebe doğru inkişaf etmiş, hukuki ve ekonomik şekiller olarak devlet alâkasının ve müdahalesinin derecesi büyümüştür.

Zirai kredi sahasına devletin müdahalesini icap ettiren bir çok esaslı ve ciddi sebepler vardır: Endüstri faaliyetinin inkişafı, ziraatin yeni ekonomik icaplara ayak uydurması mecburiyeti, zirai işletmelerde yeni istihsal vasıtalarının ve nakit sermayenin kullanılması zarureti, köylü ve çiftçi sınıflarının kendi teşekkülleri vasıtasıyla devletin içtimai ve iktisadi politikasına karışmaları ve tatbikatta müessir rol oynamaları, devletin, umumî iktisat siyaseti bakımından ziraat işlerine dolayısıyla de zirai kredi teşkilâtına ve meselelerine ehemmiyet vermesini ve bizzat müdahale etmesini icap ettirmiştir.

Ziraat politikasında zirai kredinin bir yeri ve ehem miyeti vardır. Ziraat politikasının hemen her sahası, alınması düşünülen her tedbir, tatbikatta kredinin yardımına kati lüzum göstermektedir. Zirai işletmelerin iptidai, basit ve eskimiş olan istihsal vasıtalarını yeni vasıtalarla değiştirme, bakımsız ve işlenmeyen toprakları ekdirmek, yorulmuş ve verim kabiliyeti azalmış olan toprakları gübrelemek, işletmelere her çeşit tohum temin etmek, hay vanı cinslerini iyileştirmek, kuvvetlerinden ve hasılatından istifade olunan hayvanların sayılarını arttırmak isteyen devlet her defasında krediye el uzatmak zaruretinin duymuştur. Endüstri nebatları yetiştirmek ve mevcut sahaları genişletmek, meyva bahçeleri ve plântajlar tesis ettirmek isteyen devlet kredi kullanma mecburiyetinden

Zirai Kredi

vareste kalamamıştır. Bataklıkları kurutmak, araziyi sulamak, fazla suları gidermek, kurutma tesisatı vücuda getirmek, sahipsiz ve ziraate elverişli olmayan toprakları ekilebilir bir hale koymak isteyen devlet yekûnları mil- yonları aşan büyük masraflara girmek mecburiyetinde kalmıştır.

Zirai krediyi sade ziraat politikası bakımından mütalâa etmek kâfi değildir. Zirai sahada kullanılan muhtelif nevi kredilerin aynı zamanda sosyal politika bakımından da büyük bir ehemmiyeti vardır. Devletin zirai kredi sahasına müdahalesini icap ettiren mühim sebeplerden biri de, zirai kredinin hususi teşekküller tarafından tevziindeki müşkülâttır. Hususi sermayeler, ekonomik faaliyetin hemen her sahasına girerek kazanç imkânlarını aradıkları halde, zirai»istihsal sahasına hususi mahiyetteki büyük sermayeli ciddi teşebbüslere nadiren tesadüf olunmaktadır.

Zirai kredi mevzuatının memleket ihtiyaçlarına göre tanzim ve tatbikatını temin vazifesi büyük bir ehemmiyeti haizdir. Zirai kredi mevzuatı evvelâ borçlanma, ödeme ve teminat şekilleri bakımından memleketin ana kanunlarına dayanır. Ayrıca teşkilâtın kuruluşunu, bünyesini ve vazifelerini tâyin ve tesbit eden hususi kanunlar ve nizamnameler vardır.

Devlet, zirai kredi müesseselerine, teşvik edici, kurucu, inkişaf ettirici ve koruyucu mahiyetlerde olmak üzere geniş ölçüde maddi yardımlarda bulunmaktadır.

Memleketimizde zirai kredi politikasının millî müdafaa politikası kadar büyük bir ehemmiyeti olduğunu daima gözönünde tutmalıdır. Bir milletin maddi ve mânevi bütün varlığı millî müdafaanın esasını teşkil etmektedir. Bu hakikat ve memleketimizdeki zirai nüfusun ve zirai istihsalin büyük ehemmiyeti gözönünde tutulursa, ziraat politikasının ve onun çok mühim ve zaruri bir parçası olan kredi işlerinin önemi kendiliğinden kolaylıkla anlaşılır.

Konferanslar :

Memleketimizde, ekonomik faaliyetin, devlet idaresinin ve bilhassa köylü içtimai hayatının çok yakından ilgili olduğu büyük bir ziraat kredi meselesi vardır. Türkiyede milli ekonominin kalkınmasında zirai kredi en mühim manivelalardan biridir.

Zirai kredi politikasının esasları, her memleketin, hususi, ekonomik ve sosyal bünyesine ve şartlarına, uymak mecburiyetindedir. Aynı zamanda, memleketin ziraat politikası prensiplerine uygun olarak tanzim edilmesi icap eder. Memleketimizde tanzim ve tatbik olunacak bir zirai kredi politikası başlıca şu esasları gözönünde tutmalıdır:

1— (Zirai istihsal kredisi) ile (Sosyal yardım kredisi) ni birbirinden ayırmak lâzımdır.

2 — Zirai mütahsilleri hususi sahada kreâi almak mecburiyetinde bırakmamalıdır.

3 — Müstahsiller ödeme kabiliyetlerine göre borçlandırılmalıdır.

4 — Müstahsillerin borçlanma ve ödeme ahlâkı üzerinde durulmalıdır.

5 — Borçlu köylüleri hususi borçlarından kurtarmak lâzımdır.

6 — Müstahsillerin yalnız bir kredi müessesesine borçlandırılması lâzımdır.

7 — Zirai kredi müesseselerinin teşkilâtında, idaresinde ve faaliyetlerinde beraberlik tesis edilmelidir.

8 — Az faizli ve uzun vadeli ikrazat kredi politikasının esasını teşkil etmelidir.

9 — Para yerine istihsal vasıtalarının ve istihlâk maddelerinin dağıtılması tercih edilmelidir.

10 — Kredi müesseselerinin faaliyetleri satış teşkilâtı ile korunmalı ve takviye edilmelidir.

Zirai Kredi

11 — Zirai kredi müesseselerinin teşkilâtını genişletmek imkânları araştırılmalıdır.

12 — Zirai kredi müesseselerinin öz kaynaklarını arttırmak imkânları üzerinde durulmalıdır.

Memleketimizde mevcut ve faaliyette bulunan kredi müesseselerinin yaptıkları kredi muamelelerinin sene sonlarındaki bakiye miktarlarının umumi tutarı son yıllar zarfında iki yüz milyon lira olarak hesap edilmektedir. Bu bakiyelerde zirai kredilerin hissesi yüzde yirmi beş nisbetindedir. Milli kredi hareketleri içinde, zirai mahiyetteki kredilerin dörtte bir nisbetinde yer alması, zirai kredi mevzuumun büyük önemini açıkça göstermektedir.

Son yıllar zarfında memleketimizde çiftçiye ve köylüye verilen zirai kredilerin umumi tutarı 100 milyon liradan fazladır. Türkiye ziraatinin krediye olan ihtiyacını tahmin etmek güçtür. Sulh yıllarındaki şartlara göre ziraatın izin umumi kredi ihtiyacı en az iki yüz milyon lira olarak tahmin olunabilir.

F İ K İ R H A R E K E T L E R İ

ÇEKOSLOVAKYA'DA TAŞRA İDARESİ

Muhtelif memleketlerin siyasi, idari ve adli teşkilât ve müesseselerini tanıtmak amacile yapılmakta olan İlmî yayınlardan bir seriyi de, Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi Profesörlerinden Mukayeseli Hukuk Enstitüsü Müdürü ve Arsiulusal Mukayeseli Hukuk Akademisi Başkan Vekili E. Levy — Ullmann ile Paris Üniversitesi Yüksek Tetkikler Arsiulusal Enstitüsü Profesörlerinden ve Arsiulusal Kamu Hukuku Enstitüsü Genel Sekreteri B. Miri ine — Guetzev 'th'in idaresi altında neşredilmekte bulunan «La vie Juridique des peuples» Milletlerin hukuki hayatı serisi teşkil etmektedir. Bu serinin şimdiye kadar Türkiye, Belçika, Çekoslovakya, Fransa, Romanya, İspanya ve İsviçre 'ye ait bulunanlarının gıkımsı bulundu-ğu da malûmdur.

Bu teliflerin çevresini; anayasa ve siyasi rejim, idare ve maliye (idare hukuku esasları), kamu idare orunlarının muamele ve kararları aleyhine müracaat yolları (idari kaza esasları) suçlar ve bunların takip ve cezalandırılmaları yani ceza hukuku ile ceza muhakeme usulü esasları, aile, mülkiyet, iş (medeni hukuk esasları), iş münasebetleri (ticaret, hukuku esasları), kişiler arasındaki dâvalar yani hukuk ve ticaret muhakeme usulleri, uluslar arası hayat yani genel ve özel devletler hukuku bölümleri vücade getirmekte olup, Hier bahis salâhiyetti zatlar tarafından yazılmaktadır.

Biz bu defalık bu serinin Çekoslovakya'ya ait bulunan cildinden. Prag Üniversitesi Agreje Profesörlerinden Dr. Z. Neubaue tarafından yazılmış bulunan ve taşra idaresine taallûk eden bahsi tercüme ederek sayın mes-lektaşlara sunuyoruz.

Çekoslovakya’da Taşra İdaresi

§. 1 — Tarihçe

Çekoslovakya’da Devletin siyasi ve merkezi teşkilâtı sıkı sıkıya taşra idare teşkilâtına bağlanmıştır. Komünler, taşra idaresinin temelini teşkil etmektedirler. İlçelerle iller yüksek idare cüzütamlarıdır. Bugünkü taşra idare teşkilâtını daha iyi anlayabilmek için, eski Avusturya — Macaristan Kıratlığından mevrus, kadim vaziyeti bilmek lâzımdır. Eski hükümdarlığın Macarlarla meskûn olmayan kısımlarında, kamusal idare teşkilâtı, meşhur ikili yol niteliğini taşımakta idi. Bu tâbir, Devlet idaresi yanında, buna muvazi olarak ayrı mahallî muhtar teşekküllerin bulunmasını ifade eder. Eski hükümdarlığın tarihi, bu iki cereyan ve temayül arasındaki fâsılasız mücadelelerle doludur. Bunlardan birisi Viya- na’ya bağlanmak amacını güden merkeziyetçilik cereyan ve taraftarlığı; ötekisi ise Avusturya — Macaristan monarşisini doğuran eski mülki cüzütamların istiklâl ve ferdiyetlerini korumak cehit ve taraftarlığıdır.

Bu cereyan ve temâyüllerin evvellerinin, merkezî Avrupada, Bohemya Kırallığı adı altında Çek tacına tabi bulunan memleketlerde çok daha kuvvetli olması tabii idi. Bunlar, merkeziyetçiliğin, Bohemya, Moravya ve Si- lezya’yı alelâde üç il derekesine indireceğini önceden kestiriyorlardı. 1857 tarihli Anayasa, idari ikili yolu, (du- alisme administratif) yani bir taraftan devlet idaresini ve diğer taraftan da muhtar taşra idaresini kurmak suretiyle meseleyi hal ve tanzim etti. Bütün işler İmparatorlukla iller arasında paylaşıldı. Bunlardan bir kısmı, Viyana’daki Parlâmento tarafından kabul ve devlet makamlarınca tatbik ve icra edilen devlet kanunlarıyla düzenlenmiştir. Diğer bir kısmı, il diyetleri tarafından yapılmış ve mahallî muhtar idarelerin, il ve ilçelerin memurları marifetiyle uygulanan ve yürütülen il kanunlarına konu teşkil etmiştir.

Fikir Hareketleri

Birinci derecede mülki cüzütamlar komünlerdi. Komünler muhtar bir idareye mazılardırlar. Bir kısım işler doğrudan doğruya kendi sahalarına dâhil, bir kısmı ise onlara mevdu bulunuyordu. Komünler birinci halde muhtar makamların ve ikinci halde ise Devletin denetlemesi altında bulunuyorlardı. Görev ve yetkilerin dağıtılması, uyumsuzluk ve karışıklıkları Önleyebilecek açıklığı da haiz değildi. Öbiir yandan bu teşkilât, İmparatorluğun Sisletanya tesmiye edilen yerlerinde uygulanıyor ve Avusturya — Macaristan monarşisinin diğer yarısını teşkil eden Macarlarla meskûn yerlerde uygulanmıyordu. Buralardaki teşkilât, tarihî ve siyasi sebeplerden başka bir şeyle izahına imkân olmayacak derecede mürekkep ve mudil, Devlet teşkilâtına tek örnek t şldl. edecek kadar karışıkı.

Çekoslovak Cumhuriyetinin doğuşu, bu durumu tarnamivle değıştirmiştir. Girift bir idare teşkilâtının idame ve muhafazasının sebep ve hikmeti kalmamıştı. Yeni devletin ilk işi, muhtar mahallî idarelerle devlet umumi idaresini birleştirmek oldu. İlk önce, büyük idari cüzü- tamları yani eyaletleri muhafazamı etmeli, yoksa Fransız illeri gibi küçük idari cüzütamlarımı teşkil etmeli tarzındaki meselelerin haki icabediyordu. Tartışmalar, taşra idare teşkilâtı hakkındaki 14 Temmuz 1927 tarih ve 125 savıl i kanunun kab lüne kadar devam etmiştir.

T 2 — Bugünkü mülki idare teşkilâtı.

1 — KOMÜNLER

Bugünkü mülki idare teşkilâtı şöyledir: Mülki teşkilâtın en küçük kademesi ve temeli komündür. Komün, tarihen de en eski ve tipik bir müessesedir. Bir taraftan kendisine ait olan işlerde bağımsız hareket etmek yetkisine sahiptir. Öbüryandanı da devlet faaliyetlerine iştirak eder. Serbestçe hareket edebileceği işler bilhassa şu

Çekoslovakya’da Taşra İdaresi

hususlara taallük eder: Komün iktisadiyatı ve komün halkının menfaatine ihdas edilmiş bulunan kamusal kurumların idaresi, (kanalizasyon, yol işleri vesaire...) sağlık, güvenlik, umumi âdâp, yangın ve yollarda seyrüsefer düzenlemekle mükellef mahallî zabıta, muhtaç ve fakirlerin korunması ve nihayet inşaat usul ve tarzlarını tanzim etmek.

Komünlere tevdi edilmiş bulunan devlet hizmetleri,, adli, malî askerî ve umumi surette siyasi işlere taallük etmektedir.

Komünleri, komün halkı tarafından seçilmiş uzuvlar idare ederler. Bu uzuvlar şunlardır:

- 1 — «Komün Murahhasları Meclisi» adıyla geniş bir yönetim kurulu;
- 2 — «Komün Konseyi» adıyla alâkadar kurul;
- 3 — Komünün başı olan komün başkanı.

Seçim hakkına ait prensipler. Millet Meclisi üyelerinin seçimlerinde cari ve mer’i esaslar gibidir. Seçme olabilmek için 21 ve seçilebilmek için de 26 yaşında bulunmak lâzımdır. Seçimler her dört senede bir defa vuku bulur. Bazı önemli şehirler, bilhassa başkent ve ü merkezleri, devlet siyasi makamlarının salâhiyet daireleri dışında kalmak imtiyazına mazhurdırlar. Bunların idaresi komünlerin muhtar uzuvlarına tevdi edilmişlerdir.

Komünleri tanzim ve idare eden kanuni mevzuat, eski hükümdarlıktan intikal etmiştir. Bunlar da, komünlerin idaresi hakkındaki 1862 tarih ve 18 sayılı kanunla muhtelif illerin idaresine mütaallik (Bohemya için 1864 tarih ve 7 sayılı, Moravya için 1864 tarih ve 1 numaralı. Silezya için 3863 tarih ve 17 sayılı) kanunlardan ibarettir. Bu kanunlarla düzenlenmiş bulunan durum. Cumhuriyetin muhtelif kanunlarıyla yeni şartlara, uydurulmuştur. Bilhassa komün seçimlerine mütaallik 1919 tarih ve 75.76 numaralı kanunlar bunlar arasında bulunmaktadır.

Fikir Hareketleri

Slovakya ve Karpatlaraltı Rusyası komünlerine ait 1922 tarih ve 243 sayılı kanunla, 1925 tarih ve 62 numaralı kanun bugün yürürlüktedir.

2 — İLÇELER

Bağımsız yüksek idare cüzücamlarını, ilçelerle iller teşkil etmektedir. İlçeler, kendilerine has, malları, gelir kaynakları, bütçesi bulunan ve tüzelkişiliği olan kamu hukuku mülki teşekkülleri halinde tecessüm ederler. İlçelerin idare uzuvları; ilçeler dâhiline maksur işleri düzenlerler, ilçenin ve ilçe halkının müşterek menfaatlerini yürütmekle mükellef iktisadi mahiyetteki kurumları sevk ve idare ederler, komünlerin görev ve yetkileri dışında kalan işleri görürler. Bütün bunların yürütülmesi ilçenin nüfusuna göre 18-36 üyeden kurulan ve ilçe konseyi tesmiye edilen bir meclise bırakılmıştır. Bu meclisin üyelerinin, üçte ikisi ilçe halkı tarafından seçilir, geriye kalan üçte birini ise İçişleri Bakanı tâyin eder. Seçmen olabilmek için 24 ve seçilebilmek için ise 30 yaşında bulunmak lâzımdır. Seçimler her altı senede bir defa yapılır. İlçe konseyi kendi üyeleri arasından 8 üye seçmek suretiyle, bir ilçe yönetim komitesi kurar. Gerek konseyin ve gerek komitenin başkanlığı ilçe başkanına yani bir devlet memuru olan kaymakama tevdi edilmiştir.

Yukarda söylenilen ekonomik nitelikteki görev ve yetkilerinden başka, ilçe konseyi ile ilçe yönetim komitesi, il genel kurulu tarafından verilmiş olan kararları yürütmek ve bir danışma kurulu sıfatıyla il ve ilçe başkanlarına yani vali ve kaymakamlara, yardım etmek gibi vazifelerle de ödevlendirilmişlerdir. İlçe yönetim komitesi komünlerin denetlenmesi işleriyle de uğraşır.

3 — İLLER

İl muhtar idareleri de ilçelerin kuruluşlarına benzeyen esaslar ve temeller üzerine kurulmuştur. İller ken-

Çekoslovakya’da Taşra idaresi

dilerine has bütçeleri ve idareleri olan kamu hukuku teşekkülleridir. İllerin muhtar idare uzvu; il genel kuruludur. İl genel kurulunun üyelerinin üçte ikisi halk tarafından seçilir, üçte biri hükümetçe tâyin olunur.

1927 tarihli kanunla Moravya ve Silezya tek bir cü- zütam haline geldikten sonra, Çekoslovakya Cumhuriyeti şu 4 ilden tereküp etmektedir: 1 — Bohemya, 2 — Moravya ve Silezya, 3 — Slovakya, 4 — Karpatlaraltı Rusyası.

Bu illerin nüfuslariyle mütenasip olarak, il genel kurul üyelerinin sayıları da mütেকabilen 120, 60, 54 ve 18 den ibarettir.

İl genel meclisleri kendi üyeleri arasından seçecekleri 12 kişiden ibaret bir il yönetim komitesi kurarlar. Karpatlaraltı Rusyası ilinde bu komite altı üyeden kurulur. İl genel meclisi ve il yönetim komitesi başkanlıkları il başkanma, yani valiye tevdi olunmuştur.

İllerin bu muhtar uzuvlarının faaliyetleri bilhassa iktisadi mahiyetteki işlere taallük etmektedir. İl genel kurulu birinci derecede il’in ve il halkının sağlık, sosyal, ekonomik, kültürel ve insani menfaatlerini sağlamakla yükümlüdür. Bu amaçlara ulaşmak için il genel meclisleri lüzumlu gördükleri her türlü teşebbüslere girişebilirler, kurum ve kurullar vücade getirebilirler. İl genel meclisleri kanunla belli mevzulara maksur kalmak şartıyla, umumi emirnameler isdar etmek yetkisine de sahiptirler Hükümetin müsaadesiyle kanunların uygulanmasına müteferrik tafsilâtlı tüzükler de çıkarabilirler. Komünlerin, ilçelerin ve illerin mallarının idaresine mütaallik tafsilâtlı hükümleri muhtevî tüzüklerle, il kurumlan için nizamlar koyabilirler. Bundan başka il genel meclisleri, il başkamın (valinin) ve merkezî makamların danışma kuruludurlar.

İl’de devletin hâkimiyet haklarına müstenit katî muamele ifa ve karar ittihazi münhasıran il makam ve dairelerine aittir.

Fikir Hareketleri

§.3 — Özet ve Sonuç: Yeknesak bir taşra idare sistemi

İl ve ilçelerin kuruluşu umumi surette şöyle özetlenebilir: İl ve ilçeler, siyasi makam ve heyetlerin faaliyet merkezlerini teşkil ederler. Yüksek idare, devlet idaresi, buralarda, bu alanlarda cereyan eder. Bu mülki cüzütamlar, aynı zamanda, iktisadi hayatı düzenlemekle yükümlü ve çoğunluğu halk tarafından ve vatandaşlar arasından seçilmiş üyelerden kurulan bağımsız konseylere malik olan teşekküllerdir.

İl ve ilçelerin başkanları, bu iki uzviyet arasında, yani devlet organizması ile mahallî muhtar teşekkül arasında irtibat ve münasebet kurar. Her iki şef de yani vali ve kaymakamlar hem kamu orunlarının (devlet dairelerinin) başıdır, hem de muhtar mahallî teşekküllerin başkanlarıdır. Zira her iki teşkilâtın kararlarının yürütülmesi bunlara mevdudur.

Böylece; Çekoslovak Cumhuriyeti, Fransa'nın taşra idare sistemine benzeyen yeknesak bir idare tarzına malik bulunmaktadır.

Fransızcadan Çeviren: *Vecihi TÖNlRK*

İDARİ COCEAFYA:

AKÇAABAT İLÇESİ

Hazırlayan:
M. Ali ÇELTİK
Akçaabat Kaymakamı

Tabii ve Coğrafi Durum

Trabzon iline bağlı olan Akçaabat, Anadolu yarımadasının kuzeyinde, Karadeniz kıyısında, Doğu Karadeniz bölgesine dahil, güzel ve sevimli bir ilçedir. Doğusundan Trabzon merkez ilçesi, güneyinden Maçka ve Torul, batısından Vakfikebir ilçeleriyle, kuzeyinden Kara denizle çevrilmiş olan bu ilçenin yüz ölçüsü 510 kilometre karedir.

Akçaabat iieesi, tabii ve coğrafi durum itibariyle Karadeniz bölgesinin, hususiyle Doğu Karadeniz bölgesinin ana niteliklerini taşımaktadır. Arazi tamamen dağlıktır. Dağlar sahile muvazi olup, sahilten itibaren hemen yükselmeğe başlar Bu yükseklik güneybatı hududumuzda Karadağ yaylasında 1880, güneyde 1 laçka Yaylasında Düzköy bucağı bölgesinde 1910 ve Kara aptal tepesinde 2150 metreyi bulur.

Dağlar umumiyetle lâdını ormanlı arivle kaplıdır.

Bu arızalı araziyi, bir çok dere ve derecikler, güneyden kuzeye doğru yırtıp parçalamakta ve bir çok vadilere ayırmaktadır. Bu derelerin en önemlisi. Kalanima ve Serasor deresidir.

İlçenin batısında, Karadağ yaylasının temadisi olan Yoroz Burnu, Akçaabadı, Batı, Karayel ve kısmen Yıldız Karayel rüzgârlarına karşı korumakta ve bu itibarla Akçaabat kas diası tabii bir liman vasfını haiz bulunmakta, fırtınalı havalarda vapur ve kayıklara emin bir barınak teşki etmektedir

İdari Coğrafya :

İlçenin iklimi mutedildir. İlkbahar soğuk, sisli ve yağmurlu geçer. Adetâ bahar yok gibidir. Havaaların açılmasile yazın gelmesi bir olur. Yazları sıcaktır. Ağustosta +32 yi bulur. Güzel havalar sonbaharda başlar. Sonbahar uzun v© açık olur. Ocak ayma kadar havalar güzel gider. Kışın kar yağmakla beraber sahil bölgesinde devamlı kalmaz. Sahilden uzak kısımda karın Nisan sonlarına kadar kaldığı olur. En soğuk günlerde sühnet — 8 ze düşer. Senelik yağmur vasatısı 700 - 750 mm. arasında değişir. Yağmur en ziyade ilkbaharda ve kışın yağar.

İdari Durum

1305 senesine kadar bucak olarak idare olunan Akçaabat, bu yılda üçüncü sınıf bir ilçe olarak teşkilâtlandırılmışlar. İlçenin merkezi bulunan **Polathane** kasabası tarih bakımından Trabzon şehri kadar eskidir. Trabzon hükümeti pui-pereslerin elinde iken bu kasabanın halkı **Yunanca platan.**» (Kavak) ağacına taptıkları cihetle kasabanın ismi o ağaca nisbetle **Platana** olarak söylenmiş ve fakat yazılıştı Pulathane olarak kullanılmıştır.

İlçenin Düzköy ve Derecik adıyla iki bucağı ve 88 köyü vardır. 85 köyünde Köy Kanunu tatbik olunur. Bu köylerden 56 sı merkeze. 15 şî Düzköy bucağına. 17 si de Derecik bucağına bağlıdır. Bucak ve köylerimizde belediye teşkilâtı yoktur.

Akçaabat'ın kasaba ve köyleri dağlık arazide kurulmuş olup evler zemin üzerine serpiştirilmiş bir durumdadır. Köylerin hiç birisi toplu bir durumda değildir. Köy. sınırları içerisinde, dağınık bir haldedir.

Nüfus:

1940 yılında yapılmış sayıma göre ilçe nüfusu 28.431 i erkek, 31204 ü kadın olmak üzere 59.635 olup, kesafet 116 dır. Nüfusun senelik ortalama artış nisbeti binde yirmi iki-

Akçaabat İlçesi

dir. Nüfusun artış nisbeti 1937 yılına kadar binde oniiçü geçmemekte idi. Son yıllarda halkın sağlık kaidelerine önem vermesi ve ekonomik refaha az çok kavuşması bu artış nöbetinin yükselmesinde âmil olmuştur.

Dağınık bir halde üç mahallesi ve 1100 hanesi olan kasabanın 5.672 nüfusu vardır.

İlce teşkilâtı ve memurları :

İçişleri: Kaymakam, bir tahrirat kâtibi, bir refiki, bir ilce nüfus memuru vn bir nüfus kâtibi (bucak müdürleri henüz işe başlamamıştır.)

Adliye: C. Savcısı, ceza, hukuk ve sorgu yargıçları, başkâtip, (icraya da bakar) üç zabıt kâtibi, bir mübaşir, bir noter bir gardiyan.

Tarım: Ziraat muallimi, hayvan sağlık memuru.

Tapu: Tapu sicil muhafızı, muhafız muavini, iki kâtip-

P. T. T.: Bir müdür, iiç muhabere memuru, bir bat çavuşu, dört miivezzi.

Maliye: Malmüdüğü, varidat memuru, varidat kâtibi, Tahsil memuru, tahsil kâtibi, muhasebe kâtibi, veznedar, millî emlak memuru, beş tahsildar.

Özel İdare: Bir memur, bir varidat memuru, bir varidat memuru muavini, tahsil memuru, bir muhasebe kâtibi, bir müfredat kâtibi,, yedi tahsildar.

Jandarma: Bir bölük komutanı.

Sağlık: Bir hükümet tabibi, iki sıhhat memuru.

Millî Eğitim: Maarif memuru, bir gezici başöğretmen. 28 öğretmen ve onbeş eğitimci.

Orman: Bir bölge şefi, bir takip memuru, bir muamelât kâtibi bir mesaha memuru ve bakım memurları.

Gümrük: Bir gümrük memuru.

İdari Coğrafya:

Gümrük: Bir gümrük memuru.

Gümrük Muhafaza: 4 muhafaza memuru.

Liman: Bir liman reisi.

Belediye: Belediye reisi, bir ebe, bir muhasip, bir kâtip, bir tahsildar, üç zabıta memuru, bir gazhane memuru.

Polis: Bir komiser muavini, dört polis, (beş mahalle bekçisi).

İnhisarlar: Bir müdür, bir muhasebeci, bir veznedar, bir satış memuru, dört anbar memuru, bir evak memuru, iki ziraat memuru, bir ziraat muhasibi, üç kontrol memuru, iki takip memuru bir muhakemat memuru bir istifcibaşı.

Ziraat odası: Bir reis, dört âza.

Ticaret odası: Bir ajan.

Bayındırlık Burumu

tice bölgesinde sahili takiben, batı komşumuz Vakfikebir hududundan, doğu sınırimıza kadar, 30 kilometre uzunluğunda şose vardır. Akçaabat'ı Trabzon'a ve Vakfikebir'e bağlayan bu şosenin onarılmaya muhtaç kısımları olmakla beraber inşası Samsun - Bize sahil, şosesinin programı içerisine alınmış bulunmaktadır. Trabzon - Akçaabat arası. Türkiye şoseslerinin en işlek olanlarından birisidir. İlçe bölgesinde 55 kilometre uzunluğunda toprak tesviyesi yapılmış köy yolu vardır. Bu yollarda kışın tekerlekli araçlar işleyemez. Yalnız kurak havalarda 35 kilometrelik kısımda tekerlekli araçlar işleyebilir. Tesviyesi yapılmış bu yol etrafında bulunmayan köylerin yollar dar ve patika şeklinde olup bir çok yerlerinde hayvanla dahî gidilemez. İlçe ile bucaklar arasında. tesviyeli toprak yollar vardır, iler ikisine de at arabası] e gidilebildiği gibi. Diizköy bucağına yaz aylarında otomobille dahi gidilebilir.

Akçaabat İlçesi

Kasaba ile Trabzon arasında her gün düzgün otobüs servisleri yapılır.

İlçe altı karakol mmtakasma bölünmüş olup her karakol telefon ile merkeze bağlıdır. Köylerden yalnız üçünde telefon vardır. Bucaklar karakol merkezinde oldukları için ayrıca telefonları yoktur. Bütün telefon şebekesinin uzunluğu 70 kilometredir. Bucaklarda P. T. T. merkezi yoktur.

İlçe merkezinde bucak ve köylerde içme suyu bol olup çeşmelere menbadan ağaç savaklarla, toprak künklerle getirilir. Temizlik için dahi bu sular kullanılır. Kasabada her mahallede bir çok çeşme vardır. Sular umumiyetle kireçlidir. Sertlik derecesi 21 ilâ 27 dir.

Kalanıma deresinde. Visera köyünde kurulu bulunan ve su ile işleyen elektrik santrali hem Trabzonun ve hem de kasabanın elektrik ihtiyacını karşılamaktadır. Kapasitesi 50 kilovat saattir.

Kasabada 1938 de yapılmış olan ve ortasında Atatürk Büstü bulunan bir park, çarşı içerisinde bir kilometre kadar arnavut kaldırımı, halkın yardımıyla yapılmış bir cami, özel kişiye ait bir hamam, 1941 de ikmal edilmiş bir hükümet konağı, 1938 de yapılmış bir inhisarlar müdürlüğü binası, bir bütün deposu, belediyeye ait bir gazhane ve bir mezbaha vardır.

Kasaba evleri daha çok çift katlı ve kiremit örtülü ağaç yapılarıdır. Köy evleri de tek katlı kiremit veya çinko örtülü ağaç yapılarıdır.

Kasabanın hali hazır harita sil e imar plânı henüz yapılmamıştır. Kasabanın yangın vasıtaları İnhisarlar Müdürlüğüne ait bir motorpomp, belediyeye ait on balta beş kazma, onbeş kovadır.

İktisadi Durum

Zirai bir karakter arzeden ilçemizde fabrika ve imalâthane olmayıp, sadece Tekel idaresine ve tüccarlara ait bütün

İdari Coğrafya:

işleme yerleri vardır. Akçaabat daha ziyade tütün yetiştiren bir bölge olup senede ortalama iki buçuk ilâ üç milyon kilo tütün istihsal ederek ihraç eder Bı sayede ilçeye sekiz dokuz milyon lira gibi mühim bir miktarda para girer.

El sanatlarından olmak üzere bazı köylerde elbiselik ve çamaşırlık bezler dokuyan el tezgâhları vardır. Bugün bun, hırdan 82 si faaliyette olup hükümetçe iplik verildikçe işlerler.

İlçenin belli başlı ihraç maddesi, tütünden sonra tereyağı, kuru fasulya, patates ve findıktır. İstanbul - Hopa seferlerini yapan vapurlar haftada bir gün limanımıza uğrayıp yük alır ve yük verirler. Tütün istanbulin tereyağı, fa- sulyn Samsun ve İstanbul a, patates ve findık Trabzona ihraç edilir. İthal edilen maddeler arasında en önemli yeri hububat ve özel olarak mısır ve sun'î gübre alır. İlçenin 65 köyü tamamen tütüncü olduklarından sudan gayri bütün ihtiyaçlarını çarşı ve pazardan tedarik ederler.

İlçede senede ortalama olarak 8000 ton lütiin, 2200 ton mısır, 1200 ton patates. 200 ton buğday, 150 ton findık, 600 ton fasulya, 100 ton zeytin, 85 ton arpa, 10 ton çavdar, 65 ton sokan yetiştirilir. Bunlardan başka portakal, limon, mandalina, elma, armut ve diğer çeşitli meyvalar da yetişmektedir.

Akçaabat'ta Ziraat Bankosunu bir ajansı, birisi köyde birisi kasabada olmak üzere iki tane Tarım Kredi Kooperatifi vardır. Haftanın yalnız salı günleri kasabada pazar kurulur. Yazın yaylalarda belirli günlerde yaylacılar tarafından dernekler yapılır ve pazar kurulur.

tirenin Karadağ behresinde mevrit 8800 hektar genişliğindeki ladin ormanları devlet işletmesi tarafından işletilmek üzeredir. Senelik istihsal miktarı ortalama olarak 1000 metrekiipü bulabilecektir.

Tarım Durumu

İlçeyi, zirai istihsal halamından, «tütün ziraati yapan

Akçaabat İlçesi

'bölge» ve «hayvancılık ve mısır ziraatı yapan bölge» olmak üzere ikiye ayırıp incelemek gerekmektedir.

Genel olarak, çiftçi, bel ve kazma kullanarak tarlasını işler. Pulluk ve çift: hayvanı yoktur. Karasaban dalı çok sezdır. Arazi çok dar ve çok arızalı olduğu için ziraat âletleri İra mıntakada işleyemez. Köylü adale kııvvetile çalışmağa mecburdur. Arazi dar ve iklim de müsait olduğundan bu aamtakada kesif ziraat yapılarak bir senede bir kaç mahsul almak cihetine gidilir.

Tütün ziraatı yapan bölge, ilçenin sahil köylerini içine alır. Bu bölgenin esas işi tütün ekimidir. Bu bölgede tütün yetiştirmeye elverişli olmayan araziye ise mısır, fasulya ve hububat ekilir. Tütün yetiştirebilen tarlalara da. bir kaç mahsul alınmak için, tütünü kaldırıp yerine mısır ve fasulva ekmeğe, ve kışın buğday ekip yazın onun yerine tütün dikmeğe gayret edilir. Bu itibarla bu bölge toprakları Pazlasile yorgundur. Gübre vurmadağça ve billaşşa son yıllarda sun'î gübreye alışmış olan halk, suni gübre vurmadağça tütün yapamamaktadır. En fazla kullanılan suni gübre cinsi amonyum stilfat'tır.

Gübre sağlayamayan veya gübreye nisbetle daha ucuz bulan ekiciler tarlalarına hamsi vururlar. Suni gübre bu bölgeyi' gelmeden önce herkes tütünlüklerine hamsi vururdu. Sim yıllarda hamsinin çıkmaması halkı suni gübre kullanmağa mecbur etmiştir. O derecede ki suni gübrenin fiatı ne olursa olsun mutlaka alıp tarlasına ekmek zaruretindedir. Gecen sene yüz kiloluk bir çuval gübre, 170 ilâ 200 liraya »atılmıştır. Bu sene Donatım Kurumu ilçemizde bir satış memurluğu açarak halka çuvalı altmışboş lira üzerinden gübre satmıştır. 5.-140 tütün ekicisinden şimdiye kadar 3.350 si bu kurumdan suni gübre almışım. Bölgenin suni gübre ihtiyacı ortalama senede 1500 tonu bulur. Resmî rakamlara nazaran gecen sene ilçemizde 20.050 dekar tütün ekilmiştir.

Sahil bölgede mandalina, portakal, zeytin, tındık bahçeleri de vardır.

İdari Coğrafya:

İkinci bölgenin esas meşgalesi hayvancılık ve mısır zira atidir.

Bu bölge sahilden uzak ve dağlık köyleri içine alır. Hayvan yetiştirmekle beraber mısır, fasulye, patates ziraatı de yapılır. Mısır ziraatı hem insan yiyeceğini ve hem de hayvan yemini sağlamak itibarile hayvancılıkla muvazi gider bir ziraattır. Bu bölgenin mısır istihsali, arazinin e,ok dar olması yüzünden, ekicilerin senelik ihtiyaçlarını tamamen, karşılayamaz. Pazardan satın almağa mecbur kalırlar

Hayvancılık tamamilen iptidai bir şekildedir. İnek cinsleri tereddi etmiştir. Hayvan cinslerinin islâhı yolunda henüz bir tedbir alınmamıştır. İlçemizde en çok görülen hayvan hastalıkları çiçek, keçi uyuzu, anı raks, distomatoz'dur.

İlçede 21.330 sığır, 20.853 koyun, 8.338 kıl keçi. 89 af ve kısarak. 114 ester, 397 merkep, 30 öküz vardır.

Kültür Durumu

İlçemizin. 2 si kasabada, 29 u köyde olmak üzere 31 ilk okul vardır. Kasabadakilerin biri beş sınıflı, diğeri üç sırtı f 11 olup, köy deki lerin 14 ii beş sınıflı birer üfrrnmenli, id i iic sınıflı ve eğitimlidir. Öğretmenli okul binaları ynu.i olup cğitmenli okul binaları eskidir.

Öğretmenli ve eğitimli i okulu bulunan köylerle kasabada ilk okuma çağında 2.418 erkek. 1.153 kız çocuğu mevcut olup. 2227 erkek. 088 kız çocuğu okullara devam etmektedir. 1914 yılında köylerde 3 kız. 87 erkek, kasalim13* 13 kız. 41 erkek diploma almıştır. Okulsuz köyler de d a M? olmak üzere, bütün ilçede ilk okmria çağındaki çocuk miktarı 8.095 i erkek, 5.037 si kız olmak üzere 13.732 dir.

İlçede Ortaokul yoklar. Yalnız bu sene bir ok ol kısasım sağlamak iizere. Kültür Sevenler Cemiyeti adıyla hır cemiyet kurulmuş ve bütün ekicilerinden bu maksada yardımlar kabul edilmeğe başlanılmıştır. Bu yardımların 60 bin Hra*-yı bulacağı ümit edilmektedir.

Akçaabat İlçesi

İlçede, her on beş günde, Akçaabat adlı bir gazete yayımlanır. Kasabada bir Halkevi, yirmi köyde bu sene açılmış birer halkodası vardır. Bu sene kasabada yeni bir halkevi binası yapılacaktır. Binanın maketi ve planları hazırlanmıştır. Köylerdeki halkodaları verilen plâna göre inşa edilmektedir.

Halkevi çalışmaları oldukça verimli bir durumda olmakla beraber, binasının çok küçük olması ve münasip bir yer üretilmemesi yüzünden, düğün, aile toplantısı, konferans gibi faaliyet mevzularında dikkati çekecek bir canlılık görülmektedir.

Akçakale köyünde Pontos devrinden kalma büyük bir kale vardır. Bu kalenin ahalisi Trabzonun fethinden sonra kalenin metanetinden istifade ederek yedi sene Osmanlılara mukavemet etmişlerdir. Başkaca tarihî kıymeti haiz bir eser yoktur.

Sağlık Durumu

Genel olarak, ilçe halkı, orta boylu, sağlam bünyelidir. Sahil miniakası halkı sıtma yüzünden renksiz ise de yüksek köyler halkı çok sıhhatli ve çok kanlıdır. Halkın sıhhatini en çok tehdit eden hastalık sıtmadır. Bu itibarla ilçemiz olağanüstü sıtma savaşı bölgesine alınmıştır. Büyük su birikintileri ve bataklıklar bulunmamakla beraber, sivrisinek, küçük dereciklerde ve su birikintilerinde üremektedir.

Sıtmadan sonra en çok rastlanan hastalıklardan birisi de çiçektir. Geçen bir yıl içinde 53 vaka tesbit edilmiştir. İlçe dahilinde 80 firengili vardır. Az güneş gören dağlık köylerin çukur semtlerinde verem mevcut olup az miktarda tahribat yapmaktadır. Geçen sene '44 lekeli humma, basilli dizanteri, 4 tifo vakasına tesadüf edilmiştir.

Kasabada kanalizasyon tertibatı yoktur. Plâna uygun fennî bir mezbahası vardır. Kasaba içerisinde olan mezarlıklar bakımsızdır.

İdari Coğrafya:

Arızalı bir arazi üzerinde kurulmuş bulunan kasabada tekerlekli araçlar yalnız sahil kısmında işlettiği için, temizlik işleri hayvanla yöndür.

Kasabada bir hamam, bir buğu sandığı, 40 köyde birer buğu sandığı vardır. Dağ köyleri temizliğe o kadar riayet etmezler.

Kasabada iki otel, üç lokanta, sekiz fırın vardır.

Sosyal Durum

İlçe baltı, ziraat ve hayvancılıkla uğraşır. Hiç arazisi olmayan köylü aileleri, arazisi çok olan ve bizzat ziraatle uğraşmayan kimselerin arazisinde yarıcılıkla (Maraba) olarak çalışırlar. Bu suretle çalışmayan ve böl yede de iş bulayanlar, çalışmak üzere gurbete giderler. Bunlar İmzan yıllarca köyüne ve yuvasına dönemezler. Arazinin çok dar olması yüzünden bir çok köylü aileleri köylerini terkedip başka illere göç etmişlerdir.

Kasabada erkekler fotr şapka veya kasket, raket, yelek, pantolonı; kadınlar şapka veya baş örtüsü ve manto giyerler. Köylerde, hali vakti yerinde ölçü erkekler kasket, kilot pantolon ve kumaş raket ve çapula denilen altı çivili ayakkabı; fakir kısım kasket, zıbka ve çarık giyerler: kadınlar başlarına beyaz bir örtü, bellerine çizgili peşlemal bağlarlar. Çoğu çarık giyer ve sırtlarında daima bir sepet taşırlar. Bu bölgede kadın, evin biiün işini vöriir ve yükünü taşır. Bu yük taşımada kendisinin biricik aracı bu sepetidir. Bölge dağlık olmak itibariyle tekerlekli araçlar işlemediği gibi, bir çok yerlerde hayvanlar dahi yük taşıyamazlar. Bütün yük, bu sepetlerde ve sırtta taşınır.

Bölge dağlık olmak itibariyle, her semtin, belirli zamanlarda gidilmekte olan yaylaları var lir. Bu yaylalar aym zamanda bir eğlence ve neşe menbaıdır. Yaz aylarında her yaylada dernekler kurulur. Buralarda keıneuçe çalınır, ka-

Akçaabat İlçesi

dın erkek horon oynar. Kanı kaynatan, insanı elektirikliyen bu horon, bölgenin biricik oyunudur.

Halk, iklim icabı çok asabi ve çok hırçındır. Bu itibarla sık sık yaralama vakaları olur. Yol kesmek, soygunculuk yapmak gibi asayişe iniessir suçlar biç görülmemiştir.

Harp yıllarında ziraat ürünlerinin yüksek fiyatla satıl- masıyla köylünün eline çok para geçmiş ve bu fazla para birçoklarını alkole -ve bilhassa rakıya alıştırmıştır.

Halk çok misafirperverdir. Kötü itikailara inanmaz.

İ Ç T İ H A T L A R :

Danıştay Kararları

Özü:

Hususi hukuk hükümlerim' tâbi bir müessesese namına istimlâk yapılamayacağı hakkında.

Beşinci Daire

E : 44/924

K : 44/1559

Davacı: Haşan Büyükçakmak ve arkadaşları vekili Avukat, Ahmet Hıfzı Gözübüyük. Ankara Kmacıhan No. 20.

Dâva edilen: Bursa Valiliği ve Siimerbank Umum Müdürlüğü.

Dâvanın H.: Bursa'da Merinos fabrikasının yaptıracığı menhür ve işçi evi, mektep ve hastahane için müvekkillerine ait gayrimenkulleri 1055 sayılı kanun ve menafii umumiyeye için istimlâk kararnamesine göre istimlâkine itirazla 1055 sayılı kanun 1 Haziran 1942 tarihinden itibaren meriye! mevkiinden kalkmış olduğu cihetle hususi hukuk hükümlerine göre, idare edilen bir müessese namına istimlâk yapılamıyacağı gibi Merinos fabrikasının binlerce metre murabba) ve fabrika binasına daha yakın boş arazisi de mevcut bu lun d olduğundan kanuni mesnedi olmayan menafii umumiyeye kararının iptali talpbi dileğinden ibarettir.

Vilâyetin M. H.: Menafii umumiyeye için istimlâk kararnamesinde bu kararlar aleyhine idari dâva açabileceği tasrih edilmemiş olmasına, bu kararnamede tasrih edilmeyen bu cihetin de 3710 sayılı Belediye İstimlâk Kanununun 7 inci maddesinin (âmme menfaatları hakkındaki kati kararları

Danıştay Kararları

aleyhine Devlet Şûrasına müracaat olunamaz) diye yazılı «lan son fıkrası ile tavzih edildiği anlaşılmasına göre âmme menfaati işlerinde kanun vaznım Vilâyet İdare Heyeti kararma müsteniden Vilâyet makamına bahşettiği takdir hakkının muhafazası ile dâvanın vazife noktasından reddi icabedeceği mealindedir.

Sümer bank Umum Müdürlüğünün M. II. : 3710 sayılı kanunim 7 nei maddesi âmme menfaatları bakkaldaki katı kararlar aleyhine Devlet Şûrasına müracat olunamıya'cğmı âmir olmasına ve Dursa Vilâyet İdare Heyetince verilen menafi) umumiye kararının istimlâk kararnamesi hükümlerine uygun bulunmasına binaen dâvanın reddi icabedeceği mealindedir.

Müddeiumuminin M.: Menafii umumiye namına yapılacak istimlâkler âmme hizmetinin temin ve ifasına matuf olan fmsusat. hakkında yapılması icabeder. Kendi hususi kanunlarında buna dair bir lûiküm mevcut olmadığı takdirde sermayesin' ı bir kısmı Devlet sermayesiyle işleyen müesseselere ait olsa dahi bu gibi hususi müesseselerin menafii umumiye nam ve hesabına istimlâk yoluna gitmesi doğru olamaz. Bursa Merinos fabrikasının işlevleri inşası için verilen menafi umumiye kararı kanununun ilgilendirdiği maksat ve gayenin dışında kalması hasebiyle boan İması iktiza eder.

Türk Ulusu Adına

Hüküm veren. Devlet şûrası Beşinci Dairesi tarafından İşin g'Ovüi düşünüldü:

Sıimvrh nık'a husumet teveccüh edemiyeceğinden husumetin v lâv-ite hasren tetkiki kararlaştırıldıktan sonra davanın esasına girişildi.

istimlâk ancak Amme hizmetlerinin cereyanını temin maksadiyle cevaz altına alınmış hukuki bir müessesedir. Hususi hukuk rejimine tabi ve ticari bir fabrikanın velevki iktisadi devlet teşekküllerinden bulunan bankaların iştirakiy-

İçtihatlar :

le kuralımı sı bırı teşekkülün hususi kanunumla bir sarahat bulunmadıkça lebine istimlâk muamelesi tesisine vesile teşkil edemez.1055 sayılı 'Teşviki Sanayi Kanunu ise 1/0/1942 tarihinden itibaren meriyet mevkiinden kalkınış bulunduğı rihetle mezkur kanuna istinaden 27 12/1043 tarihinde verimli kararın hiikim ifade edemeyeceğı tabiidir. Kaldı ki istimlâk: kararnamesinin 2 mu maddesine yöre biyyik kıtada arazi istimlakinde menafii umumiye kararının ittihazı Vekiller Heyetinin salâhiyetine dahildir.

Şu vaziyet karşısında Merinos Fabrikası için işçi evi ve saire yapılması lüzumundan bahisle verilen menafii umumiye kararı doğrudan doğruya âmme hizmetine taallük etmemesinden dolayı da kanunun ruh ve maksadına tevafuk edemediğı cihetle kamımın hükümlerine tamamen aykırı olarak ittihaz edilmiş olan menfaati âmme kararının iptaline ve ilâm harcından peşin alman 100 kuruşun davacıya iadesiyle 400 kuruş ilâm haremın dâva edilenden aloumısmı 25. 10/ 1044 tarihinde ittifakla karar verildi.

İçtihatlar ;

Danıştay Tevhidi İçtihat Kararı

Özü:

İktisadi Devlet Teşekküllerinin idari dâvalarda hasını olarak kabul edilecekleri hakkında:..

Dâva Daimleri Umumi Heyeti

E : 44/58

K : 44/41

İktisadi Devlet Teşekküllerinden Ziraat Bankası ve Sii- merbank'm idari dâvaya mevzu teşkil edecek tasarruf attan dolayı husumet mevkiinde bulunup bulunamayacağı hakkında Dâva Daireleri kararları arasında lıasıl olan mübâyenetin izalesi için içtihadın tevhide talebiyle Dâva Daireleri Umumi Heyetine muınavvel müzekkere tetkik ve icabı müzakere olundu.

Amme hukuku kanunlarıyla vücut bulmuş ve devlet tesisi bulunmuş olan İktisadi Devlet Teşekkülleri «yerci işti «ra t sahalarına dahil olan muamelâtın tedvirinde hususi bukık rejimine tabi kılınmış iseler de bu müesseselerin ezcümle tekaüt ve barem muameleleri gibi hukuku âmme kanun ve nizami ariyle tanzim kılınmış olup idare hukuku sabasına dahil ve idari kazanın murakabesine tabi bulunan tasarrıfattan mütevellit ihtilâfattan dolayı hadis olacak idari dâvalarda kendilerini hasım olarak kabulü idare hukukunun umumi prensiplerine uygun olacağına ve içtihadın bu suretle tevhidine 8/12/bfl44 tarihinde ittifakla karar verildi.

Y A. B A N C I M E V Z U A T

BERN KANTONU'NDA KOMÜN VERGİLERİ

Sıddık TÜMERKAN
Tetkik Müşaviri

İsviçre'nin Bern Kanfconu'ndaki komün vergileri hükümlerini kapsayan 7 Temmuz 1918 tarihli Devlet ve Komünler Vasıtasız Vergileri Kanunu ve 30 Ağustos 1919 tarihli komün vergileri dekresi, 29 Ekim 1944 tarihinde kamuoyu ile kabul edilen Devlet ve Komünler Vasıtasız Vergileri Kanunu ile yürürlükten kaldırılmış bulunmaktadır. 1 Ocak 1945 gününden itibaren yürürlüğe giren bu kanun; devlet ve komün, vergilerindeki yükümlülüğe, tahakkuk, tahsil, itiraz ve temyiz usullerine, zaman aşımına vesaireye ilişkin hükümleri ihtiva etmes bakımından tam bir vergi kodu mahiyetinde olup, komün vergilerine ilişkin hükümlerde sık sık devlet vergileri hükümlerine atıflar yapmış ve böylece devlet ve konnıı vergilerinde; yüküm nisbet ve şartları, tahakkuk Vesaire usulleri bakımından birlik ve tenazuru sağlamış bulunmaktadır.

Kanun hükümleri şöylece özetlendirilebilir:

Komünlerin vergi almak yetkisi ve komün vergileri yükümlülüğü

Komünler, gelirlerinin yetersizliği halinde ve yürütmekle ödevli oldukları kamil hizmetleri giderlerini karşılayabilmek amacıyla, hakiki ve tüzelkişilerden, bu kanunda yazılı vergileri tarhetmek yetkisinde olup, bu vergilerin tahsil ve tahakkukuna ilişkin ayrıntıları gösterir yönetmelikler düzenlerler. Bu yönetmelikler Kanton İcra Konseyinin onaması ile yürürlüğe geçer.

Bern Komün Vergileri

Vergi yükümlüleri:

1 — Komün sınırları içinde medenî veya malî ikametgâh sahibi bulunan hakiki kişiler,

2 — Komün sınırları içinde merkezi veya teşkilâtı bulunan tüzelkişiler, kanunda yazılı komün vergilerini (işlerinin bu vergi matrahlarıyla olan ilgilerine göre) vermekle ödevlidirler.

Bir mal üzerinde irtifak veya intifa hakkı bulunanlar da bu haklardan istifadelerinin derece ve şekillerine göre komün vergisinin yükümlüsü olurlar.

Kollektif ve komandit şirketleri üyeleri; şirkete koydukları sermayeleri ve şirketten aldıkları temettü nishetinde vergiye tâbi tutulurlar.

Yükümlünün, kanunun belirttiği medeni ikametgâhından amaç, medeni kanun hükümlerinin şümulüne giren ikametgâhtır. Malî ikametgâha gelince:

1 — Federal mevzuatla fertlerin siyasal haklarının garanti edildiği yer,

2 — Kişilerin kazanç getirecek bir iş tuttıkları yerler.

3 — Kişilerin (kazanç getirecek bir iş i almasalar dahi) 6 aydan fazla oturdukları yerler,

4 — Kişilerin devamlı olarak en az 90 gün oturdukları (kendilerine ait) bir mülkün; veya, ailelerini oturtmak üzere uzun bir müddetle kiraladıkları meskenin bulunduğu yer.

Malî ikametgâh kavramının şümulüne girer.

Genel olarak, yükümlülüğün istisnaları

1 — Konfederasyon tüzelkişiliği, federal hukuka göre memleket dışı ayrıcalığından faydalananlar,

2 — Bern devleti ve buna bağlı kamusal teşekküller ve

Yabancı Mevzuat:

Bern Kantonu Emlâk Sigorta Kurumu, Bern Borç aims Sandığı,

k — Komün birliklerinin kamu hizmetlerine övgülenen malları,

4 — Komün, devlet hizmetlerini arkalayan kurumlar,

5 — Doğrudan doğruya din hizmetlerine övgülenen milli kilise malları.

(i— Devlet ve komün personellerine ilişkin yardım sandıkları.

7 —Özel hukuk hükümlerine göre kurulmuş ve üyeleri tarafından kâr gayesi güdülmeyen yardım kurumları, komün vergi yükümünden istisna edilirler.

Kanton icra konseyi, genel ekonomi üzerinde önemli rolleri olan veya komün veya bırıa bağılı burumlarla malî iştirakleri bulunan imtiyazlı ulaştırma teşebbüslerini, kısmen veya tamamen vergi yükümünden istisna etmek yetkisindedir. Bundan başka; komün sınırı içindeki her hangi bir ekonomi teşebbüsünün kurulmasında, komünün ekonomik menfaatleri bulunduğu takdirde icra konseyi kararıyla bu teşebbüsün kısmen veya tamamen vergiden muaf tutulması caizdir. Bu muafiyet, teşebbüse yatırılan paraların elverişli bir faize tekabül edecek tutarda kâr getirebileceğı zamana kadar devam edebilir. Ancak bu muafiyet müddeti, biç bir suretle 5 yılı aşamaz.

tera konseyi, muafiyet hususunda ilgili komünün düşüncesini alır ve ona göre muafiyet şartlarını tesbit eder. Şartların zevali veya şartlara riayetsizlik halinde (öncesine de şamil olabilmek üzere) muafiyetler kaldırılabilir. Bu İn-
ikli inlere aykırı sözleşmeler hükümsüzdür.

Komün vergilerinin çeşitleri

Komün vergileri üç gruba ayrılır:

1) Matrahları devlet, vergileriniinkinin aynı olan komün vergileri,

Bern Komün Vergileri

- 2) Özel komün vergileri,
- 3) Olağanüstü komün vergileri.

I — Matrahları devlet vergilerinininkinin aynı olan komün vergileri

Devlet vergi kayıtlarına göre, devlet vergilerine esas olan matrahlar komün vergilerinin de matrahlarını teşkil ederler Komünler, yükümlülerden devlet vergileri nisbetine eşit nisbete kadar vergi almak yetkisindekiirler. Bu nisbetler her yıl. biitçe müzakereleri sırasında komünlerce tesbit olunur.

Matrahları devlet vergilerinininkinin aynı olan komün vergileri şunlardır:.

1 — Gelir vergisi: Kişilerin; kazanç elde etmek veya servetlerinin ve diğer kaynaklarının işletilmesini sağlamak amacıyla giriştikleri faaliyetlerden bu faaliyetin dış şekline, süresine ve adına bakılmaksızın elde ettikleri gelirlerin heyeti mecmuası üzerinden alınan vergidir. Anonim, nksiyonlu komandit, mahdut sorumlu şirketlerle Federal Borçlar Kanununa göre kurulmuş olan kooperatif şirketleri bu vergiye tâbi değildirler.

Gelir vergisinin yüzde nispetleri aşağıda gösterilmiştir:

Vergiye esas olan		Gelir vergisi niebeti	
yıllık gelir		%	
Frank	Frank		
—	100		2
200	300		2,05
400	500		2. 1
600	700		2.15
800	900		2. 2
1000	1400		2.25
1500	1900		2. 3

Yabancı Mevzuat:
Vergiye esas olan Gelir vergisi nisbeti
yıllık gelir %

Frank	Frank	
2000	—	2,35
2500	—	2, 4
3000	—	2,45
3500	—	2, 5
4000	—	2,55
4500	—	2, 6
5000	—	2,65
5500	—	2, 7
6000	—	2,75
6500	—	2, 8
7000	—	2,85
7500	—	2, 9
8000	—	2,95
8500	—	3, 0
9000	—	3,05
9500	—	3, 1
10000	—	3,15
10500	—	3, 2
11000	—	3,25
11500	—	3, 3
12000	—	3,35
13000	—	3, 4
14000	—	3,45
15000	—	3, 5
16000	—	3,55
17000	—	3, 6
18000	—	3,65
19000	—	3, 7
20000	—	3,75
22000	—	3, 8
24000	—	3,85
26000	—	3, 9
28000	—	3,95

Bern Komün Vergileri
Vergiye esas olan Gelir vergisi nisbeti
yıllık gelir %

Frank	Frank	
30000	—	31900
32000	—	33900
34000	—	35900
36000	—	37900
38000	—	39900
40000	—	41900
42000	—	43900
44000	—	45900
46000	—	47900
48000	—	49900
50000	—	51900
52000	—	53900
54000	—	55900
56000	—	57900
58000	—	59900
60000	—	64900
65000	—	69900
70000	—	74900
75000	—	79900
80000	—	84900
85000	ve daha fazla	

Vergi nisbetinin tayininde esas; safi gelirdir. Bu itibarla safi geliri bulmak için; gelir elde etmek amacile yapılan masraflar, amortisman ve yenileme masrafları, iş kayıpları, faiz, bakım, sigorta masrafları, iş vericilerin personelleri için sosyal yardım kurum ve sandıklarına, iieret ve kazanç kavunlarını karşılamak amacile tazminat sandıklarına yatırmak zorunda bulundukları paralar gayri safi gelirden düşülür. Bundan başka hakiki kişilerin gayri safi gelirindi kendileri için 1600, evli veya dul olup ta çocuk sahibi iseler ayrıca 400 ; 18 yaşından küçük her bir çocuk veya tahsilde veya bir meslek stajımla bulunan 18-25 yaş arasındaki beher

Yabancı Mevzuat:

çocuk için (iiç çocuğa kadar) 300, üçten fazla her bir çocuk için 400 frank tenzil olunur. Bununla beraber her ne suretle olursa olsun yükümlünün, çocukları için, gayri safi gelirinden 1600 franktan fazlası düşülemez. Boşanmış veya ayrılıklarına hükmedilmiş karı kocanın çocukları için bağlanacak nafaka da saf gelirin hesabında gözümlünde bulundurulur. Yükümlü veya karısının, bakmakla ödevli bulundukları yakınları için de, gayri sâfi gelirden 300 franklık bir indirme yapılır. Bu gibi kimseler yükümlü ile birlikte oturmadıkları takdirde tenzilât tutan 600 franka kadar çıkarılabilir.

2 — **Servet vergisi:** Yükümlünün genel serveti üzerinden beher yıl için komiinlerce en çok aşağıdaki nispetlerde servet vergisi alınır:

Vergiye matrah olan servetin kıymet tutarı		Alınacak servet vergisinin en yüksek nisbeti
		%
5000 Franktan	10000 franga kadar	0, 5
10000	20000	0, 6
20000	30000	0, 7
30000	40000	0, 8
40000	50000	0, 9
50000	100000	1, 0
100000	200000	1,05
200000	300000	1,10
300000	400000	1,15
400000	500000	1, 2
500000	600000	1,25
600000	700000	1, 3
700000	800000	1,35
800000	900000	1, 4
900000	1000000	1,45
1000000	ve daha fazla	1, 5

Bern Komün Vergileri

Sermayenin kamusal işlere özgülünen kısmı; kullanılmaya ve işletilmeye elverişli olmayan gayri menkuller; tarım işletmelerinde yükümlünün istihsal edip te kendi işletmesinde istihlâk ettiği madde ve mahsuller; her türlü işletmelere ait alet nufkına ve hayvan gibi taşınabilir vasıtaların 10000; meskenlerdeki menkul malların 20000 franga kadar değerdeki kısımları servet vergisinden istisna edilirler. Bundan başka; yükümlü tarafından bakılan 18 yaşından küçük her çocuk için, servetinin 1000 frankı; gelir vergisine tâbi geliri 2000 frankı aşmayan ve ergin olmayan çocuklarına bakmakla ödevli bulunan dul kadının servetinin 10000 frankı; kazancını ayrıca çalışmak suretiyle sağlamak imkânından malının bulunup ta gelir vergisine tâbi geliri 2000 frankı aşmayan sakat veya yaşlı yükümlülerin servetlerinin 10000 frankı servet vergisinden muaftır.

5000 franktan az serveti olanlardan servet vergisi alınmaz.

3-4 — Temettü ve sermaye vergileri; Bu vergiler, anonim, aksiyonlu komandit, mahdud sorumlu şirketlerle, ticari mahiyetteki kooperatif şirketlerinden ve Bern kantonu ipotek sandığından alınır.

Bern kanton bankası ise, bu bakımlardan yarım yükümlere tâbi tutulur.

Temettü vergisinin tutarı, tahakkuk sırasında vergiye matrah olacak safi temettü ile, ihtiyat akçesi eklenmesi suretiyle miktarı artan ödenmiş sermaye arasındaki nisbete uygun olarak tespit olunur. Ancak temettü vergisinin nisbe- ti safi temettüün yüzde ikisinden az, yüzde beşinden çok olamaz. Bu hadler dahilinde kalmak şartıyla, safi temeliii ile, ödenmiş sermaye tutarı arasındaki nispetin yüzde yarını derecesinde artması mukabilinde, temettü vergisi nispeti yüzde varım nispetinde artırılır.

Merkezleri Bern kantonu içinde bulunup ta, diğer şirketlerin veya kooperatiflerin aksiyoulu veya başka şekildeki sermayelerine en aşağı yüzde yirmi nispetinde iştirak etmiş

Yabancı Mevzuat:

olan şirketlerden bu iştirak dolayısıyla alınacak temettü ve raisi miktarı; iştirake verilecek temettü ile gayri safi gelir tutarı arasındaki nispete eşit bir nispette tenzil olunur.

Sermaye vergisi: Sermaye vergisi, temettü vergisine tabi teşekküllerin ödenmiş ve yedek sermayeleri yekûnu üzerinden aşağıdaki nispetlere göre alınır:

Ödenmiş ve yedek sermaye yekûnu	Alınacak sermaye vergisi: %
100000 Franktan aşağı olduğu takdirde	0,75
100000-500000 Frank olduğu takdirde	1, 0
500000-1000000 frank olduğu takdirde	1,25
1000000 ve daha fazla frank olduğu takdirde	1,50

5-6 — Kâr amacı gütmeyen kooperatiflerden alınacak randıman ve servet vergileri; Federal Borçlar Kanununa ve sosyal yardımlaşma esaslarına göre teşekkül eden, kâr amacı gütmeyen kooperatif şirketlerinden randıman ve servet vergileri adları altında iki çeşit vergi alınır.

Bu şirketlerin safi randımanı üzerinden aşağıdaki nispetlerde randıman vergisi alınır:

Vergiye matrah olan		Alınacak randıman
sâfi randıman		vergisi
Kazanç ve kâr tutarı		Alınacak raslama kazanç
Frank	Frank	%
100	— 4900	2,5
5000	— 9900	3,0
10000	— 29000	3,5
30000	— ve daha ziyade	4,0

Bern Komün Vergileri

Şirketlerin, ortaklarına risrurn vesaire gibi namlar altında yüzde altıya kadar dağıttıkları paralar vergiye matrah olan randımandan tenzil olıımr. Bundan başka önemli ekonomi menfaatleri düşüncesiyle; icra konseyi ilgili komünlerin mütalâasını almak şartıyla ve uygun göreceği bir müddetle, kooperatif randıman ve servet vergileri nispetlerinde indirme yapabilir.

Federal Borçlar Kanununa göre kurulmuş olan diğer kooperatif şirketlerinden ise, yukarıda belirtildiği üzere temettü ve sermaye vergileri alınır.

Kooperatif servet vergisi: Hakiki kişilerden alınmakta olan servet vergisine ilişkin hükümler, kooperatif servet vergisinin nispeti ve bu vergiye tabi olacak kooperatif servetinin tutarı hakkında da kıyas voliiyle uygulanır.

7 — Holding vergisi: Komün sınırları içimle kurulmuş olup, ekonomik teşebbüslere malî iştirak keyfiyetini başlıca amaç edinmiş bulunan anonim, aksiyonlu komandit ve mahdut sorumlu şirketlerle kooperatif şirketlerinden, sermaye ve temettü vergileri yerine, ödenmiş sermayelerinin (yedek akçeleri de dahil) her 1000 frankından 50 santim hesabile Holding vergisi adı altında bir vergi alınır.

Haklı ve önemli ekonomik sebepler bulunduğu takdirde icra konseyi ilgili komünün düşüncesini almak şartıyla bu özel vergi nispetlerinde uygun göreceği miktarda, belirli bir müddet için indirmeler' yapabilir.

Bu türlü mali iştirak (Holding) şirketleri; komün sınırları içinde gayrimenküllere veya sn kuvvetlerine sahip oldukları takdirde gelir ve servet vergilerini ödemekle ödevli olurlar. Gelir ve servetin takdirinde şirketin bunları safın almak için verdiği para ve borçları gözöniinde bulundurulur. Bu gibi hallerde, vergiye matrah olan servetin tutan, Holding vergisine matrah olan sermayeden eikarıldık- ton sonra kabın sermaye. Holding vergisine tâbi tutulur.

Bu hükümler, avrîca, raslama kazançlardan ve gayrimenkullerden vergi alınması yolunda, komünlere verilmiş «lan haklara halel getirmez.

Yabancı Mevzuat:

8 — Raslama kazançlar vergisi: Bu vergi, borsa oyunları, piyango, vesaire gibi spekülâtif mahiyetteki veya talihe bağlı iktisaplardan; kolleksiyon ve sanat eserleri almış ve satış bedelleri farklarından veya gayrimenkul mülkiyetinin veya bu mülkiyete ilişkin hakların veya su kuvvetlerinin almış fiyatından yüksek bir fiyata satışı üzerinden ve satandan alınır.

Bu şekildeki kazanç ve karlar aşağıdaki nispetler dairesinde raslama kazançlar vergisine tabi tutulur :

Kazanç ve kâr tutarı			Alınacak raslama kazanç
Frank			vergisi: %
300	—	2500	4.0
2500	—	5000	4,25
5000	—	10000	4.5
10000	—	15000	4.75
15000	—	20000	5.0
20000	—	25000	5,25
25000	—	30000	5.5
30000	—	35000	5.75
35000	—	40000	6.0
40000	—	45000	6,25
45000	—	50000	6.5
50000	—	55000	6.75
55000	—	60000	7.0
60000	—	65000	7,25
65000	—	ve daha fazla	7,5

Verginin tahakkuku

Matrahları devlet vergilerinininkinin aynı olan komün vergileri, devlet vergilerine ilişkin kayıtlara göre, komünlere e. tahakkuk ettirilir. Vergi tahakkuk devresinin süresi, komünlere teshil olunur. Raslama kazançlar vergisi, doğrudan doğruya komünlerce kazancın akabinde tahakkuk ettirilir. Komim bu yoldaki tahakkukları yükümlüye bir ihbarname ile tebliğ eder.

Bern Komün Vergileri

Tahakkuk devresi içinde, vergi tahakkukunu gerektiren hal ve şartların tahaddüsii veya kalkması, bir tüzelkişinin tasfiyesi, idare ve iş merkezlerinin komün sınırları dışına nakledilmesi hallerinde özel bir tahakkuk işlemi yapılır. Komün içinde belirli bir ikametgâh veya iş merkezi bulunmayan yabancılarla, komünü terketmek isteyen veya iflâs eden yükümlüler baklandaki tahakkuk işlemi her zaman yapılabilir. Boşanmaya veya ayrılığa hükmedilmesi, miras hukuku gereğince mal edinilmesi yükümlülük bakımından kısmen bir komünün malî erginliği altında bulunan bir yükümlünün komünün malî erginliğine tâbi olması hallerinde değışildik- dikler vukuu, yükümlünün gayrimenkûllerini kısmen veya tamamen satması gibi durumlarda tahakkuk işlemi yeniden gözden geçirilir. Özel bir tahakkuk işlemi veya tahakkuk işleminin yeniden gözden geçirilmesini gerektiren hallerde, keyfiyet yükümlü tarafından ilgili tahakkuk mercime bildirilir. Bunun üzerine tahakkuk mercii, yükümlüye bir vergi beyannamesi formülü gönderir, bunun doldurularak iadesi için yükümlüye en az 10 günlük bir nnihle verir.

Komünlere yapılacak tahakkuk işlemlerine karşı, yükümlüler tarafından, bu işlemlerin kendilerine tebliğı tarihinden itibaren otuz gün içinde, (komünler tarafından 60 gün içinde) Kanton İtiraz Komisyonuna başvurulabilir. Biraz Komisyonu kararları da, idari yargılama bükümlerine göre kanton idari mahkemesi yanında temyiz olunabilir.

Servet, gelir, sermaye, temettü, randıman vesaire üzerinden yabancı ülkelerde de vergiye tabi tutulan hükümlülerin bu matrahlarla ilişkin komün vergileri, ilgili komiiniin düşüncesi alınmak şart iyi e icra konseyince hafifletilebilir.

Verginin tahsili

Vergi taksitleri ve ödeme müddetleri kovniinlere lesbit olunur. Ancak, raskıma kazançlar vergisinin, tahakkuk işleminin yükümlüye ihbarname ile tebliğinden itibaren 14 gün içinde ödenmesi gerekir. Başkası hesabına çalışan gruplara- dahil yükümlüler aralarında mutabık kaldıkları takdirde,..

Yabancı Mevzuat

icra konseyi, bunların vermekle ödevli bulundukları vergilerin tahsili hususuna dair usuller koymağa yetkilidir.

Bir yükümlünün ödemekle ödevli olduğu verginin için- eü bir kişi tarafından ödenmesinin deruhte edilmesi yolunda, yükümlülerin bu şahıslarla yaptıkları sözleşmeler komünleri ilzam etmez.

Komünlerin, yükümlülük bakımından üçüncü şahıs durumunda olan kimselerle, yükümlülere ilişkin vergilerin bunlar tarafından ödenmesi veya garanti edilmesi yolunda yapacakları sözleşmelerden ötürü, hususi hukuk bükümleri uygulanır.

Müddeti içinde ödenmeyen vergilere 5 nisbetinde faiz eklenilir.

Yükümlü, henüz miktarı tesbit edilmemiş (tahakkuk işlemi sonuçlandırılmamış) vergi borçlarına mahsuben ödemelerde bulunabilir. Tahakkuk işlemi sonunda, yükümlünün önce ödemiş olduğu paranın vergi tutarından aşkm olan kısmı kendisine % 5 faizle iade olunur. Vergi borçlarını zamanında ödeyecekler, komünlerce belirli bir nisbette tenzilât yapılabilir.

Belirli tahsil süresi içinde, tahakkuk işlemleri bitirilemediği takdirde, tahsilat, geçici olarak, yükümlüler tarafından verilecek beyanname, beyanname verilmediği halde en son tahakkuk miktarı üzerinden yapılır.

Vergi borcunun affı veya ertelenmesi: Ödenmesi halinde yükümlü için ağır sıkıntıları intaç edeceği aşıkâr olan veya önemli gelir ve servet kayıplan dola.vısiyle ağır bir külfet i gerektirecek bulunan vergi ve vergiye ilişkin para cezası borçlarının tamamen veya, kısmen affına — ilgili komünün teklifi üzerine — icra konseyi yetkilidir. Affedilecek vergi tutarının 500 frangı geçmemesi halinde bu yetki komün tarafından kullanılır.

Ekonomi durumunu tehlikeye sokmaksızın veya işine ilişkin zaruri masrafları kısmaksfzın müddeti içinde vergi

Bern Komün Vergileri

borçlarını ödeyecek durumda olmayan yükümlünün borçları ilgili komün idaresince ertelenebilir.

Afiv veya ertelenmeye ilişkin pullu dilekçeler komüne verilir. Yetkili merciler ,aksine bir karar vermedikçe bu dilekçelerin tevdi, tahsil işlemini durduramaz. Afiv veya erteleme keyfiyetleri borca mahsuben bir miktar paranın ödenmesi veya teminat gösterilmesi gibi şartlara bağlı tutulabilir,

Tahsile ilişkin tedbirler: Yükümlünün İsviçre'de belirli bir ikametgâhı bulunmadığı veya bir yerde durmaması sebebiyle verginin tahsilini tehlikeye düşüreceği umulduğu hallerde komünler verginin tahsilini sağlamak amacıyla acele emniyet tedbirleri alabilirler. Bu yoldaki karar, (henüz tahakkuk işlemi yapılmamış olsa bile) derhal icra, olunur, icra keyfiyeti, yükümlünün başvurma, itiraz veya tahsil edilen paranın iadesi yolundaki haklarına hanel getirmez. Komün idaresi, bu gibi hallerde yükümlünün vereceği teminat tutarını tşshit ve keyfiyeti taahhütlü mektupla yükümlüye tebliğ eder,

Yükümlüden teminat olarak, para, kıymetli evrak, rehin veya banka kefaleti veya en aşağı iki muteber ve zincirleme kefil göstermesi istenir.

Bundan başka, komün sınırları içinde yerleşmeyecekleri umvılan yükümlüler, tahakkuk edecek vergi borçlarına karşılık olarak alelhesap ödemelere zorlanabilirler. Ödeme tutarı ve zamanı komün idaresince belirtilir, ikametgah veya çalışma tezkereleri vermeğe yetkili merci, komün sınırları içinde ikametgâh edinmeyeceklerini umduğu kimseleri komün idaresine bildirmekle ödevlidirler.

Komünler, vergi alacaklarının tahsilini sağlamak amacıyla Medeni Kanun ve icra ve iflâsa ilişkin mevzuattaki tedbirleri de alabilir.

Kesinleşen vergi tahakkuklarına ilişkin bulunanları da dahil olmak üzere, bir vergi alacağını kesin olarak teshil eden veya emniyet tedbirleri alınmasını gerektiren kararlar;

Yabancı Mevzuat

Federal İcra ve İflâs Kanununun 80 inci maddesinde yazılı icrası lâzım karar ve hükümler mahiyetindedir.

Vergiye tâbi gayrimenkûller ve su kuvvetleri komün adına — tapu kaydına işaret edilmeksizin — kanunî ipotekli sayılırlar. Servet vergisine matrah teşkil eden gayrimen- kûllerle su kuvvetleri üzerindeki bu ipotek, iflâsın açıldığı veya satış talebinin yapıldığı yıl da dahil olmak üzere, bu yıla takaddüm eden son iki yılını vergi borçlarının teminatını teşkil eder. Tu ipotek hakkına, yalnız devletin kanuni ipotek hakkı takaddüm eder. Bu takdirde komün idaresi, kanton vergi dairesinden kendi vergi alacağının da tahsilini sağlayacak tedbirlerin alınmasını isteyebilir. Tahsile ilişkin takiplerin ertelenme i halinde, ipotek müddeti, ertelenme müddeti kadar uzatılır.

Gizlenen vergi ve ceza vergisi: Vergilerim tahakkuk, ıslâh ve tadiline ceza vergilerine ait hüküm ve usullere taalluk eden ve kendilerine düşen ödvleri yerine getirmemek veya düzenledikleri envanterlerde verginin tahakkukuna veya şümulüne, sükutuna veya servetlerin nişindin ilişkin temel olay ve işlemleri gizlemek veya bu hususlar hakkında kasden veya kayıtsızlıkla yanlış bilgiler vermek suretiyle vergi kaçakçımı yanan veya yükümünden az vergi vermek yolunu tutan yükümlüden, kaçırdığı veya gizlediği verginin üç katma kadar ceza vergisi alınır.

Verginin hakiki miktarının teshiline yarayacak mısdağın gizleyerek veya yokedprek yalan veya sahte evrak kullanmak' ve ra düzme mukaveleler veya borç senetleri tanzim etmek suretiyle ilgili komiini makamlarını ahlatına ve hile yoluna sanıldığı takdirde, kaçırılan verginin 2-4 katı kadar ceza vergisi tahsil olunur.

Özel bir ağırlık ve vahamet arzeden hallerde, kanton icra konseyi, komün idaresinin veya malî yargı makamlarının teklifi üzerine, yükümlü baklandaki ceza vergisi kararlarının — masrafi yükümlüye ait olmak üzere — neşrini emredebilir.

Bern Komün Vergileri

Her ne suretle olursa, olsun gizlenen vergi, — ceza vergisinin tahsiline hâlel gelmemek kaydıyla —. % 5 faiziyle tahsil olunur.

Yükümlüyü vergisini gizlemeğe kışkırtanlar veya gizleme» işine iştirak edenler, 10 - 10.000 frank para cezasına hüküm giyerler.

Yükümlü, vergiyi gizlediğini haber verdiği takdirde kendisinden alınacak ceza vergisinin tutarı, gizlenen vergi miktarını geçemez.

Gizlenen vergilerden ötürü, komün!erce verilecek karar- lara karşı, bu kararların tebliği tarihinden itibaren 30 gün içinde kanton itiraz komisyonuna başvurulabilir.

Fazla tahsil edilen paraların iadesi: Yükündü, borçlu olmadığı halde yanlışlıkla veya fazlasiyle kendisine ödettirilen vergi ve cezalarla, sonraları miktar ve nisbetleri indirilen vergi ve para cezalarının bu indirmeden doğan farkının veya tamamen kaldırılmış olanların tamamının kendisine geri verilmesini istemek hakkına maliktir. Bu paraların reddi için, komüne başvurulduğu tarihten itibaren bir av içinde miisbel bir sonuç alamayan yükümlü, kanton idari mahkemesine dava açabilir.

Vergilerin ilgili komünler arasında bölüşülmesi: Kanunlarda başka türlü yazılmadıkça, her hangi bir yükümlüden, komün vergisi almak hakkı, bu yükümlünün ödemekle ödevli olduğu aynı matraklı devlet vergisinin tahakkuk yerindeki komüne aittir.

Tahakkuk yerindeki komün sınırları dışında, vergiye matrah olan teşebbüsüne, özgülünmüş sabit bir müesseseye veya gayrimenkullere veya su kuvvetlerine malik bulunan bir yükümlüden, bu teşebbüsü dolay isiyile alınacak komün, vergileri bu müessese, gayrimenkul ve su kuvvetlerinin bulunduğu komünler de. teşebbüsün kurulu olduğu komünce lalısıl edilen vergiden uygun bir nisbette pay almak hakkına maliktirler. Bu payların bölüşülmesinde, federal hukukun çifte vergiye ilişkin bükümleri uygulanır. Bölüşmeye temel

Yabancı Mevzuat:

olmak üzere; gayrimenkul ve su kuvvetlerinin tahrir kıymetlerinin % 5 i bunların gayri safi geliri addolunur.

Her ııaıııı bir hakiki kişi, medeni ikametgâhının bulunduğu komün sınırları dışındaki diğer bir komünde bir teşebbüse sahip bulunduğu takdirde, bu teşebbüse ilişkin gelir ve servet vergilerinin 2/3 ü teşebbüsün, 1/3 u yükümlünün ikametgâhının bulunduğu komüne ait olur.

Teşebbüsün müteaddit komünlere şamil olması halinde, komün vergilerinin 2/3 ü teşebbüsün bulunduğu komünler arasında ve federal hukukun çifte vergi hükümlerine göre bölüşülür.

Tahakkuk yerindeki komünün dışında bulunan ve tahakkuk yerindeki teşebbüsle ilgili olmayan ve teşebbüse özgülenmemiş olan gayrimenkul ve su kuvvetlerinin sahibi veya faydalanmışı durumundaki yükümlülerden, bu gayrimenkul ve su kuvvetleri dolayısıvle alınacak vergilerin tutarı bunların bulundukları komüne aittir.

Satılan veya üzerinde her hangi bir irtifak hakkı kurulan bir gayrimenkul, müteaddit komün şuurlarına dahil bulunduğu takdirde, ilgili komünler gayrimenkulün kendi sınırları içindeki kısmının tahrir kıymetine gür *, rasıama kazançlar vergisini aralarında paylaşırlar.

Tahakkuk devresi sırasında ikametgâhta veya vergi bö- lüşümünü gerektiren şartlarda bir değişiklik vukuunda, verginin paylaşılmasında, bu şartların ilgili komünlerdeki devamı süresi de gözönünde bulundurulur.

Bölüşmeyi gerektiren şartların tahakkuku süresinin 3 aydan az olması, vergi payının 10 franktan az bulunması, ilgili komünün kanuni müddet içinde (6 ay) pay isleme hakkını kazanacak duruma gelmemesi hallerinde bölüşme yapılmaz..

Her hangi bir komün bir pay iddiasında bulunmak istediğinde, keyfiyeti verginin tahakkuk verindeki komi'me.

Bern Komün Vergileri

tahakkuk devresinin başlamasından itibaren 6 ay içinde (bölüşme şartlarının tahakkuk devresi içinde tamamiyle tahakkuk etmiş olması halinde 3 ay içinde) gerekçesi ile ve yazılı olarak bildirmek zorundadır. Bu yoldaki istekler, tahakkuk yerindeki komün tarafından prensip itibariyle reddedildiği takdirde, kanton idari mahkemesi, alâkalı komünün açacağı dâva üzerine anlaşmazlığı kesin olarak karara bağlar.

Prensip itibariyle, istihkak dileği, tahakkuk yerindeki komünce kabul edildiğinde veya anlaşmazlık idari mahkemece dâvam komün lehine karara bağlandığında, tahakkuk yerindeki komün bir bölüşme plânı düzenler.

Pay sahibi komün veya yükümlü, bölüşme plânına karşı 14 gün içinde kanton verai dairesine itirazda bulunabilir. Bu dairenin kararları idari yargılama kanunu gereğince kanton idari mahkemesi yanında temyiz olunabilir. Komünler, paylarına düşen vergileri bölüşme plânına göre tahakkuk ettirerek tahsil eyler. Bölüşme plânı, istihkaklarda değişiklik vukubüneaya kadar yürürlükte kalır.

II — Özel komün vergileri

Komünler, matrahları devlet vergileritüikinden ayrı olarak, kişi vergisi ve gayrimenkul vergisi adlarıyla iki çeşit özel komün vergisi de alırlar.

1 — Kişi vergisi: Komün sınırları içinde medeni veya malî ikametgâhı bulunan ergin kişiler kişi vergisi vermekle ödevlidirler. Bu verginin senelik miktarı evli erkekler veya bunların bakmak zorunda bulundukları kimseler için 5, diğfer kişiler için 10 franktır.

Komün seksiyonları da kişi vergisi tarhettikleri takdirde, gerek bunların ve gerekse komünlerin alacakları kişi vergisi yekünü yukarıdaki miktarları geçemez.

Kişi vergisinin tutarından aşağı olmamak üzere diğfer âdi belediye vergilerini verenler, ayrılıklarına hükmedilme-

Yabancı Mevzuat:

ra cezalarının verilmesinde ve tahsilinde «Komünler Kanunu» hükümlerine göre hareket edilir.

Yukarıdan heri hükümleri özetlendirilen kanunla komün gelirlerinde, eski mevzuatın sağladıklarına nazaran oldukça önemli azaltmalar yapıldığı anlaşılmaktadır. Yeni kanunun 222 inci maddesine göre, bu kanunun yürürlüğe girmesinden ötürü komün gelirlerinde vukua gelecek büyük azalmaların, telâfi edilmesi amaciyle, kanton idaresince bir Fon teşkil olunacak ve bu Fonun idaresi ve Fondan komünlere yapılacak vardım şekilleri Kanton Büyük Konseyi tarafından düzenlenecek yönetmelikte tespit edilecektir.

Zaman aşımı

Yergi borçları, tahakkuk devresinin bitiminden 5 yıl sonra zaman aşımına uğrar. Kesin tahakkuk muamelesinin, tahakkuk devresinin bitiminden sonra yükümlüye tebliğ edilmesi halinde zaman aşımı, tahakkuk ihbarnamesinin tebliği tarihinden işlemeğe başlar.

Federal Borçlar Kanununun zaman aşımının kesilmesine !■ışldn hükümleri vergi borçlarında da kıyas yolu ile uygulanır. Bundan başka, lahısile ilişkin bütün işlemler zaman aşımını keser. İsviçre sınırları içinde ikametgâh sahibi bulunulmaması d olay isiyle veya diğer bir sebeple talısile ilişkin bir muamele yapılmasına imkân olmadığı hallerde zaman aşımı işlemez. (dizlenen vergiye veya ceza vergisine ve para cezalarına ilişkin koğusturma ve tahsil zaman aşımı (tahakkuk devresinin bitiminden başlamak üzere) 10 yıldır.

Zaman aşımı, devlet vergisine diskin bir işlemler kesildiği takdirde komün vergisinin de zaman aşımı kesilmiş sayılır.

Yükümlülerden yanlışlıkla, alman paraların reddine ilişkin haklar, bu paraların yükümlü tarafından ödenmiş olduğu tarihten 5 yıl geçmesiyle sukut eder. Redde ilişkin başvurmalar zaman aşımını keser.

İsviçre'de

DEVLET MEMURLARI SİGORTA SANDIĞI STATÜSÜ

A. GENEL HÜKÜMLER

1 — *Sandığın gayesi*: Federal Sigorta Sandığı, sakatlık, ihtiyarlık ve ölüm hallerinin iktisadi neticelerine karşı Konfederasyon Umumi İdaresi mensuplarını sigorta etmek üzere, 30 Eylül 1919 tarihli kanun gereğince Konfederasyon tarafından kurulmuş bir müessesedir.

2— *Sandığın üyeleri*: I — Sandığa aşağıdakiler kabul edilirler:

- a) Konfederasyon Başbakanı;
 - b) Ordu birlikleri komutanları;
 - c) Memurlar Statüsü'ne tabi bulunan memurlar;
 - d) Konfederasyon umumi idaresinde devamlı bir şekilde çalışan müstahdemler;
 - e) P. T. T. İdaresi memur mülâzimleri «les apprentis».
- Bunlar için kabul mecburidir.

II — Federal Meclis kararlaştırdığı takdirde, Konfederasyonla ait kamu müesseseleri mensupları da kabul olunabilirler.

III — Aşağıdakiler kabul olunmazlar:

- a) 20 yaşını henüz doldurmamış bulunanlar;
- b) Vazifelerinin büyük kısmını üçüncü şahıslar vasıtasıyla ifa edenler;
- c) Faaliyetlerinin büyük kısmını Konfederasyon servislerine hasretmiş olmayanlar;

Yabancı Mevzuat:

d) Hususi bazı sebeplerle sandığa girmekten istisna edilenler veya sandıktan çıkarılanlar;

e) Konfederasyon tarafından başka bir şekilde sigorta edilmiş bulunanlar.

IV — Evli kadınlar kabul edilmezler.

V — Maliye ve Gümrük Bakanlığı, I inci fıkrada tasrih ediîmiyenlerin İf fl-li i dünü kararlaştırabilir.

3 — *üyelik sıfatının kazanılması ve kaybedilmesi*: Üyelik sıfatı, Sandık idaresince kabul edildiği andan itibaren başlar. Bu sıfat, memurun, Konfederasyon vazifesini terketmesi, veya mecburi olarak sigortaya tabi olmayan bir vazifeye naklolunması hallerinde ortadan kalkar.

4 — Malûmat verme mecburiyeti: Üye namzedi idare tabipliği tarafından muayene olunur; namzedin, sıhhi durumunun tam bir şekilde tesbiti bakımından önemli sorguların hepsine tam ve doğru olarak cevap vermesi mecburidir.

Sandık üyeleri ve sandık tediyeatmdan (prestation) faydalananlar, sandık memurlarına ve doktorluğuna, Sandıkla olan münasebetlerine müteallik her türlü hususat hakkında doğru malûmat vermek ve lüzumlu evrakı müsbitelyi temin etmekle mükelleftirler.

Bu kaideye uyulmaması neticesinde yapılmasına zaruret hasıl olan masraflar, buna sebep olanlar tarafından Sandığa ödenecektir.

5 — Sandık tediyeatı: Bu statü gereğince Sandık tarafından yapılacak tediyeat şunlardır:

a) Sakatlık maaşı fles rentes d'invalides) «madde: 21 - 28».

b) Ölenin geride bıraktığı kimselere bağlanan maaş- lar (les rentes de survivants) «madde: 29 - 32».

Memurlar Sigorta Sandığı

- c) Bir defada verilen tazminat (les indemnites uniques) «madde: 33 ve 34».
d) Sandığın karşılıksız yardımı (les prestations benevoles) «madde: 35 - 38».
e) Mudilere veya bunların geride bıraktıkları kimselere yapılacak tediyeat «madde: 41».

6 — Sandık tediyeatının teshili ve ödenmesi:

Tediyeat miktarlarını ve sakatlık maaşına müstahak olmayı Sandık tesbit eder.

Sandık üyesi, yapılacak tediyeatı şahsen almağa mecburdur. Buna imkân olmazsa, tediyeat, ancak muayyen şartları haiz bir «yoklama ilmühaberi: Certificat de vie» tevdi karşılığında ödenir.

Maaşlar, her ayın başında ödenir. İstihkakın bittiği aya ait maaş tam olarak verilir.

7 — Tediyeatın İslahı ve ödenmesi: Ödendikten sonra, tediyeatın yanlış hesap edildiği iddia edilirse, bunun tashihi gelecek tediyeata bırakılır.

Bilerek veya ağır bir ihmali neticesinde, hakkı olmadığı bir meblâğı Sandıktan alanlar, bunu % 4 mürekkep faiziyle birlikte iadeye mecburdurlar. Ölenlerin geride bıraktıkları kimseler, kötü niyetle aldıkları meblâğları % 4 mürekkep faiziyle birlikte ödeyeceklerdir. Cezai takibat da mahfuzdur.

Sandık, yapacağı tediyeattan, kendisine iadesi lâzım gelen meblâğları tenzil edebilir.

8 — Sandd: tediyeatın himayesi: Sandığın yapacağı İediyeata müteallik hakların başkasına devri veya rehin edilmesi hüküm ifade etmez.

Sandık idaresi, yaptığı tediyeatın, bundan faydalanacak olanların ve bunların bakmağa mecbur oldukları kimselerin maişetine tahsis edilmesini sağlayacak tedbirleri almağa yetkilidir.

Yabancı Mevzuat:

9 — *Sandık te,diyetimin azaltılması veya kesilmesi:* Bir kimse muhtelif Unvanlarla bir kaç nevi tediyata hak kazanıyorsa, veya, aynı zamanda Devlet Şimendüferleri Aylık ve Yardım Sandığından da bedel almayı hak ediyorsa, en yüksek meblâğ hangisi ise o ödenir,

Tediyata müstahak olanlar aynı zamanda Askerî Sigortacım veya İsviçre Kaza Millî Sigorta Sandığı'nın tedi- yatına mecburi sigorta şeklinde hak ediyorsa, Sandığın tediyaı, diğer ödemeler nisbetinde azaltılır. Mesleki kaza halinde idarece ödenecek zamlar da bu hükme tabidirler. Müteaddit tediyaı muhtelif şahısların sigortasından mütevellit olursa, sigortalının şahsi kazancına taallük etmediği takdirde, böyle bir indirme yapılmaz.

Yaş haddine varmadan vazifesinden ayrılan veya kendi hatâsı yüzünden intihabı yenilenmeyen veya izin verilmeyen memur, Sandığın hiç bir tediyaıta hak iddia edemez.

10 — *Tazminat, üçüncü şahıslara karşı haklar:* Sandık, üyelerinden birine karşı üçüncü bir şahıs tarafından ika edilen bir fiilin mucip olduğu zararın tazmini bakımından, üyenin yerine kaim olarak haklarını müdafaa edebilir; fakat bu hususta sandığın ididası, üyeye yapılması gereken tediyaı miktarı nisbetinde olmak lâzım gelir.

Memurun veya ölümü halinde geride bırakacağı kimselerin, bu fiilden dolayı Konfederasyon veya Şimendüfer Idaresi'nden zararın tazminini talep hakları varsa, sandığın tediyaı, bu hakların taallük ettiği meblâğdan tenzil olunur.

11 — *Müracaat hakkı:* Sand k tediyaıta istihkaka taallük eden ihtilâflar, doğrudan doğruya Federal Mahkeme huzurunda dâva mevzuu teşkil edebilir. Talep, tediyaıta istihkak tarihinden itibaren bir yıl içinde yapılmalıdır; aksi takdirde hak düşer. «M rnrular talimatnamesi; Reglement des fonetioimaires» in 67 nci maddesinde yazılı ihbarın yapılmasıyla idari makamın kararı arasında, bu müddet cereyan etmez.

Memurlar Sigorta Sandığı

Sandık İdare Kurulu'nun karşılıksız tediyata ve yardımlara müteallik kararları hakkında istinaf hakkı yoktur

B. SİGORTA SANDIĞI

I. Müşterek hükümler

12 — *Kabul*: Sigorta edilmeğe lâyık olduğu idare hekimiğince kabul olunanlar sigorta edilirler.

40 yaşını bitirmiş olanlar, ancak evvelki seneleri safın alma «rachat» şartıyla sigorta edilebilirler «madde: 13 fıkra: 2 ve 3».

2 nci maddenin 5 inci fıkrası gereğince Sandığa girmiş bulunan üyeler, sigorta edilmeyip «mudi: deposant» olarak kabul olunurlar. «Madde: 39 - fıkra: 1»:

13 — *Makable raei sigorta*: Her sigortalı, sandığa girişinden evvelki yılları — fakat 20 yaşını bitirmesinden sonraki yılları — bedelini ödeyerek hesaba kattırmak hakkına maliktir. Bu talep, sigortanın başlangıcından itibaren bir yıl içinde, sandık idaresine karşı yapılmış olmalıdır.

30 yaşından fazla olanlar, 30 yaşını bitirdikleri tarih ile sandığa girdikleri tarih arasındaki sigorta yıllarını, bedelini vererek hesaba kattırmağa mecburdurlar.

Ödenecek bedel «la, somme d'achat» arada geçen zamana göre hesap edilmek üzere, kabul tarihindeki «sigorta edilmiş kazanç» 10 undan ibaret olacaktır. Ancak bu, «tekabül ettiği riyazi birikme miktarı: la reserve m a t h e m atique correspondante» dan aşağı olamaz. Bedelin yarısı sigortalı, diğer yansı da Konfederasyon tarafından ödenir.

Bu bedel, giriş sırasında ödenmek icabeder. Sandık, sigortalının bunu taksitle ödemesine muvafakat edebilir. Bu takdirde sigortalı, borcu üzerinden 4 faiz verir.

Yabancı Mevzuat:

l'i — Sigorta edilen kazanç «le gain assure»: Sigorta, edilen kazanç, sigorta edilebileceği Maliye ve Gümrük Bakanlığınca beyan edilecek sabit tahsisat ve zamlar da dahil olmak üzere, maaş, tahsisat ve yevmiyeyi ihtiva eder ikamet tazminatı, yabancı memlekette, ikamet tahsisatı ve çocuk zammı sigorta edilmez.

15.000 frankı aşan sigorta bedeli ve 60 yaşından sonraki kazanç artışları sigorta edilmez.

P. T. T. İdaresi memur mülâzimlerinin sigorta edilen kazancı, aynı idaredeki namzetlerin asgari aylığına müsavidir.

Sigortalı, geçim şartları vasatıyı aşmayan (A. bölgesi) diğer bir mahaife naklolunursa, sigorta edilen kazanç miktarında değişiklik yapılmaz.

Sigorta edilen kazanç miktarı indirilirse, sigortalı, kendisini tâyin eden makamın muvafakatiyle, evvelki miktar üzerinden sigortalı kalabilir. Bu müsaade, tanzilin yapıldığı günden itibaren bir ay içinde istenilmiş olmalıdır. Bu şartlar içindeki sigorta bedeli birinci fıkradaki hakiki miktarı geçinceye kadar arttırılmaz;

15 — Sigortalıların aidatı: Sigortalı!, sigorta edilen kazancın % 5 i nisbetinde mevkut bir aidat öder.

Sigortalı, bundan maada, sigorta edilm's senelik kazancındaki her artışın (7< 50 sini ödeyecektir. Bu aidat 12 aya taksim olunur.

Aidat, aylıkların tediyesi sırasında tevkif olunur

Sandığın tediyatı sırasında, henüz ödenmemiş bulunan aidat ve eski yılların hesaba kattırılmssı için ödenecek bedeller varsa, bunlar sigortalının istihkakından düşülür. Bu tevkifat, münasip bir devre içinde taksite de bağlanabilir.

16 — Ko'ıJ eder acyon aidatı: Kon federasyon, sigorta edilen kazancın % 5 i nisbetinde mevkut bir aidat öder.

Memurlar Sigorta Sandığı

Konfederasyon, bundan maada, sigorta edilmiş kazançlar arttığı takdirde, «riyazi birikme miktarı»nda vukua gelen artışa tekabül eden meblâğın ödenmesini de deruhte eder.

Ti — Sigorta.edilen kazancın tenezzülü: Sigorta edilen kazancın azalması halinde, fark 27nci maddenin 2 nci fıkrası gereğince telâfi edilmediği takdirde, buna tekabül eden ödenmiş aidat faizsiz olarak geri verilir.

18 — Vazifeden ayrılma halinde iade: Vazifesiyle olan ilgisi kesilen sigortalı, her hangi bir tediyata nail olmadığı takdirde, evvelce ödemiş bulunduğu aidatı ve eski yılların hesaba kattırılmağı için verdiği bedelleri, faizsiz olarak geri alır. İade, ancak sigortalının sandık tediyatı hakkında hiç bir hak iddia etmiyeceği tahakkuk ettiği takdirde mümkündür.

Sigortalı kadın, evlendiği takdirde, evvelce ödemiş bulunduğu aidatı ve eski yılların hesaba kattırılması için verdiği bedelleri % 4 mürekkep faiziyle birlikte geri alır. Evlenen sigortalı kadın, Konfederasyon idaresindeki vazifesinde kalırsa ve mudi olursa «madde: 39 - fıkra: 2» alacağı. Tasarruf Sandığı'na devrolunur.

19 — Diğer sigorta sandıklarının tediyatı takdirinde iade: Sandık, Askerî Sigorta veya İsviçre Kaza Millî Sigorta Sandığı tarafından tediyat yapılması neticesinde tediyattan tamamen kurtulursa «madde: 9 - fıkra: 2», sakatlanan sigortalıya, maaş tahsis edilecek karısı veya çocukları bulunmadığı takdirde, evvelce ödemiş bulunduğu aidatı ve eski seneleri hesaba kattırmak için verdiği bedelleri, faizsiz olarak geri verir. Sigortalının ölümü halinde bu aidat, karısına, bu bulunmadığı takdirde ise 18 yaşından küçük çocuklarına ödenir.

20 — Hususi anlaşmalar: Üyelerin diğer sandıklara nakilleri halinde, sigorta müddetine ve ödenecek primlere müteallik olarak bu sandıklarla yapılan hususi anlaşmaların hükümleri mahfuzdur.

Yabancı Mevzuat:

II. Sakatlık Maaşı

21 — *Sakatlık*: En az beş senelik sigortalı olan ve vazifesini veya kendisinden beklenebilecek münasip diğer bir vazifeyi ifaya muktedir olamayacağı idare hekimliğince tesbit olunan kimse, vazifesiyle olan alâkası kendisini tâyine yetkili olan makam tarafından ve bu yüzden kesilmiş bulunduğu takdirde, bir maaşa müstahak olur. Evli memurlar, ister dul, ister boşanmış olsunlar, en az beş senelik sigortalı olmasalar bile, bu maaşa müstahak olurlar.

22 — *Sigortalının kusuru olmaksızın vazifesiyle olan ilgisinin kesilmesi*: Sakatlık haricinde, kendisine izafe edilmesi mümkün bir kusuru olmaksızın ve kendi talebine müstenit bulunmaksızın vazifesiyle olan ilgisi idaresince kesilen sigortalı, en az 19 senelik sigortalı olmak şartıyla, sakatlık maaşına müstahak olur. Konfederasyon, «riyazi birikme miktarı» nda bu yüzden husule gelen artışa tekabül eden meblâğı Sandığa öder.

23 — *Emekliye ayrılma*: 65 yaşını bitiren sigortalı, sıhhi durumu ne olursa olsun, vazifesiyle alâkasının kesilmesini ve sakatlık maaşı bağlanmasını isteyebilir. Sigortalı kadınlar bu hakkı, 60 yaşını bitirmek veya 35 inci sigorta yılını doldurmakla ihraz ederler.

Zata mahsus bir vazife ifasıyla mükellef olmayan sigortalılar, bu vazife ailesi efradından birine tahsis olunduğu takdirde, yukarıki fıkra mucibince emekliye ayrılmalarını istemek hakkını haiz olmazlar.

24 — *Maaş miktarı*: Sakatlık maaşı, sigorta edilen kazanç miktarıyla mütenasip olup:

Memurlar Sigorta Sandığı

1 inci sigorta yılında, bunun % 25 ine					
1 inci sigorta yılından sonra, bunun % 26 sına					
2	«	«	«	«	% 27 sine
3	«	«	«	«	% 28 ine
4	«	«	«	«	% 29 una
5	«	«	«	«	% 30 una
6	«	«	«	«	% 31 ine
7	«	«	«	«	% 32 sine
8	«	«	«	«	% 33 üne
9	«	«	«	«	% 34 üne
10	«	«	«	«	% 35 ine
11	«	«	«	«	% 36 sına
12	«	«	«	«	% 37 sine
13	«	«	«	«	% 38 ine
14	«	«	«	«	% 39 una
15	«	«	«	«	% 40 ina
16	«	«	«	«	% 41 ine
17	«	«	«	«	% 42 sine
18	«	«	«	«	% 43 üne
19	«	«	«	«	% 44 üne
20	«	«	«	«	% 45 ine
21	«	«	«	«	% 46 sına
22	«	«	«	«	% 47 sine
23	«	«	«	«	% 48 ine
24	«	«	«	«	% 49 una
25	«	«	«	«	% 50 sine
26	«	«	«	«	% 51 ine
27	«	«	«	«	% 52 sine
28	«	«	«	«	% 53 üne
29	«	«	«	«	% 54 üne
30	«	«	«	«	% 55 ine
31	«	«	«	«	% 56 sına
32	«	«	«	«	% 57 sine
33	«	«	«	«	% 58 ine
34	«	«	«	«	% 59 una
35	«	«	«	«	% 60 ina mü-

vi olur.

Yabancı Mevzuat:

Sakatlık maaşına istihkak, vazife iie alâkanın kesildiği günden başlar.

25 — *Maaşın azaltılması veya kesilmesi:* Maaş sahibi, kazanç sağlayan devamlı bir faaliyet icra ederse, maaş, eski kazancını geçen miktar kadar azaltılır. Eski kazanç, tabiri — varsa ikamet tazminatı, çocuk ve pahalılık zamları da dahil olmak üzere — vazifesiyle ilgisinin kesildiği sırada eline geçmekte olan paradır. Maaş ile yeni kazancın yekûnu. Maliye ve Gümrük Bakanlığınca tesbit edilen yaşama asgari haddine ulaşmazsa, azaltma yapılmaz. Yeni kazancın hesabında. Askeri Sigorta ve İsviçre Kaza Millî Sigorta Sandığı tediya ile Konfederasyon tarafından tahsis olunabilecek zamlar da dahildir. Yeni kazancı yılda 1200 frankı geçen maaş sahibi, her senenin sonunda bunu Sandığa resen bildirmeğe mecburdur. 7 ncr maddenin 2 ve 3 üncü fıkraları kıyas suretiyle tatbik olunur.

Maaş, müteakip taksitlerini ödemesini Konfederasyondan istemeğe imkân bırakmayacak bir fiil irtikâp edildiği takdirde, azaltılabilir veya bûsbütün kesilebilir.

Keza., maaş sahibi hürriyeti tahdit edici bir suç ile mahkûm olduğu takdirde de azaltılabilir veya kesilebilir.

Sakatlık, sigortalının kusurundan doğmuş ise, maaş yarıya kadar azaltılabilir; fakat ölüm takdirinde geride kalanların haklarına tesir etmez.

Maaş sahibi, kabule şayan bir sebep olmaksızın ikametgâhını yabancı bir memlekete nakleder veya orada yaşarsa, maaşı azaltılabilir veya kesilebilir.

26 — *Maaş hakkı m n satın alınması «Rachat de la rente»;* Müstesna bazı hallerde sandık idaresi, üye istediği takdirde, maaş hakkının tamamen veya kısmen satın alınarak toptan tediyesine mezundur.

27 — *Yarı sakatlık* Bir sigortalı, sakatlık sebebiyle vazifesini ifa edemeyecek hale gelirse, daha az ücretli bir işe naklolunur; bu takdirde yalnız bu son kazanç sigortalı olmakta devam eder.

Memurlar Sigorta Sandığı

Bu durumda olan sigortalıya kısmi maaş bağlanır. Bu maaşı, sigortalı olarak geçen yıllar da nazarı dikkate alınarak, sigortalı bulunan eski en yüksek kazancı ile bu son işten alacağı para arasındaki fark üzerinden hesap olunur.

Bu sigortalı, büsbütün Sandık tarafından bakılmağa muhtaç bir hale gelince, bu maaştan maada, yeni kazancı ve bütün sigorta yılları üzerinden hesap edilecek bir maaşa da nail olur.

28 — *İşe avdet*: Sakatlık maaşı alan kimse, Konfederasyon idaresinde bir vazifeye avdet ederse, 2 ve 12 ncı maddelerdeki şartları yerine getirdiği takdirde, sigortalı sıfatıyla Sandığa yeniden intisap edebilir.

Bu vaziyette yeni kazancı eskisinden azsa, 27 ncı maddenin kısmi ilâve hükmü tatbik olunabilir. Yeni kazanç eskisinden fazla ise fark, eski kazancın artışı hakkındaki hükümlere tabi tutulur.

25 inci maddenin birinci fıkrası hükümleri, sigorta edilmeden servise alman memurlar hakkında da tatbik olunur.

III. Dul Maaşı

29 — *Maaşa istihkak*: Bir sigortalının ölümü neticesinde dul kalan karısı, evlenme akdi sigortalının 60 yaşını bitirmesinden önce icra olunmuş ise, maaşa müstahak olur.

Sakatlık maaşı alan kimsenin dul kalan karısı, evlenme akdi vazifeden ayrılma tarihinden ve kocanın 60 yaşını bitirmesinden önce icra olunmuşsa, maaşa hak kazanır.

Dul karının maaş hakkı, kocanın kazancının veya maaş hakkının sona erdiği günden başlar.

Yeniden evlenen dul karı maaş hakkını kaybeder; bu takdirde üç yıllık maaşa muadil bir tazminat alır.

Yabancı Mevzuat:

Dul karı, evliliğin son zamanlarında aile vazifelerini ihmal etmiş veya çocuklarına karşı olan ödevlerini ifada kusur eylemiş ise, maaşı azaltılabilir veya büsbütün kesilebilir.

30 — *Maaş miktarı*: Dul karının maaşı, ölen kocanın sigorta edilmiş kazancının dörtte birinden aşağı olmamak üzere, sakatlık maaşının yarısıdır.

Dul karı kocasından 20 yaş küçükse, yukarıdaki fıkrada gösterilen maaşın yarısı indirilir; fakat kocanın ölümü gününde evlilik bağı en az 20 yıl sürmüş bulunuyorsa azaltma yapılmaz.

IV. Yetim Maaşı

31 — *Maaşa istihkak*: I — Ölen bir sigortalının veya sakatlık maaşı sahibinin çocukları yetim maaşına müstahak olurlar.

II — Meşru çocuklardan maada, aşağıdakiler de maaşa müstahaktırlar:

a) Meşruiyeti kabul edilmiş «legitime» çocuklar;

b) Sakatlık maaşı hakkının doğmasından önce evlât edinüns «adopte» çocuklar (İsviçre Medeni Kanunu'nun 264 üncü ve müteakip maddeleri);

c) Sakatlık maaşı hakkının doğmasından önce baba tarafından tanınmış «reconnu» veya medeni haklara müessir 'hacac şekilde hâkim hükmiyle evlâtlığına hükmolunmuş «attribue» gajmi meşru çocuklar;

d) Sigortalı kadının gayri meşru çocukları.

III — Aşağıdaki hallerde bu hak tanınmaz:

Çocuğun doğumuna sebep olan evlilik, sakatlık yüzünden emekliye ayrılma tarihinden sonra akdolanmışsa;

b) Evlâtlığa kabulde, çocuğa haksız olarak maaş temini gayesi açıkça görünüyorsa.

Memurlar Sigorta Sandığı

IV — Yetim maaşı, babanın kazancının, veya maaş hakkının sona erdiği günden başlar; yetimin 18 yaşını bitirmesiyle sona erer.

32 — *Maaş miktarı*: Yetim maaşı, buna hak kazanan her çocuk için, sigorta edilmiş kazancın % 10 undan ibarettir; fakat bütün çocukların maaşları mecmuu, sigorta edilmiş kazancın % 50 sini geçemez.

Hem babadan hem anadan yetim kalmış çocuklar, sigorta edilmiş kazancın % 10 u nisbetinde bir zam da alırlar. Mamafih bu ilâve, baba ve ana yetimi olan çocukların hepsi için birden, 30 uncu maddenin birinci fıkrasına göre hesap edilecek dul maaşı tutarını geçemez.

Maaşlar ve zamları, çocuklara, müsavi olarak paylaştırılır.

V. Toplu Tazminat

33 — *Sakatlık*: Altıncı sigorta yılının başlangıcından önce sakatlık sebebiyle vazifesiyle ilgisi kesilen bekâr sigortalı, toplu bir tazminat (indemnité unique) alır.

Bu tazminat, sigorta edilmiş senelik maaş ile mütenasip olup, sakatlık:

1	inci	çalışma	yılı	içinde	olmuşsa	% 50	ye
2	«	«	«	«	«	% 75	e
3	«	«	«	«	«	% 100	e
4	«	«	«	«	«	% 125	e
5	«	«	«	«	«	% 150	ye kadar

yükselir.

33 — *Memurun kusuru olmadan vazifesiyle olan ilgisinin kasilmesi*: Beş yıldan fazla fakat yirmi yıldan az bir zamandanberi sigortalı bulunan memur, kendisine izafe edilecek bir kusuru olmadan ve talep etmeden vazifesiyle ilgisi kesildiği takdirde, bir tazminat alır.

Beş senedenberi sigortalı olan memura verilecek tazminat, sigorta edilmiş senelik kazancın 150 sidir. Bu

Yabancı Mevzuat:

müddetten fazla olan her sene için, sigorta edilmiş kazancın % 10 u ilâve olunur.

Bu tazminat, sigortalı öldüğü takdirde yetim maaşına hak kazanacak her çocuk için, sigorta edilmiş senelik kazancın % 20 si nisbetinde arttırılır; fakat bütün çocuklar için cem'an % 100 ü geçemez.

Tazminat vazife ile ilginin kesilmesi gününde muacceliyet kesbeder.

VI. Sandığın Karşılıksız Tedyatı

35 — *Genel prensip:* Sandık, 36 ve 38 inci maddelerde yazılı hallerde, muvakkat bir müddet için karşılıksız yardımlarda (prestations benevoies) bulunabilir. Şartlar değişirse yardım miktarı çoğaltılabilir, azaltılabilir veya kesilebilir.

36 — *Maaşa zam:* Zaruret halinde ve maaşı, kendisinin ölümünden sonra maaşa hak kazanacak olanların maaşlarından aşağı bulunan sakat memur, bu fark miktarınca bir zamma nail olabilir.

Zaruret halinde bulunan yetim, annesi maaş hakkına sahip değilse veya oğluna karşı olan vazifelerini ifada kusur ediyorsa, yetim maaşına yapılacak bir zamma nail olabilir. Bu zam, 32 nci maddenin ikinci fıkrasında bahis mevzuu olan hem anadan hem babadan yetim kalmış bir çocuğa tahsis olunacak zamdan fazla olamaz. Annesi ölmüş bulunan gayri meşru bir çocuğun maişetine yetecek miktarda bir para babasından temin edilemediği takdirde, aynı şekilde bir zam yapılabilir.

37 — *Yaşı 18 den fazla yetimlere yapılacak tediya:*

18 yaşından büyük olmakla beraber bünyevi veya akli iktidarsızlık sebebiyle zaruret halinde bulunan yetim, devamlı bir şekilde üçüncü şahısların omuzlarına yük olmakta ise, zaruretinin ve kudretsizliğinin derecesine göre, 32 nci maddenin birinci ve ikinci fıkralarında yazılı yetim maaşına kadar yükselebilecek bir yardım elde edebilir.

Memurlar Sigorta Sandığı

38 — *Eşlere ve yakınlara yardım*: Sigortalının veya sakatlık maaşı alanın ölümünden sonra, maaş almağa müstahak felç kimsesi kalmamış ise, zaruret halinde bulunduğu ve evvelce de ölenin esaslı yardımını ile yaşadığı tahakkuk ettiği takdirde, eşine, fûruundan olanlara, ana ve babasına, kardeş ve kız kardeşlerine, veya büyük ana ve büyük babasına, defâten veya muvakkat bir müddet için mevkut bir şekilde yardım yapılabilir.

Bu yardımların yekûnu, yardıma muhtaç olanların hepsi için, sigorta edilmiş kazancın % 25 ini aşamaz ve Ölenin — yaşasaydı — TO yaşında olacağı tarihte kesilir.

C.TASARRUF SANDIĞI

39 — *Mucirler*: 12 nci madde mucibince sigorta edilmesi mümkün olmayanlar, mudi olurlar. Evlendikten sonra da Konfederasyon idaresindeki vazifesini ifaya devam eden sigortalı kadın, mudi olarak kabulünü talep edebilir «madde: 18 - fıkra: 2».

40 — *Aidat*: Mudi, sigortalıların ödediği aidatın aynini öder. Bu aidat, ödeme sırasında tevkif olunur.

Konfederasyon da, mudi'in verdiği miktarda aidat verir.

41 — *Sandık tediyaı*: Sakatlık, kusuru olmadan işten çıkarma veya ihtiyarlık gibi sebeplerle Konfederasyondaki vazifesinden ayrılan mudi, kendisinin yatırmış olduğu aidat ile Konfederasyonun yatırdığı mebâliğin % 4 mürekkep faiziyle birlikte tutarına tekabül eden bir tediye hak kazanır.

Mudi'in ölümü halinde haklan, dul kalan kansına, bunun bulunmaması halinde ise çocuklarına intikal eder.

Sandığın yapacağı tediyaı, hak sahibinin talebi üzerine maaş şekline konulabilir.

42 — *Sigorta Sandığına nakil muamelesi*: Mudi, 12 nci maddedeki şartları temin ettiği takdirde sigorta edilir. Bu takdirde Sandığın 41 inci maddedeki tediyaı Sigorta Sandığı'na naklolunur.

Yabancı Mevzuat:

Mudi, 30 yaşını bitirmeden önce Sandığa kabul edilmiş ise, bu sıfatla geçen müddet sigortalı olarak geçmiş sayılır. 30 yaşını bitirdikten sonra kabul edilmiş ise, Sandığın tediye, 13 üncü maddenin üçüncü fıkrası gereğince ödenecek bedele ithal olunur.

Mudi, Konfederasyon idaresinde devamlı bir vazife ile meşgul olmamış ise, giriş yaşı kıyas suretiyle tayin olunur.

Jf3 — Aidatın iadesi: Mudi, Tasarruf Sandığını, 41 inci madde gereğince bir hakka sahip olmadan terkederse, kendisi, eşi, fîruu, ana ve babası, kardeşleri ve kız kardeşleri, veya büyük ana ve büyük babası, evvelce ödenmiş aidatı % 4 mürekkep faiz ile birlikte geri alır.

Hak sahibi yoksa, birinci fıkradaki mebalîğ Yardım Sandığı'na naklolunur.

D.YARDIM SANDIĞI

44 — Sandığın gelirleri: Sandığın gelirleri şunlardır:

- a) Disiplin bakımından verilen para cezaları;
- b) Bulunmuş eşya hasılatı;
- c) Tahsis ciheti tayin edilmemiş bulunan bağışlamalar ve miraslar;
- d) Tasarruf Sandığı tarafından 43 üncü maddenin ikinci fıkrası gereğince verilen aidat;
- e) Hak sahibinin, tahsis yerini tayin etmeden reddettiği sandık tediye veya sandıktan çıkış tazminatları.

45 — Yardım,: Yardım Sandığı, kendisinin veya yakınlarının hastalanması üzerine zarurete düşen üyelerine para yardımı yapabilir veya ödünç para verebilir.

Sandık, diğer zaruret hallerinde de — meşruiyeti sandıkça kabul edilmek şartıyla — ödünç verebilir. Ancak, ödünç alanın, vazifesinin ifası ve hal ve karakteri oakiından, gerek faizlerin ödenmesi, gerekse borcun iadesi hakkında tam teminat ilham etmesi lâzım gelir.

Memurlar Sigorta Sandığı

E. İDARE

1{6 — İdare esasları: Sigorta Sandığı, sermayesini, faizleri her sene mevcut sermayeye katılmak suretiyle (salon le principe de la capitalisation) işletilir.

Her sene, bir bilânço ve bir kâr ve zarar hesabı çıkarılmalıdır.

Konfederasyonun vereceği tahsisat, her sene, Konfederasyon bütçesinde görünmelidir.

Sandığın hesapları, Konfederasyon hesaplarından ayrılmış olmalıdır.

Konfederasyon, Sandığın sermayesini işletir ve yılda % 4 faiz öder.

Sandık idaresi, masraflarını deruhte etmiş olan Konfederasyon genel idaresinin bir cüz'üdür.

4? —1 Sandığın uzuvları: Sandığın idaresini, Federal Maliye İdaresi temin eyler. Müdürlük işletme talimatname ve statülerinin sıkı sıkıya tatbikinden sorumlu bulunan idare şubesi şefi tarafından temin olunur

İdarenin ve sigortalıların mümessillerinden mürekkep bulunan İdare Kurulu, işletme talimatnamesi üzerinde mütalâa beyan eder ve karşılıksız tediye ve yardımların miktarını kararlaştırır.

Sandık, senede en az bir defa, sigorta ahvalinin cereyan ve idare tarzı hakkında İdare Kurulu'na rapor verir.

Maliye ve Gümrük Bakanlığının hazırlıyacağı hususi bir talimatname, sandığın uzuvların tesbit ve bunların ödev ve yetkilerini tayin eder; İdare Kurulu'nun tayin şekline, vazife ve faaliyetinin teferrüatına müteallik hususları gösterir. Bu talimatnameler Federal Meclis tarafından tasdik edilmek gerektir.

Çeviren : Nihat YALKUT

MEMLEKET RÖPORTAJLARI

TUNCELİ GEZİSİ

Altıncı Devre Kaymakamlık Kursu müdavimleri, bu Eylül ayı içinde Dördüncü Genel Müfettişlik bölgesinde çok istifadeli bir inceleme gezisi yaptılar.

Bu gezi, genç kaymakam adaylarına Tunceli, Bingöl, Elâzığ illerde Pertek, Kalan, Nazimiye, Hozat, Ovacık Karakoçan, Palo ve Maden ilçelerini yakından görmek fırsatım verdi.

Kaymakam adayları, buralarda, büyük kalkınma dâvamızın nasıl gerçekleştiğini bizzat gördüler.

Bugün bu yurt parçası, aşılmaz sanılan dağlara tırmanan şoseleri, geçilmez sanılan suların üstüne- kurulmuş muhteşem köprüleri, erişilmez sanılan diyarlara doğru döşenen çelik rayları ile, güzel Anadolumuzun mamur bir bölgesi haline gelmiştir.

Tabiatın, bütün vahşi güzelliklerini içinde topladığı bu bölge, tarihte bir çok istilâlar görmüş; sırası ile Sii- merlerin, Asurilerin, Yunanlıların, Romalıların, Arapların, Hazer Türklerinin, Selçukilerin idareleri altında yaşamış, ve nihayet Milâdın 14 üncü asrında Osmanlı Türklerinin eline geçmiştir. Uzun zamanlar bütün dünyaya örnek olan Osmanlı İdaresi gitikçe bozulmuş, idarenin zaafı karşısında tabii olarak mahalli tegallüpler başlamış, balkın cehaletinden ve koyu taassubundan pek iyi istifadeyi bilen ağalar ve seyyitler birer derebeyi kesilmiş, zaman zaman isyanlar kopmuştur. Seyitler, şeyhler ve ağalar, ahaliyi kendileri için çalıştırarak rahatça yaşamağa iyice alışmışlar, bu durumu değiştirmek için ellerinden geleni yapmaktan geri kalmamışlardır.

Tunceli Gezisi

Cumhuriyet Hükümeti, asırlardanberi müzminleşerek devam eden bu mühim dâvayı kökünden halletmiş, mintaka halkını şeyhlerin ve seyitlerin esaretinden katı olarak kurtarmıştır.

Bugün Dördüncü Genel Müfettişlik bölgesinin en karakteristik vasfı, emniyet ve asayiş durumunun, hayret verici bir mükemmellikte oluşudur. İnsan, bu dağların eş- kıyalara yataklık etmiş bu uçurumlu vadilerde isyanlar çıkmış olduğunu, âdeta hissetmiyor, hatırlamıyor...

İlçelerdeki cezaevleri hemen hemen bomboştur. Kaydedilen nadir suç hâdiseleri, emniyet ve asayişe müessir ol- mıvan âdi vakalardır. Adam öldürme, yaralama hâdiselerine uzun zamandanberi rastlanmamaktadır. Hızla ilerli- yen kültür ve bayındırlık hamlelerinin ortasında halk, güven ve inanla çalışmaktadır.

Kısa zamanda elde edilen bu netice Kaymakam Adayları gezisinin en kuvvetli intibasını teşkil etmektedir.

Bu gezide adayların topladıkları notlar aşağıda hülâsa edilmiştir.

*

* *

Dördüncü Genel Müfettişlik bölgesi yüz ölçümü itibariyle oldukça geniş bir saha üzerine yayılmaktadır:

Tunceli'nin yüz ölçümü	7265
Elâzığ'ın yüz ölçümü	9508
Bingöl'ün yüz ölçümü	8607

kilometrekaredir.

Nüfus ise bu genişliğe nisb'le azdır ve dağınıktır:

Tunceli'nin genel nüfusu	110.000	
Elâzığ'm genel nüfusu	190.366	
Bingöl'ün genel nüfusu	78.000	dir.

Ortalama kilometrekareye 15 kişi düşmektedir.

Yazları aylarca yaylalarda yaşayan göçebe aşiretler mevcuttur. Muayyen

bir yerde yerleşmiş olanlar ekseri-

Memleket Röportajları:

yetle küçük k  yler halindedir. Arazi icabı    be  hanelik mezraalar, tek hanelik komlar bulunmaktadır.

Mmtakaya hüküm olan iklim kara iklimidir. Yazlar sıcak, kışlar şiddetli geçmektedir. Gece ve gündüz s hunet dereceleri arasında da bariz farklar vardır, -f 35 s hunet derecesini gösteren bir günün gecesi derece -j- 7 ye kadar d  şebilir. İlk ve son baharlar çok kısa sürer. Eylülden itibaren yüksek tepelere kar ya mıya ba lar. Yağış miktarı, ortalama 40-50 santimetre arasındadır.

Yüksek da larla çevrilmiş ve arızalanmış bulunan Dördüncü Genel M fetti lik bölgesi, akar sular ve madenler bakımından da pek zengindir.

Milli Şefimiz İnönü'nün isabetli direktiflerde kültür çalışmaları, bu azametli da ların ortasında da büyük bir hızla ilerlemektedir. Nazimiye ilçesinde 11, Pertekde 15, Hozatta 9, Ovacıkta 6, Karako anda 12, Paloda 23 ve Bingöl ilinde 21 yeni okul yaptırılmıştır. Okul inşaatına hummalı bir gayretle devam edilmektedir. Halkın şimdilik büyük çoğunluğu okur yazar değildir.

Gezi esnasında dikkat nazarını çeken bir nokta da, bu bölgenin bayındırlık çalışmaları olmuştur:

Yalnız Tunceli bölgesinde bugüne kadar yaptırılmış olan binalara 2.482.000 lira harcanmıştır. Bütün bölge dahilinde cem'an 5.237.000 liralık inşaat yapılmıştır. Hükümet konakları, hastahaneler, okullar, halkevleri, memur ve svbav evleri, kışlalar, yollar ve demiryolları, Tunceli, Bingöl, El zı  ve Erzincan illerini kaplamaktadır.

El zı  ili, trahomlu çocuklar okulu ile e zzamlılar hastahanesine malik bulunan yeg ne ilimizdir.

 stanbul dan Diyarbakır istikametine giden demiryolu bu bölgenin Baskil. Sivrice Maden ilçelerinden geçmektedir B'i ana yol El zı , Bingöl, Mu  ve Van illerini de birbirine ba lıyacaktır.

Tunceli Gezisi

Yolcatı istasyonundan ayrılarak Elâzığ'a kadar getirilmiş olan kısım, işletmeye açılmıştır. Elâzığ'dan itibaren 75 inci kilometre üzerinde bulunan Palo ilcesine kadar olan kısma da ray döşenmektedir. Palodan sonra Genç ilcesine kadar inşaat devam etmekte ve Genç'ten Muş istikametine doğru servis yolu yapımaktadır.

Bu demiryolundan başka bölge illerini birbirine bağlamakta olan üç mühim karayolu vardır:

Bunlardan birincisi Malatya, Elâzığ, Bingöl, Muş, Van yoludur. Bu yol üzerinde Türkiyenin en büyük köprüsü olan betonarme ismetpaşa köprüsü mevcuttur.

ikinci büyük yol Sivas, Erzincan, Erzurum yoludur.

Üçüncüsü Diyarbakır, Elâzığ, Erzincan şosesidir ki ikmaline büyük bir gayretle çalışılmaktadır.

Elâzığ'ı Erzincana bağliayacak olan şose 180 kilometre olacak ve Erzincan'm «Mutu» köprüsüne bağlanacaktır. Elâzığ'dan kalkan bir otomobil her iki tarafta birer buçuk metre banketlerle altı metre genişliğinde çok muntazam bir şose üstünde seyrettikten sonra Türk mühendisleri tarafından yapılmış olan 166 metrelik muazzam bir betonarme köprüden geçerek 36 ncı kilometrede Pertek ilcesine, 86 ncı kilometrede de Kalan ilcesine varmaktadır.

Elâzığ - Mutu köprüsü arasındaki yol, aynı zamanda Pertek, Mazsprt, Kalan, Nazimiye, Pülümür ilçelerini de birbirine bağlıyor.

36 ncı kilometreden ayrılan muntazam bir şose 65 inci kilometrede bulunan Hozat ilcesine kadar devam etmektedir. Ondan sonra yol az çok arızalı ve bozulmuş bir tesviye ile 107 nci kilometrede Ovacık ilcesine raptedilmektedir.

Çemişkezek ilcesine de Hozat yolunun 44 üncü kilometresi üzerinden Kidir damı denilen mevkiden ayrılmak suretile bir şose yaptırılmak üzeredir. Bu şosenin de 16

Memleket Röportajları:

kilometresinin tesviyesi tamamlanmıştır. Bu şose 34 üncü kilometrede inşası mukarrer olan bir köprü üzerinden Tahar suyunu geçecek ve 87 nci kilometrede tarihi eserlerde meşhur olan Çemişkezek kasabasını bulacaktır.

Kalan'dan Mutu köprüsüne doğru yoluna devam eden otomobil, daha altı kilometre aynı muntazam şose üzerinde seyretmektedir. 18,5 kilometrelik bir kısım müteahhide ihale edilmiştir. 6 kilometresi ikmal edilmiş bulunan bu yolun dört kilometresinin blokajı yapılmış, altı kilometresinin de tesviyesi bitmiştir. 2,5 kilometresine ise henüz başlanmamıştır. Bundan sonra 9 kilometrelik bir servis yolu vardır, henüz ihalesi yapılmamıştır. Bu yol üzerinde betonarme Seyithan ve Kutuderesi köprüleri mevcuttur.

113  nc  kilometreden ayrılan bir kol 20 kilometrelik toprak bir tesviye takip ederek Nazimiye ilcesine bağlanmaktadır. Bu yol, dar olmakla beraber virajları çoktur üzerinden kamyon geçebilir. Bu yol sağda bırakılarak Mutu köprüsüne doğru devam edilirse 116,5 kilometrede Har ık deresini katedecek olan köprülü bir tesviyeye tesadüf edilir. Betonarme köprünün ihalesi bı sene yapılacaktır. Bu noktadan Hilbeş mevkiine kadar, evvelce yapılmış ve natamam bir tesviye vardır. Bu tesviye 134 üncü kilometreye kadar devam etmektedir. şimdilik bazı yerleri geçit vermiyen bu yol, tamamlanmak için 800.000 liraya ihtiyaç göstermektedir. Hilbeş mevkiinden itibaren 144 üncü kilometreye kadar devam eden kısmın ihalesi yapılmıştır. Bu yol 156 ncı kilometrede Pülümür ilcesine kavuşacaktır. 144 üncü kilometrede otomobilden inip arabaya binmesi lâzım gelen yolcu, eğer haziran ayında bulunuyorsa 2200 rakımlı Bik gediğine kadar çıkabilir. Zira bu yol mayıs başına kadar karlarla örtülüdür.

El zığı Erzincana bağlıyacak olan bu büyük şose daha
1.100.000 liralık köprü, 1.000.000 liralık kar tünelleri
3.500.000 liralık blokaj beklemektedir. O zaman, tirenin 22 saatte d ne dolaa katettiği Elâzığ - Erzincan yolu, otomobille yedi saate indirilmiş olacaktır.

Tunceli Gezisi

Elâzığ şehri dahilinde muntazam şu şebekesi mevcuttur. Fakat şehrin ihtiyacına kâfi gelmemektedir. 29 kilometre uzaklıkta bulunan Horoğlu dağlarından su getirmek için bir proje yapılmıştır. Bu projenin uygulanması bir buçuk milyon liraya mal olacaktır. Masrafın üçte birini Bayındırlık Bakanlığı ödeyecektir.

Erzincan şehrinde ise tazyikli su yoktur, çeşmeler vardır. Yeni Erzincan kasabasına tazyikli su getirmek için keşifler yapılmaktadır,

Bingöl kasabasına da tazyiksiz olarak kiniklerle su getirilmiştir.

Dördüncü Genel Müfettişlik bölgesinin Elâzığ, Erzincan illerde Maden ilçesinde elektrik tesisatı vardır. Diğer il ve ilçelerde elektrik yoktur. Sivrice ilçesinde Gölcük gölünden elektrik istihsali düşünülmüş ve yapılan etüdler neticesinde çenede 2.000.000 kilovat saat enerji istihsalinin mümkün olduğu anlaşılmıştır. Bu iş için yapılan keşif iki buçuk milyon liraya ihtiyaç göstermektedir.

Keban kasabasında Fırat nehrinden istihsal edilecek elektrik miktarı, bugün Türkiye'de istihsal edilmekte olan elektrik miktarından fazla olacaktır.

Dördüncü Genel Müfettişlik mmtakasındaki arazinin büyük kısmının ziraate elverişli olmayışı halkı ziraatten ziyade hayvancılıkla iştigale sevk etmiştir. En çok ekilen darı, buğday ve arpadır. Yulaf, mısır, mercimek ve nohut gibi mahsuller pek mahduttur. Arazi henüz muayyen şahısların ellerinde bulunmaktadır. Halkın çoğu maraba denilen bir nevi ortakçılık usulü ile çalışmaktadır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, bu bölge halkının tatbikini dört gözle beklemekte olduğu bir kanun olmuştur.

Bölge orman bakımından oldukça zengindir. Ormanları meşeliktir. 1939 yılında Elâzığ'da bir nümune fidanlığı tesis edilmiştir. Senede ortalama 1200 fidan yetiştirmekte ve köylüye tevzi etmektedir. Bingöl'de de bir nümune çiftliği kurmak için lazım gelen teşebbüsata girişilmiştir.

Memleket Röportajları:

Orman İşletmesi, Elâzığ'da 1945 yılında faaliyete başlamıştır.

Bilhassa Tunceli ve Bingöl illeri mıntakasmda geniş mikyasta hayvan yetiştirilmektedir. Yetiştirilen hayvanların başında kıl keçi gelmektedir.

Bölgenin sağlık durumu çok iyidir. Doğum nisbeti ölüm nisbetinden fazladır. Kaydedilen hastalıkların başında sıtma, trahom ve bir de mıntakaya has bir hastalık olan yıl çıbanı gelmektedir.

Elâzığ'da 100 yataklı bir memleket hastahanesi, bir akıl hastalıkları hastahanesi, 100 yataklı bir cüzzam hastahanesi; Erzincan'da 50 yataklı bir memleket hastahanesi, Maden ilçesinde Bakır Maden İşletmesine ait 50 yataklı bir hastahane, Guloman Krom İşletmesinde 20 yataklı ve her türlü fennî vasıtaları haiz bir hastahane mevcuttur. Bunlardan başka Elâzığ'da 2, Tuncelide beş, Bingölde dört dispanser vardır.

*

* *

15 gün gibi kısa bir zaman zarfında üç il ve sekiz ilçeyi incelemek imkânını veren gezi programı tamamen uygulanmış ve seyahat, memleketi yakından görmenin verdiği deruni haz içinde sona ermiştir.

B İ B L İ Y O G R A F Y A :

HUKUK :

SARICA, Ragıp.

İptal dâvasıyla tam kaza (tam yargı) dâvası arasındaki ilgi. İstb. Kenan Mat. 1945, (24 X 17), 101 - 153 s., ay.: Hukuk Fakültesi Mec.

SEVİĞ, Ord. Prof. Vasfı Raşit.

Roma hukuku not hülâsaları, Ankara, Recep Ulus-oğlu Mat. (24 X 17), 192 s.

FABREGUETTES, M. P.

Adalet mantığı ve hüküm verme sanatı. Ankara, Yeni Cezaevi Mat. 1945, (25 X 18), 539 s.

SELEKLER, Hâmit.

Toprak kanunu şerhi. İstb. İktisadi Yürüyüş Mat., 1945 (24 X 13,5), 79 s.

DURAN, LÜTFİ.

İdari kazada dâva Açma müddeti. İstb. Kenan Mat., 1945, (24 X 17), 238-263 s., Ay.: Hukuk Fakültesi Mec.

ÜZER, İhsan; derliyen.

Bursa mahalle ve sokakları rehberi. Bursa, Uygun Mat. 1945, (20 X 14) 40 s., (Bursa Belediye Yayınları 1).

TARİH :

GÖVSA, İbrahim Alâettin.

Türk Meşhurları Ansiklopedisi, istb, Yedigiin Mat.,

1945, (28,5 X 20 5) fasikül: 3-4. Fasikülü: 50 K.
DERGİ'ye yazı gönderenlerin dikkatine:

Dergi'de yayınlanmak üzere gönderilen yazıların:

- 1 — Makinede, seyrek satırla yazılmış olması;
- 2 — İki nüsha olarak gönderilmesi!
- 3 — Yarım sahifelik ayrı bir öz eklenmesi (yine iki nüsha);
- 4 — Anayasa'da kullanılan terimlere uygun bulunması; hususlarının temini rica olunur.

Dergi

D Ü Z E L T M E :

Geçen savımızdaki «Cebri kuvvet kullanma yetkisi» adlı yazıda hiç istemediğimiz bazı hataların yapılmış olduğu görülmüştür. Aşağıdaki düzeltmelerin yapılmasını ve bağışlanmamızı yazı sahibinden ve okurlarımızdan dileriz:

Sahife	Satır	Doğru şekli:
45	28	«Türk Kanunu» yerine «Türk Ceza Kanunu»
48	23	«Bu yetkiler de..» kelimesile başlayan cümle «düzenlenmişlerdir.» kelimesine kadar silinecektir.
52	15	«Cebri kuvvet kullanılmasının muhtelif şekilleri» başlığı 7 satır sonraya alınacaktır.
62	6	«sahip'irler.» kelimesinden sonra «denilmektedir.» kelimesi ilâve olunacaktır.
66	13	«Polis Kanununa» kelimeleri «polis ve kanununa» şeklinde;
66	18,20	«Jandarma Kanununa» kelimeleri de «jandarma ve kanununa» şeklinde düzeltilecektir.